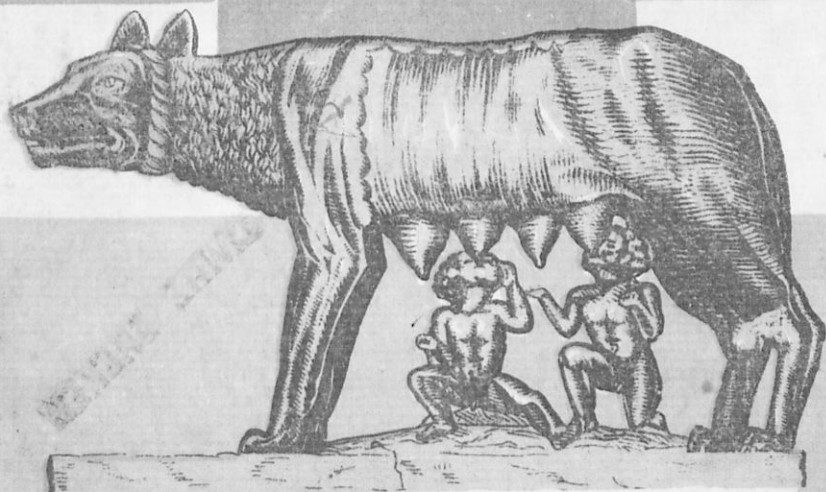

Χ.ΘΕΟΔΩΡΙΔΟΥ — Α.ΛΑΖΑΡΟΥ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΗ
ΙΣΤΟΡΙΑ

Β. ΓΥΜΝΑΣΙΟ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α. Ε.

1932
860
127

Χ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Α. ΛΑΖΑΡΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΒΑΡΒΑΚΕΙΟΥ
ΠΡΟΤΥΠΟΥ ΣΧΟΛΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΗ

Ἐγκειμένη διὰ μίαν πενταετίαν 1931—1936

ΜΕ ΠΟΛΛΑΣ ΕΙΚΟΝΑΣ ΚΑΙ ΧΑΡΤΑΣ

Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΠΡΩΤΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α.Ε.
4—ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ—4
1931

Ἀριθ. πρωτ. 34941

Π ρ ό ς

τοῦς κ. κ. Χ. Θεοδωρίδην καὶ Α. Λαζάρου

Ἀνακοινοῦμεν ὑμῖν ὅτι δι' ἡμετέρας ταυταρίθμου πράξεως ἐκδοθείσης τὴν 10 Ἰουλίου ἐ. ἐ. καὶ δημοσιευθείσης τὴν 16ην τοῦ αὐτοῦ μηνὸς εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 89 φύλλον τοῦ τ. Β' τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως ἐνεκρίθη συμφώνως πρὸς τὸν νόμον 3438 τὸ ὑφ' ὑμῶν ὑποβληθὲν πρὸς κρίσιν βιβλίον σας ὑπὸ τὸν τίτλον ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΗ διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς Β' τάξεως γυμνασίων καὶ ἡμιγυμνασίων διὰ μίαν πενταετίαν ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ σχολικὸν ἔτος 1931—1932 ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως κατὰ τὴν ἐκτύπωσιν ληφθοῦν ὑπ' ὄψει καὶ ἐκτελεσθοῦν αἱ τροποποιήσεις, αἱ ὁποῖαι ὑπεδείχθησαν ὑπὸ τῆς οἰκείας ἐπιτροπῆς διὰ τῆς αἰτιολογικῆς τῆς ἐκθέσεως.

Ὁ Ὑπουργός
Γ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ

Κάθε ἀντίτυπον ὑπογράφεται ἀπὸ τὸν ἓνα ἐκ τῶν συγγραφέων.

Α' ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Ο ΜΕΓΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

Η ΕΛΛΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΝΑΒΑΣΙΝ ΤΟΥ
Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΕΙΣ ΤΟΝ ΘΡΟΝΟΝ

Ὅταν τὸ 336 π.Χ. ἀπέθανεν ὁ Φίλιππος, ἡ Μακεδονία ἦτο μεγάλη δύναμις. Ἐξετείνετο ἀπὸ τὸν Βόσπορον ἕως τὰ ἱλ-
λυρικά ὄρη καὶ ἀπὸ τὸν βόρειον Σκάρδον μέχρι τῶν Θερμο-
πυλῶν καὶ μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην (338) εἶχεν ἀπο-
κτήσει τὴν ἡγεμονίαν ὅλης τῆς Ἑλλάδος.

Αἱ παλαιότεραι ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι, Σπάρτη, Ἀθῆναι, Ὠ-
θηβαί, Κόρινθος κτλ. εἶχαν ἐξαντληθῇ ἀπὸ τοὺς μακροὺς ἐμ-
φυλίους πολέμους καὶ ἀπὸ τὰς πολιτικὰς ἀναστατώσεις. Διε-
τήρουν ὅμως τὴν ἀνάπτυξίν των καὶ ἰδίως αἱ Ἀθῆναι ἦσαν
σημαντικώτατον πνευματικὸν κέντρον.

Ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, καθὼς γνωρίζομεν, ἤρχισεν εἰς τὴν
Μ. Ἀσίαν καὶ τὸν 5ον αἰῶνα ἤκμασε κυρίως εἰς τὰς Ἀθήνας.
Τὸν 4ον αἰῶνα παρ' ὅλας τὰς καταστροφὰς τῶν ἐμφυλίων
πολέμων ἔχει ἀκόμη μεγάλην ζωτικότητα καὶ κερδίζει διαρκῶς
ἔδαφος. Ἐξαπλώνεται εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ εἰς τὰ καθυστε-
ρημένα μέρη τῆς Πελοποννήσου. Μετ' ὀλίγον ἀρχίζουν νὰ ἐξυ-
πνοῦν αἱ φωκικαὶ πόλεις, ἡ Θεσσαλία καὶ πέραν τοῦ Ὀλύμπου
ἡ Μακεδονία.

Συγχρόνως τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα εἶχε περάσει τὰ σύνορα τῆς
Ἑλλάδος καὶ Σκύθαι τῆς Θράκης καὶ τῆς σημερινῆς νοτίου
Ρωσίας, Ἰταλιῶται καὶ Γαλάται καὶ ἄλλοι μικρότεροι λαοὶ
εἰς ὅλην τὴν ἑκτασιν τῆς Μεσογείου ἤρχισαν νὰ δέχωνται
τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασίν του. Ἰδίως ὅμως ζωηρὰ ἦτο ἡ ἐπί-
δρασις εἰς τὸ περσικὸν κράτος. Οἱ Ἕλληνες εἰσδύουν εἰς τὰ
βαθύτερα τοῦ περσικοῦ κράτους ὡς μισθοφόροι, ὡς ἔμποροι,
ὡς ἐπιστήμονες, ὡς ἱατροὶ καὶ ἀπὸ καιροῦ ἤδη εἶχεν ἀρ-
χίσει ὁ ἐξελληνισμὸς τῆς Ἀνατολῆς.

Ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς κατὰ τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰῶνος ἦτο παγκόσμιος δύναμις. Ἀλλ' αἱ ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι, αἱ ὁποῖαι τὸν ἐδημιούργησαν, ἦσαν ἐξηντλημέναι. Εἰς τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμήν ἐμφανίζονται ἐπὶ τῆς σκηνῆς οἱ Μακεδόνες. Ἡ Μακεδονία εἶχε τὴν καλὴν τύχην νὰ μείνῃ ἔξω ἀπὸ τοὺς ἐμφυλίου πολέμους, διετήρησεν ἀκμαῖον τὸν πληθυσμὸν τῆς καὶ παρουσίαζε κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ζωτικότητα καὶ νεανικὴν ὁρμήν.

Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΣΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

Μετὰ τὴν νίκην εἰς τὴν Χαιρώνειαν τὸ βασιλεῖον τῆς Μακεδονίας ἀπέκτησεν ἑκτασιν καὶ δύναμιν ὅσῃν καμμία ἑλληνικὴ πολιτεία ἕως τότε. Διὰ τὴν ζήτησιν ὅμως τὸ μεγάλο αὐτὸ κράτος, ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐξουσιάσῃ τὰ στενὰ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τοῦ Βοσπόρου, ὅπως τὸ ἴδιον πρᾶγμα πρὸ δύο αἰῶνων ἦτο ἐπίσης ζήτημα ζωῆς διὰ τὸ κράτος τοῦ Δαρείου. Ἐπρεπε λοιπὸν ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας νὰ ἐξουσιάζῃ τὴν δυτικὴν Μ. Ἀσίαν. Διὰ τοῦτο ὁ πόλεμος κατὰ τῶν Περσῶν ἦτο ἀνάγκη διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς Μακεδονίας. Εὐθύς μετὰ τὴν μάχην τῆς Χαιρωνείας ὁ Φίλιππος ἔστειλε μὲ στρατὸν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν μερικοὺς ἀπὸ τοὺς καλυτέρους στρατηγοὺς του.

Ἀλλ' ὁ κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμος ἦτο ἀγαπητὸς εἰς τὴν Ἑλλάδα. Λόγιοι καὶ συγγραφεῖς, ὅπως ὁ Ἰσοκράτης καὶ ὁ Ξενοφῶν, εἶχαν προετοιμάσει τὰ πνεύματα. Ὁ πρῶτος εἰς τοὺς λόγους του, ὅπως π.χ. εἰς τὸν περίφημον Πανηγυρικόν, παρουσίασεν ὡς ἐθνικὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐνωθοῦν οἱ Ἕλληνες κατὰ τῶν Περσῶν. Ὁ δεύτερος μὲ τὴν Κύρου ἀνάβασιν ἔδειξε τὴν ἀδυναμίαν τοῦ περσικοῦ κράτους, ὅτι δηλαδὴ ὁ βασιλεὺς ἀρτοκόπους μὲν καὶ ὀψοποιούς καὶ οἶνοχόους καὶ θυρωροὺς παμπληθεῖς ἔχει, ἄνδρας δὲ οἱ μάχονται ἂν Ἕλλησι πάνυ ζητῶν οὐ δύνασθαι ἰδεῖν.

Διὰ τοῦτο, καθὼς γνωρίζομεν, ὁ Φίλιππος μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην προσεκάλεσε τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν Κόρινθον εἰς κοινὸν συνέδριον, ἐκήρυξε γενικὴν εἰρήνην καὶ ἀνηγορεύθη ἀρχιστράτηγος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν προαιωνίων ἐχθρῶν.

Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

Ὁ πόλεμος κατὰ τῶν Περσῶν ἦτο, καθὼς εἶπαμεν, ἀνάγκη διὰ τὴν Μακεδονίαν. Ἀλλ' ἡ ἐμφάνισις κατὰ τὴν στιγμήν ἐκείνην ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Μακεδονίας ἐνὸς ἐξαιρετικοῦ ἀνθρώπου, τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἔδωκεν εἰς τὸν ἀγῶνα διαστάσεις καὶ λαμπρότητα πρωτοφανῆ.

Ὁ Ἀλέξανδρος εἶναι ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα πρόσωπα τῆς ἱστορίας. Ἐμφανίζεται εἰς στιγμήν κατάλληλον διὰ μεγάλα ἔργα, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος εἶναι φαινόμενον ἐξαιρετικόν. Νεανίας ξανθός, ὑψηλός, μέ πλατεῖς ὦμους, μέ κόμην βοστρυχώδη ἐπὶ τοῦ μετώπου ὡς χαίτην λέοντος, ἀγαπᾷ τὰς σωματικὰς ἀσκήσεις καὶ μεθύει ἀπὸ τὴν ἵππασίαν. Αὐτὸς μόνος κατάρθωσε νὰ δαμάσῃ τὸν ἄγριον ἵππον Βουκεφάλαν, ὁ ὁποῖος θὰ τὸν φέρῃ ἕως τὰς Ἰνδίας. Ὅπως ὁ πατὴρ του ἀγαπᾷ μέ πάθος τὰ στρατιωτικά. Νεώτατος ὠδήγησε στρατεύματα καὶ αὐτὸς ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ ἱππικοῦ συνετέλεσεν εἰς τὴν νίκην τῆς Χαιρωνείας. Εἰς τὸ στήθος του κατοικεῖ ψυχὴ φλογερὰ καὶ ὀλόκληρος ὁ ὀργανισμὸς

Μ. Ἀλέξανδρος

μαρμαρινὴ κεφαλὴ—μουσεῖον Κωνσταντινουπόλεως

Ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ προτίμησιν παρῆγγελλε τὰς εἰκόνας του εἰς τὸν διάσημον γλύπτην τῆς ἐποχῆς τοῦ Λύσιππου. Ἀπὸ τὰς πολλὰς σωζομένους κεφαλὰς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἡ ἀνωτέρω πλησιάζει περισσότερο τὴν τέχνην τοῦ Λύσιππου καὶ ἀπερρίκει ἀκριβέστερον τὴν μοφὴν τοῦ μεγάλου κατεκτετιτοῦ.

του εἶναι εὐερέθιστος. Δὲν δύναται νὰ ἀκούσῃ στρατιωτικὴν μουσικὴν χωρὶς νὰ αἰσθανθῇ παραφοράν. Οἱ πόθοι του, ἡ ἀγάπη καὶ ὁ θυμὸς του ὑπερβαίνουν τὰ συνήθη ὅρια. Ἡ φλογερὰ φαντασία του μεγαλώνει τὰ πράγματα καὶ

παρουσιάζει τὸν κόσμον μεγαλύτερον καὶ φωτεινότερον. Ἀπὸ τὸ 13ον ἔτος τῆς ἡλικίας του ἔχει διδάσκαλον τὸν ἑξοχὸν φιλόσοφον Ἀριστοτέλην, ὁ ὅποιος τὸν εἰσάγει εἰς τὸν πνευματικὸν κόσμον τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀνυψώνει τὸ φρόνημά του μὲ τὴν ποίησιν τοῦ Ὁμήρου. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐγίνε θαυμαστής τοῦ Ἀχιλλέως καὶ ὀνειρεύεται ὁμηρικὰς μάχας καὶ δόξαν ἡρώων. Εἰς τὸ βάθος ὅμως μένει γνήσιος Μακεδὼν, ἀγαπᾷ τὸν οἶνον καὶ παραφέρεται εὐκόλως.

Η ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗ

Ὁ Ἀλέξανδρος ἀνῆλθε νεώτατος εἰς τὸν θρόνον, μόλις 20 ἐτῶν (336) καὶ εἰς στιγμὰς πολὺ δυσχερεῖς. Ἡ εἶδησις τῆς δολοφονίας τοῦ Φιλίππου ἐγέννησε ζωηρὸν ἀναβρασμὸν εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, οἱ βάρβαροι τῆς Θράκης ἐκινουῦντο καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς τοὺς ἀπαιτητὰς τοῦ θρόνου. Ἀλλ' ὁ νεαρὸς βασιλεὺς δὲν ἤργησε νὰ δείξῃ ὅτι ἔχει στιβαρὸν βραχίονα.

Μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι καταδιώκει τοὺς δολοφόνους τοῦ πατρὸς του ἐξηφάνισε τοὺς ἀντιπάλους του καὶ κατέπνιξε τὴν ἀντίδρασιν τῶν εὐγενῶν. Κατόπιν ἐστράφη ἐναντίον τῶν βαρβάρων. Ἀλλ' ἐνῶ ἐπολέμει ἐκεῖθεν τοῦ Αἴμου πρὸς τὰς θρακικὰς φυλάς, διεδόθη ἡ ψευδὴς εἶδησις ὅτι ἐφονεύθη. Ἀμέσως τότε ἐπανεστάτησαν αἱ Θῆβαι καὶ τὸ παράδειγμά των ἐφαίνετο ὅτι θὰ ἀκολουθήσουν αἱ Ἀθῆναι. Ὁ Δημοσθένης μὲ τοὺς ὁπαδοὺς του κατῴρθωσαν νὰ ἐνώσουν πολλὰς πόλεις ἐναντίον τῶν Μακεδόνων. Ὁ Ἀλέξανδρος ὅμως ἐξέπληξεν ὅλους μὲ τὴν κεραυνόβολον ταχύτητά του. Ἐντὸς 15 ἡμερῶν εὐρέθη εἰς τὴν μέσσην Ἑλλάδα, ἐκυρίευσε μὲ ὀρμητικὴν ἐπίθεσιν τὰς Θήβας, κατέσκαψεν ἀγρίως τὴν πόλιν καὶ τοὺς κατοικοὺς ἐπώλησεν ὡς δούλους (335). Εἶχε διατάξει ὅμως νὰ μὴ καταστρέψουν τὴν οἰκίαν τοῦ μεγάλου ποιητοῦ τῶν Θηβῶν Πινδάρου. Ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐξαφανίζεται μία ἀπὸ τὰς σημαντικωτέρας πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἐφάνη ὑποχωρητικός.

Ἀλλ' ἡ σκληρὰ τύχη τῶν Θηβαίων κατέπνιξε τὰς στασιαστικὰς ὁρέξεις εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις. Ὁ Ἀλέξανδρος συνεκάλεσε τοὺς Ἕλληνας εἰς κοινὸν συνέδριον εἰς τὴν Κόριν-

θον ὅπως πρὸ τριῶν ἐτῶν ὁ πατὴρ του, τὸ ὅποιον ἀνενέωσε τὴν κοινὴν εἰρήνην καὶ συμμαχίαν πρὸς τοὺς Μακεδόνας καὶ ἐξέλεξε τὸν Ἀλέξανδρον στρατηγὸν αὐτοκράτορα τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν.

ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ Μ. ΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΦΟΙΝΙΚΗΣ

Ὁ Ἀλέξανδρος ἐξεκίνησε τὴν ἀνοιξιν τοῦ 334 μὲ 30 χιλ. πεζοὺς καὶ 5 χιλ. ἵππεις. Τὸ ἱππικὸν ἀπετέλουν μακεδόνες

εὐγενεῖς, οἱ ἐταῖροι, τὸ πεζικὸν κατὰ μέγα μέρος ἦσαν ἐπίσης Μακεδόνες, ἀλλ' ὑπῆρχε καὶ ἀξιόλογος ἀριθμὸς ἐλλήνων συμμάχων καὶ μισθοφόρων. Σωματάρχαι καὶ ἀξιωματικοὶ ἦσαν μακεδόνες εὐγενεῖς, ἀνθρώποι φιλόδοξοι καὶ πολεμικοί. Μία ἰλη ἱππικοῦ, ἡ λεγομένη ἰλη βα-

σιλική, ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρους εὐγενεῖς, ἀπετέλει τὴν φρουρὰν τοῦ βασιλέως καὶ ἑπτὰ ἀνώτεροι ἀξιωματικοί, οἱ ἑπτὰ σωματοφύλακες λεγόμενοι, ἀπετέλουν τὸ ἐπιτελεῖον του. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς, ὁ **Παρμενίων**, ὁ υἱὸς τοῦ **Φιλώτις**, ὁ **Κλεῖτος**, ὁ **Κράτερος**, ὁ ἐξαιρετικὸς φίλος καὶ εὐνοούμενός τοῦ **Ἡφαιστίων** ἐγίναν ὀνομαστοί. Ἠκολούθησε τὴν θρακικὴν παραλίαν καὶ διέβη τὸν Ἑλλήσποντον χωρὶς νὰ ἐμποδισθῇ ἀπὸ τοὺς Πέρσας. Παρὰ τὸν **Γρανικὸν** ποταμὸν συνέτριψε τὰς σημαντικὰς δυνάμεις, τὰς ὁποίας οἱ σατράπαι τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν εἶχαν συγκεντρώσει (Μάιος 334). Ὁ ἴδιος ἐκινδύνευσε εἰς τὴν μάχην καὶ μόλις ὁ στρατηγὸς Κλεῖτος ἔσωσε αὐτὸν ἀποκόψας τὴν χεῖρα τοῦ Πέρσου, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐτοιμὸς νὰ κτυπήσῃ αὐτὸν ἐκ τῶν ὀπισθεν.

334

Ἰδού πῶς διηγεῖται τὴν μάχην ὁ Πλούταρχος:

Ἐν τῷ μεταξύ οἱ στρατηγοὶ τοῦ Δαρείου εἶχαν συναθροίσει μεγάλην δύναμιν καὶ παρετάχθησαν εἰς τὴν διάβασιν τοῦ Γρανικοῦ..... Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς μακεδόνας ἐφοβούντο τὸ βάθος τοῦ ποταμοῦ καὶ τὴν ἀνωμαλίαν καὶ τραχύτητα τῆς ἀπέναντι ὄχθης, εἰς τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ περάσουν κατόπιν μάχης... Ὁ Παρμενίων ἠθέλησε νὰ ἀποτρέψῃ νὰ ριψοκινδυνεύσουν ἐκείνην τὴν ἡμέραν, ἐπειδὴ ἦτο ἀργά. Ὁ Ἀλέξανδρος ὁμως τοῦ ἀπήντησεν ὅτι θὰ ἐντρέπετο τὸν Ἑλλήσποντον, ἂν φοβηθῇ τὸν Γρανικόν, καὶ ἐρρίφθῃ εἰς τὸ ρεῦμα μὲ δεκατρεῖς ἱλας ἵππικοῦ, ἐνῶ τὰ βέλη τοῦ ἐχθροῦ τὸν προσέβαλλαν κατὰ μέτωπον καὶ ἐβάδιζεν εἰς τόπους ἀποκρήμνους..... καὶ ἐντὸς ρεύματος ὀρμητικοῦ, εἰς τὸ ὅποιον ἐκινδύνευε νὰ βυθισθῇ. Ὡστε ἔκαμνε τὴν ἐντύπωσιν μανιακοῦ καὶ ἐξωφρενικοῦ παρὰ συνετοῦ καὶ μετρημένου στρατηγοῦ. Ἐν τούτοις κατώρθωσε νὰ παραβιάσῃ τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ καὶ ἐκρατήθῃ εἰς θέσεις, αἱ ὁποῖαι εἶχαν γίνεαι ὕγραι καὶ ὀλισθηραὶ ἀπὸ τὴν λάσπην. Ἐκεῖ ὁμως ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν μάχην σῶμα μὲ σῶμα, διότι οἱ διαβαίνοντες τὸν ποταμὸν δὲν κατάρθωναν νὰ παραταχθῶν, ἐπειδὴ οἱ Πέρσαι ἱππεῖς ἐπετίθεντο μὲ φωνὰς καὶ μετεχειρίζοντο τὰ δόρατα καὶ κατόπιν τὰ ξίφη, ὅταν ἐκείνα ἔσπαζαν. Πολλοὶ ἐπετέθησαν ἐναντίον του, ἐπειδὴ διεκρίνετο ἀπὸ τὴν μεγάλην του ἀσπίδα καὶ ἀπὸ τὴν χαίτην τῆς περικεφαλαίας, ἡ ὁποία ἀπὸ τὰ δύο μέρη εἶχεν ἓνα θαυμάσιον πτερόν διὰ τὴν λευκότητα καὶ τὸ μέγεθος Ἐνῶ δὲ ἡ ἵππομαχία εὕρισκετο εἰς τὸ κρίσιμον αὐτὸ σημεῖον, διέβη ἡ μακεδονικὴ φάλαγξ καὶ ἤρχισεν ἡ σύγκρουσις τοῦ πεζικοῦ. Ἀλλ' οἱ Πέρσαι δὲν ἐκράτησαν τὰς θέσεις των πολλὴν ὥραν καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ἐκτὸς τῶν ἑλλήνων μισθοφόρων..... Ὁ Ἀλέξανδρος διέταξε νὰ στηθοῦν τῶν πεσόντων εἰς τὴν μάχην χάλκινα ἀγάλματα, τὰ ὁποῖα κατεσκεύασεν ὁ Λύσιππος. Τὴν νίκην τὴν ἀνήγειλεν εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ ἰδίως εἰς τοὺς Ἀθηναίους, εἰς τοὺς ὁποίους ἔστειλε τριακοσίας ἀσπίδας τῶν αἰχμαλώτων μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἀλέξανδρος Φιλίππου καὶ οἱ Ἕλληνες ἐκτὸς τῶν Λακεδαιμονίων ἀπὸ τοὺς βαρβάρους τοὺς κατοικοῦντας τὴν Ἀσίαν» (Κατὰ τὸν Πλούταρχον, βίος Ἀλεξάνδρου 16).

Αἱ συνέπειαι τῆς νίκης ἦσαν σημαντικώταται. Αἱ Σάρδεις καὶ ἡ Ἐφεσος ἤνοιξαν τὰς πύλας. Εἰς τὰς πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἐδέχοντο αὐτόν, ἐγκαθίστα δημοκρατίαν. Οἱ Πέρσαι ὁμως μὲ τὸν στόλον των ἐξουσίαζαν τὴν θάλασσαν.

Τὸν χειμῶνα ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον ἀδιαφορῶν ἂν ὁ περσικὸς στόλος θὰ διέκοπτε τὴν συγκοινωνίαν μὲ τὸ κράτος του, ὑπέταξε τὴν Λυκίαν καὶ Παμφυλίαν καὶ διὰ τῆς Πισιδίας καὶ Φρυγίας ἐπροχώρησεν εἰς τὸ **Γόρδιον**, ὅπου ἔφθασε

καὶ ὁ στρατηγὸς Παρμενίων, ὁ ὁποῖος εἶχεν ὑποτάξει τὴν μεγάλην Φρυγίαν. Ἐκεῖ ἔλυσε τὸν περίφημον Γόρδειον δεσμόν.

Εἰς τὸ Γόρδιον ὑπῆρχε μία ἄμαξα, τῆς ὁποίας ὁ τροχὸς ἦτο δεμένος μετὰ τὸν ἄξονα μετὰ μεγάλην τέχνην, ὥστε ἦτο πολὺ δύσκολον νὰ λύσῃ κανεὶς τὸν δεσμόν. Ἐπίστευαν ὅτι τὴν ἄμαξαν εἶχε δέσει ἓνας παλαιὸς βασιλεὺς τῆς Φρυγίας, ὁ Γόρδιος. Ἐνας χρησμός ἐλεγεν ὅτι ὁποῖος τὸν ἔλυε θὰ ἐγίνετο βασιλεὺς τῆς Ἀσίας. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀφοῦ ἐκοπίασεν ἀρκετὰ νὰ λύσῃ τὸν δεσμόν, ἔσυρε τὸ ξίφος του καὶ τὸν ἔκοψε. Μ' αὐτὸ ἠθέλησε νὰ δείξῃ ὅτι οἱ δυνατοὶ ἄνθρωποι κόπτουν τὸν δεσμόν, τὸν ὁποῖον δὲν ἔμπορουν νὰ λύσουν.

Ὁ ρόδιος **Μέμνων**, ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἑλλήνων μισθοφόρων τοῦ Δαρείου, ἐπεχείρησε νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν

Ἑλλάδα καὶ νὰ ἐξεγείρῃ τοὺς Ἕλληνας κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἄλλ' ἀπέθανε πολιορκῶν τὴν Μυτιλήνην καὶ τὸ σχέδιόν του ἐγκατελείφθη. Τὴν ἀνοιξίν τοῦ 333 ὁ Ἀλέξανδρος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Καππαδοκίαν καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἐβάδισε πρὸς τὴν Κιλικίαν.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας

Δαρεῖος Γ' ὁ λεγόμενος **Κοδομανὸς** (336—330) εἶχε συγκεντρώσει τεραστίας δυνάμεις εἰς τὴν Βαβυλῶνα (600 χιλ. γράφει ὁ ἱστορικὸς Ἀρριανός), μετὰ τὰς ὁποίας ἠθέλησε νὰ ἀναχαιτίσῃ τὸν Ἀλέξανδρον. Οἱ δύο στρατοὶ συνεκρούσθησαν εἰς τὴν ἀμμώδη πεδιάδα τῆς **Ἰσσοῦ** (Ὀκτώβριος ἢ Νοέμβριος 333). Ἄλλ' ἀμέσως ἐφάνη ἡ ἀσύγκριτος ὑπεροχὴ τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ. Ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν μηδικῶν ὁ περσικὸς στρατὸς δὲν εἶχεν ἀλλάξει οὐσιωδῶς. Ἀπε- **333**
τελείτο ἀπὸ ἀσυντάκτους μάζας, ἀπὸ πλήθη ποικιλώνυμα καὶ ποικιλόγλωσσα. Ἐναντίον τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ὁ

Ἡ μάχη τῆς Ἰσοῦ, ρωσικὸν Πομπηϊακόν — Νεάπολις

Ἀπὸ τὰ ἀραιότερα ρωσικά τῆς Πομπηϊας. Παριστάνει μίαν ἐπὶ τὰς μεγάλας μάχας τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ Δαρείου, πικρῶτερον τὴν μάχην τῆς Ἰσοῦ. Ἀριστέρα βλέπομεν τὸν Ἀλεξάνδρου ἐπιπτοῦν νὰ προσπαθῇ νὰ φθάσῃ τὸν Δαρεῖον μὲ μίαν ὀρηκτικὴν ἐπιθέσιν. Ὁ Δαρεῖος, ὄρθιος ἐπὶ τοῦ πολυμικοῦ ἄρματος, φαίνεται τρομαγμένος καὶ χειρὸς νορμῇ, ἐνῶ ὁ ἡνίοχος τοῦ ρωσιστοῦ τοὺς ἵππους, οἱ ὅποιοι ἀφηνιάζουν.

Ἀλέξανδρος μετεχειρίσθη πάντοτε τὴν ἰδίαν τακτικὴν. Ἡ φάλαγξ διὰ τοῦ συμπαγοῦς ὄγκου τῆς ἀνοίγει ρῆγμα εἰς τὴν μάζαν τοῦ ἐχθροῦ, ἐπροχώρει ἐπιμόνως πρὸς τὸ μέρος, ὅπου ἦτο ὁ βασιλεὺς, ἐνῶ συγχρόνως ὁ Ἀλέξανδρος ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ ἱππικοῦ ἐπεχειρεῖ πλευρικὴν ἔφοδον. Τοιοῦτοτρόπως μετέδιδε τὴν σύγχυσιν εἰς τὰς μάζας τοῦ ἐχθροῦ, αἱ ὁποῖαι ἔφευγαν καὶ διεσκορπίζοντο. Ὁ Δαρεῖος ἔφυγεν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας τοῦ ἀφίνων εἰς τὰς χεῖρας τοῦ νικητοῦ τὸ στρατόπεδόν του μετὰ τὴν μητέρα, τὴν σύζυγόν του καὶ τὰς δύο νεαρὰς θυγατέρας του καὶ ἄπειρα λάφυρα. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔδειξεν ἐξαιρετικὴν συμπεριφορὰν εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Δαρεῖου. Ἀνήγγειλεν εἰς αὐτὴν ὅτι ὁ Δαρεῖος δὲν ἐφονεύθη, ἐπαρηγόρησεν αὐτὴν καὶ ἐπροσπάθησε μὲ κάθε μέσον νὰ ἐλαφρύνῃ τὴν δυστυχίαν των.

Ὁ Ἀλέξανδρος δὲν κατεδίωξε τὸν Δαρεῖον, ἀλλ' ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Φοινίκην, ἡ ὁποία ἦτο κυρίως ἡ βάση τοῦ ναυτικοῦ τῶν Περσῶν. Αἱ φοινικικαὶ πόλεις παρεδόθησαν χωρὶς ἀντίστασιν, ἀπέσυραν τὰ πλοῖα των καὶ τοιοῦτοτρόπως ὁ περσικὸς στόλος διελύθη. Τότε ὁ Ἀλέξανδρος κατήρτισε μὲ φοινικικὰ καὶ κυπριακὰ πλοῖα στόλον καὶ ἐξουσίασε τὴν θάλασσαν. Μόνον ἡ Τύρος, ἡ παλαιὰ ἀντίζηλος τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, θεωροῦσα ἑαυτὴν ἀσφαλῆ ἐπὶ τῆς νησίδος τῆς, ἀντέταξε πείσμονα ἀντίστασιν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐγέμισε τὸν μεταξὺ τῆς νήσου καὶ τῆς παραλίας χῶρον, ἐκυρίευσεν μετὰ ἐπτάμηνον πολιορκίαν τὴν πόλιν καὶ κατέσκαψεν αὐτὴν (θέρους 332).

Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΙΓΥΠΤΟΝ

Ἀπ' ἐκεῖ ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Αἴγυπτον. Ἡ Παλαιστίνη ὑπετάχθη, πλὴν τῆς Γάζας, ἡ ὁποία ἐκυριεύθη μετὰ πολιορκίαν. Οἱ Αἰγύπτιοι μισοῦντες τοὺς Πέρσας ἐδέχθησαν αὐτὸν ὡς ἐλευθερωτὴν καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἔδειξε σεβασμὸν πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ τὰς παλαιὰς παραδόσεις των. Ἐπὶ τοῦ δέλτα τοῦ Νείλου ἔκτισε τὴν πρώτην ἀπὸ τὰς πόλεις, τὰς ὁποίας θὰ κατασπεύρῃ εἰς τὴν διάβασίν του, τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἡ ὁποία ἐγένινεν ἡ σημαντικωτέρα ἀπὸ ὅλας καὶ ἐμελλε νὰ διαδραματίσῃ σπουδαῖον πρόσωπον εἰς τὴν ἱστορίαν.

Ἀπ' ἐκεῖ διέσχισε τὴν ἔρημον, διὰ νὰ ἐπισκεφθῇ τὸ περίφημον μαντεῖον τοῦ Ἀμόν ἢ τοῦ Ἀμωνος Διός, ὅπως ἔλεγαν οἱ ἀρχαῖοι, εἰς τὴν ὁασιν τῆς Λιβύης. Οἱ ἱερεῖς ἐχαιρέτισαν αὐτὸν ὡς υἱὸν τοῦ Ἀμωνος, ἔδωσαν δηλαδὴ εἰς αὐτὸν τὸν τίτλον, τὸν ὁποῖον ἔφεραν ἄλλοτε οἱ Φαραῶ. Ἀπὸ τὴν στιγμήν ἐκείνην ἡ ἐξουσία του καὶ αἱ κατακτήσεις του περιεβλήθησαν θρησκευτικὴν αἴγλην.

ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΟΥ ΠΕΡΣΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ἀφοῦ τοιουτοτρόπως συνεπλήρωσε τὸ πρῶτον μέρος τῆς κατακτήσεως, ἀπεφάσισε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ περσικοῦ κράτους. Ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Φοινίκην ἀκολουθῶν τὴν ἰδίαν ὁδόν, ὕστερον ἔκαμψε πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ διηythύθη πρὸς τὸν Εὐφράτην. Τοιουτοτρόπως ἤρχισεν ἡ δευτέρα φάσις τῆς ἐκστρατείας (331—330). Ὁ Δαρεῖος εἶχε συναθροίσει εἰς τὴν Βαβυλῶνα σημαντικὰς δυνάμεις ἀποτελεσθείσας ἰδίως ἀπὸ στρατεύματα τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν. Ἐπομένως ἡ ποιότης αὐτῶν ἦτο ἀκόμη κατωτέρα, ἐνῶ ὁ στρατὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου διὰ νέων ἐνισχύσεων ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν ἀνῆλθεν εἰς 50 χιλ.

Ὁ Ἀλέξανδρος διέβη τὸν Εὐφράτην καὶ τὸν Τίγρην καὶ προσέβαλε τὸν ἐχθρὸν παρὰ τὰ **Γαυγάμηλα**, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀναπτύξει ἀνέτως τὰς ἀπειραριθμοὺς μάζας του εἰς τὴν εὐρεῖαν πεδιάδα. Ἡ μάχη διεξήχθη ὅπως καὶ εἰς τὴν Ἴσόν. Ἡ φάλαγξ εἰσεχώρησεν ὡς σφὴν εἰς τὸν ὄγκον τοῦ περσικοῦ στρατοῦ καὶ ὁ Ἀλέξανδρος διὰ παραφόρου ἐπιθέσεως ἐπὶ κεφαλῇς τοῦ ἱππικοῦ τῶν ἐταίρων συνεπλήρωσε τὴν **331** νίκην (30 Σεπτεμβρίου 331). Ἡ τρίτη αὕτῃ μάχη ἔκρινε τὴν τύχην τοῦ πολέμου. Ὁ περσικὸς στρατὸς ἐξεμηδενίσθη, ἡ ὁδὸς πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κράτους ἦτο ἀνοικτή.

Ἐνῶ ὁ Δαρεῖος ἔφευγε πρὸς τὴν Μηδίαν, ὁ Ἀλέξανδρος ἐβάδισε κατὰ τῆς Βαβυλωνος, ἡ ὁποία παρεδόθη ἐκουσίως. Ἐπίσης τὰ Σοῦσα, ἡ ἔδρα τῶν βασιλέων τῆς Περσίας, ὅπου ἐφυλάττοντο οἱ βασιλικοὶ θησαυροί, ἤνοιξαν τὰς πύλας εἰς τὸν νικητὴν. Ὑστερον ὁ μακεδονικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Περσίαν, αἱ στενοπορίαι, αἱ λεγόμεναι πύλαι τῆς Περσίας, ἐκυριεύθησαν ἐξ ἐφόδου, ἡ Περσέπολις

καὶ αἱ Πασαργάδαι κατελήφθησαν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπυρπόλησε τὰ ἀνάκτορα τῆς Περσεπόλεως ὡς ἀντεκδίκησιν διὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τοῦ Ζέρξου, κυρίως ὅμως διὰ νὰ δείξη ὅτι ἔληξεν ἡ κυριαρχία τῶν Ἀχαιμενιδῶν, δηλαδὴ τῆς δυναστείας τῶν βασιλέων τῆς Περσίας. Τοὺς χειμερινοὺς μῆνας ὁ Ἀλέξανδρος διέκοψε τὴν πορείαν, διὰ νὰ ἀναπαυθῇ τὸ στράτευμα.

Τὴν ἀνοιξιν τοῦ 330 ἐρρίφθη πρὸς καταδίωξιν τοῦ Δαρείου, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Μηδίαν, κατέλαβε τὰ Ἑκβάτανα καὶ διὰ ταχείας πορείας ἐπλησίαζεν αὐτόν, ὅτε ἐπληροφορήθη ὅτι ὁ Βῆσσος, σατράπης τῆς Βακτριανῆς καὶ συγγενῆς τῶν Ἀχαιμενιδῶν, ἐδολοφόνησε τὸν βασιλέα. Ὁ Ἀλέξανδρος διέταξε νὰ θάψουν τὸν νεκρὸν μὲ βασιλικὰς τιμὰς καὶ ἐκήρυξεν ἑαυτὸν διάδοχον τοῦ Δαρείου.

Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΙΑΔΟΧΟΣ ΤΩΝ ΑΧΑΙΜΕΝΙΔΩΝ

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ περσικοῦ στρατοῦ καὶ τὸν θάνατον τοῦ Δαρείου ἔληξεν ὁ ἐθνικὸς πόλεμος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν. Ἀπὸ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὁ Ἀλέξανδρος ἔπαυσε νὰ θεωρῇ τὸν ἑαυτὸν τοῦ ὡς στρατηγὸν τῆς Ἑλλάδος, ἀπέπεμψε τὸν συμμαχικὸν στρατὸν τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰς πατρίδας των καὶ ἔθεσε νέους σκοποὺς εἰς τὰς πράξεις του. Ἀπὸ τότε θεωρεῖ τὸν ἑαυτὸν τοῦ διάδοχον τῶν Ἀχαιμενιδῶν κα συνεχιστὴν τῆς περσικῆς βασιλείας, ὀνειρεύεται μεγάλας κατακτήσεις καὶ κοσμοκρατορίαν. Ὡς διάδοχος τῶν Ἀχαιμενιδῶν θεωρεῖ καθήκον του νὰ τιμωρήσῃ τοὺς δολοφόνους τοῦ Δαρείου. Ἐπίσης ἀπὸ τὴν στιγμὴν ἐκείνην παρατηρεῖται ἰσοβαρὰ μεταστροφή εἰς τὰς σκέψεις καὶ τὴν συμπεριφορὰν του. Προσπαθεῖ νὰ προσελκύσῃ τοὺς ἡττημένους, νὰ συμφιλιώσῃ τὸν ἑλληνικὸν καὶ τὸν ἀνατολικὸν κόσμον. Ἀλλὰ συγχρόνως λαμβάνει τρόπους αὐταρχικοὺς, συμπεριφέρεται ὡς ἀπόλυτος μονάρχης καὶ μιμεῖται τὰς συνηθείας τῶν ἀρχόντων τῆς Ἀνατολῆς. Τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς δυσαρεσκείας καὶ θλιβεράς παρεξηγήσεις.

ΥΠΟΤΑΓΗ ΤΗΣ ΑΝΩ ΑΣΙΑΣ

Ἐξακολουθῶν τὴν καταδίωξιν τοῦ Βῆσσου διαβαίνει τὰς Κασπίας πύλας, φθάνει τὴν παραλίαν τῆς Κασπίας θαλάσσης καί, ἀφοῦ ἐπροχώρησεν ἀρκετὸν διάστημα πρὸς ἀνατολάς, καταβαίνει πρὸς νότον εἰς τὴν Ἀρίαν, ὅπου ἰδρύει τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐν Ἀρίοις (σήμε. Χερὰτ), καὶ προχωρεῖ μέχρι τῆς Ἀραχωσίας. Ἀπ' ἐκεῖ ἀνέρχεται πρὸς βορρᾶν καὶ προσεγγίζει τοὺς πρόποδας τοῦ Παροπαμίσου, τῆς ὀγκώδους ὄροσειρᾶς τῆς κεντρικῆς Ἀσίας, ἡ ὁποία σήμερον λέγεται Ἰνδοκούκ, ὅπου διεχείμασε. Τὴν ἀνοιξιν τοῦ 329 οἱ Μακεδόνες μὲ πολλοὺς κόπους ἀναρριχῶνται τὰς χιονοσκεπεῖς διαβάσεις καὶ καταβαίνουν εἰς τὴν Βακτριανήν. Ὁ Ἀλέξανδρος ὅταν ἔφθασεν εἰς τὸν Ὠξόν, τὸν σημερινὸν Ἀμούρ — Δάρια, τὸν πρῶτον ἐκ τῶν δύο

Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπὶ νομίσματος

μεγάλων ποταμῶν, οἱ ὅποιοι διαρρέουν τὴν χώραν καὶ χύνονται εἰς τὴν Ἀράλιν λίμνην, ἐπληροφορήθη ὅτι ὁ Βῆσσος ἔφυγεν εἰς τὴν Σογδιανήν. Ὅθεν διαβαίνει τὸν ποταμὸν καὶ κατορθώνει νὰ συλλάβῃ αὐτόν. Βραδύτερον ὁ Βῆσσος εἰσήχθη εἰς δίκην πρὸ δικαστηρίου ἀπὸ Πέρσας καὶ βασιανισθεῖς ἐφονεύθη.

*Ὁ Ἀλέξανδρος διέτριψεν εἰς τὰς χώρας αὐτὰς δύο ἔτη (328—327), τὰ βαρύτερα τῆς ἐκστρατείας, διότι εἶχεν ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ καταπνίξῃ ἐξεγέρσεις τῶν φιλοπολέμων ἐγχωρίων, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ἀσφαλίσῃ τὰ βόρεια σύνορα τοῦ κράτους τοῦ ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν μογγολικῶν φυλῶν. Ἐκ τῆς βασιλικῆς πόλεως τῆς Σογδιανῆς Μαρκάνδας (Σαμαρκάνδη) ὀρμώμενος διέβη τὸν δεύτερον ποταμὸν, τὸν Ἰαξάρτην, τὸν σημερινὸν Σίρ—Δάρια, καὶ ἐπεχείρησεν ἐπιδρομὴν κατὰ τῶν τουρανικῶν φυλῶν (Μογγόλων), αἱ ὁποῖαι ἔζων ἐκεῖθεν τοῦ ποταμοῦ. Εἰς τὸ ἔσχατον τοῦτο σημεῖον τῆς

πρὸς βορρᾶν προελάσεώς του ἵδρυσεν τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐπὶ Ἰαξάρτου, τὴν ἐσχάτην ὀνομασθεῖσαν (σήμερον Κοτσένδ).

Κατὰ τὴν διαμονὴν εἰς τὰ μέρη αὐτὰ συνέβησαν νέαι προστριβαὶ πρὸς τοὺς μακεδόνας εὐγενεῖς, ὁ φόνος τοῦ Κλείτου καὶ ἡ καταδίκη εἰς θάνατον τοῦ ἱστοριογράφου Καλλισθέ-
νους. Ἐπίσης εἰς τὴν Σογδιανὴν εὕρισκόμενος συνεζεύχθη τὴν Ρωξάνην, θυγατέρα πρώην δυνάστου τῆς χώρας.

ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΕΙΣ ΤΑΣ ΙΝΔΙΑΣ

Τὸ ἀνήσυχον δαιμόνιον ὥθησε τὸν Ἀλέξανδρον πρὸς νέας ἐπιχειρήσεις. Μετὰ τὴν χώραν τῶν Φαραῶ αἱ μυστηριώδεις Ἰνδαίαι εἴλκυσαν αὐτὸν μὲ ἀκαταγώνιστον γοητείαν. Τὴν τελευταίαν αὐτὴν ἐκστρατείαν ἐπεχείρησεν ὄχι πλέον ὡς βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, ἀλλ' ὡς ἀνώτατος ἡγεμὼν τῆς Ἀσίας. Πλὴν τῶν 40 χιλ. Μακεδόνων συνώδευσαν αὐτὸν 90 χιλ. Ἀσιᾶται καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἐπίστευσεν ὅτι ἡ μεγάλη αὐτὴ ἐπιχειρήσις θὰ ἦτο εὐκαιρία νὰ γνωρισθοῦν καὶ νὰ συμφιλωθοῦν οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ βάρβαροι.

Κατῆλθε τὸ ὑψίπεδον τῆς Ἀσίας πρὸς νότον καὶ τὸ 327 εἰσέβαλεν εἰς τὰς Ἰνδίας, διέβη τὸν Ἰνδὸν καὶ ἐνίκησε μετὰ βαρὺν ἀγῶνα ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ Ἰνδοῦ ἡγεμόνος **Ταξίλου** τοὺς βασιλεῖς τοῦ Πενταποτάμου, οἱ ὅποιοι παρετάχθησαν κατ' αὐτοῦ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὑπερηφάνου βασιλέως **Πῶρου**. Ὁ Πῶρος ἔπεσεν αἰχμάλωτος καὶ ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος τὸν ἠρώτησε πῶς θέλει νὰ τὸν μεταχειρισθῇ, ἀπήντησεν «ἡγεμονικῶς». Ἀπ' ἐκεῖ ἐπροχώρησε πρὸς ἀνατολάς, διὰ νὰ φθάσῃ τὴν κοιλάδα τοῦ Γάγγου, ἀλλὰ ἐνῶ ἐτοιμάζετο νὰ διαβῇ τὸν Ὑφασιν, τὸν τρίτον ἐκ τῶν παραποτάμων τοῦ Ἰνδοῦ, οἱ στρατιῶται ἠρνήθησαν νὰ προχωρήσουν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀπεφάσισε τότε παρὰ τὴν θέλησίν του νὰ ἐπιστρέψῃ. Διέταξε νὰ κατασκευάσουν εἰς τὸν Ὑδάσπην στόλον, ὁ ὅποιος φθάνει εἰς τὸν Ἰνδὸν καὶ δι' αὐτοῦ καταβαίνει εἰς τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανόν. Ἐνα μέρος τοῦ στρατοῦ του ἐπεβιβάσθη εἰς τὰ πλοῖα, ἐνῶ τὸ σημαντικώτερον ἐβάδιζε κατὰ μῆκος τῆς ὁχθῆς. Αἱ περίξ χῶραι ὑπετάχθησαν καὶ ἐξ αὐτῶν ἐσχημά-

τισε σατραπείας. Ἐστάθμευσαν πρὸς στιγμήν ἐπὶ τῆς συμβολῆς τῶν ποταμῶν, ὅπου διέταξε νὰ κτίσουν νέαν πόλιν. Τέλος ἔφθασαν εἰς τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανόν. Ἐπὶ τοῦ δέλτα τοῦ Ἰνδοῦ εἰς τὰ Πάτταλα ἵδρυσε σπουδαῖον ἐμπορικὸν λιμένα καὶ ναυπηγεῖον (θέρος 325). Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ἀλεξάνδρου εἶχε μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν ἐξερεύνησιν τῶν Ἰνδιῶν καὶ τὴν συγκοινωνίαν αὐτῶν μετὰ τὰς χώρας τῆς Μεσογείου. Ἀπὸ τότε χρονολογεῖται ἡ ἐπίδρασις τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος εἰς τὴν χώραν αὐτήν, ἡ ὁποία εἶχε μείνει σχεδὸν ἄγνωστος καὶ ἀποκεκλεισμένη ἀπὸ τὸν λοιπὸν κόσμον.

Ὁ στρατὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπέστρεψε διηρημένος εἰς τρία. Μῆρος αὐτοῦ εἶχεν ἀναχωρήσει ἤδη τὸ θέρος τοῦ 325 ὑπὸ τὸν Κράτερον διὰ τῆς Ἀραχωσίας (νότιος Περσία). Ὁ στόλος ὑπὸ τὸν κρήτα ναύαρχον Νέαρχον ἔλαβε τὴν διαταγὴν νὰ ἐξερευνήσῃ τὴν παραλίαν τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ καὶ διὰ τοῦ Περσικοῦ κόλπου νὰ πλεύσῃ εἰς τὴν ἐκβολὴν τοῦ Εὐφράτου. Ὁ ἴδιος ἐβάδισε διὰ τῆς Γερωσίας (σῆμ. Βελουτχιστάν). Ἡ πορεία διὰ τῆς ἐρήμου χώρας διήρκεσεν 60 ἡμέρας, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ στρατὸς ἐδοκιμάσθη βαρέως ἀπὸ τὴν δίψαν καὶ τὴν ἔλλειψιν τροφῶν. Εἶναι ὅμως ἀπίστευτον τὸ γραφόμενον ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν ὅτι ἔχασε τὰ 3/4 τοῦ στρατοῦ του. Συνενωθεὶς μετὰ τὸν Κράτερον εἰς τὴν Καρμανίαν ἔφθασεν εἰς τὰς Πασαργάδας καὶ τὸν Μάρτιον τοῦ 324 ὁ παράτολμος κατακτητὴς εὕρισκετο εἰς τὰ Σοῦσα, ἀφοῦ εἶχεν ἐκτελέσει τὴν καταπληκτικὴν αὐτὴν διαδρομὴν.

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Ὁ Ἀλέξανδρος δὲν εἶναι ἀπλῶς ἓνας ὀρμητικὸς πολεμιστὴς καὶ κατακτητὴς. Ἡ προσπάθεια νὰ διοργανώσῃ τὸ κράτος του καὶ τὰ σχέδιά του δεικνύουν ὅτι εἶχεν ἀνώτερον πολιτικὸν νοῦν. Κατ' ἀρχὰς ἀπεμιμήθη τὴν διοικητικὴν ὁργάνωσιν τῶν βασιλέων τῆς Περσίας καί, ὅταν ἀπέθανε, τὸ κράτος του παρουσιάσθη ὡς ἀντιγραφὴ τοῦ περσικοῦ.

Ὁ Ἀλέξανδρος ὅμως εἶχεν εἰς τὸν νοῦν γενναῖα σχέδια, τὰ ὁποῖα δὲν ὥριμασαν ἔνεκα τοῦ προώρου θανάτου του. Ἀλλ' ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον θέτει αὐτὸν ὑπεράνω ὅλων τῶν πολιτικῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ πατρὸς του, εἶναι ἡ κοσμοπολιτικὴ ἀν-

τίληψις. Ὁ Ἀλέξανδρος πρῶτος ἀπὸ τοὺς κυβερνήτας τῆς ἀρχαιότητος συνέλαβε τὴν ἔννοιαν τοῦ εὐρυτέρου κράτους, τοῦ ὁποίου οἱ κάτοικοι νὰ εἶναι ἴσοι χωρὶς νὰ ὑπάρχη μία πόλις ἢ μία φυλὴ ἡγεμονεύουσα. Εὐρεθεὶς ἐν μέσῳ τῶν ἀπεράντων ἐκτάσεων καὶ ἑκατομμυρίων ξένων καὶ ἀλλογλώσσων, ἀντιλαμβάνεται ὅτι μὲ τὰς ὀλίγας χιλιάδας ἐνόπλων, τοὺς ὁποίους φέρει μαζί του, ἦτο μὲν δυνατόν νὰ διαλύῃ τὰς μάζας τῶν πολεμιστῶν τῆς Ἀσίας εἰς τὸ πεδίου τῆς μάχης, ἀλλ' ὅτι δὲν θὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ συγκρατήσῃ τοὺς ἡττημένους ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του. Διὰ τοῦτο αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ προσελκύσῃ τοὺς βαρβάρους καὶ ἰδίως τοὺς Πέρσας.

Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος
ἐπὶ νομίσματος τοῦ Λυσιμάχου.

Θέλει νὰ συναδελφώσῃ καὶ νὰ συγχωνεύσῃ Ἕλληνας καὶ βαρβάρους, ὥστε νὰ λησμονήσουν τὰ παλαιὰ πάθη καὶ τὰς

διακρίσεις. Εἰς τοῦτο ἐφάνη ἀνώτερος καὶ τοῦ διδασκάλου τοῦ Ἀριστοτέλους, ὁ ὁποῖος τὸν εἶχε συμβουλευσεὶ «νὰ κυβερνᾷ τοὺς μὲν Ἕλληνας ὡς ἀρχηγός, τοὺς δὲ βαρβάρους ὡς δεσπότης, μεταχειριζόμενος τοὺς πρώτους ὡς φίλους καὶ οἰκείους, τοὺς ἄλλους ὡς ζῶα καὶ φυτά».

Ἦδη κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κατακτήσεως εἶχε διορίσει Πέρσας ὡς σατράπας εἰς σπουδαίας θέσεις. Σημαντικώτατον βῆμα ἦτο ὁ γάμος του μὲ τὴν Ρωξάνην. Μετὰ τὴν λήξιν τοῦ πολέμου ἐφαρμόζει τοῦτο συστηματικώτερον. Ἐπιστρέψας εἰς τὰ Σοῦσα τελεῖ μεγάλας ἐορτάς, ὁ ἴδιος νυμφεύεται δύο ἄλλας γυναῖκας, μίαν θυγατέρα τοῦ Δαρείου καὶ μίαν τοῦ Ὡχου, καὶ 80 ἀπὸ τοὺς ἐξέχοντας ἐταίρους νυμφεύονται Περσίδας. Προσφέρει δῶρα εἰς τοὺς 10 χιλ. Μακεδόνας, οἱ ὅποιοι εἶχαν πράξει τοῦτο προηγουμένως. Ἐπίσης ἐσχεδίασε ριζικὴν μεταρρύθμισιν τοῦ στρατοῦ. Ἐσχημάτισε σῶμα ἀπὸ 30 χιλ. εὐγενεῖς Πέρσας, τοὺς ὀνομασθέντας ἐπιγόνους, τοὺς ὁποίους ὥπλισε καὶ ἐγύμνασε κατὰ τὸ μακεδονικὸν σύ-

στημα. Ἀκόμη καὶ εἰς τὸ ἵππικόν τῶν ἑταίρων καὶ εἰς τὴν φρουράν του κατέταξε Πέρσας.

Ἡ διάβασις τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀφίνει ἵχνη ἀνεξάλειπτα εἰς τὸν κόσμον. Ἀπὸ τὸν χρυσόν, τὸν ὁποῖον μὲ φιλαργυρίαν ἔκρυπταν οἱ βασιλεῖς τῆς Περσίας, διέταξε νὰ κόψουν νομίσματα, τὰ ὁποῖα μὲ τὴν κυκλοφορίαν των ἔφεραν ἀσυνήθιστον ἕως τότε ζωηρότητα τοῦ ἐμπορίου. Κατεσκευάσεν ὁδούς καὶ ἐφρόντισε διὰ τὴν τελειοποίησιν τῆς συγκοινωνίας. Εἶχε σχέδιον νὰ κατασκευάσῃ μέγαν λιμένα εἰς τὴν Βαβυλῶνα, τὴν ὁποίαν ἤθελε νὰ ἔχῃ πρωτεύουσάν του, διὰ νὰ καταστήσῃ αὐτὴν μεγίστην ἀποθήκην τοῦ κόσμου καὶ κεντρικὸν σταθμὸν τοῦ ἐμπορίου μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. Ἡ ἐπιτυχὴς ἐκλογή τῶν θέσεων, εἰς τὰς ὁποίας ἔκτισε τὰς πόλεις, καθὼς καὶ ἔργα κοινῆς ὠφελείας, τὰ ὁποῖα ἐξετέλεσεν εἰς τὸν Νεῖλον, εἰς τὸν Ἰνδὸν καὶ τὸν Εὐφράτην, μαρτυροῦν περὶ τῆς διορατικότητός του.

ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΟΣ

Ἐν τούτοις ὁ ἐξαιρετικὸς αὐτὸς ἄνθρωπος εἶχε καὶ μεγάλα ἐλαττώματα, τὰ ὁποῖα ἐξώγκωσαν ἀκόμη περισσότερον αἱ συνεχεῖς ἐπιτυχίαι. Ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο ματαιόδοξος, ἐγωπαθὴς καὶ παράφορος μέχρις ἀγριότητος. Αἱ τεράστiai ἐπιτυχίαι του, ἡ δύναμις καὶ ὁ πλοῦτος καθὼς καὶ αἱ κολακεῖαι τῶν Ἀσιατῶν ἐμέθυσαν αὐτόν. Ἐπίστευσε πράγματι ὅτι εἶναι ὄν ἀνώτερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Μόλις ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν πρὸς τοὺς Ἀσιάτας, ἄφησε τὴν παλαιὰν ἀπλότητα καὶ περιεβλήθη ἀνατολικὴν μεγαλοπρέπειαν. Ἐδέχθη τὰς συνηθείας καὶ τὴν περὶ τοῦ ἄρχοντος ἀντίληψιν τῶν βασιλέων τῆς Ἀσίας. Εἰσήγαγε τὴν ἐθιμοτυπίαν τῆς περσικῆς αὐλῆς, εἰς τὰς ἑορτὰς ἐνεφανίζετο ἐνδεδυμένος ὅπως ἄλλοτε ὁ μέγας βασιλεὺς φορῶν τὴν τιάραν καὶ πορφύραν. Εἶχε τὴν ἀπαίτησιν νὰ τὸν προσκυνοῦν πίπτοντες εἰς τὴν γῆν καὶ νὰ τὸν λατρεύουν ὡς θεόν.

Οἱ νεωτερισμοὶ αὐτοὶ ἐξήγειραν τοὺς Μακεδόνας, οἱ ὁποῖοι εἶχαν συνηθίσει νὰ βλέπουν τὸν βασιλέα των νὰ συναναστρέφεται μὲ αὐτοὺς ὡς σύντροφος, καὶ τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι εἶχαν διάφορον ἀντίληψιν τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας.

Ἰδίως τὸ ζήτημα τῆς προσκυνήσεως ἐδημιούργησε σκάνδαλον. Ἄλλ' ὁ Ἀλέξανδρος ἐπάταξε κάθε ἀντίστασιν. Τὴν σκληρότητά του ἐδοκίμασαν οἱ ἐξοχώτεροι ἀπὸ τοὺς ἐταίρους, ἄνδρες κατέχοντες ἀνωτάτας θέσεις, οἱ ὅποιοι εἶχαν προσφέρει μεγάλην ὑπηρεσίαν. Ἐνῶ ἀκόμη εὕρισκετο εἰς τὰς περὶ τὴν Κασπίαν χώρας (330) εἰσήγαγεν εἰς δίκην τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἱππικοῦ Φιλώταν, υἱὸν τοῦ ἀρίστου ἐκ τῶν στρατηγῶν του Παρμενίωνος, ἐπὶ ἀπλῇ ὑπονοίᾳ καὶ πειθόμενος εἰς τὰς συκοφαντικὰς εἰσηγήσεις τῶν ἀντιπάλων του ὅτι συνωμοτεῖ κατὰ τῆς ζωῆς του. Ὁ Φιλώτας ἐβασανίσθη διὰ τὴν ὁμολογήσιν τῆν ἐνοχλήν του καὶ ἐλιθοβολήθη. Εὐθύς κατόπιν διέταξε νὰ φονεύσουν καὶ τὸν Παρμενίωνα, τὸν ὅποιον εἶχεν ἀφήσει ὡς σατράπην τῆς Μηδίας.

Σχεδὸν ἐν ἔτος ἀργότερα κατὰ τὴν διαμονὴν του εἰς τὴν Σογδιανὴν ἐφόνευσεν εἰς τὸ συμπόσιον, ἰδιοχείρως διατροπήσας τὸ στήθος του μὲ δόρυ, τὸν στρατηγὸν Κλεῖτον, τὸν ὅποιον ἡγάπα περισσότερο ἀπὸ ὅλους μετὰ τὸν Ἡφαιστίωνα. Τὸ 327 κατεδίκασεν εἰς θάνατον τὸν φιλόσοφον Καλλισθένην, ἀνεψιὸν τοῦ Ἀριστοτέλους, τὸν ὅποιον εἶχε παραλάβει εἰς τὴν ἐκστρατείαν ὡς ἱστοριογράφον τῆς αὐλῆς, διότι εἶχε χλευάσει τὴν ἀνατολικὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν ἀπαίτησίν του νὰ θεωρεῖται ὡς θεός.

ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Ἐνῶ ὁ Ἀλέξανδρος εὕρισκετο εἰς τὴν Μηδίαν, αἰφνης ἀπέθανεν ὁ φίλος καὶ εὐνοούμενός του Ἡφαιστίων. Διὰ τὴν ἀπώλειαν αὐτὴν ἠσθάνθη βαθεῖαν θλίψιν καὶ διὰ τὴν κηδεῖαν του ἐδαπάνησε μυθῶδη ποσά. Τὴν ἀνοιξιν τοῦ 323 ἔφθασε τέλος εἰς τὴν Βαβυλῶνα, ὅπου τὸν ἀνέμεναν πρέσβεις ἀπὸ τὰ τέσσαρα ἄκρα τοῦ κόσμου, ἀπὸ τὰς ἐλληνικὰς πόλεις, ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν, τὴν Καρχηδόνα, ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν, Γαλατίαν, Σκυθίαν καὶ Αἰθιοπίαν. Ἐκόσμησε τὴν Βαβυλῶνα, ἔκτισε χαλδαϊκοὺς ναοὺς καὶ ἄλλα κοινωφελῆ ἔργα. Ἀνήσυχος ὁμως ὠνειρεύετο φαντασιώδεις ἐκστρατείας καὶ κατακτήσεις.

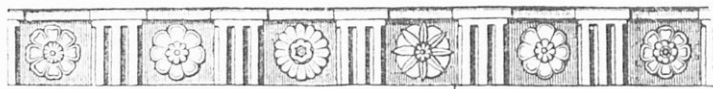
323 Αἰφνης ἠσθένησεν ἀπὸ πυρετόν, ὁ ὅποιος ὑπέσκαψε ταχέως τὴν ζωὴν του καὶ ἐντὸς 12 ἡμερῶν ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέθανε μόλις 33 ἐτῶν (13 Ἰουνίου 323).

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΩΣ

Τοιοῦτον ἦτο τὸ ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἡ ἱστορία δικαιότερον ἴσως ἀπὸ κάθε ἄλλον τοῦ ἔδωσε τὸν τίτλον τοῦ **Μεγάλου**. Ἀλλ' ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἔχει κοσμοϊστορικὴν σημασίαν, δὲν εἶναι κυρίως οὔτε οἱ πολεμικοὶ θρίαμβοι οὔτε τὰ ἐκπληκτικὰ κατορθώματα τοῦ βασιλέως τοῦ Μακεδονίας. Αἱ νῖκαι τοῦ Ἀλεξάνδρου κατέρριψαν τὸν φραγμόν, ὁ ὁποῖος ἐχώριζεν Ἑλλάδα καὶ Ἀνατολήν, καὶ ὁ πολιτισμὸς τῆς Ἑλλάδος ἐξεχύθη εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἀφύπνισε τοὺς λαούς, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἀποναρκωθῇ ἀπὸ τὴν περσικὴν δουλείαν.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἐπιστῆμη ὠφελήθη πολὺ. Πρὸ τῶν Ἑλλήνων ἡνοίγετο τῶρα κόσμος πολὺ εὐρύτερος. Ἡ ἱστορία, ἡ γεωγραφία, ἡ φυσικὴ ἐπλουτίσθησαν σημαντικώτατα. Ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε τὴν περιέργειαν τῶν Ἑλλήνων νὰ ἐρευνήσῃ καὶ νὰ μάθῃ. Παρέλαβεν ὁλόκληρον ἐπιτελεῖον ἀπὸ σοφούς, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἐμελέτησαν τὰς νέας χώρας. Διὰ τοῦτο ὠνόμασαν ἐπιτυχῶς τὴν ἐκστρατείαν του **ἐ ν ο π λ ο ν ἐ ξ ε ρ ε ὕ ν η σ ι ν**.

Ἀνυπολόγιστος ἦτο προπάντων ἡ ὠφέλεια τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τὴν κατάκτησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας οἱ ἀνατολικοὶ λαοὶ ἀρχίζουν νὰ ἐκπολιτίζωνται ἢ, ὅπως λέγουν, νὰ ἐξελληνίζονται. Διὰ τῆς κατακτήσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀλλάζει ἡ ὄψις τοῦ κόσμου. Ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀρχίζει νέα περίοδος τῆς ἱστορίας, οἱ λεγόμενοι **ἐ λ λ η ν ι σ τ ι κ οὶ χ ρ ό ν ο ι**.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΘΑΝΑΤΟΝ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Ὁ αἰφνίδιος θάνατος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐδημιούργησε μεγάλην ἀναστάτῳσιν εἰς τὸ κράτος του, διότι ὁ περίφημος κατακτητὴς δὲν εἶχε φροντίσει διὰ τὸν διάδοχόν του. Δικαιώματα ἐπὶ τοῦ θρόνου εἶχεν ὁ ἀδελφός του Φίλιππος Ἀρριδαῖος, ἀπὸ ἄλλην μητέρα, ἄνθρωπος κατώτερος πνευματικῶς. Ἀλλ' ἡ δύναμις περιῆλθε κατ' οὐσίαν εἰς τοὺς ἰσχυροὺς Μακεδόνας, οἱ ὅποιοι εἶχαν ἀποκτήσει φήμην καὶ πλοῦτον κατὰ τὴν ἐκστρατείαν. Οἱ σημαντικώτεροι ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν ὁ **Περδίκκας**, συγγενὴς τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, ὁ **Πτολεμαῖος**, ὁ **Λυσίμαχος** καὶ ὁ **Λεοννᾶτος**, ἀνήκοντες εἰς τὴν σωματοφυλακὴν τοῦ βασιλέως, ὁ **Ἀντίγονος**, ὁ **Σέλευκος**, ὁ **Εὐμένης**. Μεγάλην ἰσχὺν εἶχεν ἐπίσης ὁ ἀντιβασιλεὺς τῆς Μακεδονίας **Ἀντίπατρος** καὶ ὁ υἱός του **Κάσσανδρος**.

Ὅλοι ἐνεπνέοντο ἀπὸ ἀπεριόριστον φιλοδοξίαν καὶ ἀπὸ τὸν πόθον νὰ ἐπικρατήσουν καὶ νὰ κυριαρχήσουν. Εὐθὺς λοιπὸν ἀπὸ τὴν πρώτην ἡμέραν ἦλθαν εἰς φῶς τὰ κακῶς κρυπτόμενα πάθη καὶ αἱ ἀντιζηλῖαι καὶ ἡ σύγκρουσις ἤρchiσεν ἤδη πρὸ τοῦ νεκροῦ τοῦ μεγάλου ἀρχηγοῦ. Ἀλλὰ πρὸς στιγμήν κατῳρθώσαν νὰ συνεννοηθοῦν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ διατηρήσουν τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους. Ὁ Φίλιππος Ἀρριδαῖος ἀνεκρῦχθη βασιλεὺς, ἀλλὰ πλησίον του ἐτέθη ὡς ἐπίτροπος ὁ Περδίκκας μετὰ τὸν τίτλον ἐπιμελητῆς αὐτοκράτορος. Οἱ λοιποὶ στρατηγοὶ ἔλαβαν ἄλλας ἐξουσίας ἢ τὴν διοίκησιν μεγάλων τμημάτων τοῦ κράτους. Τρεῖς μῆνας μετὰ ταῦτα ἡ Ρωξάνη ἐγέννησεν υἱόν.

Ο ΥΠΕΡ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ ΑΓΩΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Παρά τὰ ἀτυχήματα καὶ τὴν θλιβεράν κατάπτωσιν δὲν εἶχε νεκρωθῇ ἐντελῶς τὸ πνεῦμα τῆς ἀνεξαρτησίας εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ εἶδησις τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔδωσε τὸ σύνθημα εἰς τὴν ἐξέγερσιν. Ὁ Δημοσθένης καὶ οἱ φίλοι του ἐτέθησαν εἰς κίνησιν καὶ πολλαὶ πόλεις ἤκουσαν τὴν πρόσκλησίν των. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔλαβαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των τὸν ἱκανὸν ἀρχηγὸν μισθοφόρων Λεωσθένην, ὁ ὁποῖος ἔσπευσε νὰ ἀποκλείσῃ τὰς Θερμοπύλας. Ὁ Ἀντίπατρος, ὁ ὁποῖος ἦλθεν εἰς συνάντησίν του μὲ ἀνεπαρκεῖς δυνάμεις, ἀπεκρούσθη καὶ ἐπολιορκήθη εἰς τὴν Λαμίαν, ὅθεν ὁ πόλεμος ὠνομάσθη *λαμιακὸς πόλεμος*. Σχεδὸν ὅλη ἡ μέση Ἑλλὰς καὶ πολλὰί πολιτεῖαι τῆς Πελοποννήσου ἐτάχθησαν μὲ τοὺς Ἀθηναίους.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπόπειρα αὕτῃ ἔλαβε τραγικὸν τέλος. Οἱ Μακεδόνες στρατηγοὶ Λεωνᾶτος καὶ Κράτερος ἔσπευσαν ἀπὸ τὴν Ἀσίαν εἰς βοήθειαν τοῦ Ἀντιπάτρου, ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν τῆς Λαμίας καὶ αἱ ἡνωμένοι δυνάμεις τῶν Μακεδόνων ἐνίκησαν τοὺς Ἕλληνας παρὰ τὴν *Κραννῶνα* (Αὔγ. 322). Ὁ Ἀντίπατρος παρουσιάσθη τότε πρὸ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀπήτησε τὴν παράδοσιν τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἀντιμακεδονικῆς μερίδος, τοὺς ὁποίους ἡ ἐκκλησία κατεδίκασεν εἰς θάνατον. Ὁ *Υπερείδης*, ὁ φίλος τοῦ Δημοσθένους, ρήτωρ καὶ θερμὸς δημοκρατικὸς, παραδοθεὶς εἰς τὸν Ἀντίπατρον ἐφονεύθη, ὁ Δημοσθένης καταφυγὼν εἰς τὸν ἐν *Καλαυρίᾳ* (Πόρος) ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ καταδιωκόμενος ὑπὸ ἀπεσταλμένων τοῦ Ἀντιπάτρου ἔπιε δηλητήριον (τέλος τοῦ 322). Μακεδονικὴ φρουρὰ ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Μουνιχίαν τοῦ Πειραιῶς, τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα περιωρίσθη σημαντικῶς. Ἀπὸ τὴν στιγμήν ἐκείνην αἱ Ἀθῆναι παύουν νὰ εἶναι ἡγεμονεύουσα δυνάμεις.

ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΗΓΩΝ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΚΡΑΤΗΣΙΝ

Εἴκοσι περίπου ἔτη οἱ Μακεδόνες ἀρχηγοὶ κατέβαλλον προσπάθειαν νὰ διατηρήσουν τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους. Ἀλλ' ἡ ἐνότης ἦτο κατὰ τύπους μόνον. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ οἱ ἰσχυροὶ ἀρχηγοί, οἱ ὁποῖοι εἰς τὴν ἱστορίαν λέγονται **Διάδο-**

χοι τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἐφιλονίκησαν καὶ περιεπλάκησαν εἰς αἱματηροὺς πολέμους. Τοιουτοτρόπως οἱ χρόνοι, οἱ ὅποιοι ἠκολούθησαν τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου, εἶναι χρόνοι ἀναστατώσεων, ἀναρχίας καὶ θλιβερῶν καταστροφῶν. Παριστάμεθα ἐπανειλημμένως πρὸ τοῦ ἐξῆς φαινομένου. Εἷς ἐκ τῶν ἀρχηγῶν ἀποκτᾷ μεγάλην δύναμιν καὶ προσπαθεῖ νὰ ὑποτάξῃ τοὺς ἄλλους καὶ νὰ γίνῃ μόνος κύριος εἰς τὸ ἀχανὲς κράτος. Κατ' αὐτοῦ συνασπίζονται οἱ ἄλλοι καὶ συντρίβουν τὴν δύναμιν του. Τοιουτοτρόπως ἐξαφανίζεται ὁ Περδίκκας καὶ ματχιδώνεται τὸ σχέδιόν του νὰ γίνῃ μόνος βασιλεύς. Συγχρόνως ὅμως εἰς τοὺς ἀνταγωνισμοὺς αὐτοὺς δολοφονοῦνται ὁ Ἀρριδαῖος καὶ ὁ υἱὸς τῆς Ρωξάνης καὶ σχεδὸν ὅλη ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐξοντώνεται.

Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς (336—283) ἐπὶ νομίσματος

Μετὰ πολλὰς τροπὰς τοῦ πολέμου ὁ Ἀντίγονος κατῴρθωσε νὰ συγκεντρώσῃ μεγάλην δύναμιν. Ἐξουσίαζεν ἐκτεταμένas χώρας εἰς τὴν Ἀσίαν, ἦτο ἀρχηγὸς τοῦ βασιλικοῦ στρατοῦ καὶ κύριος τοῦ βασιλικοῦ θησαυροῦ διεκδικῶν νὰ γίνῃ μόνος κύριος. Κατ' αὐτοῦ συνησπίσθησαν τότε οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ, ὁ Κάσσανδρος, ὁ Λυσίμαχος, ὁ Πτολεμαῖος, ὁ

Σέλευκος. Τοιουτοτρόπως ἤρχισεν ἡ τελευταία περίοδος τοῦ πολέμου, ἡ ὁποία διήρκεσε δέκα ἔτη μὲ μικρὰν μόνον διακοπὴν.

Ὁ Ἀντίγονος κατῴρθωσε νὰ ἀντισταθῇ ἐπὶ μακρόν, διότι διέθετεν ἀνεξαντλήτους δυνάμεις εἰς ἀνθρώπους καὶ χρῆμα καὶ εἶχεν ἱκανώτατον στρατηγὸν τὸν υἱὸν τοῦ **Δημήτριον**, τὸν ὀνομασθέντα **Πολιορκητὴν**. Τέλος τὸ 301 εἰς τὴν **301** Ἰψὸν τῆς Φρυγίας ἐδόθη ἡ ἀποφασιστικὴ μάχη. Οἱ ἠνωμένοι στρατοὶ τοῦ Λυσιμάχου καὶ τοῦ Σελεύκου, ὁ ὁποῖος εἶχεν ὀδηγήσει ἀπὸ τὴν Βαβυλῶνα μεγάλας δυνάμεις (μεταξὺ αὐτῶν 300 πολεμικοὺς ἐλέφαντας ἀπὸ τὰς Ἰνδίας), ἐνί-

κησαν κατά κράτος. Ὁ Ἀντίγονος ἐφονεύθη, ὁ Δημήτριος μόλις διεσώθη μετὰ τὰ συντρίμματα τοῦ στρατοῦ του.

Ἡ ἐν Ἰψῷ μάχη εἶναι σημαντικὸς σταθμὸς εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν διαδόχων, διότι σημαίνει τὴν τελειωτικὴν ἀποτυχίαν τῆς προσπάθειας πρὸς διατήρησιν τῆς ἐνότητος τοῦ κράτους. Ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὸ κράτος διαμελίζεται ὀριστικῶς καὶ δημιουργοῦνται τὰ ἀνεξάρτητα κράτη τῶν διαδόχων. Τὰ σημαντικώτερα ἀπ' αὐτὰ εἶναι :

1) τὸ βασιλεῖον τῆς Αἰγύπτου, τὸ ὁποῖον ἱδρυσεν ὁ Πτολεμαῖος,

2) τὸ βασιλεῖον τῆς Συρίας ἡ τῶν Σελευκιδῶν, τὸ ὁποῖον ἱδρυσεν ὁ Σέλευκος,

3) τὸ βασιλεῖον τῆς Μακεδονίας καὶ

4) τὸ βασιλεῖον τῆς Περγᾶμου, τὸ ὁποῖον ἱδρύεται ὀλίγον ἄργότερα.

Αὐτὰ εἶναι τὰ κράτη τὰ ἱδρυθέντα ὑπὸ Ἑλλήνων. Πλὴν τούτων δημιουργοῦνται ἐθνικὰ κράτη ὑπὸ ἐγχωρίου ἡγεμόνας, τὰ λεγόμενα βαρβαρικὰ βασίλεια. βασιλεῖον τοῦ Πόντου, τῆς Καππαδοκίας, τῆς Παφλαγονίας κτλ.

ΤΑ ΚΡΑΤΗ ΤΩΝ ΔΙΑΔΟΧΩΝ

Τὰ κράτη, τὰ ὁποῖα ἱδρύθησαν εἰς ξένας χώρας ὑπὸ τῶν στρατηγῶν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, διοικητικῶς ὠργανώθησαν κατὰ τὰς ἀντιλήψεις τῶν Μακεδόνων. Ἀλλ' ὑπῆρχε ριζικὴ διαφορὰ μετὰ τῶν βασιλείων τούτων τῆς Ἀνατολῆς καὶ τοῦ βασιλείου τῆς Μακεδονίας. Ἐκεῖ τὸ κράτος ἦτο ἐθνικόν, ἐστηρίζετο ἐπὶ ἐνὸς λαοῦ, τοῦ μακεδονικοῦ, ὁ ὁποῖος ἐθεώρει ἰδικόν του τὸ κράτος καὶ τὴν βασιλεύουσαν δυναστείαν. Ἀντιθέτως εἰς τὰ κράτη τῶν διαδόχων ὁ λαὸς ἦτο ξένος καὶ οἱ Μακεδόνες μικρὰ μειοψηφία, ἡ ὁποία ἐκράτει τὴν ἐξουσίαν μετὰ τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν. Οἱ Ἕλληνες ἐπεβλήθησαν μετὰ τὴν δραστηριότητα, τὴν τόλμην, τὴν ἀνωτέραν εὐφυΐαν των, ἀνέπτυξαν τὰς πηγὰς τοῦ πλούτου καὶ ἐδημιούργησαν τὴν οἰκονομικὴν εὐεξίαν τοῦ τόπου, ὅπως οἱ Ἀγγλοὶ σήμερον εἰς τὰς ἀποικίας. Ἀλλὰ δὲν ἐπῆλθε στενωτέρα ψυχικὴ ἐπαφὴ μετὰ τῆς κυριάρχου τάξεως καὶ τῶν ὑποτελῶν, μολονότι

οἱ Μακεδόνες ἐφάνησαν ἐπιδέξιοι διπλωμάται καὶ περιεποίηθησαν τοὺς ἐγγωρίους σεβασθέντες τὴν θρησκείαν καὶ τὰ ἥθη των. Ἄλλ' ἦσαν πάντοτε μόλις ἀνεκτοί. Διὰ τοῦτο τὸ κράτος δὲν εἶχε στερεὰς βάσεις ὅπως τὰ καθαρῶς ἐθνικά.

Ἐν τούτοις διετηρήθησαν περίπου τρεῖς αἰῶνας καὶ κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ τὰ ἑλληνικὰ ἥθη καὶ ἡ ἑλληνικὴ παιδεία εἰσεχώρησαν εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ ἐξελληνισμὸς δηλ. τῆς Ἀνατολῆς ἐξηκολούθησεν ἐντονώτερον κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς. Διὰ τοῦτο ὠνόμασαν τοὺς χρόνους ἀπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου μέχρι τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Ρωμαίων ἑλληνιστικούς χρόνους ἢ χρόνους τῶν διαδόχων καὶ τὰ κράτη τῶν διαδόχων ἑλληνιστικά κράτη.

ΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ

Ἡ εὐδαίμων χώρα τοῦ Νείλου περιῆλθεν εἰς τὸν **Πτολεμαῖον** (323—285), τὸν συνετὸν καὶ πεπειραμένον υἱὸν τοῦ Λάγου, ὁ ὁποῖος ἀργότερα ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν **Σωτήρ**. Ἐνεκα

Πτολεμαῖος Α' (323—285)
ἐπὶ νομίσματος

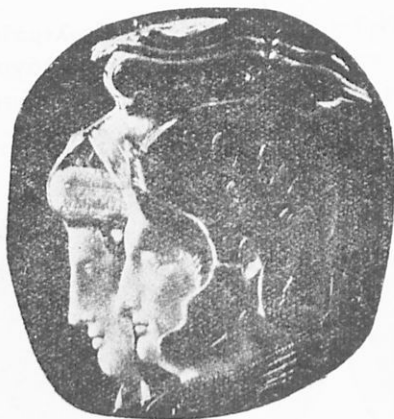
Ἀρσινόη
σύζυγος Πτολεμαίου

τούτου οἱ μακεδόνες βασιλεῖς τῆς Αἰγύπτου ὀνομάζονται **Λαγίδαι**. Ὀνομάζονται ἐπίσης Πτολεμαῖοι, διότι ὅλοι φέρουν τὸ ὄνομα αὐτό.

Τὸ κράτος τῶν Πτολεμαίων περιελάμβανε, πλὴν τῆς Αἰγύπτου, τὴν Κυρηναϊκὴν, τὴν νότιον Συρίαν καὶ τὴν νῆσον

Κύπρον, ἡ ὁποία ἦτο στερεὰ βάση τῆς ναυτικῆς δυνάμεώς των. Ἀνθρώπος μὲ πρακτικὸν νοῦν ὁ πρῶτος Πτολεμαῖος δὲν ἐπεδίωξε χιμαϊρικὰ σχέδια. Μόλις ἔγινε κύριος τῆς Αἰγύπτου, ἐσκέφθη πῶς νὰ διατηρήσῃ αὐτὴν καὶ νὰ τὴν καταστήσῃ ἀνεξάρτητον. Διὰ τοῦτο ἀντετάχθη κατὰ παντός ὁ ὁποῖος ἐζήτησε νὰ ἀνασχηματίσῃ τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους πρὸς ἴδιον ὄφελος, κατὰ τοῦ Περδίκκα, τοῦ Εὐμένους καὶ τοῦ Ἀντιγόνου. Ἀφοῦ δὲ κατώρθωσε τοῦτο, ἔθεσε τὴν στερεὰν βάσιν τῆς αἰγυπτιακῆς δυνάμεως στηρίζας αὐτὴν ἐπὶ καλῶς ὀργανωμένου στρατοῦ καὶ στόλου. Οἱ ἀπόγονοί του ἐβασίλευσαν εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας, σχεδὸν μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Χριστοῦ.

Πτολεμαῖος Β΄ ὁ Φιλάделφος (285—247), ὁ διάδοχός του, κατέστησε τὴν Ἀλεξάνδρειαν κέντρον τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Ἐπωφελούμενος ἀπὸ

Πτολεμαῖος Β΄ καὶ Ἀρσινόη
κειμήλιος λίθος—Βιέννη

Κειμηλίους λίθους ἔλεγον πολυτίμοις λίθους, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔγλυφον μορφὰς ἐκτύπους κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους. Ὁ ἀνωτέρω εἶναι ἀπὸ τὰ ὠραιότερα κομμοτεχνήματα, ἔχει διάμετρον 0,11 μ. καὶ παριστάνει τὸς ἡγετομᾶς Πτολεμαῖου τοῦ Β΄ καὶ τῆς Ἀρσινόης.

τὴν οἰκονομικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἀκμὴν, τὴν ὁποίαν ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τὸν πατέρα του, ἐπεδίωξε κατακτήσεις ἐκτὸς τῆς Αἰγύπτου. Διὰ τοῦτο περιεπλόκη εἰς μακροὺς πολέμους πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Συρίας Ἀντίοχον Β΄. Κατέλαβε τὴν Παλαιστίνην, Φοινίκην, τὰ νότια παράλια τῆς Μ. Ἀσίας, τὴν Κιλικίαν, Παμφυλίαν, βραδύτερον τὴν Λυκίαν καὶ Καρίαν, τὴν Ἐφεσον καὶ νήσους τοῦ Αἰγαίου. Μετὰ πρόσκαιρον διακοπὴν ὁ πό-

λεμος ἐπανελήφθη. Τέλος οἱ δύο βασιλεῖς εἰρήνευσαν, ἀφοῦ ὁ Ἀντίοχος Β΄ συνεζεύχθη τὴν θυγατέρα τοῦ Πτολεμαίου Βερενίκη. Ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου διετήρησε μέρος

τῶν κατακτήσεών του. Ἡ Αἴγυπτος εἶδε τότε ἡμέρας λαμπράς. Ἡ Ἀλεξάνδρεια κατέλαβε τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τῶν ἐμπορικῶν πόλεων τῶν χρόνων αὐτῶν, τῆς Ρόδου, Κυζίκου, Βυζαντίου, καὶ ἀνემειγνύετο εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς Ἑλλάδος κατέχουσα ναυτικά στηρίγματα εἰς τὸ Αἰγαῖον. Ὁ Πτολεμαῖος ἐπεχείρησε μάλιστα νὰ συνάψῃ σχέσεις μὲ τὰς μεγάλας δυνάμεις τῆς Δύσεως, μὲ τὰς Συρακούσας, τὴν Καρχηδόνα καὶ ἰδίως τὴν Ρώμην.

Πτολεμαῖος Γ' ὁ Εὐεργέτης (247—221) ἐξηκολούθησεν ἐπιτυχῶς τὴν πολιτικὴν τοῦ πατρὸς του καὶ ἤρchiσε νέον πόλεμον εἰς τὴν Ἀσίαν ἀφορμὴν λαβὼν τὴν δολοφονίαν τῆς ἀδελφῆς του Βερενίκης. Τοιοῦτοτρόπως ἤρchiσεν ὁ λεγόμενος **τρίτος συριακὸς πόλεμος**. Ὁ Πτολεμαῖος ἐπεχείρησε τότε μεγάλην ἐκστρατείαν εἰς τὴν Ἀσίαν, τὴν ὁποίαν ἐφρόντισε νὰ ἀπαθανάτισῃ μὲ ἐπιγραφὰς πλήρεις κομπορρημοσύνης. Τὰ ἀποτελέσματα ὅμως δὲν ἦσαν τόσοσιν σημαντικά. Διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ 240 ἐκράτησε τὴν Παλαιστίνην, τὴν κοίλην Συρίαν, τὴν Κύπρον καὶ ἀξιολόγους θέσεις εἰς τὰ παράλια τῆς Συρίας καὶ Μ. Ἀσίας μέχρι τῆς Θράκης.

Ἐπὶ μακρὸν ἡ Αἴγυπτος διετήρησε τὴν πλεονεκτικὴν αὐτὴν θέσιν. Ἀλλ' ἤδη ὁ **Πτολεμαῖος Δ' ὁ Φιλοπάτωρ** (221—205) δὲν κατορθώνει νὰ διατηρήσῃ εἰς τὸ ὕψος τῆς τὴν αἰγυπτιακὴν δύναμιν. Ἐπὶ τοῦ ἀνηλίκου διαδόχου τοῦ **Πτολεμαίου Ε' τοῦ Ἐπιφανοῦς** (205—181) παρέλυσεν ἡ διοίκησις καὶ ἐπεκράτησαν οἱ αὐλοκόλακες. Ἐπωφελοῦμενοι ἀπὸ τὴν κατάστασιν αὐτὴν συνεμάχισαν ὁ βασιλεὺς τῆς Συρίας Ἀντίοχος Γ' καὶ ὁ Φίλιππος Ε' τῆς Μακεδονίας, διὰ νὰ διαμοιράσουν τὸ αἰγυπτιακὸν κράτος. Τὸ 200 ὁ Ἀντίοχος ἐνίκησεν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην τὸν αἰγυπτιακὸν στρατὸν παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ Ἰορδάνου ποταμοῦ. Τὰ παράλια τῆς Συρίας, ἡ Ἰουδαία μετὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ μέχρι τῆς Γάζης περιῆλθον εἰς τὸν Ἀντίοχον, ἐνῶ τὰς μικρασιατικὰς κτήσεις τῶν Πτολεμαίων κατελάμβανεν ὁ Φίλιππος.

Βραδύτερον ἡγεμόνες ἀνίκανοι, σκληροὶ καὶ αἰμοχαρεῖς ἐκάθησαν εἰς τὸν θρόνον τῆς Αἰγύπτου. Ἡ βασιλικὴ ἐξουσία ἐξησθένησε καὶ φιλονικίαι ἐτάραξαν τὸ κράτος. Ἡ Ἀλεξάνδρεια ἐγίνετο πολλάκις θέατρον βιαιῶν στάσεων. Τέλος ἡ Ρώμη ὑπέταξε τὴν Αἴγυπτον (31 π.Χ.).

Ὁ πρῶτος Πτολεμαῖος ἔθεσε τὰς βάσεις τῆς κρατικῆς ὀργάνωσης στηρίζας αὐτὴν ἐπὶ ἰσχυροῦ στρατοῦ καὶ στόλου καὶ ἐπιτυχοῦς φορολογικοῦ συστήματος. Ὁ βασιλεὺς ἐχρειάζετο ἰδίως χρήματα, διότι δι' αὐτῶν μόνον κατῴρθωνε νὰ εὕρῃ σφραγίσματα καὶ νὰ κατασκευάζῃ πλοῖα. Ὁ Πτολεμαῖος καὶ οἱ διάδοχοί του ἐξεμεταλλεύθησαν τὸν πλοῦτον τῆς Αἰγύπτου. Ἡ ἀρχὴ τῶν ἦτο νὰ αὐξάνουν τὰς πηγὰς καὶ ὄχι νὰ τὰς ἐξαντλήσουν. Τὸ ταμεῖον τῶν ἐγέμιζεν ἰδίως ἀπὸ τὴν φορολογίαν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, ἐνῶ ἀπέφευγαν νὰ βαρύνουν πολὺ μὲ φόρους τὸν ἐγγύριον πληθυσμόν, ὁ ὅποιος ἦτο κυρίως γεωργικός. Διὰ τοῦτο οἱ Πτολεμαῖοι ὑπεστήριξαν μὲ ὅλα τὰ μέσα τὸ ἐμπόριον. Ἐπ' αὐτῶν ἡ Ἀλεξάνδρεια ἐγένετο κέντρον τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως.

Οἱ Πτολεμαῖοι δὲν ἤλλαξαν τὸ παλαιὸν διοικητικὴν σύστημα, ἐξηκολούθησαν νὰ διορίζουν εἰς τὰς περισσοτέρας θέσεις ἐγγυρίους καὶ μόνον τὰς ἀνωτάτας διοικητικὰς θέσεις ἔδιδαν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Οἱ Πτολεμαῖοι ἐσεβάσθησαν ἐπίσης τὴν θρησκείαν καὶ τὰ ἥθη τῆς χώρας. Ἐπεσκεύασαν τοὺς παλαιούς αἰγυπτιακοὺς ναοὺς καὶ ἔκτισαν νέους.

Ἡ Ἀλεξάνδρεια ἦτο κατ' ἐξοχὴν ἐμπορικὴ πόλις. Ὁ Ἀλέξανδρος μὲ ἀποράμιλλον ὀξυδέρκειαν εἶχεν ἐκλέξει τὴν θέσιν της. Προτοῦ παρῆλθαι αἰῶν ἀπὸ τὸν θάνατόν του, ἡ πόλις ἀπέβαινε ὁ μεγαλύτερος λιμὴν τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου πρὸς μεγάλην ζημίαν τοῦ Πειραιῶς καὶ τῶν λιμένων τῆς Συρίας. Ἡ κοιλὰς τοῦ Νείλου ἦτο τὸ σημεῖον, εἰς τὸ ὅποιον συναντῶνται οἱ δρόμοι τῶν τριῶν ἡπείρων τῆς ἀρχαιότητος, Ἀσίας, Ἀφρικῆς καὶ Εὐρώπης. Πολλοὶ μεγάλοι ἐμπορικὰ ὁδοὶ κατέληγαν ἐκεῖ. Ἡ Ἀλεξάνδρεια δὲν συνεκέντρωνε μόνον τὰ προϊόντα τῆς Αἰγύπτου, ἀλλὰ εἰς αὐτὴν συνέρρεαν, ὅπως εἰς ὅλας τὰς μεγάλας ἀγορὰς τῆς ἀρχαιότητος, προϊόντα μακρινωτάτων χωρῶν, διότι ἐκεῖ εὗρισκαν ἀγοραστάς. Τὸ ἐμπόριον ἔδωκε κυρίως τὸν πλοῦτον καὶ τὴν λαμπρότητα εἰς τὴν πόλιν καὶ ἦτο ἡ σταθερὰ βάση τῆς μεγάλης πνευματικῆς ἀναπτύξεως, ἡ ὁποία ἐλάμπρυνε τὴν βασιλείαν τῶν Πτολεμαίων.

ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΤΩΝ ΣΕΛΕΥΚΙΔΩΝ

Ὁ κυριώτερος νικητὴς τῆς ἐν Ἰψῷ μάχης **Σέλευκος** (321—281) ἵδρυσεν μετὰ τὴν νίκην τὸ εὐρύτερον κράτος τῶν διαδόχων, τὸ **Βασιλείον τῆς Ἀσίας**, καθὼς ἔλεγαν κατ' ἀρχάς, ἢ **Βασιλείον τῆς Συρίας**, ὅπως ὠνομάσθη ἀργότερα, διότι τὸ κέντρον τοῦ κράτους ἦτο ἡ Συρία. Οἱ βασιλεῖς τῆς Συρίας ὠνομάσθησαν **Σελευκίδαι** ἀπὸ τὸν γενάρχην των καὶ φέρουν συνήθως τὸ ὄνομα Σέλευκοι ἢ Ἀντιόχοι.

Τὸ κράτος τῶν Σελευκιδῶν ἦτο πολὺ ἐκτεταμένον. Ἐξήπλουτο ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ μέχρι τῆς Μεσογείου καὶ ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου πόντου, τοῦ Καυκάσου καὶ τῶν ἐρήμων τοῦ Τουρκεστάν μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου, τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης καὶ τῆς Ἀραβίας. Ἀλλὰ τὸ εὐρύτατον αὐτὸ κράτος παρουσίῃζε τὰ μειονεκτήματα τοῦ κράτους τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Δὲν εἶχεν ἐσωτερικὴν συνοχὴν οὔτε πόλιν, ἡ ὁποία νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πρωτεύουσα τῶν ποικιλομόρφων περιφερειῶν. Τὰ πρὸς ἀνατολὰς σύνορα τοῦ κράτους ἔμειναν πάντοτε ἀκαθόριστα. Διὰ τοῦτο πολὺ ἐνωρὶς οἱ Σελευκίδαι ἔχασαν τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας καθὼς καὶ τὴν Μ. Ἀσίαν.

Διὰ νὰ θεραπεύσουν τὰ μειονεκτήματα αὐτὰ οἱ Σελευκίδαι ἵδρυσαν σειρὰν πόλεων. Ὁ ἱστορικὸς Ἀπιτιανὸς λέγει ὅτι ὁ Σέλευκος ἔκτισε 16 Ἀντιοχείας, τὰς ὁποίας ὠνόμασεν ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ πατρὸς του, 5 Λοοδικείας, αἱ ὁποῖαι ἔφεραν τὸ ὄνομα τῆς μητρὸς του, 9 Σελευκείας, εἰς τὰς ὁποίας ἔδωκε τὸ ὄνομά του, 3 Ἀπαμείας καὶ 1 Στροτονίκειαν εἰς ἀνάμνησιν τῶν γυναικῶν του. Κατ' ἀρχάς πρωτεύουσα τοῦ κράτους ἦτο ἡ **Σελευκεία** ἐπὶ τοῦ Τίγρητος. Ἀλλ' οἱ Σελευκίδαι ἠσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην νὰ πλησιάσουν τὴν Μεσόγειον. Εἰς τὴν Συρίαν ἐπὶ τοῦ Ὀρόντου ποταμοῦ ἰδρύθη ἀμέσως μετὰ τὴν ἐν Ἰψῷ μάχην ἡ **Ἀντιόχεια**, ἡ ὁποία ἀργότερα ἐγένεν ἡ πρωτεύουσα τοῦ κράτους.

Ἡ πολιτικὴ ἐνότης τοῦ κράτους ἦτο, καθὼς εἶπαμεν, τεχνητὴ καὶ πρόσκαιρος, ἐπὶ τινὰ χρόνον ὅμως ἀπέκτησε μεγάλην σπουδαιότητα διὰ τὰς πλουτοπαραγωγούς πηγὰς του. Πολλοὶ ἀπὸ τὰς χώρας τῶν Σελευκιδῶν ἦσαν πλούσιαι καὶ πολυάνθρωποι ὅσον δὲν δυνάμεθα σήμερον νὰ φαντασθῶμεν.

Η γεωργία ανεπτύχθη εἰς ἀπίστευτον σημεῖον. Καὶ εἰς αὐτὰς ἀκόμη τὰς ἐρήμους τοῦ Τουρκεστάν ἡ γῆ ἀπέβη εὐφορωτάτη

Θεὰ Ἀντιόχεια

μαρμάρινον ἀντίγραφον ἑνὸς ἔργου τοῦ 3ου αἰῶνος-Ρώμη, Βατικανόν

Τὸ πρωτότυπον ἦτο ἔργον ἑνὸς μαθητοῦ τοῦ Λυσίππου. Ἡ Ἀντιόχεια παριστάνεται ὡς νεαρὰ γυνή, ἡ ὅποια κάθεται ἐπάνω εἰς βράχον, κρατεῖ στάχια εἰς τὴν δεξιάν, διὰ νὰ δείξῃ τὴν εὐφορίαν τῆς χώρας, φορεῖ εἰς τὴν κεφαλὴν πυργωτὸν στέμμα, τὸ ὅποιον συμβολίζει τὰ τεῖχη τῆς. Κάτω εἰς τὰ πόδια τῆς προβάλλει ἓνα παιδάκι, τὸ ὅποιον εἰκονίζει τὸν Ὀρόντην ποταμόν, πλησίον τοῦ ὁποίου ἔκειτο ἡ πόλις.

μὲ τοὺς ὑδατοφράκτας τὰς διώρυγας καὶ ἄλλα ὑδραυλικά ἔργα, τῶν ὁποίων τὰ λείψανα εὐρέθησαν σημερον καὶ κινοῦν τὸν θαυμασμόν. Ἐπίσης ἀπὸ τὸν κρότος τῶν Σελευκιδῶν ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του διήρχοντο ὅλοι οἱ μεγάλοι ἐμπορικοὶ δρόμοι τῆς ἀνατολῆς, ἐχρησίμευσε δὲ τοῦτο ὡς σύνδεσμος τῆς ἁπλῶς Ἀνατολῆς καὶ τῶν χωρῶν τῆς Μεσογείου.

Ὁ Ἀντίοχος Α΄ ὁ Σωτὴρ (281-261), ὁ διάδοχος τοῦ Σελεύκου Α΄, διατηρεῖ ἀκόμη τὴν ἑκτασιν τοῦ κράτους του. Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ διαδόχου, τοῦ **Ἀντιόχου Β΄ τοῦ Θεοῦ** (261-248), ἰδρύνονται εἰς τὰ ἀνατολικά σύνορα τοῦ βασιλείου ἰσχυρὰ ἀνεξάρτητα κράτη. Ἰδίως ἐπικίνδυνον ἔγινε τὸ νέον περσικὸν κράτος, τὸ ὅποιον ἱδρυσαν

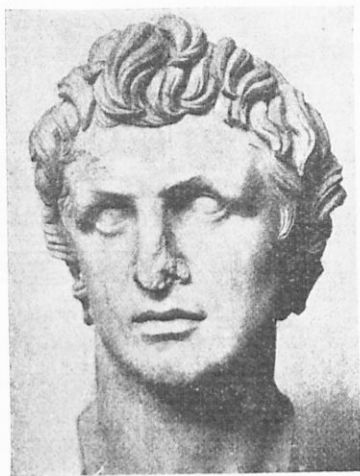
μογγόλοι ἵππεῖς, οἱ Πάρθοι, εἰς τὰς νοτιοανατολικὰς τῆς Κασπίας χώρας κατελθόντες ἀπὸ τοῦ Τουρκεστάν. Οἱ ἐπιδρο-

μεις ἀφωμοιώθησαν πρὸς τοὺς ἐντοπίους κατοίκους καὶ τοιου-
τοτρόπως προῆλθε τὸ νέον περσικὸν ἢ Π α ρ θ ι κ ὸ ν κ ρ ᾶ-
τ ο ς, τὸ ὁποῖον θὰ διαδραματίσῃ σημαντικὸν μέρος εἰς
τὴν ρωμαϊκὴν καὶ βυζαντινὴν ἱστορίαν. Ὁ Ἀντίοχος Γ' ὁ
λεγόμενος Μέγας (222—187) δίδει προσωρινὴν λαμπρότητα
εἰς τὸ κράτος, πολεμεῖ ἐναντίον τῆς Αἰγύπτου καὶ τῶν Πάρ-
θων, ταπεινώνεται ὁμως ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους.

Τὸ βασίλειον τῶν Σελευκιδῶν ἐξασθενεῖ διαρκῶς ὑπὸ τὴν
πίεσιν τῶν Πάρθων καὶ τοῦ νέου κράτους τῶν Ἀρμενίων καὶ
περιορίζεται εἰς τὴν Συρίαν, ἣ ὁποία γίνεται τέλος ρωμαϊκὴ
ἐπαρχία τὸ 63 π.Χ.

ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΓΑΜΟΥ

Ὀλίγον ἄργότερα ἀπὸ τὰ μεγάλα βασίλεια ἰδρύθη τὸ μι-
κρόν κράτος τῆς Περγάμου εἰς τὴν δυτικὴν Μ. Ἀσίαν, τὸ ὁποῖον
προωρίζετο νὰ λάβῃ ἄξι-
όλογον θέσιν εἰς τὸν ἑλ-
ληνικὸν πολιτισμὸν τῶν
χρόνων αὐτῶν. Ἰδρυτὴς
αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ Φιλέται-
ρος, ἄνθρωπος ταπεινῆς
καταγωγῆς, ἄλλοτε ὑπη-
ρέτης τοῦ Λυσιμάχου,
ἄρχοντος τῆς Θράκης, ὁ
ὁποῖος εἶχε διορίσει αὐτὸν
φρούραρχον τῆς ἀκροπό-
λεως τῆς Περγάμου (βο-
ρείως τῆς Σμύρνης) καὶ
φύλακα τοῦ σημαντικοῦ
θησαυροῦ (9000 τάλαν-
τα), τὸν ὁποῖον εἶχε κρύ-
ψει ἐκεῖ. Μετὰ τὴν πτώ-
σιν καὶ τὸν θάνατον τοῦ
κυρίου του ἔγινεν ἀνεξάρ-

Ἄτταλος Α' (241—197)
μαρμαρινὴ προτομή—Βερολῖνον, μουσεῖον.

τητος καὶ στηριζόμενος εἰς τὰ χρήματά του ἐξέτεινε τὴν ἐξου-
σίαν του εἰς τὴν περὶ τὴν πόλιν χώραν ἰδρύσας τοιουτοτρόπως
μικρὰν ἡγεμονίαν (281), τὴν ὁποίαν ἐκυβέρνησε μετ' αὐτὸν ὁ

Θεοδορίδου—Λαζάρου. Ἱστορία Ἑλληνικῆ καὶ Ρωμαϊκῆ

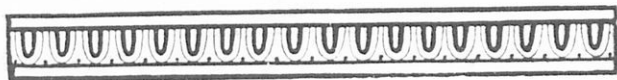
3

Εὐμένης Α' (263–241). Ἄλλ' ὁ κυρίως ἰδρυτὴς τοῦ περγαμικοῦ κράτους εἶναι ὁ **"Ατταλος Α'** (241–197), ὁ ὁποῖος νικήσας τοὺς Γαλάτας ἐστερέωσε τὸ κράτος του καὶ ἀνύψωσεν αὐτὸ εἰς βασιλείον. Ἀπ' αὐτὸν οἱ βασιλεῖς τῆς Περγάμου ὀνομάζονται Ἀτταλίδαι καὶ φέρουν τὸ ὄνομα Ἀτταλος ἢ Εὐμένης.

Υἱὸς τοῦ Ἀττάλου ἦτο ὁ **Εὐμένης Β'** (197–159), ὁ πιστὸς σύμμαχος τῶν Ρωμαίων. Μετὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Ἀττάλου **Β'** (159–138) ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῆς Περγάμου **"Ατταλος Γ'** ἀφίνει κληρονόμους τοῦ κράτους του τοὺς Ρωμαίους, οἱ ὅποιοι γίνονται κύριοι αὐτοῦ μετὰ τὸν θάνατόν του (133).

Νόμισμα Δημητρίου Πολιορκητοῦ
 Παριστάνει τὴν νίκην τῆς Σαμοθράκης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Η ΕΛΛΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ

Η ΑΝΑΡΧΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Εἰς τὸν ἑλληνικὸν κόσμον, ὁ ὁποῖος ἔλαβε τεραστίας διαστάσεις μὲ τὴν κατάκτησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἡ κυρίως Ἑλλὰς ἔχει πάντοτε ἀξιόλογον θέσιν καὶ μεγάλην ἐπιβολήν. Διατηρεῖ ἐπίσης ἀρκετὴν δημιουργικὴν δύναμιν εἰς τὴν λογοτεχνίαν, τὴν ἐπιστήμην καὶ τὰς τέχνας. Ἀλλ' ἐξακολουθεῖ νὰ πάσχη ἀπὸ τὴν παλαιὰν πληγὴν, ἀπὸ τὴν ἀντιζηλίαν μεταξὺ τῶν πόλεων καὶ ἀπὸ τὸν ἀνταγωνισμὸν τῶν κομμάτων.

Ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν κατοίκων εἶναι ὀξυτέρα τώρα, διότι οἱ μακροχρόνιοι πόλεμοι καὶ αἱ ἀναστατώσεις διήρεσαν τοὺς κατοίκους εἰς δύο τάξεις, εἰς μίαν μικρὰν μειοψηφίαν ἀπὸ ὑπερπλούτους, οἱ ὅποιοι κατέχουν ὅλας τὰς πηγὰς τοῦ πλούτου, καὶ εἰς τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἀκτημόνων, οἱ ὅποιοι δὲν κατορθώνουν οὔτε καὶ νὰ ζήσουν, διότι οἱ πλούσιοι μεταχειρίζονται εἰς τὰς ἐργασίας των δούλους. Διὰ τοῦτο οἱ πτωχοὶ ὀνειρεύονται ἀνατροπὰς καὶ γίνεται διαρκῶς λόγος περὶ νέας διανομῆς τῆς γῆς καὶ περὶ ριζικωτέρας κοινωνικῆς μεταρρυθμίσεως.

Μετὰ τὴν ἐν Ἰψῷ μάχην ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα σύγχυσις καὶ ἀναρχία. Ὁ θρόνος τῆς Μακεδονίας εἶχε πολλοὺς ἀπαιτητάς, οἱ ὅποιοι περιῆλθαν εἰς πόλεμον καὶ ἐδημιούργησαν μεγάλην ταραχὴν καὶ ἡ ἀτυχὴς χώρα ὑπέφερε πάλιν ἀπὸ ἐμφυλίου πολέμου.

Μεγίστην ἀναστατῶσιν ἐπροκάλεσεν ἡ ἐμφάνισις εἰς τὴν Ἑλλάδα τοῦ ἀνησύχου καὶ πολυμηχάνου υἱοῦ τοῦ Ἀντιγόνου, τοῦ περιφήμου Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ, ὁ ὁποῖος ἔγινε πρὸς στιγμὴν κύριος τῆς Μακεδονίας, ἀλλ' ἐξεβλήθη ὑπὸ τοῦ Πύρρου, τοῦ βασιλέως τῆς Ἡπείρου.

Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ἐκλονίσθη ἡ μακεδονικὴ κυριαρ-

χία ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ πολλοὶ ἐφαντάσθησαν ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Μακεδόνων. Τοιοῦτοτρόπως ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ Δημοσθένους μέχρι τῆς κατακτήσεως τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, δηλαδὴ ἐπὶ δύο σχεδὸν αἰῶνας (322--146), ἡ Ἑλλὰς ἔκαμε πολλὰς προσπάθειάς διὰ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν της. Ἀλλὰ καμμία ἀπ' αὐτὰς δὲν ἐπέτυχε, διότι, ἐκτὸς ὀλίγων ἰδεολόγων ἀρχηγῶν, ὁ λαὸς ἔμεινεν ἀδιάφορος καὶ αἱ πόλεις δὲν κατῴρθωσαν νὰ συνεννοηθοῦν.

Η ΕΠΙΔΡΟΜΗ ΤΩΝ ΓΑΛΑΤΩΝ

Τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας εἶχε καταλάβει ὁ υἱὸς τοῦ Πτολεμαίου Α' τῆς Αἰγύπτου **Πτολεμαῖος ὁ Κερυνός**. Ἀλλὰ τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος ἥλλαξε ριζικῶς ἡ αἰφνιδία ἐπιδρομὴ τῶν Γαλατῶν. Οἱ Γαλάται ἀνῆκαν εἰς τὴν μεγάλην κελτικὴν φυλὴν, ἡ ὁποία κατεῖχε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τὴν βορειοδυτικὴν Εὐρώπην, ἰδίως τὴν σημερινὴν Γαλατίαν, καὶ ἦτο διηρημένη εἰς πολλοὺς λαοὺς. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 3ου αἰῶνος ἔγινε μεγάλη κίνησις γαλατικῶν φυλῶν. Οἱ Γαλάται προσέβαλαν ἐπανειλημμένως τὴν Ἰταλίαν, ἀλλ' ἀποκρουσθέντες ὑπὸ τῶν Ρωμαίων εἶχαν ἐγκατασταθῇ ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως. Ἀπ' ἐκεῖ κατῆλθαν πολυάριθμα στίφη τὸ 280 νοτιώτερον καὶ ἐνέσκηψαν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὁ Πύρρος ἀπουσίαζεν εἰς τὴν Ἰταλίαν προσκληθεὶς ὑπὸ τῶν Ταραντίνων κατὰ τῶν Ρωμαίων καὶ εἶχε παραλάβει μεθ' ἑαυτοῦ μέρος τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ. Αἱ ἀσθενεῖς δυνάμεις τοῦ Κεραννοῦ συνετρίβησαν, ὁ ἴδιος ἐφονεύθη καὶ οἱ βάρβαροι ἐπλημμύρησαν τὴν χώραν. Οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῶν Ἀθηναίων ἐπεχείρησαν νὰ φράξουν τὰς Θερμοπύλας, ἀλλ' ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς διεσκορπίσθη, ὅταν οἱ Γαλάται εἰσέβαλαν εἰς τὴν μέσσην Ἑλλάδα διὰ τῶν διαβάσεων τῆς Οἴτης. Ὅταν ὅμως ἀπόσπασμα αὐτῶν ἐπεχείρησε νὰ λαφυραγωγῇ τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, προσεβλήθη ὑπὸ τῶν Φωκέων, Αἰτωλῶν καὶ ἄλλων Ἑλλήνων καὶ ὑπέστη καταστροφὴν. Οἱ Γαλάται ὑποχωροῦντες ἐπροξένησαν μεγάλας ζημίας. Τότε ὁ **Ἀντίγονος Γονατᾶς**, υἱὸς Δημητρίου

τοῦ Πολιορκητοῦ, ἐνίκησεν αὐτοὺς εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην καὶ ἀπὴλλάξε τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Μακεδονίαν (277).

Οἱ Γαλάται μετὰ πολλὰς παραπλανήσεις διέβησαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ἐλεηλάτησαν τὴν χώραν καὶ ἠπειλῆσαν τὸ κράτος τῆς Περγᾶμου. Ἀλλ' ἄφοῦ ἐνικήθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀττάλου, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν περὶ τὴν Ἀγκυραν χώραν, ἣ ὁποία ὠνομάσθη ἀπ' αὐτοὺς Γαλατία. Πρὸς αὐτοὺς ἀπευθύνει τὴν πρὸς Γαλάτας ἐπιστολὴν τοῦ ὁ ἀπόστολος Παῦλος.

Ο ΠΥΡΡΟΣ

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἀποκτᾷ σπουδαιότητα τὸ κράτος τῆς Ἡπείρου, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τῆς βασιλείας ἰδίως τοῦ Πύρρου ἐφάνη πρὸς στιγμὴν ὅτι θὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ Ἡπειρος ἀπὸ παλαιοτάτους χρόνους εἶχε κατοικηθῆ ἀπὸ πολλὰς ἑλληνικὰς φυλάς, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλουν μικρὰ κράτη καὶ διετήρησαν τὴν πατρικὴν βασιλείαν. Τὸ ἰσχυρότερον κράτος ἦτο τῶν Μολοσσῶν, τῶν ὁποίων οἱ βασιλεῖς ἀνῆγον τὴν καταγωγὴν των εἰς τὸν Ἀχιλλέα. Ἀπὸ τὸ γένος αὐτὸ κατήγετο καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου Ὀλυμπιάς. Οἱ βασιλεῖς τῶν Μολοσσῶν εἶχαν κατορθώσει νὰ συνενώσουν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον των ὅλην σχεδὸν τὴν Ἡπειρον. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἡ Ἡπειρος ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Μακεδόνας.

Ὁ Πύρρος (316—272) ἔζησε κατὰ τοὺς ταραχώδεις χρόνους τῆς συγκρούσεως τῶν διαδόχων. Ἐπανειλημμένως ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὸ κράτος του καὶ συνέδεσε τὴν τύχην του μὲ τὸν Ἀντίγονον καὶ τὸν υἱόν του Δημήτριον τὸν Πολιορκητὴν. Εἰς τὴν ἐν Ἰψῷ μάχην ἐπολέμησε παρὰ τὸ πλευρόν των καὶ ἔδειξεν ἐξαίρετα στρατιωτικὰ προσόντα. Μετὰ πολλὰς περιπετείας συνεζεύχθη τὴν θυγατέρα τοῦ Πτολεμαίου Α' καὶ μὲ τὴν ὑποστήριξιν του ἀνέκτησε τὸν θρόνον καὶ τὸ βασίλειόν του. Ἀπὸ τότε ὁ Πύρρος ἀναμειγνύεται ἐνεργῶς εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς Ἑλλάδος, διεξάγει διαρκεῖς πολέμους καὶ ἀποκτᾷ φήμην μεγάλου στρατηγοῦ. Μολονότι τὸ κράτος του δὲν

ἔδιδε περισσότερον ἀπὸ 10 χιλ. στρατιώτας, ὁ Πύρρος ὠνεῖ-
ρεῖτο νὰ κατακτήσῃ ὅλον τὸν κόσμον.

Ἀφοῦ ἐξέτεινε τὸ κράτος του εἰς τὴν Ἰλλυρίαν καὶ πρὸς νό-
τον εἰς τὴν Αἰτωλίαν, ἐπεχείρησε νὰ κατακτήσῃ τὴν Μακε-
δονίαν. Προτοῦ ὅμως φέρῃ εἰς πέρας τὸ ἔργον τοῦτο, δέχε-
ται τὴν πρόσκλησιν τῶν Ταραντίνων καὶ μὲ ἀξιόλογον δύ-
ναμιν ἀποβιβάζεται εἰς τὴν Ἰταλίαν (280) ὀνειρευόμενος νὰ
ιδρύσῃ μεγάλην αὐτοκρατορίαν εἰς τὴν Δύσιν, ὅπως ὁ Ἀλέ-
ξανδρος εἰς τὴν Ἀνατολήν. Παρ' ὅλας ὅμως τὰς σημαντικὰς
ἐπιτυχίας δὲν κατορθώνει νὰ ἐκμηδενίσῃ τὴν Ρώμην. Δια-
κόπτει τὸ ἔργον του καὶ μεταφέρει τὸν στρατὸν του εἰς τὴν
Σικελίαν, ὅπου τὸν εἶχαν προσκαλέσει οἱ Συρακούσιοι κατὰ
τῶν Καρχηδονίων. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ αἱ ἐπιτυχίαι του ἦσαν
προσωριναὶ καὶ χωρὶς σοβαρὸν ἀποτέλεσμα. Μετ' ὀλίγον
ἀναγκάζεται νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου τὸν εἶχαν
προσκαλέσει οἱ σύμμαχοι πιεζόμενοι ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους. Τέλος
μετὰ περιπέτειαν πέντε ἔτων ἀφοῦ ἀπέτυχεν ὀριστικῶς νὰ
κάμψῃ τὴν δύναμιν τῆς νεαρᾶς Ρώμης, ἐπιστρέφει εἰς τὸν
Ἥπειρον (280—275).

Ἀλλ' ἡ ἀνήσυχος φύσις του τὸν ρίπτει εἰς νέας περιπετείας.
Φαντάζεται ὅτι ἦτο εὐκόλον νὰ ἐξουσιάσῃ τὴν Μακεδονίαν
καὶ τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ ἀποτυγχάνει εἰς τὰς προσπάθειάς
του καὶ τέλος εὐρίσκει ἄδοξον θάνατον εἰς τὸ Ἄργος (272).

ΑΙΤΩΛΙΚΗ ΚΑΙ ΑΧΑΪΚΗ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑ

Ὁ Ἀντίγονος Γονατᾶς (277—239) μετὰ τὴν νίκην κατὰ
τῶν Γαλατῶν ἀνεγνωρίσθη βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας. Τοιου-
τοτρόπως οἱ Ἀντιγονίδαι ἀνῆλθαν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Μ. Ἀλε-
ξάνδρου καὶ ἐκυβέρνησαν τὴν χώραν ἐπὶ ἓνα περίπου αἰῶνα,
μέχρι τοῦ 168, δηλαδὴ μέχρι τῆς ὑποταγῆς τῆς Μακεδο-
νίας εἰς τοὺς Ρωμαίους.

Ὁ Ἀντίγονος ἦτο σοβαρὸς ἡγεμὼν, ἔφερε τὴν τάξιν εἰς
τὴν χώραν του, διωργάνωσε τὸν στρατὸν καὶ ἐπεχείρησε
νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν μακεδονικὴν κυριαρχίαν εἰς τὴν Ἑλ-
λάδα. Ἀλλὰ προσέκρουσεν εἰς τὴν ἀντίστασιν τῶν δύο πο-
λιτικῶν ὁργανώσεων, αἱ ὁποῖαι εἶχαν σχηματισθῇ κατὰ τοὺς

χρόνους αὐτούς, δηλαδή τῆς Αἰτωλικῆς καὶ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας.

Ἡ Αἰτωλία καὶ ἡ Ἀχαΐα, καθὼς γνωρίζομεν, εἶχαν μείνει γεωργικαὶ καὶ καθυστερημέναι κατὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους καὶ δὲν ἔλαβαν σημαντικὸν μέρος εἰς τὸν βίον τοῦ ἔθνους. Ἀλλὰ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 4ου καὶ ἰδίως τὸν 3ον αἰῶνα ἐπροόδευσαν οἰκονομικῶς, ὁ πληθυσμὸς ηὔξηθη, ἐδημιουργήθησαν πόλεις καὶ γενικῶς παρουσιάζουν σημαντικὴν ἀνάπτυξιν. Αἱ πόλεις τῆς Αἰτωλίας καθὼς καὶ τῆς Ἀχαΐας ἠνώθησαν κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 3ου αἰῶνος καὶ ἀπετέλεσαν δύο ὁμοσπονδίας ἢ δύο συμπολιτείας, ὅπως ἔλεγαν τότε. Ἡ αἰτωλικὴ καὶ ἡ ἀχαϊκὴ συμπολιτεία εἶχαν σχεδὸν τὴν ἰδίαν ὀργάνωσιν.

Τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν ἔχει ἡ γενικὴ συνέλευσις τῶν πόλεων, εἰς τὴν ὁποίαν λαμβάνουν μέρος οἱ πολῖται

Νομίσμα ἀργυροῦν Αἰτωλικῆς συμπολιτείας

ὅλων τῶν συμμαχικῶν πόλεων. Ἡ γενικὴ συνέλευσις συνέρχεται μίαν ἢ δύο φορὰς τὸ ἔτος καὶ ἐκλέγει ἓνα διαρκὲς συμβούλιον ἀπὸ 10 μέλη, ἓνα στρατηγὸν καὶ ἓνα γραμματέα. Τὸ συμβούλιον μετὰ τοῦ στρατηγοῦ κυβερνᾷ τὴν συμπολιτείαν. Μεγάλην ἐξουσίαν ἔχει ἰδίως ὁ στρατηγός, ὁ ὁποῖος εἶναι πρόεδρος τοῦ συμβουλίου καὶ ἀνώτερος ἀρχηγός τῆς συμπολιτείας. Εἰς τὰς συνελεύσεις ἐκάστη πόλις ἔχει μίαν ψῆφον καὶ ὅλοι ἴσα δικαιώματα, δὲν ὑπάρχει δηλαδή πόλις ἡγεμονεύουσα, ὅπως ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθῆναι τὸν παλαιότερον καιρόν. Αἱ πόλεις τῆς συμπολιτείας ἐδέχθησαν τὰ ἴδια μέτρα καὶ σταθμὰ καθὼς καὶ νομίσματα, ἀλλὰ διετήρησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν αὐτοδιοίκησιν εἰς τὰς τοπικὰς ὑποθέσεις. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ἑλλὰς μόνον πρὸς τὸ τέλος τῶν ἀρχαίων χρόνων ἔφθασεν εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ εὐρυτέρου κράτους καὶ ἀνεκάλυψε πολιτικὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον,

ἂν ἐφηρμόζετο ἐγκαίρως, θὰ ἦτο ἴσως δυνατόν νὰ τὴν σώσῃ ἀπὸ τὴν παρακμὴν.

Κατ' ἀρχὰς ἰσχυροτέρα ἦτο ἡ Αἰτωλικὴ συμπολιτεία. Ἐξουσίαζε τὴν κεντρικὴν Ἑλλάδα καὶ μερικὰς πόλεις τῆς Θεσσαλίας, ἦτο κυρία τῶν Δελφῶν καὶ τοῦ ἀμφικτιονικοῦ συνεδρίου καὶ ἡ ἐπιρροή της ἔφθανεν ἕως τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλὰ σημαντικώτερον πρόσωπον διεδραμάτισεν ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία, ἡ ὁποία εἶχεν ἀνωτέρους ἀνθρώπους ὡς ἀρχηγούς καὶ ἔφθασεν εἰς μεγαλυτέραν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν. Ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία ἰδρυθεῖσα τὸ 280 π.Χ. περιέλαβε σχεδὸν ὅλην τὴν Πελοπόννησον καὶ ἡ ἐπιρροή της ἐγένεν αἰσθητὴ σχεδὸν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα.

Αἱ δύο συμπολιτεῖαι εἶχαν ἰδρυθῇ κυρίως, διὰ νὰ ἀπαλλάξουν τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Μακεδόνων καὶ ἐπὶ τινὰ καιρὸν κατώρθωσαν νὰ τὸ ἐπιτύχουν. Ἀλλὰ δὲν ἤργησαν νὰ περιέλθουν εἰς ἔριδας καὶ νὰ ἐπικαλεσθοῦν τὴν ἐπέμβασιν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας.

Ο ΑΡΑΤΟΣ ΑΡΧΗΓΟΣ ΤΗΣ ΑΧΑΪΚΗΣ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

Ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία ἀπέκτησε μεγάλην ἐπιβολὴν ἰδίᾳ ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 3ου αἰῶνος, ὁπότε τὴν διεύθυνσιν αὐτῆς ἔλαβεν ὁ Ἄρατος.

Ὁ Ἄρατος (272—213) κατήγετο ἀπὸ τὴν Σικυῶνα, τὴν παλαιὰν ναυτικὴν πόλιν, ἡ ὁποία εἶχε δώσει ἀξιολόγους καλλιτέχνας εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀφοῦ κατώρθωσε νὰ ἀπαλλάξῃ τὴν πατρίδα του ἀπὸ τὸν τύραννον, ὁ ὁποῖος τὴν ἐπίεζεν, εἰσήγαγεν αὐτὴν εἰς τὴν συμπολιτείαν, τῆς ὁποίας ἐξελέγη στρατηγὸς (245) καὶ ἐγένεν ἡ ψυχὴ ἐπὶ πολὺν καιρὸν. Ὁ Ἄρατος ἦτο τολμηρὸς, φρόνιμος, πολὺν ἐπιδέξιον εἰς παρασκευαστικὴν πολιτικὴν, ἀλλὰ στρατηγὸς μέτριος, ἐμπαθὴς πολ- λάκις καὶ στενῆς ἀντιλήψεως διπλωμάτης. Εἶχεν ἐννοήσει ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν της, ἂν δὲν ἦτο ἡνωμένη. Ἐπροσπάθησε λοιπὸν νὰ υπαγάγῃ ὅλας τὰς πόλεις τῆς Πελοποννήσου εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν. Εἶχε τάσεις ὀλιγαρχικάς, ὅπως ὅλη ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία, καὶ ἐνόμιζεν ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ἐνώσῃ τὴν Ἑλλάδα, ἂν κατώρθωνε νὰ ἀνατρέψῃ τὰς δημοκρατίας καὶ

τοὺς τυράννους, νὰ ἐκδιώξη τὰς μακεδονικὰς φρουρὰς καὶ νὰ ἀνορθώσῃ τὸ ὀλιγαρχικὸν πολίτευμα, τὸ ὁποῖον ἐνόμιζεν ὡς τὸ μόνον σωτήριον διὰ τὰς τότε περιστάσεις.

Ὁ Ἄρατος διηύθυνεν ἐπὶ μακρὸν τὴν συμπολιτείαν, ἐξέλεγε 16 φορὰς στρατηγὸς καὶ ἐξέτεινε τὴν ἐπιβολὴν της.

Μὲ τολμηρὰς ἐπιχειρήσεις κατώρθωσε νὰ ἐκδιώξη τοὺς τυράννους ἢ τὴν μακεδονικὴν φρουρὰν ἀπὸ πολλὰς πόλεις, ὅπως ἀπὸ τὴν Κόρινθον καὶ βραδύτερον ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ. Ἡ Κόρινθος, τὰ Μέγαρα, ἡ Ἐπίδαυρος, ἡ Μεγαλόπολις, τὸ Ἄργος, ἡ Τροιζὴν εἰσῆλθαν εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν, ἡ ὁποία ἔγινε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον πραγματικὴ ὁμοσπονδία τῆς Πελοποννήσου.

Εἰς τοὺς χρόνους αὐτοὺς συμπίπτει ἡ προσπάθεια τῶν δύο βασιλέων, τοῦ Ἁγίδος καὶ τοῦ Κλεομένου, νὰ μεταρρυθμίσουν τὸ πολίτευμα τῆς Σπάρτης.

Ἀπὸ μακροῦ ἡ Σπάρτη εἶχε παύσει νὰ εἶναι σημαίνουσα πόλις. Ἡ παλαιὰ πληγὴ τῆς, ἡ ὀλιγανθρωπία, ἐπροχώρησε βαθύτερον καὶ οἱ μακροὶ πόλεμοι εἶχαν ἐξαντλήσει αὐτὴν τελείως ἀπὸ πάσης ἀπόψεως. Πτωχή, μὲ διαρκῶς ἐλαττούμενον πληθυσμόν, ἀποκλεισμένη εἰς τὴν στενὴν κοιλάδα τοῦ Εὐρώτα, ἐτρέφετο μὲ τὰς ἀναμνήσεις παρελθόντος μεγαλείου. Πολῖται μὲ πλήρη δικαιώματα ἔμειναν 700 καὶ ἀπ' αὐτοὺς 100 μόνον ἦσαν οἱ ἔχοντες γῆν καὶ περιουσίαν. Εἰς τὰς χεῖρας τῶν ὀλίγων αὐτῶν εἶχαν περιέλθει ὅλα τὰ κτήματα καὶ ὅλη ἡ ἐξουσία, ἐνῶ οἱ λοιποὶ Σπαρτιαῖται ἔζων πτωχοὶ καὶ ταπεινοί, ὄνειρευόμενοι ἀνατροπὰς καὶ πολιτικὴν μεταβολήν. Διότι ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς εὐρῆκαν εἴσοδον εἰς τὴν Σπάρτην αἱ ἰδέαι περὶ βαθύτερας κοινωνικῆς μεταρρυθμίσεως, αἱ ὁποῖαι ἐκυκλοφόρουν τότε εἰς τὴν Ἑλλάδα. Πολλοὶ ἤρχισαν νὰ πιστεύουν ὅτι αἰτία τῆς κακοδαιμονίας ἦτο ἡ ἀνισότης τῆς περιουσίας καὶ ὅτι ἡ Σπάρτη θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐπανέυρῃ τὸ παλαιὸν μεγαλεῖον, ἐὰν ἐγίνετο παραγραφὴ τῶν χρεῶν καὶ νέα δικαιότερα κατανομή τῆς γῆς καὶ τῆς περιουσίας.

Ὁ νεαρὸς βασιλεὺς Ἁγίς (ἀπὸ τοῦ 245 περίπου) ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῇ τῆς κινήσεως. Ἐπρότεινε λοιπὸν κατάργησιν χρεῶν καὶ νέαν διανομὴν τῶν γαιῶν καὶ συγχρόνως διὰ νὰ αὐξήσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν Σπαρτιατῶν, ἐπέτρεψε νὰ γίνουν δεκτοὶ εἰς τοὺς πολίτας οἱ ἀκμαιότεροι ἀπὸ τοὺς περιοίκους. Ὁ Ἁγίς μὲ ζέσιν νεανικὴν ἐπέδιωσε τὴν ἐφαρμογὴν τῶν σχεδίων του. Ἄλλ' οἱ ἔφοροι συνησπίσθησαν μετὰ τῶν πλουσίων καὶ παρεσκεύασαν τὴν πτώσιν του. Ὁ Ἁγίς σύλληφθεις διὰ δόλου ἐφονεύθη.

Μετ' ὀλίγα ἔτη τὸ ἔργον τοῦ Ἁγίδος ἐπανέλαβεν ὁ Κλεομένης. Πολιτικώτερος τοῦ προκατόχου του παρεσκεύασε στρατὸν ἀφωσιωμένον εἰς τὸ πρόσωπόν του καὶ ὠνειρεύετο νὰ ἐπιβάλλῃ τὰς μεταρρυθμίσεις του καὶ νὰ ἀνυψώσῃ τὸ γόητρον τῆς Σπάρτης. Διὰ τοῦτο ἦλθεν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν Ἄρατον, τὸν ὁποῖον εἶχαν ἀρχίσει νὰ ἀνησυχοῦν τὰ σχέδιά του. Ἄλλ'

ὁ Κλεομένης ἐνίκησε τοὺς Ἀχαιοὺς (227), ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Σπάρτην, ἐφόνευσε τοὺς ἐφόρους, ἐξώρισε τοὺς ἀντιδραστικοὺς καὶ ἐπέβαλε τὴν μεταρρύθμισιν, ἣ ὁποία ἐσήμαινε πραγματικὴν κοινωνικὴν ἐπανάστασιν. Ἐπανάφερε τοὺς λεγομένους νόμους τοῦ Λυκούργου, τὰ συσσίτια, τὸν αὐστηρὸν στρατιωτικὸν βίον, ἐδέχθη μέγαν ἀριθμὸν περιοίκων εἰς τὴν τάξιν τῶν πολιτῶν καὶ προέβη εἰς νέαν διανομὴν τῆς γῆς. Ἐγινε τότε κάτι περιέργον. Ἡ παλαιὰ ὀλιγαρχικὴ Σπάρτη ἐφάνη τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὡς ἡ δημοκρατικωτέρα πόλις τῆς Ἑλλάδος καὶ πρὸς αὐτὴν ἐστράφησαν αἱ συμπάθειαι τῶν πτωχοτέρων εἰς ὅλας τὰς πόλεις, ἐνῶ οἱ πλουσιώτεροι, περὶτρομοὶ ἀπὸ τὴν μεταβολὴν τῆς Σπάρτης, ἐζήτησαν στήριγμα εἰς τὸν Ἄρατον καὶ τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν.

Ἀνήσυχος ἀπὸ τὰς ἐπιτυχίας τοῦ Κλεομένου καὶ ἀνίκανος νὰ ἀντιταχθῇ εἰς αὐτὸν ὁ Ἄρατος ἀπεφάσισε νὰ καλέσῃ εἰς βοήθειαν τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Ἀντίγονον τὸν Δόσωνα (229—220). Εἰς τὴν παρὰ τὴν Σελλασίαν μάχην (222) παρὰ τὴν εἰσοδὸν τῆς κοιλάδος τοῦ Εὐρώτα ὁ Κλεομένης ὑπέστη θλιβεράν ἥτταν καὶ ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅπου ἐφονεύθη μετὰ δύο ἔτη ἐπιχειρήσας νὰ ἐπαναστατήσῃ τὴν Ἀλεξάνδρειαν κατὰ τοῦ Πτολεμαίου. Ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας κατέλαβε τὴν Σπάρτην καὶ ἀποκατέστησε τὴν ὀλιγαρχίαν.

Ἡ νίκη εἰς τὴν Σελλασίαν εἶχεν ὡς συνέπειαν νὰ κυριαρχήσουν πάλιν οἱ Μακεδόνες εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Κόρινθος κατελήφθη ἀπὸ μακεδονικὴν φρουράν. Ἡ ἀντιζηλία τῶν Ἑλλήνων ἔφερε τὸ ἀποτέλεσμά της. Ὁ Ἄρατος ἀπὸ φθόνον πρὸς τὸν Κλεομένην κατέστρεψεν ἰδιοχείρως τὸ ἔργον τοῦ προκαλέσας ὁ ἴδιος τὴν ἐπέμβασιν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὁ ὁποῖος εἰς ἀμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν του ἐφρόντισε νὰ τὸν δηλητηριάσουν (213). Ὁ Δόσων ἀπέθανεν εὐθύς μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν του εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὸν διεδέχθη ὁ ἀνεψίος του Φίλιππος Ε' (220—179), ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀρχίζει ἡ ἐνεργὸς ἀνάμειξις τῶν Ρωμαίων εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ο ΦΙΛΟΠΟΙΜΗΝ

Μετά τὸν Ἀρατον ὁ ἀξιολογώτερος στρατηγὸς τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας ὑπῆρξεν ὁ **Φιλοποίμην** ὁ **Μεγαλοπολίτης** (253—189).

Ἄλλ' εἰς τὸ διάστημα αὐτὸ εἶχε γίνει σημαντικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ρώμη, ἡ ὁποία ἀνεπτύχθη εἰς μεγάλην δύναμιν, ἤρχισε νὰ ἀναμειγνύεται εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Φιλοποίμην, συνετώτερος, ἐγνώριζε τὴν δύναμιν τῶν Ρωμαίων, ἀπέφυγε νὰ ἔλθῃ εἰς ρῆξιν πρὸς αὐτοὺς καὶ ἐπροσπάθησε μὲ κάθε μέσον νὰ σώσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος. Διωργάνωσε τὰς δυνάμεις τῆς συμπολιτείας καὶ κατῴρθωσε νὰ ἐνώσῃ ὅλας τὰς πόλεις τῆς Πελοποννήσου, ἀκόμη καὶ τὴν Σπάρτην.

Τοιοιτοτρόπως ὁ Φιλοποίμην ἔδωσε τὴν τελευταίαν λάμψιν εἰς τὴν σημαντικωτέραν δύναμιν τῆς Ἑλλάδος κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ καὶ ἀπέκτησε τὴν συμπάθειαν καὶ τὸν θαυμασμὸν τῶν συγχρόνων του. Πραγματικῶς ὁ Φιλοποίμην ἦτο ἐξαιρετικὸς ἄνθρωπος. Εἶχε λάβει ὡς ὑπόδειγμα τὸν Ἐπαμεινώνδαν καὶ προσεπάθησε νὰ τὸν ὁμοιώσῃ εἰς τὴν ἀπλότητα τῆς ζωῆς, εἰς τὴν ἀνιδιοτέλειαν καὶ εἰς τὰς στρατιωτικὰς ἀρετάς. Διετήρει ζωηρὰν εἰς τὴν ψυχὴν του τὴν ἑλληνικὴν παρὰδοσιν καὶ εἰργάσθη μὲ ὅλας του τὰς δυνάμεις διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς πατρίδος του. Διὰ τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι βιογράφοι τὸν ὠνόμασαν τὸν **τελευταῖον Ἑλληνα**, **ἔσχατον τῶν Ἑλλήνων**.

Ἄλλ' οἱ Ρωμαῖοι, οἱ ὅποιοι ἤθελαν διηρημένην τὴν Ἑλλάδα, ὑπεκίνησαν τοὺς Μεσσηνίους εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας. Προσπαθῶν νὰ καταπνίξῃ τὴν ἐξέγερσιν ὁ Φιλοποίμην συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ κατεδικάσθη εἰς θάνατον (183). Οἱ Ἀχαιοὶ ἐτίμησαν αὐτόν, τοῦ ἔκαμαν μεγαλοπρεπῆ κηδείαν καὶ ἐτιμώρησαν τοὺς Μεσσηνίους. Ἄλλ' ἡ συμπολιτεία δὲν ἐπανέκτησε πλέον τὴν προηγουμένην ἀκμὴν.

Ἡ Ἑλλὰς καὶ μετὰ τὸν Φιλοποίμην δὲν ἔπαυσε νὰ ἀγωνίζεται μὲ τὰς ἀσθενεῖς τῆς δυνάμεις διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς. Ἄλλ' ὁ ἀγὼν ἦτο ἄνισος καὶ μετ' ὀλίγας δεκαετίας θὰ ὑποκύψῃ εἰς τοὺς Ρωμαίους.

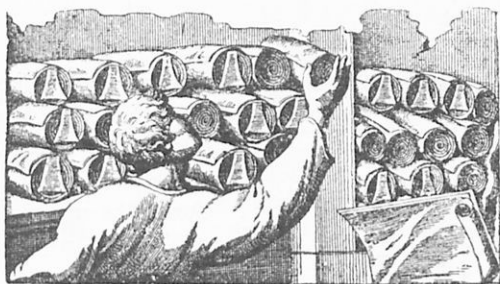
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΧΑΡΑΚΤΗΡ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Τὴν περίοδον τῶν 300 περίπου ἐτῶν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου μέχρι τῆς ὑποταγῆς τῆς Αἰγύπτου εἰς τοὺς Ῥωμαίους (323—31 π. Χ.) ὀνομάζουσιν ἑλληνιστικοὺς ἢ ἀλεξανδρινοὺς χρόνους.

Ὁ πολιτισμὸς τῶν χρόνων αὐτῶν εἶναι συνέχεια τοῦ

Βιβλιοθήκη

Τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων ἦσαν κύλινδροι ἀπὸ πάπυρον ἢ περγαμηνήν, τοὺς ὁποίους ἐτύλισσαν καὶ ἔθεταν εἰς ἰδιαιτέρας θήκας. Ἀπὸ τὸ ἐν ἅκρον τοῦ κυλίνδρου κρέμεται μία μικρὰ πινακίς, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐγραφαν τὸν τίτλον τοῦ βιβλίου. Εἰς τὴν εἰκόνα ὁ βιβλιοθηκᾶριος τακτοποιεῖ τὰ βιβλία.

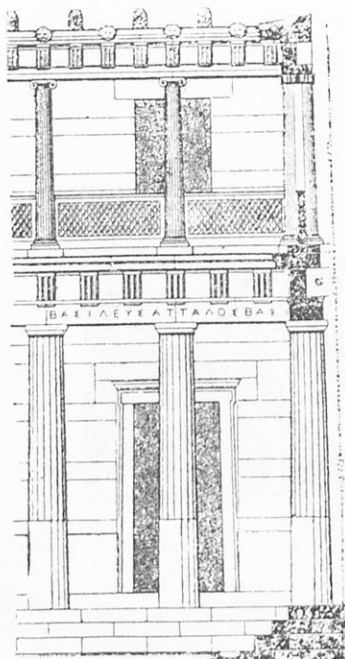
ἀρχαίου ἐλληνικοῦ, ἀλλὰ συγχρόνως διαφέρει ἀπ' ἐκεῖνον εἰς πολλὰ. Διὰ τῆς κατακτήσεως τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἔπεσεν ὁ φραγμὸς, ὁ ὁποῖος ἐχώριζε τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τοὺς βαρβάρους, καὶ Μ. Ἀσία, Αἴγυπτος, Συρία, Μεσοποταμία μέχρι τῶν Ἰνδιῶν ἀνοίγονται εἰς τὸν ἐλληνισμόν. Οἱ Ἕλληνες μεταφέρουν εἰς τὰς χώρας αὐτάς τὸν πολιτισμόν των. Οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς ἀφυπνίζονται καὶ ἀρχίζουν νέαν ζωὴν.

Ἀλλὰ συγχρόνως οἱ Ἕλληνες ὑφίστανται μοιραίως τὴν ἐπίδρασιν τῶν λαῶν, τοὺς ὁποίους εἶχαν περιφρονήσει ἕως τότε ὡς βαρβάρους. Αἱ θρησκευτικαὶ πεποιθήσεις, τὰ ἔθιμα,

αί περί ζωῆς ἀντιλήψεις τῶν ἀνατολικῶν λαῶν ἀναμειγνύονται μέ τās ιδέας καί τās ἀντιλήψεις τῶν Ἑλλήνων. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἐκέρδισεν εἰς ἕκτασιν, ἀλλ' ἔχασεν εἰς γνησιότητα.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΖΩΗ

Κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους ἀκμάζουν ὅλοι οἱ κλάδοι τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς καὶ ἡ Μεσόγειος ἀποτελεῖ μίαν οἰκονομικὴν ἐνότητα, ἡ ὁποία διευκολύνει τὴν συναλλαγὴν.

Τμήμα ἀπὸ τὴν στοὰν τοῦ Ἀττάλου εἰς Ἀθήνας
(ἀναπαράστασις)

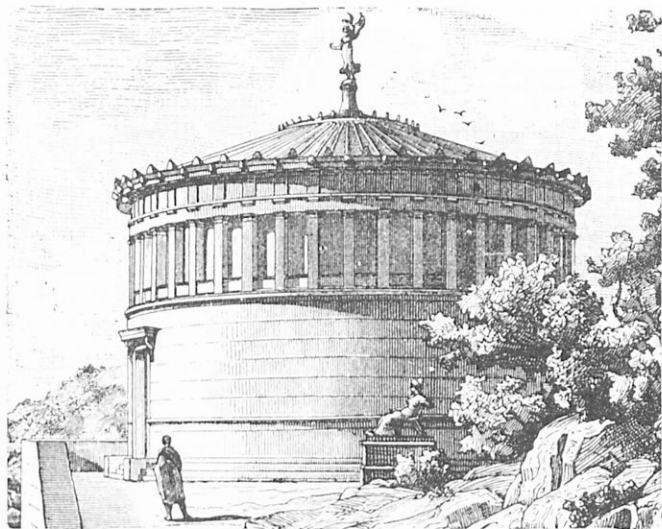
Οἱ βασιλεῖς τῆς Περγᾶμου ἐκόσμησαν μέ οἰκοδομήματα καὶ γλυπτικά ἔργα τὰς Ἀθήνας. Ὀνομαστὴ ἦτο ἡ στοὰ τοῦ Ἀττάλου, ἡ ὁποία εἶχε μήκος 116 μ. καὶ ἦτο διώροφος, ὅπως

πολλαὶ στοαὶ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς. ἀτηρεῖ ἀξιόλογον κίνησιν, διότι εὐρίσκεται εἰς τὴν διασταύρωσιν τῶν δρόμων. Εἰς τὴν ξηρὰν ἢ Αἴγυπτον καὶ ἡ Ἀσία ἔχουν πολλοὺς καὶ καλοὺς δρόμους.

Εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ Ἀσίαν ἀκμάζει πολὺ ἡ γεωργία. Ἡ γῆ καλλιεργεῖται μέ πολλὴν ἐπιμέλειαν, μεταχειρίζονται ἀρδευτικά ἔργα καὶ λιπάσματα καὶ παράγουν ἀφθονα δημητριακά. Ἐπίσης εὐδοκιμοῦν ἡ ἄμπελος καὶ ἡ ἐλαία. Ἐκ παραλλήλου προοδεύουν ἡ κτηνοτροφία καὶ ἡ βιομηχανία.

Προπάντων ἀκμάζει τὸ ἐμπόριον. Ἡ συγκοινωνία εἶναι πολὺ ἀνεπτυγμένη καὶ εἰς τὴν θάλασσαν καὶ εἰς τὴν ξηρὰν. Οἱ κυριώτεροι λιμένες, ἐκτὸς τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῶν λιμένων τῆς Συρίας, εἶναι ἡ Ρόδος, ἡ ὁποία ἐκληρονόμησε τὸν Πειραιᾶ. Οἱ λιμένες τῆς κυρίως Ἑλλάδος παρήκμασαν καὶ μόνον ἡ Κόρινθος δι-

Συνέπεια τῆς οἰκονομικῆς ἀκμῆς εἶναι ἡ δημιουργία μεγαλοπόλεων. Ἀλεξάνδρεια, Ἀντιόχεια, Σελεύκεια ἔχουν περισσότερον ἀπὸ 500 χιλ. κατοίκους. Ἔχουν δρόμους μεγάλους καὶ εὐθεῖς καὶ οἰκίας πολυωρόφους μὲ ὑδραυλικὴν ἐγκατάστασιν, ὑπονόμους καὶ λουτρά καὶ εἶναι ἐπιπλωμένοι μὲ πολυτέλειαν

Τὸ Ἀρσινόειον

Ἡ Σαμοθράκη εἰς τοὺς ἑλληνιστικούς χρόνους ἦτο ἀξιόλογον θρησκευτικὸν κέντρον καὶ προσκύνημα. Ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖος Β' κατεσκεύασεν ἐκεῖ ὀνομαστὸν ἱερόν καὶ ἡ ἀδελφὴ καὶ σύζυγός του Ἀρσινόη ἐκτίσεν ἕνα κυκλικὸν οἰκοδόμημα ὁμοίον μὲ τὰς θόλους τοῦ 4ου αἰῶνος.

ἄγνωστον ἕως τότε. Ὁ κόσμος ἀγαπᾷ πολὺ τὴν ζωὴν καὶ τὴν κίνησιν τῶν πόλεων καὶ δι' αὐτὸ συγκεντρώνεται εἰς αὐτάς. Ἡ ἀστυφιλία, ὅπως λέγουν, ἦτο πολὺ ἀνεπτυγμένη εἰς τοὺς ἀλεξανδρινούς χρόνους καὶ διὰ τοῦτο ἡ ὑπαιθρος χώρα ἐρημώνεται, ἐνῶ γιγαντώνονται αἱ πόλεις.

ΤΑ ΚΕΝΤΡΑ

Αἱ Ἀθῆναι μένουں πάντοτε ἡ πόλις τῶν γραμμάτων καὶ ἡ ἐστία τῆς λεπτοτέρας τέχνης. Ἐπίσης ἄλλα κέντρα τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔπαυσαν νὰ ἀναδεικνύουν σοφοὺς καὶ καλλιτέχνας

καὶ γενικῶς δύναται νὰ λεχθῇ, ὅτι τὸ γνήσιον ἑλληνικὸν πα-
τρίδα ἔχει τὴν κυρίως Ἑλλάδα. Ἄλλ' εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἔχουν
δημιουργηθῇ κέντρα, τὰ ὁποῖα ὑπερτεροῦν πολὺ τὰς ἑλληνι-
κὰς πόλεις εἰς πλοῦτον καὶ λαμπρότητα. Τὰ σημαντικώτερα
ἀπ' αὐτὰ εἶναι ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Πέργαμος καὶ ἡ Ἀντιόχεια.

Ἡ νίκη τῆς Σαμοθράκης (ἀναπαράστασις)
μαρμάρινον ἄγαλμα—Παρίσιοι, Λουβρον

Ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικώτερα ἔργα τῆς τέχνης τῶν ἑλληνιστικῶν χρό-
νων. Ἡ θεὰ παρουσιάζεται μὲ πλουσίαν ἐνδυμασίαν, ἡ ὁποία ἔχει ἀφθό-
νους καὶ κομφὰς πτυχώσεις, καὶ εἰς στάσιν ἑξαιρετικῶς ἐπιδεικτικὴν. Τὸ
περίφημον ἄγαλμα τὸ εἶχε στήσει ὁ Δημήτριος ὁ Παλιορκετῆς εἰς τὴν πρύ-
μνην ἐνὸς πλοίου, διὰ νὰ διασαλπίσῃ τὴν νίκην του κατὰ τοῦ Πτολεμαίου
εἰς ναυμαχίαν παρὰ τὴν Σαλαμίνα τῆς Κύπρου.

Ἡ πρωτεύουσα τῶν Λαγιδῶν, ἡ Ἀλεξάνδρεια, εἶναι ἡ λαμ-
προτέρα ἐστία τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων.
Δύο μεγάλοι λεωφόροι τεμνόμενοι καθέτως τὴν χωρίζουν εἰς
4 συνοικίας. Ἐχει ἓνα πολεμικὸν καὶ ἓνα ἐμπορικὸν λιμένα.
Ἐπὶ τῆς νησίδος Φάροϋ, ἡ ὁποία συνδέεται διὰ βραχίονος

μέ την παραλίαν, ἔκτισαν μαρμάρινον πύργον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου καίει φῶς ὁρατὸν εἰς ἀπόστασιν 60 χιλιομ. Εἰς τὴν συνοικίαν τῶν ἰθαγενῶν ὑψοῦται τὸ Σεράπειον, ναὸς ἀφιερωμένος εἰς τὸν Σέραπιν, τὸν θεὸν τῶν νεκρῶν. Εἰς τὴν ἑλληνικὴν συνοικίαν εἶναι τὰ βασιλικά ἀνάκτορα με τοὺς τεραστίους δημοσίους κήπους, ὁ ἱππόδρομος, τὸ γυμνάσιον καὶ τὸ μουσεῖον.

Τὸ μουσεῖον εἶναι πλατὺ μαρμάρινον οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον οἱ Πτολεμαῖοι ἵδρυσαν διὰ τὴν θεραπείαν τῶν γραμμάτων, τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν. Ἐντὸς αὐτοῦ ἦτο ἡ περίφημος ἀλεξανδρινὴ βιβλιοθήκη, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ Πτολεμαῖοι ἐφιλοτιμήθησαν νὰ συγκεντρώσουν τὰ βιβλία ὅλου τοῦ κόσμου, ἑλληνικὰ καὶ ξένα. Ὁ ἐκ παπύρου χάρτης παρῆχε καλὸν ὑλικὸν διὰ τὴν βιομηχανίαν τοῦ βιβλίου, ἡ ὁποία ἀνεπτύχθη πολὺ εἰς τὴν Αἴγυπτον. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ἀλεξάνδρεια ἀπέκτησε τὴν πρώτην μεγάλην βιβλιοθήκην, ἡ ὁποία περιεῖχε περὶ τὰς 700 χιλ. τόμους. Τὸ μουσεῖον περιλαμβάνει πρὸς τούτοις βοτανικὸν καὶ ζωολογικὸν κήπον, ἀστεροσκοπεῖον, ἀνατομεῖον καὶ αἰθούσας συγκεντρώσεων καὶ διαλέξεων.

Ἡ **Πέργαμος** ἦτο πρωτεύουσα μικροῦ κράτους, ἀλλὰ ἀπὸ τὰς κομψοτέρας πόλεις τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων. Ἡ πόλις ἦτο κτισμένη ἐπὶ ὠχυρωμένου ὑψώματος καὶ μία κεντρικὴ ὁδὸς ἔφερεν εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ὑπεράνω αὐτῆς ἐπὶ πλατείας ὑψώνετο ὁ βωμὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀθηνᾶς. Τὸ βασιλικὸν ἀνάκτορον κατεῖχε τὴν κορυφὴν τῆς ἀκροπόλεως. Ἀπομιμούμενοι τοὺς Πτολεμαῖους οἱ Ἀτταλίδαι ἵδρυσαν μεγάλην βιβλιοθήκην, ἡ ὁποία συνηγωνίζετο τὴν ἀλεξανδρινήν, καὶ ἀνεκάλυψαν νέον εἶδος χάρτου, τὴν λεγομένην περγαμηνήν, τὴν ὁποίαν κατεσκεύαζαν ἀπὸ λεπτὰ δέρματα προβάτων.

Ἡ **Ἀντιόχεια**, ἡ μεγαλούπολις τῆς Συρίας, δὲν εἶναι κυρίως τόπος συναντήσεως σοφῶν καὶ καλλιτεχνῶν, ἀλλὰ κέντρον κατ' ἐξοχὴν πολυτελείας καὶ διασκεδάσεως. Μὲ τὰς πλατείας λεωφόρους, τὰς δενδροστοιχίας, τὰς σκιερὰς στοὰς καὶ τὰ μαγευτικὰ τῆς περιχώρα, εἶναι τόπος διαμονῆς περιζήτητος. Ἡ Συρία εἶναι ἀπὸ τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι ἐδέχθησαν βαθύ-

τερον τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ διετήρησαν αὐτὴν μακρότερον. Οἱ Σύροι μετέφρασαν τὰ ἔργα τῶν Ἑλ-

Μενέλαος καὶ Πάτροκλος

μαρμάρινον σύμπλεγμα—Φλωρεντία

Παριστάνεται ὁ Μενέλαος σώζων τὸν νεκρὸν τοῦ Πατρόκλου καὶ στρέφων μετ' ἀγωνίαν τὸ βλέμμα εἰς τοὺς ἐχθρούς. Τὸ σύμπλεγμα εἶναι ἀπὸ τὰ ωραιότερα τῆς ἑλληνιστικῆς τέχνης καὶ προέρχεται πιθανῶς ἀπὸ τὰ ἐργαστήρια τῆς Ρόδου, ἀπὸ τὰ ὁποῖα προέρχονται καὶ ἄλλα ὀνομαστά συμπλέγματα, ὅπως ὁ Λαοκόων.

λήνων σοφῶν εἰς τὴν γλῶσσαν των καὶ βραδύτερον τὰ μετέδωσαν εἰς τοὺς Ἀραβας καὶ εἰς τὸν ἰσλαμικὸν κόσμον.

ΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Κατὰ τοὺς ἀλεξανδρινοὺς χρόνους ἔγινε μεγάλη κίνησις εἰς τὰ γράμματα. Ἀπὸ ἀπόψεως μάλιστα ποσοῦ ἡ παραγωγή

Γαλάτης φρονεύων τὴν γυναῖκα του
μαρμάρινον σύμπλεγμα—Ρώμη

Ἀντίγραφον χαλκίνου συμπλέγματος, ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἔστησεν ὁ Ἀτταλος Α' εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῆς Περγάμου εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης του κατὰ τῶν Γαλατῶν. Παριστάνεται γαλάτης, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ ἐφόνευσεν τὴν γυναῖκα του διὰ νὰ μὴ πέσῃ εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, κρατεῖ ἀκόμη τὸ σῶμά της εἰς τὴν μίαν χεῖρα, ἐνῶ μὲ τὴν ἄλλην βυθίζει τὸ ξίφος εἰς τὸ στήθος του.

βιβλίων εἶναι ἀσυγκρίτως μεγαλυτέρα ἀπὸ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους, διότι καὶ τὸ ἀναγνωστικὸν κοινὸν εἶναι πολυπληθέστερον καὶ ἡ βιομηχανία τῶν βιβλίων ἐτελειοποιήθη. Ἄλλ' οἱ συγγραφεῖς τοῦ 3ου καὶ 2ου π. Χ. αἰῶνος δὲν ἔχουν οὔτε

τὴν πρωτοτυπίαν οὔτε τὴν λεπτὴν χάριν τῶν συγγραφέων τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ γλῶσσα, εἰς τὴν ὁποῖαν γράφουν, εἶναι ἡ ἀπτική τροποποιημένη ὀλίγον συμφώνως μετὰ τὰς ἀνάγκας τῆς ἐποχῆς. Τοιοῦτοτρόπως δημιουργεῖται ἡ κοινὴ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν προῆλθεν ἡ νεωτέρα ἑλληνικὴ.

Ἀποθνήσκων Γαλάτης
μαρμάρινον ἄγαλμα - Ρώμη, μουσεῖον
Καπιτωλίου

Ὁ ἀποθνήσκων Γαλάτης, τοῦ ὁποῖου δίδομεν ἔδω τὴν κεφαλὴν, εἶναι ἀπὸ τὰ ἀξιολογώτερα ἔργα τῆς περγαμηνῆς τέχνης. Ὁ Γαλάτης θανάσιμως πληγωμένος ἔπεσεν ἐπάνω εἰς τὴν ἀσπίδα του καὶ μετὰ κρεμασμένην κεφαλὴν περιμένει τὸν θάνατον. Ὁ καλλιτέχνης παριστάνει μετὰ δύναμιν τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ βαρβάρου πολεμιστοῦ. Ἡ ὄψις του φανεροῦναι ζωηρὰ τὸν πόνον καὶ τὴν ἀγωνίαν.

Εἰς τὴν γλῶσσαν αὐτὴν γράφουν ὄχι μόνον οἱ Ἕλληνες ἀδιακρίτως φυλῆς καὶ διαλέκτου, ἀλλὰ καὶ οἱ λόγιοι ὄλων τῶν λαῶν ἀπὸ τῆς Σικελίας μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου. Αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν ποικιλωνύμων λαῶν συντάσσονται εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὰ νομίσματά των φέρουν ἑλληνικὰς ἐπιγραφάς. Εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ ποιηταὶ **Μένανδρος** (342—292) καὶ **Φιλήμων** (361

—262) εἰς τὰς κωμωδίας των σατιρίζουν ἐλαττώματα καὶ ἀδυναμίας τῶν ἀνθρώπων, τὸν φιλάργυρον πατέρα, τὸν ἄσωτον υἱόν, τὸν πονηρὸν δοῦλον κτλ., διότι δὲν ἔχουν τὴν ἐλευθερίαν νὰ σατιρίζουν πολιτικὰ πρόσωπα. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη ἡ λεγομένη **νέα κωμωδία**, ἡ ὁποία ἐχρησίμευσεν ὡς πρότυπον εἰς τοὺς νεωτέρους κωμικοὺς ἀπὸ τοῦ Πλάτου μέχρι τοῦ Μολιέρου. Εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν ἐκαλλιιεργήθη ἀπὸ τοὺς ποιητὰς τῆς αὐλῆς εἶδος λογίας ποιήσεως, ἡ ὁποία ἔχει ἀνάγκην σχολίων διὰ νὰ ἐννοηθῇ. Τὴν τάσιν αὐτὴν ὠνόμασαν **ἀλεξανδρινισμόν** καὶ ὁ χα-

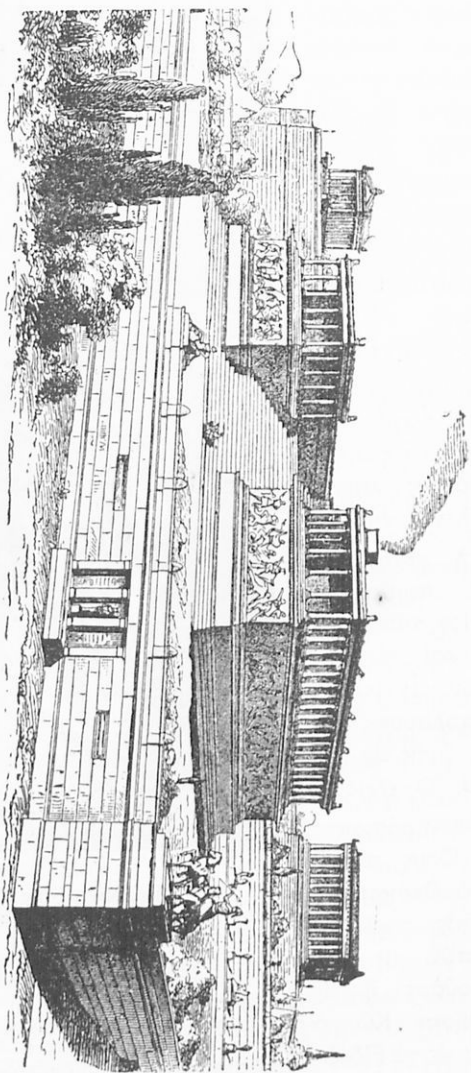
ρακτηριστικώτερος
ἀντιπρόσωπος αὐ-
τῆς εἶναι ὁ **Καλλί-
μαχος**, ὁ ποιητὴς
τῶν ὕμνων.

Μόνον ἡ νοσταλ-
γία τῆς φύσεως,
τὴν ὁποῖαν ἠσθάνθη
ἡ γενεὰ τῶν χρόνων
αὐτῶν ἡ ζῶσα εἰς
τὴν πολυτέλειαν καὶ
τὴν τύρβην τῶν πό-
λεων, ἐγέννησε γνη-
σίαν ποιητικὴν συγ-
κίνησιν. Κατὰ τοὺς
ἐλληνιστικούς δηλα-
δὴ χρόνους ἀνεπτύ-
χθη ἡ λεγομένη **βου-
κολικὴ ποίησις**, ἡ
ὁποία περιγράφει
τὸν βίον τῶν ποι-
μένων καὶ τῶν ἀ-
γροτῶν καὶ ψάλλει
τὰς ἀπολαύσεις τῆς
ἀπλῆς ζωῆς εἰς τὴν
ἐξοχὴν. Ὁ τελειότε-
ρος ἀντιπρόσωπος
τοῦ εἵδους αὐτοῦ
εἶναι ὁ **Θεόκριτος**,
γεννηθεὶς περὶ τὸ
300 π.Χ. εἰς τὰς
Συρακούσας ἢ εἰς
τὴν νῆσον Κῶ, ὁ
ὁποῖος εἰς τὰ Εἰδυλ-
λιά του ἔχει πραγ-
ματικὴν ἔμπνευσιν

Ἀφροδίτη τῆς Μήλου

μαρμύρινον ἀγαλμα —Παρίσιοι, Λουβρον.
Ἀπὸ τὰ ὠραιότερα ἔργα τῆς ἀρχαιότητος. Εὐ-
ρέθη τὸ 1820 εἰς τὴν νῆσον Μήλον. Ὁ τεχνίτης
εἶναι ἄγνωστος. Πολλοὶ παραδέχονται ὅτι εἶναι
ἴσως ἔργον τοῦ Σκυπα. Ἄλλοι λέγουν ὅτι εἶναι
ἀντίγραφον ἔργου τοῦ τέλους τῶν ἐλληνιστικῶν
χρόνων. Πῶς παριστάνετο ἡ θεὰ καὶ τί ἐράτει
εἰς τὰς χεῖρας δὲν εἶναι δυνατόν, ἂ ἐπιβῇ.
Ἡ ἐπεξεργασία τοῦ μαρμύρου εἶναι ἐξαιρετικὴ, τὸ πρό-
σωπον τῆς θεᾶς ἔχει ἀμίμητον χάριν καὶ συγχρό-
νως θεϊκὴν μεγαλεῖον.

Ο μέγας βωμός του Διός (αυτοπαράστασις)

Τὸν περίφημον βωμὸν κατοκεύρασεν ὁ Εὐμένης Β' περὶ τὸ 180 π.Χ. Ἐκτίσθη ἐπὶ πλατείας καὶ ἦτο ὀρθογώνιον οἰκοδόμημα ἀνοικτὸν εἰς τὸ μέσον τῆς ἐμπροσθίας πλευρᾶς, ὅπου ἦτο ἡ εἰσοδος. Εἶχε μήκος 36,40 καὶ πλάτος 34,20 μ. Ἐστηρίζετο εἰς βάθρον ἢ κρηπίδῳμα, τὸ ὅποιον ἔκοσμετο εἰς ὁδὰς τὰς πλευρὰς ἀπὸ ἀναγλύφους παραστάσεις, δηλαδὴ ἀπὸ μίαν μακρὰν ζωφόρον. Ἡ ζωφόρος παρίστανε τὴν γιγαντομαχίαν. Ἐπάνω ἀπὸ τὸ κρηπίδῳμα ὕψους στοὶ ἰωνικοὺ ρυθμοῦ, ἡ ὁποία περιέβαλλεν ἀπὸ τὰς τρεῖς πλευρὰς τὸν βωμὸν. Μεγάλῃ κλίμας ἔφερον εἰς τὸν κυρίως βωμὸν.

καὶ ἀνύψωσε τὸ μικρὸν αὐτὸ εἶδος εἰς μεγάλην ποιήσιν.

Τὸ λογοτεχνικὸν εἶδος, τὸ ὁποῖον προεξέχει, εἶναι ὁ πεζὸς λόγος. Ἀλλὰ πολλοὶ κλάδοι τοῦ παρακμάζουν, ὅπως π.χ. ἡ ρητορικὴ, ἡ ὁποία δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ζήσῃ, ἀφοῦ ἐξέπνευσεν ἡ δημοκρατικὴ ἐλευθερία. Τουναντίον καλλιεργεῖται εὐρύτατα ἡ ἱστορία. Τὰ μεγάλα κατορθώματα τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔδωσαν ἀφορμὴν εἰς πλουσίαν ἱστοριογραφίαν. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνωτάτους ἀξιωματικούς, ὅπως ὁ Πτολεμαῖος ὁ Λάγου, ὁ Νέαρχος, διηγήθησαν τὴν ἐκστρατείαν ἢ ἐπεισόδιά της. Ἀλλ' ἀπὸ τὰ ἔργα των, τὰ ὁποῖα δὲν διακρίνοντο διὰ τὴν τελειότητα τῆς μορφῆς, ἀποσπάματα μόνον διεσώθησαν. Διὰ νὰ συναντήσωμεν ἱστοριογράφον δυνάμενον νὰ συγκριθῇ μὲ τοὺς ἱστορικοὺς τοῦ 5ου αἰῶνος, πρέπει νὰ κατέλθωμεν εἰς τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς Ἀχαικῆς συμπολιτείας. Αὐτὸς εἶναι ὁ **Πολύβιος** ὁ Μεγαλοπολίτης (205—125), ὁ ὁποῖος ζήσας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ὑποταγῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ρωμαίους, συνέγραψε γενικὴν ἱστορίαν τῶν χρόνων του, διὰ νὰ ἐξηγήσῃ εἰς τοὺς ὁμογενεῖς του τοὺς λόγους τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Ρωμαίων καὶ διὰ νὰ νουθετήσῃ αὐτοὺς ἐκθέτων τὰ σφάλματα, τὰ ὁποῖα διέπραξαν.

Ἀλλ' οἱ ἀλεξανδρινοὶ χρόνοι δὲν εἶναι κυρίως περίοδος παραγωγῆς πρωτοτύπων ἔργων, ὅσον περισυλλογῆς ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ἐδημιουργήθη εἰς τοὺς καλοὺς χρόνους. Τὰ γράμματα ἀπέθαναν κατ' οὐσίαν καὶ τὴν θέσιν των ἔλαβεν ἡ γραμματικὴ. Οἱ λόγιοι δηλαδὴ τῆς ἐποχῆς, οἱ λεγόμενοι **γραμματικοί**, περισυλλέγουν, ἀντιγράφουν, σχολιάζουν τὰ ἔργα τῶν παλαιότερων συγγραφέων. Εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν ἰδίως χάρις εἰς τὴν γενναίαν ὑποστήριξιν τῶν Πτολεμαίων προοδεύει ἡ ἐργασία αὐτή. Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἐζησαν οἱ ἐξοχώτεροι τῶν Ἑλλήνων σχολιαστῶν καὶ ἐρμηνευτῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ὀνομαστότερος εἶναι ὁ **Ἀρίσταρχος**, καὶ ἔγιναν ἀξιόλογα ἀντίγραφα τῶν κλασσικῶν συγγραφέων. Οἱ σοφοὶ τῆς Περγάμου ἐμελέτησαν ἰδίως τοὺς ρήτορας.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ — ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ

Οἱ χρόνοι μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον σημειώνουν νέαν ἀκμὴν τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας. Προεξέχουν τώρα τὰ προβλήματα

τῆς ζωῆς, δηλαδή τί ἀξίαν ἔχει ἡ ζωὴ καὶ πῶς πρέπει νὰ ζήσῃ ὁ ἄνθρωπος, διὰ νὰ εἶναι εὐτυχής. Ἡ φιλοσοφία δηλαδή γίνεται πρακτικὴ εἴτε ἠθικὴ. Εἰς τὰ ἀνωτέρω ἐρωτήματα ὁ

Τὸ παιδί μετὰ τὴν χῆνα

μαρμάρινον ἀντίγραφον—Ρώμη, Βατικανόν.

Εἰς τοὺς ἑλληνιστικoὺς χρόνους συνήθιζαν νὰ παριστάνουν ἀστεία ἐπεισόδια ἀπὸ τὴν καθημερινὴν ζωὴν. Τὸ ἀνωτέρω παριστάνει μὲ πολλὴν χάριν ἓνα παιδάκι ποὺ παλαίει μὲ μιὰ χῆνα. Ἡ κεφαλὴ τοῦ παιδιοῦ ἔχει μεγάλῃ φυσικότητα καὶ τὸ σοβαρὸν ὕφος, μὲ τὸ ὁποῖον προσπαθεῖ νὰ δαμάσῃ τὴν χῆνα, προκαλεῖ τὴν εὐθυμίαν.

270) ἀποδίδει μεγάλῃ ἀξίαν εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν εὐρίσκει εἰς τὴν ἀπόλαυσιν. Ἀλλὰ δὲν ἐννοεῖ τὰς χυδαίας ἢ ἀπλῶς τὰς σωματικὰς ἀπολαύσεις, ὅπως ἐνόμισαν πολλοί, ἀλλὰ τὴν καλλιέργειαν τοῦ πνεύματος, τὴν φιλίαν, τὴν ἀφοσίωσιν εἰς τὸ καθῆκον. Αὕτῃ εἶναι ἡ ἐπικουρείος

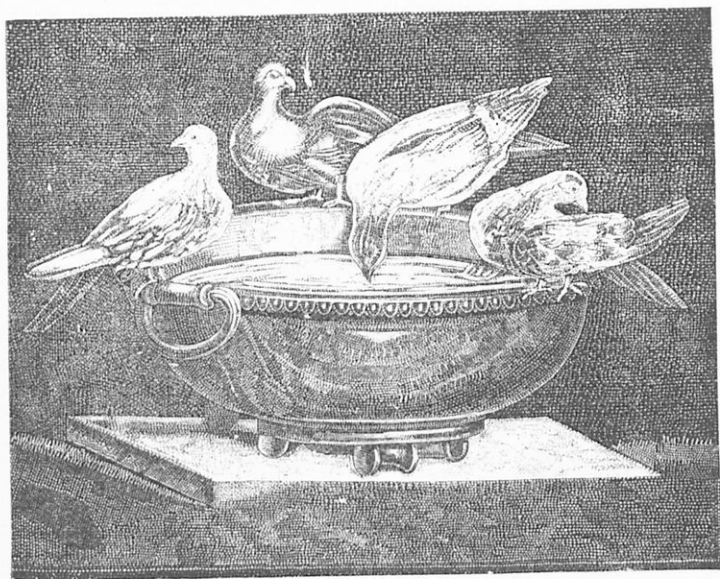
3ος αἰὼν ἔδωκε
δύο ἀπαντήσεις.

Ἡ μία ἀπ' αὐτὰς
εἶναι, ὅτι ἡ ζωὴ
ἔχει μικρὰν ἀξίαν
καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος
πρέπει νὰ εἶναι
αὐτάρκης, νὰ
ζητήσῃ δηλαδή
τὴν εὐτυχίαν εἰς
τὸν ἑαυτὸν του
μόνον καὶ νὰ μὴ
τὴν ἐξαρτήσῃ ἀπὸ
ἐπίγεια ἀγαθά, ἀπὸ
πλοῦτον, δόξαν, ἀπολαύσεις.
Ἡ τάσις αὐτῇ
διδάσκει αὐστηράν ἐγκράτειαν.
Αὕτῃ εἶναι ἡ
περίφημος διδασκαλία τοῦ **Ζήνωνος** (270), ἡ

ὁποία ὠνομάσθη
στωικὴ φιλοσοφία. Ἀντιθέτως ὁ **Ἐπικουρος** (341—

φιλοσοφία, ἡ ὁποία ἔχει ἑλληνικώτερον χαρακτήρα, ἐνῶς ἡ στωικὴ προδίδει ἀνατολικὴν ἐπίδρασιν.

Οἱ χρόνοι τῶν διαδέχων εἶναι ἰδίως χρόνοι τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐπιστημῶν. Αἱ κατακτήσεις ἐπλάτυναν τὸν γεω-

Ψηφιδωτὸν με περιστέρας

Ρώμη, Καπιτώλιον

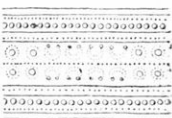
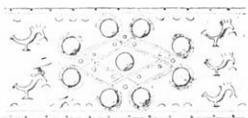
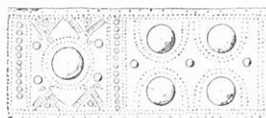
Ψηφιδωτὰ ἢ μωσαϊκὰ ὀνομάζουσιν χρωματιστὰς εἰκόνας, τὰς ὁποίας κατασκεύαζον με μικρὰ χρωματιστὰ πετράδια (ψήφους), τὰ ὁποία ἐκολλοῦσαν εἰς πηκτὸν μείγμα ἀσβέστου καὶ ἄμμου. Ἡ τέχνη αὕτη εἶναι πολὺ παλαιὰ, ἀλλ' ἐτελειοποιήθη καὶ διεδόθη πολὺ κατὰ τοὺς ἑλληνιστικούς χρόνους.

γραφικὸν καὶ πνευματικὸν ὀρίζοντα. Αἱ γεωγραφικαὶ γνώσεις ἐπλουτίσθησαν σημαντικῶς καὶ συγχρόνως ἐπροόδευσαν ἡ ἀστρονομία, ἡ βοτανικὴ, ἡ ζωολογία, τὰ μαθηματικά, ἡ φιλολογία κτλ. Τὰ μαθηματικά ἀνέπτυξαν ὁ **Εὐκλείδης** (306—283) καὶ ὁ μαθητὴς του **Ἀρχιμήδης** (287—212). Τὴν ἀστρονομίαν ὁ **Ίππαρχος** καὶ βραδύτερον ὁ **Πτολεμαῖος**. Τὴν γεωγραφίαν ἐκαλλιέργησεν ὁ **Εῤατοσθένης** (276—196).

Ἡ σημαντικωτέρα ὁμως παραγωγή τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων εἶναι εἰς τὴν τέχνην. Ἡ πρωτοτυπία καὶ ἡ παραγωγικότης τῶν ἐλλήνων καλλιτεχνῶν δὲν ἐξηντλήθη κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς καὶ ἡ ἑλληνιστικὴ τέχνη δὲν εἶναι παρακμὴ οὔτε μίμησις, ἀλλὰ νέα μορφή τῆς ἑλληνικῆς τέχνης. Ἐστία τῆς ἑλληνιστικῆς τέχνης εἶναι πάντοτε ἡ κυρίως Ἑλλάς, ὅπου διατηροῦνται ἀκμαῖα ἐργαστήρια, καὶ οἱ καλλιτέχναι οἱ ἐργασθέντες εἰς τὰς πρωτεύουσας τῶν ἰσχυρῶν ἡγεμόνων τῆς Ἀνατολῆς προέρχονται γενικῶς ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Μόνον εἰς τὴν Ρόδον καὶ τὴν Πέργαμον ἀνεπτύχθη ἰθαγενὴς τέχνη.

Οἱ καλλιτέχναι τοῦ 5ου αἰῶνος εἶχαν παραστήσει τὴν ἡρεμον ἰσχὺν καὶ τὴν σεμνὴν αὐτοπεποίθησιν, ὁ Πραξιτέλης τὴν συναισθηματικὴν ἀνησυχίαν, ὁ Σκόπας τὸ πάθος. Οἱ τεχνῖται τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων προσπαθοῦν νὰ παραστήσουν ἰσχυρὰς κινήσεις τῆς ψυχῆς, τὸν φυσικὸν πόνον καὶ τὴν ἀγωνίαν καὶ ἀγαποῦν τὴν πολυτέλειαν. Πρότυπον τοιοῦτου ἔργου εἶναι ὁ περίφημος Λ α ο κ ὠ ν, ὁ θ ν ἡ σ κ ω ν Γ α λ ᾶ τ η ς κτλ. Εἰς τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἀνήκει ἡ ν ἰ κ ῆ τ ῆ ς Σ α μ ο θ ρ ᾱ κ η ς. Τὴν πρώτην θέσιν ἔχει πάντοτε ἡ γλυπτικὴ, ἀλλὰ κατασκευάζονται καὶ ἔργα ἀρχιτεκτονικῆς μεγάλα καὶ ἐπιβλητικά, ὅχι ὁμως πάντοτε καλαισθητικά, πρὸς στολισμὸν τῆς ἑδρας τῶν βασιλέων. Ἐπίσης ἀναπτύσσεται ἡ ζωγραφικὴ καὶ ἡ τέχνη τῶν ψηφιδωτῶν.

Μερικὰ ἀπὸ τὰ καλύτερα γλυπτικὰ ἔργα τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων κατεσκευάσθησαν εἰς τὴν Πέργαμον, ὅπου ὁ Ἀτταλος ἱδρύσε σειρὰν ἀφιερωμάτων εἰς τοὺς θεοὺς μετὰ τὴν νίκην κατὰ τῶν Γαλατῶν. Ἀπ' αὐτὰ ἀνευρέθη ὁ μέ γ α ς β ω μ ὸ ς τ ο ὕ Δ ι ὸ ς. Τὸ γλυπτικὸν σύμπλεγμα, τὸ ὁποῖον κοσμεῖ τὸν βωμὸν παριστάνει συμβολικῶς τὸν πόλεμον τῶν θεῶν κατὰ τῶν Γιγάντων καὶ εἶναι ἀπὸ τὰ ἐπιβλητικώτερα γλυπτικὰ συμπλέγματα τῆς ἀρχαιότητος. Ἀπαράμιλλος ἐπίσης εἶναι ὁ γλυπτικὸς διάκοσμος τοῦ λεγομένου τ ᾱ φ ο υ τ ο ὕ Μ. Ἀ λ ε ξ ᾱ ν δ ρ ο υ.

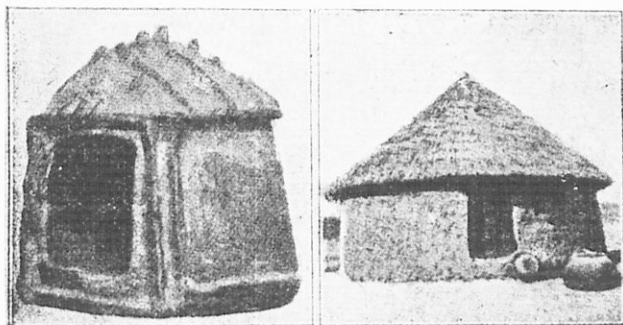
Β' ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

ΑΡΧΑΙΑ ΙΤΑΛΙΑ—ΧΩΡΑ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ

Η ΙΤΑΛΙΑ

Ἡ Ἰταλία εἶναι ἡ μεσαία ἀπὸ τὰς τρεῖς μεγάλας χερσονήσους, αἱ ὁποῖαι ἐκτείνονται ἀπὸ τὸν κορμὸν τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Φυσικὸν σύνορον τῆς Ἰταλίας

Κατοικίαι

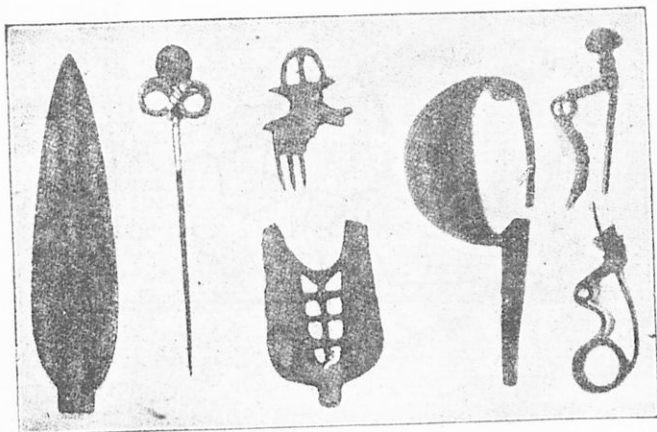
Ἀριστερὰ μία ὑδρία νεκρική, ἡ ὁποία ἔχει σχῆμα οἰκίας τῶν παλαιωτάτων κατοίκων τῆς Ἰταλίας. Δεξιὰ μία καλύβη τῶν σημερινῶν μαύρων τῆς Ἀφρικής. Εἶναι φανερὰ ἡ ὁμοιότης τῆς κατοικίας τῶν Λιγούρων μὲ τὰς καλύβας τῶν μαύρων.

πρὸς βορρᾶν εἶναι ὁ ὄγκος τῶν Ἀλπεων, ὁ ὁποῖος τὴν χωρίζει ἀπὸ τὴν λοιπὴν Εὐρώπην, ἐνῶ εἰς τὰ ἄλλα τρία μέρη βρέχεται ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Πρὸς ἀνατολὰς ἔχει τὴν Ἀδριατικὴν, πρὸς νότον τὸ Ἴόνιον καὶ πρὸς δυσμὰς τὸ Τυρρηνικὸν πέλαγος.

Οἱ ἀρχαῖοι ὅμως ὠνόμαζαν Ἰταλίαν μόνον τὴν κυρίως χερσόνησον, ἐνῶ τὴν μετὰ τῶν Ἀλπεων καὶ τῶν Ἀπεννίνων χώραν, τὴν μεγάλην δηλαδὴ κοιλάδα τοῦ Πάδου ποταμοῦ,

ὠνόμαζαν ἐν τε ὕθιν τῶν Ἀλπεων Γαλατίας. Οἱ Ῥωμαῖοι τῶν χρόνων τῆς δημοκρατίας σύνορον τῆς Ἰταλίας ἐθεώρουν τὸν μικρὸν ποταμὸν Ρουβίκωνα, ὁ ὁποῖος χύνεται εἰς τὴν Ἀδριατικὴν.

Ἡ χώρα, εἰς τὴν ὁποίαν ἐξῆσεν ὁ δεύτερος μετὰ τοὺς Ἑλληνας μέγας λαὸς τῆς ἀρχαιότητος, εἶχε θέσιν ἐξαιρετικῶς

Ὀρειχάλκινα ἀντικείμενα

Εὐρέθησαν εἰς τὰ Τεραμάρε. Ἀπὸ τὰ ἀριστερὰ πρὸς τὰ δεξιὰ: αἰχμὴ δόρατος, καρφίτσα μαλλίων, κομμάτι ἀπὸ χτένι καὶ ξυράφι, παραμένεις.

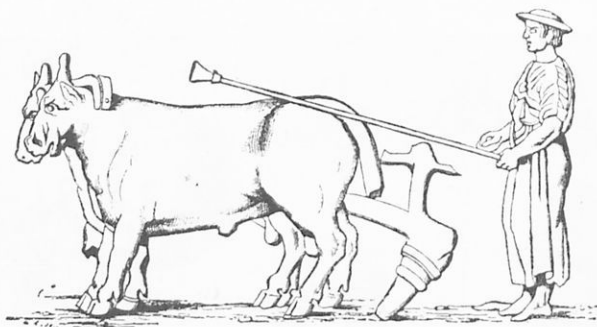
εὐνοϊκὴν. Πρὸς βορρᾶν συνεδέετο μὲ τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, τὸ νοτιώτατον ἄκρον ἀπέιχεν ἐλάχιστα ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὸ στενὸν τῆς Ἀδριατικῆς ἔφερεν αὐτὴν εἰς ἐπικοινωνίαν πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀνατολὴν. Διὰ τοῦτο ἡ Ἰταλία ἦτο προωρισμένη νὰ διαδραματίσῃ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα σπουδαῖον πρόσωπον εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς.

ΟΡΗ — ΠΕΔΙΑΔΕΣ — ΠΟΤΑΜΟΙ

Ἡ Ἰταλία, ὅπως καὶ ἡ Ἑλλάς, εἶναι χώρα ὄρεινή. Μία μεγάλη ὄροσειρά, τὰ Ἀπέννινα, διατρέχουν τὴν χώραν μέχρι τοῦ νοτιωτάτου ἄκρου της καὶ διαιροῦν αὐτὴν εἰς δύο ἄνισα τμήματα, τὸ στενότερον πρὸς τὴν Ἀδριατικὴν καὶ τὸ πλατύτερον πρὸς τὸ Τυρρηνικὸν πέλαγος. Ἄλλοτε αἱ πλευραὶ

τῶν ὀρέων ἦσαν κατάφυτοι ἀπὸ δάση, σήμερον ὅμως, ὅπως συνέβη καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἰς τὰ περισσότερα μέρη ἀπεψιλώθησαν.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἡ Ἰταλία ἔχει περισσοτέρας πεδιάδας. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς χερσονήσου τὰ ὄρη κατέρχονται ἀποτόμως καὶ ἀφίνουν μόνον στενὰς κοι-

Τυρρηνὸς γεωργὸς

λάδας κατὰ μῆκος τῶν μικρῶν ποταμῶν, οἱ ὅποιοι ὀρμητικοὶ χύνονται ἀπὸ τὰ Ἀπέννινα εἰς τὴν Ἀδριατικὴν. Ἀντιθέτως ἡ δυτικὴ πλευρὰ παρουσιάζει μεγάλας καὶ εὐφορωτάτας πεδιάδας. Αἱ σημαντικώτεραι πεδιάδες τῆς Ἰταλίας ἦσαν ἡ πεδιάς τῆς Τυρρηνίας, τοῦ Λατίου καὶ τῆς Καμπανίας εἰς τὴν δυτικὴν πλευράν, ἡ πεδιάς τῆς Ἀπουλίας εἰς τὴν ἀνατολικήν, ἐνῶ εἰς τὴν βόρειον Ἰταλίαν ἡ ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν εἶναι ἡ μεγάλη πεδιάς τοῦ Πάδου.

Τὰς πεδιάδας αὐτὰς διαρρέουν ἄρκετὰ μεγάλοι ποταμοὶ καὶ τὰ ὕδατα εἶναι ἀφθονώτερα ἐδῶ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Πάδος, ὁ ὅποιος πηγάζει ἀπὸ τὰς Ἀλπεῖς καὶ χύνεται εἰς τὸν Ἀδριατικὸν κόλπον, μὲ τοὺς παραποτάμους του πλημμυρεῖ κυριολεκτικῶς τὴν μεγάλην ὁμώνυμον πεδιάδα. Ὁ Ἄρνος διατρέχει τὴν πεδιάδα τῆς Τυρρηνίας, ὁ Τίβερις τὸ Λάτιον.

ΚΛΙΜΑ—ΠΡΟΪΟΝΤΑ

Ἐπίσης τὸ κλίμα τῆς Ἰταλίας εἶχε μεγάλην ὁμοιότητα πρὸς τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδος. Τὸν χειμῶνα ἦτο μᾶλλον γλυκὺ καὶ

μόνον ὅταν ἐφύσα ὁ βόρειος ἄνεμος (ὁ aquilo τῶν Ρωμαίων), ὁ καιρὸς ἦτο ψυχρὸς. Τὸ θέρος ἦτο ξηρὸν καὶ θερμόν, ἀλλ' ἡ θερμοκρασία ἐμετριάζετο ἀπὸ τὸν δροσερὸν ἄνεμον τῆς Ἀδριατικῆς καὶ τοῦ Τυρρηνικοῦ πελάγους. Εἰς τὴν Ἰταλίαν ἔβρεχε συχνότερα ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, τὴν ἄνοιξιν μάλιστα καὶ τὸ φθινόπωρον αἱ βροχαὶ ἦσαν πολλαὶ καὶ συνεχεῖς.

Ἡ Ἰταλία διέφερε πολὺ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν εὐφορίαν τῆς γῆς. Αἱ δυτικαὶ πεδιάδες εἶναι μεγάλαι καὶ παχύταται καὶ ποτίζονται ἀπὸ μεγάλους ποταμούς, ἦσαν εὐφορώταται καὶ παρῆγον εἰς μεγάλην ἀφθονίαν δημητριακά, σῖτον, κριθήν, βρώμην κτλ. Εἰς τοὺς λόφους εὐδοκιμεῖ πολὺ ἡ ἄμπελος καὶ εἰς τὰς ὑπώρειας τῶν Ἀπεννίνων ἡ ἐλαία. Αἱ μικραὶ κοιλάδες

τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς δὲν ἦσαν πολὺ παραγωγικαί. Ἐκεῖ ἀνεπτύχθη ἡ κτηνοτροφία καὶ οἱ κάτοικοι τῶν ὄρεινῶν διαμερισμάτων ἔβοσκαν εἰς τὰς χαράδρας καὶ εἰς τὰ ὑψηλὰ ὄροπέδια ποίμνια. Ἀλλ' ἡ παραγωγή τῶν μερῶν αὐτῶν δὲν ἐπῆρκει πρὸς διατροφήν τῶν κατοίκων, οἱ ὅποιοι διὰ τοῦτο πολλάκις ἔκαμναν ἐπιδρομὰς εἰς τὰς πεδιάδας.

ΠΑΡΑΛΙΑ—ΝΗΣΟΙ

Ἡ μεγάλη διαφορὰ τῆς Ἰταλίας ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα συνίσταται κυρίως εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν παραλίων. Ἡ ἰταλικὴ ἄκτὴ εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν εἶναι σχεδὸν ἀπρό-

Τυρρηνὸς πολεμιστῆς

ἀγαλμάτιον ἀπὸ ὀρείχαλκων τοῦ 500 π.Χ.
περίπου Λονδίνον, βρεττανικὸν μουσεῖον.

σιτος εἰς τὰ πλοῖα. Τὰ Ἀπέννινα κατέρχονται ἀποτόμως πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ δὲν σχηματίζονται ἐκεῖ κόλποι καὶ ὅρμοι. Μόνον ἡ νότιος Ἰταλία ἔχει ἓνα μέγαν κόλπον, τὸν κόλπον τοῦ Τάραντος. Εἰς τὸ δυτικὸν ὅμως μέρος ὑπάρχουν ἀρκετοὶ λιμένες καὶ ἡ ἀκτὴ εἶναι περισσότερον φιλόξενος εἰς τὰ πλοῖα.

Ἡ Ἰταλία δὲν στεφανώνεται, ὅπως ἡ Ἑλλάς, ἀπὸ συμπλέγματα νήσων. Μόνον εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν ὑπάρχουν ὀλί-

Τυρρηνικὸς βωμὸς

παράστασις ἐπὶ ἀγγείου—Παρίσιος, Λουβρον

Εἰς τὸ μέσον ὁ βωμὸς μετὰ τὴν φλόγα, ἀριστερὰ ὁ ἱερεὺς μετὰ στέφανον εἰς τὰς χεῖρας, πλησίον ὁ μικρὸς ὑπηρέτης, ὀπίσω τὸ πρὸς θυσίαν ζῶον, δεξιὰ αὐλητὴς.

γαι νῆσοι. Ἡ μεγαλυτέρα ἀπ' αὐτάς, ἡ **Σικελία**, ὀνομαστή διὰ τὴν εὐφορίαν της, φαίνεται ὅτι ἄλλοτε ἀπετέλει συνέχειαν μετὰ τὴν Ἰταλίαν. Ἀπέναντι τοῦ Λατίου καὶ τῆς Τυρρηνίας εἶναι ἡ **Σαρδηνία** καὶ ἡ **Κορσική**. Ἐκτὸς τῶν νήσων αὐτῶν ἦσαν καὶ ἄλλαι μικρότεροι. Ἀπὸ τὰς νήσους αὐτάς μεγάλην σημασίαν εἶχεν ἡ Σικελία, διότι κατέχει ἐπὶ καιρὸν θέσιν. Ἐξουσιάζει τὸ στενόν, τὸ ὁποῖον ἐνώγει τὸ Τυρρηνικὸν μετὰ τὸ Ἰόνιον πέλαγος, καὶ συγχρόνως μετὰ τὴν εὐφορίαν της εἶχε γίνεαι ὁ σιτοβολὼν τῆς Ἰταλίας. Διὰ τοῦτο ἦτο τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐριδος δύο μεγάλων λαῶν, τῶν Ρωμαίων καὶ τῶν Καρχηδονίων, καὶ θέατρον αἱματηρῶν πολέμων.

ΟΙ ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

Αἱ ἀνασκαφαί, αἱ ὁποῖαι ἐγίναν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, ἀπέδειξαν ὅτι εἰς τὴν Ἰταλίαν ὑπῆρχαν ἄνθρωποι κατὰ τὴν λι-

θίνην εποχήν. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἀνήκουν εἰς τὴν μεσογει-
ακὴν φυλὴν, εἰς τοὺς λαοὺς δηλαδὴ οἱ ὅποιοι κατὰ τοὺς ἀρ-
χαιοτάτους χρόνους ἔζων εἰς τὰς χώρας τῆς Μεσογείου. Κα-
τεσκεύαζαν καλύβας στρογγυλὰς ἢ κωνικάς, αἱ ὅποια εἶχαν
ὀπήν εἰς τὴν ὀροφὴν, διὰ νὰ ἐξέρχεται ὁ καπνός, καὶ θύραν,
ἐγνώριζαν τὴν κατεργασίαν τοῦ λίθου καὶ ἔθαπταν τοὺς νε-
κρούς. Οἱ πρῶτοι αὐτοὶ κάτοικοι τῆς Ἰταλίας ὀνομάζονται
Δίγυρες, ὅπως οἱ παλαιότεροι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος Πε-
λαγοί.

Ἀπὸ τὸ 2000 π.Χ. ἀρχίζει ἡ κάθοδος τῶν Ἰνδοευρωπαϊῶν
εἰς τὴν Ἰταλίαν. Καθ' ὃν χρόνον ἐγένετο ἡ ἐπιδρομὴ τῶν
Ἀχαιῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα, λαοὶ ἀνήκοντες εἰς τὴν Ἰνδοευρω-
παϊκὴν ὁμοφυλίαν, συγγενεῖς τῶν Ἑλλήνων, κατῆλθαν ἀπὸ
τὰς ἀνατολικὰς καὶ κεντρικὰς Ἀλπεῖς εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ
Πάδου. Οἱ λαοὶ αὐτοί, ὅπως καὶ οἱ συγγενεῖς των Ἀ- **2000**
χαιοί, ἦσαν ἀρκετὰ πολιτισμένοι. Εἶχαν ἐξημερώσει τὸν ἵππον,
τὸν κύνα, τὸν βοῦν, τὸν χοῖρον, τὸ πρόβατον καὶ ἄλλα κατοι-
κίδια ζῶα, ἐκαλλιέργουν τὴν γῆν καὶ ἐγνώριζαν τὴν κατα-
σκευὴν τοῦ ὀρειχάλκου. Οἱ ἐπιδρομεῖς ἐξήπλωσαν τὸν πολι-
τισμὸν των ἀπὸ τὴν βόρειον Ἰταλίαν μέχρι τοῦ νοτιωτάτου
ἄκρου τῆς χερσονήσου, μέχρι τοῦ κόλπου τοῦ Τάραντος.

Ἀργότερα, σχεδὸν συγχρόνως μετὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Δω-
ριέων εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὸ 1000 π.Χ. περίπου, νέοι ἐπιδρο-
μεῖς, Ἰνδοευρωπαῖοι καὶ αὐτοί, κατῆλθαν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Οἱ
νέοι λαοὶ ἐγνώριζαν τὴν κατεργασίαν τοῦ σιδήρου, ἦσαν κα-
λύτερον ὀπλισμένοι καὶ ἴσως ἰσχυρότεροι σωματικῶς. Κατέ-
λαβαν τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου καὶ ἐξηπλώθησαν πρὸς **1000**
νότον μετὰ διάφορα ὀνόματα, **Ὀμβροί, Σαμνῖται,**
Λουκανοί, Βρούττιοι κτλ.

Ὅλους τοὺς Ἰνδοευρωπαϊκοὺς αὐτοὺς λαοὺς, οἱ ὅποιοι εἰς δύο
περίόδους ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὀνομάζουν μετὰ
κοινὸν ὄνομα **Ἰταλιώτας**. Ἀλλὰ ἡ Ἰταλία ἐδέχθη τὸν πολιτι-
σμὸν ἰδίως ἀπὸ δύο ἄλλους λαοὺς, τοὺς Τυρρηνοὺς καὶ τοὺς
Ἑλλήνας.

Οἱ ΤΥΡΡΗΝΟΙ

Οἱ **Τυρρηνοί** ἦ, ὅπως ὠνόμαζαν αὐτοὺς οἱ Ῥωμαῖοι, **Ἐτροῦ-**
σκοι εἶχαν ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἄρνου ποταμοῦ

Θεοδωρίδου — Λαζάρου. Ἱστορία Ἑλληνικῆ καὶ Ῥωμαϊκῆ

βορειοδυτικῶς τῆς Ρώμης, εἰς τὴν χώραν, ἡ ὁποία ἀπ' αὐτοὺς ὠνομάσθη Τυρρηνία ἢ Ἐτρουρία (σήμερον Τοσκάνα). Ἡ καταγωγή, ὁ χρόνος τῆς ἐγκαταστάσεως εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἡ γλῶσσα τοῦ ἰδιορρυθμοῦ αὐτοῦ λαοῦ παραμένουν σκοτεινά. Σήμερον παραδέχονται ὅτι οἱ Τυρρηνοὶ ἦσαν Αἰγαῖοι, ὅτι ἔζων κατὰ τὸν 13ον-12ον αἰῶνα εἰς τὰς νήσους καὶ τὰ

παράλια τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ ὅτι ἠναγκάσθησαν νὰ φύγουν ἀπ' ἐκεῖ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δωρικῆς μεταναστεύσεως (1200-1000). Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐγνώρισαν τοὺς Τυρρηνοὺς ὡς τολμηροὺς πειρατὰς. Σήμερον σφῶνται πολλὰ μνημεῖα τυρρηνικὰ καὶ πολυάριθμοι ἐπιγραφαί, αἱ ὁποῖαι ὁμως δὲν μᾶς λέγουν τίποτε, διότι οἱ ἀρχαιολόγοι δὲν κατῴρθωσαν νὰ τὰς ἀναγνώσουν.

Οἱ Τυρρηνοὶ ἱδρυσαν εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐκτεταμένον, ἀλλ' ἐφήμερον κράτος. Περί τὰ μέσα τοῦ 7ου αἰῶνος ἐκυρίευσαν τὸ Λάτιον, τὴν χώραν τῶν Οὐόλσκων καὶ εἰσέδυσαν εἰς τὴν Καμπανίαν. Αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι Κύμη καὶ Νεάπολις περιῆλθαν εἰς τὴν ἐξουσίαν των. Βραδύτερον ἐκυριάρχησαν εἰς

τὴν θάλασσαν, ἡ ὁποία ὠνομάσθη ἐκ τοῦ ὀνόματός των Τυρρηνική, καὶ τέλος κατὰ τὸ τελευταῖον τρίτον τοῦ βου αἰῶνος κατέλαβαν ὅλην τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου.

Οἱ Τυρρηνοὶ ἔφεραν πολλὰ στοιχεῖα ἀνωτέρου πολιτισμοῦ εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Ἰταλίας καὶ ἡ χώρα των ἀπὸ τοῦ 8ου π.Χ. αἰῶνος ἐγίνεν ἐστία ἀναπτύξεως διὰ τὴν κεντρικὴν Ἰταλίαν. Πρῶτοι ἐδίδασκαν τοὺς ἰθαγενεῖς λαοὺς νὰ μεταχειρίζωνται εἰς τὰς οἰκοδομὰς τὸν λίθον ἀντὶ τοῦ ξύλου, ἀπεξήρναν ἐλη, ἔκοψαν δάση, ἐκανόνισαν τὸ ρεῦμα τῶν ποταμῶν καὶ κατῴρθωσαν τοιουτοτρόπως νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὸν φυσικὸν πλοῦτον τῆς χώρας. Οἱ Τυρρηνοὶ ἐπίσης ἐπροόδευσαν πολὺ εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν. Ὠραιότατα ἀγγεῖα, ἐπιτραπέζια σκεύη καὶ ἄλλα κομψοτεχνήματα μαρτυροῦν πολιτισμὸν λεπτὸν καὶ πολὺ προωδευμένον. Ἐπίσης πολὺ ἀνεπτυγμένη, ἀλλ'

ιδιόρρυθμος καὶ σκοτεινὴ, ἦτο καὶ ἡ θρησκεία τῶν Τυρρηνῶν. Τοὺς θεοὺς των ἐφαντάζοντο τερατώδεις. Ἰδίως ὅμως ἐλάτρευσαν πολὺ τοὺς νεκροὺς, διὰ τοὺς ὁποίους κατεσκεύαζαν μεγάλους ὑπογείους τάφους καὶ ἐκόσμουσαν αὐτοὺς με τοιχογραφίας καὶ κίονας καὶ ἐγέμιζαν με πλῆθος ἀντικειμένων. Τὸ χαρακτηρι-

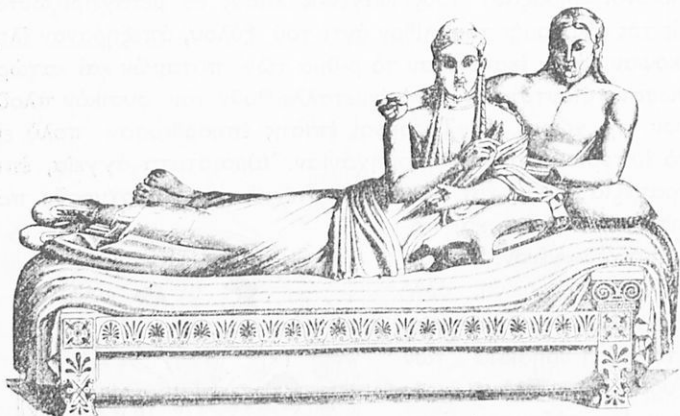

Τυρρηνικὸς καθρέπτης

στικώτερον τῆς τυρρηνικῆς θρησκείας ἦτο ἡ οἰωνοσκοπία, τὴν ὁποίαν ἀνέπτυξαν ὅσον κανεῖς ἄλλος λαὸς τῆς ἀρχαιότητος. Οἱ ἱερεῖς των παρετήρουν τὴν πτησιν τῶν πτηνῶν, τὴν διεύθυνσιν τῶν ἀστραπῶν, τὰ σπλάγχχνα τῶν θυσιαζομένων ζώων καὶ ἠρμήνευαν τὰ διάφορα ἐξαιρετικὰ γεγονότα, τὰς ἐκλείψεις ἡλίου καὶ σελήνης, σεισμοὺς κλπ.

Ἄλλ' ἡ ἀκμὴ τῶν Τυρρηνῶν δὲν διήρκεσε πολὺ. Εἰς διάστημα δύο αἰώνων (500–300 π.Χ.) τὸ κράτος των διελύθη.

*Έλληνες καὶ Λατῖνοι συνεννοηθέντες ἐξεδίωξαν τὸ 524 τοὺς Τυρρηνοὺς ἀπὸ τὸ Λάτιον, οἱ Σαμνῖται κατέλαβαν τὴν Καμπανίαν καὶ διάφοροι γαλατικαὶ φυλαὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου. Τοιουτοτρόπως οἱ Τυρρηνοὶ περιωρίσθησαν εἰς τὴν μικρὰν τῶν πατρίδα, τὴν γνωστὴν εἰς τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ὑπὸ τὸ ὄνομα Τυρρηνία. Εἶχαν ὅμως οἱ

Τυρρηνικὴ σαρκοφάγος
περὶ τὸ 500 π.Χ.—Παρίσιοι, Λουβρον

Σαρκοφάγους ὀνομάζουν τάφους ἀπὸ μάρμαρον, πέτραν κτλ., εἰς τοὺς ὁποίους ἔθεταν τοὺς νεκρούς, ὅταν δὲν ἤθελαν νὰ τοὺς καύσουν. Ἡ ἀνωτέρω σαρκοφάγος εἶναι ἀπὸ ἀργίλον καὶ ἐπάνω εἰκονίζονται οἱ δύο σύζυγοι κατῆμενοι ἐπὶ τῆς κλίνης των.

Τυρρηνοὶ μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Ἰταλίας καὶ ἰδίως εἰς τοὺς Ρωμαίους, οἱ ὅποιοι μὲ τὴν τυρρηνικὴν ἐπίδρασιν ἔγιναν μόνιμοι γεωργοί, ἐνῶ ἔως τότε ἦσαν λαὸς ποιμενικὸς καὶ νομαδικός.

Αἱ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι

Πολὺ μεγαλυτέρα ἦτο ἡ ἑλληνικὴ ἐπίδρασις εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἡ ἐγκατάστασις τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν ἤρχισεν ἤδη ἀπὸ τὸν 8ον π.Χ. αἰῶνα. Εἰς τὰς δύο αὐτὰς χώρας οἱ Ἕλληνες ἐγκατεστάθησαν μονίμως καὶ ἐπροόδευσαν πολὺ. Αἱ σημαντικώτεραι ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς ἀποικίας τῆς νοτίου Ἰταλίας ἦσαν ὁ Τάρας, ἡ Σύβαρις καὶ ὁ Κρότων εἰς τὸν κόλπον τοῦ Τάραντος, τὸ Ρήγιον εἰς τὴν

Καλαυρίαν καὶ ἡ Κύμη εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Καμπανίας. Εἰς τὴν Σικελίαν ἦσαν αἱ Συρακοῦσαι, ὁ Σελινόυς, ἡ Κατάνη. Βραδύτερον ἡ Κύμη ἵδρυσεν τὴν Νεάπολιν καὶ δι' αὐτῆς μετέδωκε τὸν ἀλφάβητον εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὁ ἀποικισμὸς ἐξηκολούθησεν καὶ τὸν 7ον καὶ 6ον αἰῶνα. Ἀργότερα αἱ ἀποικίαι ἵδρυσαν νέας πόλεις καὶ τοιοῦτοτρόπως ὅλη ἡ παραλία τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας ἐσκεπτάσθη ἀπὸ ἐλληνικὰς ἀποικίας.

Ἡ ἐπίδρασις τῶν ἐλληνικῶν ἀποικίων εἰς τὸν ἐκπολιτισμὸν τῶν λαῶν τῆς Ἰταλίας εἶναι μεγάλη. Οἱ Ἕλληνες μετέφεραν ἀπὸ τὴν πατρίδα των τοὺς νόμους, τὰ ἔθιμα, τὴν θρησκείαν, τὰς τέχνας, τὰς ἐορτὰς καὶ πανηγύρεις, τοὺς ἀγῶνας καὶ ὅλην τὴν εὐθυμον ζωὴν, ἡ ὁποία διέκρινε τὴν ἐλληνικὴν φυλὴν. Ἐκεῖ ἐπλούτησαν ἀπὸ τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς, ἀπὸ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν, καὶ αἱ χῶραι, τὰς ὁποίας εἶχαν κατοικήσει, μετεμορφώθησαν διὰ τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος. Διὰ τοῦτο δικαίως ἡ νότιος Ἰταλία καὶ ἡ Σικελία ὠνομάσθησαν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων **Μεγάλη Ἑλλάς**. Ἐπικινδύνους ἀνταγωνιστὰς εἶχαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὰ μέρη αὐτὰ τοὺς Καρχηδόνιους, οἱ ὅποιοι, ἔμποροι κυρίως, εἶχαν ἰδρῦσαι ἐμπορικὰ πρακτορεῖα εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἰταλίας καὶ εἶχαν ἐγκατασταθῆ μονιμώτερον εἰς τὴν Σικελίαν.

Ἀπὸ τὸν 5ον αἰῶνα ἀρχίζει ἡ παρακμὴ τῶν ἐλληνικῶν ἀποικίων. Αἱ πολιτικαὶ διαμάχαι, τὰς ὁποίας οἱ ἄποικοι ἔφεραν μαζὶ ἀπὸ τὴν πατρίδα των, ἐφθειραν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὰς δυνάμεις των καὶ τὰς παρέδωκαν εὐκολον λείαν εἰς τοὺς πολεμικοὺς Ρωμαίους. Ἡ Καρχηδὼν ὅμως διετήρησεν τὸν πλοῦτον καὶ τὴν δυνάμιν της μέχρι τοῦ 3ου αἰῶνος καὶ θὰ διεκδικήσῃ τὴν κυριαρχίαν πρὸς τοὺς Ρωμαίους μὲ ἀγῶνας μακροὺς καὶ αἱματηροὺς.

Οἱ ΛΑΤΙΝΟΙ

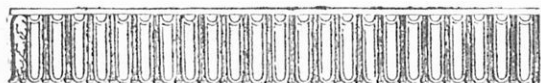
Τὸ σημαντικώτερον ὅμως πρόσωπον ἀπὸ ὅλους αὐτοὺς τοὺς λαοὺς θὰ διαδραματίσουν οἱ κάτοικοι τοῦ Λατίου, οἱ **Λατῖνοι**. Ἡ θέσις τῆς μικρᾶς αὐτῆς χώρας παρουσιάζει ἐξαιρετικὰ προσόντα. Ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη ἔχει σύνορα ὄχυρά, πρὸς βορρᾶν τὸν Τίβεριν, πρὸς ἀνατολὰς τὰ ὑψώματα τοῦ

Τιβούρου, πρὸς νότον τὸν Ἀλβανὸν ὄρος καὶ πρὸς δυσμὰς τὴν θάλασσαν. Τὸ ἔδαφος ἦτο περιωρισμένον, ἀλλ' εὐφορον, τὸ κλίμα πολὺ μαλακὸν καὶ ἡ συγκοινωνία μὲ τὴν θάλασσαν διευκολύνετο πολὺ διὰ τοῦ Τιβέρεως ποταμοῦ καὶ τῶν μικρῶν ὁρῶν τῆς Τυρρηνικῆς θαλάσσης. Οἱ κάτοικοι τοῦ Λατίου προῆλθαν ἀπὸ τὴν ἀνάμειξιν τῶν διαφόρων λαῶν, οἱ ὅποιοι κατὰ καιροὺς εἶχαν ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἐπεκράτησεν ὁμως τὸ ἰνδοευρωπαϊκὸν στοιχεῖον καὶ τοιοιτοτρόπως διεμορφώθη μία ἀπὸ τὰς ἰσχυροτάτας φυλάς, οἱ Λατίνοι.

Εἰς τὸ Λάτιον πολὺ ἐνωρὶς ἐκτίσθησαν μικροὶ συνοικισμοί, ἡ Ἀλβα Λόγγα, τὸ Τούσκουλον, τὸ Λαβί-

νιον, τὸ Τίβουρον κτλ. Αἱ μικραὶ αὐταὶ κῶμαι εἶχαν αὐτονομίαν, ἀλλ' ὅλοι μαζί συνεδέθησαν εἰς ἓνα εἶδος ἀμφικτιονίας θρησκευτικῆς, ἡ ὁποία μὲ τὸν καιρὸν ἐγίνε καὶ πολιτική. Ὅλοι ἐλάτρευαν τὸ κοινὸν ἱερὸν τοῦ Διὸς εἰς τὴν ὑψηλότεραν κορυφὴν τοῦ Ἀλβανοῦ ὄρους. Ἀργότερα οἱ Λατῖνοι ἐπολιτίσθησαν μὲ τὴν ἐπίδρασιν τῶν Τυρρηνῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων περισσότερο ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους Ἰταλιώτας. Εἰς τὴν μικρὰν αὐτὴν χώραν ἐμελλε νὰ ἀναπτυχθῇ ἡ Ρώμη, ἡ ὁποία ἦτο πεπρωμένον νὰ ἐξουσιάσῃ τὸν ἀρχαῖον κόσμον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ—ΟΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ

Αἱ ἀρχαὶ τῆς ρωμαϊκῆς ἱστορίας μᾶς εἶναι ἄγνωστοι. Περὶ τῆς κτίσεως καὶ τῶν πρώτων αἰώνων τῆς Ρώμης ἔχομεν μόνον μυθικὰς διηγήσεις. Οἱ ρωμαῖοι συγγραφεῖς συγχέουν τὰς χρονολογίας καὶ ἀποσιωποῦν ἀπὸ πατριωτισμὸν κάθε τι, τὸ ὅποιον δὲν ἦτο πρὸς δόξαν τῆς Ρώμης. Ἀλλοτε πάλιν θέλουν νὰ κολακεύσουν τοὺς ἰσχυροὺς Ρωμαίους τῆς ἐποχῆς των καὶ ἀποδίδουν εἰς τοὺς προγόνους των σπουδαῖα κατορθώματα καὶ μεγάλας πολιτικὰς πράξεις. Τέλος ἀπομιμούμενοι τοὺς Ἕλληνας, περιβάλλουν τὰ γεγονότα τῆς ρωμαϊκῆς ἱστορίας μὲ μύθους περὶ κτίσεως πόλεων, περὶ μακρῶν πολέμων κτλ. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη σειρά μύθων, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν λεγομένην ρωμαϊκὴν παράδοσιν.

ΟΙ ΜΥΘΟΙ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΤΙΣΕΩΣ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ

Οἱ ἀρχαιότατοι ρωμαῖκοὶ μῦθοι ἀναφέρονται εἰς τὴν κτίσιν τῶν πρώτων συνοικισμῶν ἐπὶ τῶν λόφων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀργότερα ἔμελλε νὰ ἰδρυθῇ ἡ Ρώμη.

Ἀλλ' ὁ σπουδαιότερος ἐκ τῶν ρωμαϊκῶν μύθων εἶναι ὁ μῦθος τοῦ Αἰνείου. Οἱ Ρωμαῖοι διηγήθησαν ὅτι ὁ πολεμιστὴς τῆς Τροίας Αἰνείας μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις ἔφθασεν εἰς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Ἰταλίας, εἰς τὸ Λάτιον, ὅπου ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως Λατίνου καὶ ἔκτισε τὴν πόλιν Λαβίνιον. Οὐίός του Ἀσκάνιος ἢ Ἰούλος ἔκτισε μακρὰν τῆς θαλάσσης εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Ἀλβανοῦ τὴν Ἀλβαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐβασίλευσαν οἱ ἀπόγονοί του.

Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς, ὁ Νουμίτωρ, ἐξεθρονίσθη ὑπὸ τοῦ

ἀδελφοῦ του Ἀμούλιου, ὁ ὁποῖος τὴν μόνην θυγατέρα τοῦ Νουμίτωρος Ρέα ν Συλβία ν ἔκαμεν ἱέρειαν τῆς Ἑστίας, διὰ νὰ μὴ νυμφευθῇ καὶ γεννήσῃ ἐκδικητὴν τοῦ πατρὸς τῆς. Ἄλλ' ἡ Ρέα Συλβία ἐγέννησεν ἀπὸ τὸν Ἄρην δίδυμα. Ὁ Ἀμούλιος διέταξε νὰ τὰ ρίψουν εἰς τὸν Τίβεριν. Ἄλλ' ὁ ποταμὸς εἶχε πλημμυρήσει καὶ τὰ ὕδατα παρέσυραν τὸ λίκνον τῶν μικρῶν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Παλατίνου λόφου κάτω ἀπὸ ἀγρίαν συκὴν, ὅπου λύκαινα ἐθήλαζε τὰ βρέφη.

Ἡ Λύκαινα

Ρώμη, μουσεῖον Καπιτωλίου

Ἡ λύκαινα εἶναι ἀπὸ ὀρείχαλκον καὶ κατασκευάσθη ἀπὸ Ἕλληνα ἢ τυρρηνὸν τεχνίτην τὸν ὄν ἡ τὸ πολὺ τὸν 5ον π. Χ. αἰῶνα. Οἱ δίδυμοι, οἱ ὁποῖοι θηλάζουν, παριστάνουν τὸν Ρωμύλον καὶ τὸν Ρῶμον, ἀλλὰ προσετέθησαν ὀργότερα. Πιθανώτατα ἡ λύκαινα ἦτο τὸ ἱερὸν ζῷον, τὸ ὁποῖον οἱ Ρωμαῖοι ἐθεώρησαν ὡς γενάρχην τῶν.

Μετ' ὀλίγον ὁ ποιμὴν Φαυστύλος περισυνέλεξε τὰ μικρὰ καὶ τὰ ἀνέθρεψεν ὡς ἰδικὰ του τέκνα. Ὅταν ὅμως οἱ δίδυμοι, οἱ ὁποῖοι ὠνομάσθησαν Ρωμύλος καὶ Ρῶμος, ἐμεγάλωσαν, ἔμαθαν τὴν καταγωγὴν τῶν, ἐφόνευσαν τὸν Ἀμούλιον καὶ ἐπανέφεραν εἰς τὴν βασιλείαν τὸν πάππον τῶν. Ὁ Νουμί-

τωρ ἐδώρησεν εἰς αὐτοὺς μίαν περιοχὴν τοῦ Λατίου πλησίον τοῦ τόπου, ὅπου εἶχαν σωθῆ. Οἱ δύο ἀδελφοὶ 753 ἀπεφάσισαν νὰ κτίσουν ἐκεῖ μίαν πόλιν. Ὁ Ρωμύλος κατὰ παλαιὰν συνήθειαν ἐζευξεν εἰς τὸ ἄροτρον λευκὴν ἀγελάδα καὶ ταῦρον λευκὸν καὶ ἐχάραξε περὶ τὸν Παλατῖνον λόφον τὸ σύνορον τῆς νέας πόλεως, ἣ ὁποία ἀπὸ τὸ ὄνομά του ὠνομάσθη **Ρώμη**. Τὸ γεγονός αὐτὸ κατὰ τὴν παράδοσιν ἐγίνε τὸ 753 π.Χ.

Οἱ ΒΑΣΙΛΕΙΣ

Ὁ **Ρωμύλος** ἐκήρυξε τὴν νέαν πόλιν ἄσυλον τῶν καταδιωκομένων. Τοιοῦτοτρόπως συνέρρευσαν εἰς αὐτὴν ἄνθρωποι πάσης προελεύσεως, τυχοδιῶκται καὶ κακοῦργοι. Δὲν ὑπῆρχαν ὅμως γυναῖκες. Τότε οἱ Ρωμαῖοι ἤρπασαν μὲ δόλον τὰς γυναῖκας καὶ τὰς θυγατέρας τῶν Σαβίνων, οἱ ὅποιοι ἔσπευσαν εἰς τὰς μεγάλας ἐορτάς, τὰς ὁποίας εἶχε προκηρύξει ὁ Ρωμύλος. Ἀλλ' ἐνεκα τοῦ γεγονότος αὐτοῦ ἐξεργράγη πόλεμος μεταξὺ τῶν δύο λαῶν. Αἱ Σαβῖναι ὅμως, τὰς ὁποίας εἶχαν ἄρπάσει οἱ Ρωμαῖοι, συνεβίβασαν τὰ δύο στρατόπεδα καὶ πρὸς στερέωσιν τῆς φιλίας ἀπεφασίσθη νὰ συμβασιλεύσουν ὁ Ρωμύλος καὶ ὁ **Τίτιος Τάτιος**, βασιλεὺς τῶν Σαβίνων, καὶ εἰς τὸ ἐξῆς νὰ βασιλεύουν μὲ τὴν σειρὰν ἕνας Ρωμαῖος καὶ ἕνας Σαβῖνος. Μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν ὁ Τάτιος καὶ ὁ Ρωμύλος ἔμεινε μόνος βασιλεὺς. Ὁ Ρωμύλος ἀπέθανε κατὰ τρόπον μυστηριώδη, ἐγίνε δηλαδὴ ἄφαντος, ἐνῶ ἐπεθεώρει τὸν στρατόν του εἰς τὸ πεδῖον τοῦ Ἀρεως, καὶ ἐλατρεύθη ὡς θεός.

Μετὰ τὸν Ρωμύλον ἐβασίλευσαν οἱ βασιλεὺς **Νουμᾶ Πομπίλιος**, Σαβῖνος, **Τύλλος Ὀστίλιος**, Ρωμαῖος καὶ **Ἀγκος Μάρκιος**, Σαβῖνος, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ παράδοσις ἀποδίδει πολλὰς κατακτήσεις καὶ σημαντικὰς πολιτικὰς πράξεις. Ὁ Νουμᾶς ἦτο κατ' ἐξοχὴν εἰρηνικὸς βασιλεὺς καὶ ἐφημίσθη διὰ τὴν φρόνησιν καὶ τὴν θρησκευτικὴν του εὐλάβειαν, ὁ Τύλλος Ὀστίλιος πολεμικὸς βασιλεὺς.

Τέλος μετ' αὐτοὺς τὴν Ρώμην ἐκυβέρνησαν οἱ λεγόμενοι **Τυρρηνοὶ βασιλεῖς**, οἱ ὅποιοι κατήγοντο ἀπὸ τὴν Τυρρηνίαν, ὁ **Ταρκύνιος** ὁ πρεσβύτερος, ὁ **Σέρβιος Τύλλιος**

καὶ ὁ **Ταρκύνιος** ὁ **ὑπερήφανος**. Εἰς τοὺς βασιλεῖς αὐτοὺς οἱ Ρωμαῖοι ἀπέδωσαν πολλὰ ἔργα εἰρηνικὰ καὶ πολεμικά.

Ὁ τελευταῖος βασιλεὺς ἐκυβέρνησε κατὰ τὴν παράδοσιν τυραννικῶς. Ἰδίως κατεδίωξε τοὺς εὐγενεῖς, οἱ ὅποιοι τέλος ἐξηγέρθησαν καὶ ἠνάγκασαν τὸν Ταρκύνιον νὰ φύγῃ (509 π.Χ.). Ἀπὸ τότε ἔληξεν ἡ βασιλεία.

ΑΙ ΑΡΧΑΙ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ

Αὐταὶ εἶναι αἱ μυθώδεις διηγήσεις, τὰς ὁποίας οἱ Ρωμαῖοι ἔπλασαν περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τῶν πρώτων χρόνων τῆς Ρώμης. Ἄλλ' εἰς τὸ βάθος τῶν μύθων κρύπτεται συνήθως μία ἀλήθεια. Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν θὰ προσπαθήσωμεν νὰ διευκρινίσωμεν ἀπὸ τοὺς μύθους τί ἦτο ἡ λεγομένη κτίσις τῆς Ρώμης καὶ πῶς ὠργάνωσαν καὶ ἐκυβέρνησαν οἱ πρῶτοι Ρωμαῖοι τὸ κράτος των.

Ἡ θέσις, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκτίσθη ἡ Ρώμη, ἦτο σπουδαιοτάτη. Ἐπτὰ λόφοι ἐκ φύσεως ὄχυροὶ ἀπετέλουν σύμπλεγμα ἰσχυρόν, τὸ ὁποῖον ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη προστατεύεται ὑπὸ φυσικῶν ὄχυρωμάτων, τοῦ Τιβέρεως, τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πρὸς ἀνατολὰς καὶ νότον ὁρέων. Ἐπάνω εἰς τοὺς λόφους αὐτοὺς ἐκτίσθη ἡ Ρώμη (τὸ 753 π.Χ. κατὰ τὴν παράδοσιν). Φαίνεται ὅμως ὅτι μερικοὶ ἀπὸ τοὺς λόφους αὐτοὺς εἶχαν κατοικηθῇ πολὺ ἐνωρίτερα.

Ἀργότερα, περὶ τὸ 600 π. Χ. οἱ Τυρρηνοὶ, καθὼς εἶδαμεν, κατέκτησαν τὸ Λάτιον καὶ ἔφεραν εἰς αὐτὸ τὸν ἀνώτερον πολιτισμὸν των. Ἡ ἐπίδρασις των ἦτο εὐεργετική. Αὐτοὶ συνήνωσαν τὰς μικρὰς ἐπὶ τῶν λόφων κώμας εἰς μίαν πόλιν, ἐχάραξαν τὴν γραμμὴν τῆς ὀχυρώσεως, τὴν *ί ε ρ ἄ ν ζ ὦ ν η ν*, ὅπως ἔλεγαν οἱ Ρωμαῖοι, καὶ κατεσκεύασαν μὲ λίθους ὀγκῶδεις τετράγωνον τεῖχος, τοῦ ὁποῖου μικρὸν τμήμα φαίνεται καὶ σήμερον εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν τοῦ Παλατίνου λόφου. Αὕτῃ ἦτο ἡ λεγομένη *τ ε τ ρ ἄ γ ω ν ο ς Ρ ὠ μ η*. Οἱ Τυρρηνοὶ ἔκαμαν καὶ ἄλλα σημαντικὰ ἔργα. Ἀπεξήρναν τὰ μεταξὺ τῶν λόφων ἔλη, ἰδίως μεταξὺ τοῦ Παλατίνου καὶ τοῦ Καπιτωλίνου, κατασκευάσαντες μεγάλας ὑπονόμους. Ἐκεῖ ἐγκατέστησαν τὴν ρωμαϊκὴν ἀγορὰν (*Forum Romanum*).

Σύμφωνα πρὸς αὐτὰ ἡ Ρώμη ἐκτίσθη εἰς χρόνους παλαιο-

τέρους τοῦ 753 π.Χ., ἡ δὲ λεγομένη εἰς τοὺς μύθους κτίσις τῆς Ρώμης ὑπὸ τοῦ Ρωμύλου εἶναι πιθανὸν συνένωσις τῶν ὑφισταμένων πρὸ πολλοῦ μικρῶν κωμῶν εἰς μίαν πόλιν, ἓνα εἶδος σ υ ν ο ι κ ι σ μ ο ὤ, ὅπως εἶχε κάμει ὁ Θησεὺς εἰς τὴν Ἀττικὴν.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ

Περισσότερα σχετικῶς γνωρίζομεν διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς παλαιᾶς ρωμαϊκῆς κοινωνίας καὶ τῆς πολιτείας. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς βασιλείας ἡ κοινωνία τῆς Ρώμης ἀποτελεῖται ἀπὸ τρεῖς τάξεις 1) τοὺς πατρικίους 2) τοὺς πελάτας καὶ 3) τοὺς πληβείους.

Πατρίκιοι ἦσαν οἱ γνήσιοι Ρωμαῖοι οἱ ἀποτελοῦντες τὰς μεγάλας ρωμαϊκὰς οἰκογενείας. Ὁ ρωμαϊκὸς λαὸς δηλαδὴ ἦτο διηρημένος εἰς μεγάλας οἰκογενείας, αἱ ὁποῖαι δὲν περιελάμβαναν μόνον τὸν πατέρα, τὴν μητέρα καὶ τὰ τέκνα, ἀλλὰ πολὺ περισσότερα ἄτομα. Ὅλοι ὅσοι κατήγοντο ἀπὸ τὸν αὐτὸν πατέρα ἀπετέλουν μέλη μιᾶς οἰκογενείας, ἡ ὁποία ὀνομάζεται εἰς τοὺς Ρωμαίους γένος. Τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας ἡ τοῦ γένους ὠνομάζοντο πατρίκιοι, ὡς καταγόμενοι ἀπὸ τὸν αὐτὸν πατέρα. Ὅλα τὰ μέλη ἀνεγνώριζαν ὡς ἀρχηγὸν τὸν γεροντότερον τοῦ γένους, ὁ ὁποῖος ἦτο θρησκευτικὸς ἀρχηγός, ὁ ἀνώτατος δικαστής, ἀρχηγὸς ἐν καιρῷ πολέμου καὶ εἶχε δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου ἐπὶ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας.

Πελάται, δηλαδὴ ὑπήκοοι, ἦσαν ἀπόγονοι τῶν παλαιῶν κατοίκων τοῦ Λατίου, τῶν Λιγούρων, τοὺς ὁποῖους ὑπέταξαν οἱ κατακτηταὶ Λατῖνοι καὶ κατέστησαν δουλοπαροίκους. Ἦσαν δηλαδὴ ὅπως οἱ εἰλωτες τῆς Σπάρτης. Ἐκαλλιέργουν τὰ κτήματα τῶν πατρικίων καὶ ἦσαν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν. Βραδύτερον ὅμως ἔμαθαν τὴν λατινικὴν, ἀφωμοιώθησαν πρὸς τοὺς Λατίνους καὶ ἡ θέσις αὐτῶν ἐβελτιώθη πολὺ. Τέλος ἀπετέλεσαν μέρος τῶν γενῶν καὶ ἀπέκτησαν τὸ δικαίωμα ψήφου εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Πατρίκιοι καὶ πελάται ἦσαν οἱ ἀρχαιότεροι κάτοικοι τοῦ Λατίου, οἱ ὁποῖοι ἀργότερα συνεχωνεύθησαν.

Πληβεῖοι ἦσαν νεώτεροι κάτοικοι τῆς Ρώμης ἐγκατασταθέντες εἰς αὐτὴν κατὰ διαφόρους τρόπους. Οἱ Ρωμαῖοι ὅταν κατέστρεφαν μίαν γειτονικὴν πόλιν, ὑπεχρέωναν τοὺς κατοί-

κους νὰ μετοικήσουν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐκτὸς τούτου εἰς τὴν ἐμπορικὴν Ρώμην εἶχαν ἐγκατασταθῇ ἑνώρις πολλοὶ ἔμποροι καὶ τεχνῖται καὶ πολλοὶ τυχοδιώκται. Οἱ νέοι αὐτοὶ πληθυσμοὶ εἶναι πιθανὸν ὅτι δὲν κατώκησαν κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν Ρώμην, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ Ἀβεντίνου λόφου καὶ τοιουτοτρόπως ἀπετέλεσαν λαὸν ἑντελῶς ἰδιαίτερον ἀπὸ τὸν ρωμαϊκόν, ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε κανένα δεσμόν πρὸς τοὺς πατρικίους καὶ τοὺς πελάτας καὶ ὠνομάσθη *π λ η β ε ῖ ο ι ἢ π λ ῆ θ ο ς*. Οἱ πληβεῖοι δὲν εἶχαν δικαίωμα νὰ νυμφεύωνται μὲ γυναῖκας ἐκ τῶν πατρικίων καὶ ἔστεροῦντο πολιτικῶν δικαιωμάτων.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ

Τὸ πρῶτον πολίτευμα τῆς Ρώμης ἦτο ὅπως εἰς ὅλας τὰς παλαιὰς πολιτείας ἡ πατρικὴ βασιλεία. Ὅπως εἰς τὸ γένος ὁ πατήρ ἦτο ὁ ἀνώτατος θρησκευτικὸς ἀρχηγός, τοιουτοτρόπως καὶ εἰς τὴν πολιτείαν ὁ ἀνώτατος θρησκευτικὸς ἀρχηγός ἦτο ὁ βασιλεὺς. Ἐκτὸς τούτου ἦτο ὁ ἀνώτατος δικαστὴς καὶ ὁ ἀρχηγὸς ἐν πολέμῳ. Ἀλλ' ἡ δύναμις τοῦ βασιλέως εἰς τὴν πολιτείαν δὲν ἦτο ἀπόλυτος. Περιορίζετο ἀπὸ δύο σώματα, τὴν ἐκκλησίαν τοῦ λαοῦ καὶ τὴν σύγκλητον.

Ἡ ἐκκλησία τοῦ λαοῦ ἦτο συνάθροισις ὅλων τῶν πατρικίων μετὰ τῶν πελατῶν. Τὸν λαὸν συνεκάλει ὁ βασιλεὺς, ὁ ὁποῖος ἦτο καὶ ὁ πρόεδρος τῆς ἐκκλησίας. Συνήρχοντο διηρημένοι εἰς 30 τμήματα, τὰς λεγομένας *φράτρες*, καὶ διὰ τοῦτο ἡ πρώτη αὐτὴ ἐκκλησία ὀνομάζεται **φρατρικὴ ἐκκλησία**. Ἡ ρωμαϊκὴ ἐκκλησία ὠμοίαζε πρὸς τὴν ὀμηρικὴν. Δὲν ἀπεφάσιζεν, ἀλλ' ἐνέκρινεν ἢ ἀπέρριπτε τὰς προτάσεις τοῦ βασιλέως διὰ βοῆς «ναί» ἢ «ὄχι». Ἡ ἐκκλησία ἐξέλεγε τὸν βασιλέα καὶ ἀπεφάσιζε περὶ εἰρήνης καὶ πολέμου.

Ἡ σύγκλητος ἀπετελεῖτο ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς τῶν γενῶν. Κατ' ἀρχὰς εἶχεν 100 μέλη, βραδύτερον 300. Ἡ σύγκλητος ἀπετέλει τὸ συμβούλιον τοῦ βασιλέως, ὅπως ἦτο ἡ γεροσύνα εἰς τὴν Σπάρτην καὶ ὁ Ἄρειος πάγος τὸν παλαιότερον καιρὸν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐπεκύρωνε τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐκκλησίας καὶ προπάντων ἐπέβλεπε τὴν διαφύλαξιν τῶν παλαιῶν παραδόσεων τῆς πόλεως. Μὲ τὸν καιρὸν ἡ Σύγκλητος ἀπέβη τὸ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

ΤΑ ΗΘΗ ΚΑΙ Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΤΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΛΑΟΥ

ΟΙ ΡΩΜΑΙΟΙ

Οἱ Ρωμαῖοι εἶναι μετὰ τοὺς Ἕλληνας ὁ δεύτερος μέγας λαὸς τῆς ἀρχαιότητος, ἀλλὰ διαφέρουν πολὺ ἀπ' ἐκείνους. Εἶχαν ἀνάστημα μέτριον καὶ μᾶλλον μικρόν, σῶμα εὖρωστον καὶ ρωμαλέον. Ἐκαλλιέργουν μὲ ἀφοσίωσιν τοὺς ἀγροὺς των, περιεφρόνουν τοὺς κόπους καὶ ὄνειρόν των ἦτο νὰ καλυτερεύσουν τὸ κτῆμα των. Ἠγάπων τὰς φιλονικίας καὶ δὲν ἐκουράζοντο ἀπὸ τὰς μακρὰς δίκας, ὅταν ἐγνώριζαν ὅτι κινδυνεύει ἡ περιουσία των.

Οἱ ρωμαῖοι χωρικοὶ ἦσαν ἄνθρωποι συντηρητικοί, ἐδυσπίσταν εἰς τοὺς νεωτερισμοὺς καὶ πολὺ δυσκόλως ἤλλασαν τὰς παλαιὰς των συνηθείας. Εἶχαν πρακτικὸν πνεῦμα, ἀλλ' ἐστεροῦντο φαντασίας, ἤρκοῦντο μόνον εἰς τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα διὰ τὴν ζωὴν των καὶ ἐθεώρουν ὡς περιττὴν πολυτέλειαν τὴν ἐνασχόλησιν εἰς τὰ γράμματα, τὰς τέχνας καὶ τὴν φιλοσοφίαν.

Εἶχαν ὅμως οἱ Ρωμαῖοι μεγάλα προτερήματα. Ἦσαν λαὸς πειθαρχικός, ὑπήκουαν εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν γενῶν, εἰς τοὺς ἄρχοντας, εἰς τὴν σύγκλητον. Διὰ τοῦτο ἦσαν ἄριστοι στρατιῶται, κατάλληλοι ὄχι μόνον δι' ἥρωικὰ κατορθώματα, ἀλλὰ καὶ διὰ βαρυτάτας ἐργασίας. Σημαντικώτατον ἐπίσης χάρισμα τοῦ Ρωμαίου ἦτο ἡ διοικητικὴ ἱκανότης. Οἱ Ρωμαῖοι ἐκυβέρνησαν καλῶς τοὺς οἴκους των, τὴν οἰκογένειαν, τὴν πόλιν καὶ βραδύτερον κατῴρθωσαν νὰ ὀργανώσουν τὸ μεγαλύτερον κράτος τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ τὸ ἐκυβέρνησαν κατὰ τρόπον ἐξαίρετον.

ΤΑ ΗΘΗ

Ὁ βίος τῶν Ρωμαίων ἦτο μονότονος καὶ τραχύς. Ἀπὸ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου εἰργάζοντο εἰς τοὺς ἀγροὺς των, ἀνεπαύ-

οντο ὀλίγον τὴν μεσημβρίαν, ἐξηκολούθουν κατόπιν τὴν ἐργασίαν μέχρις ἑσπέρας, ἐδείπνουν καὶ ἐκοιμῶντο. Μόνον κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν ἐκκλησιῶν διαταράσσεται ἡ μονοτονία τῆς ἐργασίας, ἢ ὅταν ἤρχοντο εἰς τὴν πόλιν κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἀγορᾶς.

Ἡ βιομηχανία εὐρίσκεται εἰς πρωτόγονον κατάστασιν. Ὁ Ρωμαῖος κατασκεύαζε μόνος του ὅσα ἐχρειάζετο διὰ τὴν οἰ-

Τύποι Ρωμαίων

Ρώμη, Βατικανόν

Ἀνδρόγυνον ρωμαϊκόν (Πορκία καὶ Κάτων). Τὰ χαρακτηριστικά εἶναι ἔντονα, ὅχι ὅμως τόσο λεπτά ὅσον εἰς τοὺς Ἕλληνας.

κίαν του. Ἐπίσης δὲν ὑπῆρχε σχεδὸν ἐμπόριον. Ὅταν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀνατολὴν ἐγένετο μεγάλη ἐμπορικὴ κίνησις, ὁ Ρωμαῖος δὲν εἶχεν ἀκόμη νομίσματα καὶ ἔκαμνε τὸς συναλλαγὰς του μὲ ζῶα, μὲ βοῦς ἢ μὲ πρόβατα.

Παροιμιώδης ἦτο ἡ ἀπλότης τῶν Ρωμαίων εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν. Ἡ οἰκία των εἶχεν ἓν μόνον δωμάτιον, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευε διὰ τὴν ὑποδοχὴν τῶν ξένων, διὰ τὰ γεύματα,

διὰ τὸν ὕπνον, ἀκόμη καὶ διὰ τὸ μαγείρευμα. Τὸ δεῖπνον ἦτο λιτότατον. Ὀλίγος ἄρτος, χόρτα, ὀσπρία καὶ τυρὸς ἦσαν τὰ συνήθη φαγητὰ τῶν Ρωμαίων, κρέας καὶ οἶνον μόνον κατὰ τὰς θυσίας ἔτρωγαν. Τὸ ἐνδυμα ἐπίσης ἦτο πολὺ ἀπλοῦν. Συνίστατο κυρίως ἀπὸ ἓνα χιτῶνα, τὸν ὁποῖον ἔσφιγγαν εἰς τὴν μέσσην καὶ σπανίως ἐφόρουν ἐπάνω εἰς αὐτὸν ἱμάτιον, τὸ ὁποῖον ἦτο τεμάχιον ὑφάσματος.

ΑΙ ΠΡΟΓΟΝΙΚΑΙ ΑΡΕΤΑΙ

Ἄλλ' ὁ Ρωμαῖος μὲ ὅλην τὴν ἀπλότητά του ἐκοσμεῖτο ἀπὸ ἐξόχους ἀρετὰς, τὸν σεβασμὸν πρὸς τοὺς ἀνωτέ-

Θυσία Ρωμαϊκή

ἀνάγλυφον—Παρίσιοι, Λουβρον

Πανηγυρική θυσία, εἰς τὴν ὁποίαν ἔσφαζαν χοῖρον, κριὸν καὶ ταῦρον.

ρους, τὴν ἀφοσίωσιν εἰς τὴν πατρίδα καὶ τοὺς νόμους, τὴν ἀφιλοκέρδειαν.

Ἀναφέρουν πολλὰ παραδείγματα ὑπακοῆς εἰς τὸν πατέρα. Ὅταν ἐπρόκειτο περὶ σεβασμοῦ πρὸς τοὺς νόμους, ὑπεχώρει κάθε ἄλλο συναίσθημα καὶ αὐτὸ τὸ πατρικὸν φίλτρον.

Ὁ Βροῦτος διέταξεν ὁ ἴδιος νὰ φονεύσουν τοὺς υἱούς του, διότι ἐσκέφθησαν νὰ ἀποκαταστήσουν τὴν βασιλείαν. Ὁ Μάνλιος Τουρκοῦτος κατεδίκασεν εἰς θάνατον τὸν υἱόν του, διότι παρεβίασε τὴν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν. Ἐχομεν ἐπίσης ἐξοχα παραδείγματα ἀφιλοκερδείας καὶ ἀδιαφορίας διὰ τιμὰς καὶ θέσεις. Ὁ Κούριος Δεντᾶτος ἔτρωγε χόρτα ἐντὸς ξυλίνου πινακίου, ὅταν ἦλθαν οἱ Σαμνί-

ται διὰ νὰ τὸν δελεάσουν μὲ δῶρα. Ἀλλ' ἐκεῖνος ἀπήντησεν ὅτι προτιμᾷ νὰ ἐξουσιάζῃ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἔχουν τὸν χρυσὸν παρὰ νὰ τὸν ἔχῃ ὁ ἴδιος. Τέλος ὁ Κιγκιννᾶτος ἐνῶ ἐκαλλιέργει τὸν μικρὸν τοῦ ἀγρόν, ἔλαβε τὴν εἶδυσιν ὅτι ἐξελέγη δικτάτωρ καί, ἀφοῦ ἔσωσε τὴν πατρίδα του, μετὰ 16 ἡμέρας ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὸ ἄροτρον του.

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Οἱ Ρωμαῖοι ἦσαν θρησκευτικώτατοι. Δὲν ὑπῆρχε δημοσία ἢ ἰδιωτικὴ πρᾶξις, τὴν ὁποίαν νὰ μὴ ἤρχιζαν μὲ θρησκευτικὴν τελετὴν. Προτοῦ συνέλθῃ ἡ ἐκκλησία καὶ ἡ σύγκλητος, οἱ Ρωμαῖοι ἐπεκαλοῦντο τοὺς θεοὺς καὶ οἱ ἄρχοντες δὲν προέβαιναν εἰς καμμίαν ἐπίσημον πρᾶξιν χωρὶς νὰ ζητήσουν τὴν γνώμην τῶν θεῶν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον οἱ Ρωμαῖοι πιστεύουν ὅτι οἱ θεοὶ ἐπεμβαίνουν καὶ κανονίζουν ὅλα, τὰ εὐχάριστα ἢ δυσάρεστα γεγονότα, τὴν γέννησιν, τὸν γάμον, τὸν θάνατον, τὰ γένηματα κτλ.

Ἡ ρωμαϊκὴ θρησκεία εἶχε μεγάλην ἐξέλιξιν. Εἰς τὰς ἀρχὰς παρουσιάζεται ὡς θρησκεία ποιμένων καὶ γεωργῶν. Ἀργότερα, ὅταν οἱ Τυρρηνοὶ ἐκυρίευσαν τὸν Λάτιον, ἔδωκαν πολλὰ στοιχεῖα τῆς θρησκείας τῶν εἰς τοὺς Ρωμαίους. Κυρίως ὅμως ἡ ρωμαϊκὴ θρησκεία ἐδέχθη τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἑλληνικῆς. Ὅταν οἱ Ρωμαῖοι ὑπέταξαν τὴν Ἑλλάδα, ἐγνώρισαν τοὺς ἑλληνικοὺς θεοὺς καὶ τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν, ἐγοητεύθησαν ἀπὸ τὴν ὡραιότητά των καὶ ἀσυναισθήτως ἐταύτισαν τοὺς παλαιοὺς θεοὺς τῶν μὲ τοὺς θεοὺς τῶν Ἑλλήνων. Ἀργότερα, ὅταν τέλος οἱ Ρωμαῖοι ὑπέταξαν τὴν Ἀνατολήν, εἰσῆχθησαν εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἐλατρεύθησαν μαζί μὲ τοὺς ἄλλους καὶ οἱ θεοὶ τῆς Φρυγίας, τῆς Συρίας, τῆς Αἰγύπτου κτλ.

ΟΙ ΘΕΟΙ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

Οἱ Ρωμαῖοι δὲν εἶχαν τὴν ζωηρὰν φαντασίαν τῶν Ἑλλήνων καὶ δὲν ἔδωσαν εἰς τοὺς θεοὺς τῶν χαρακτηριστικὰ καὶ ἰδιαίτεράν φυσιογνωμίαν, ὅπως οἱ Ἕλληνες εἰς τοὺς ἰδικούς των, οὔτε διηγῆθησαν δι' αὐτοὺς μύθους καὶ τερπνὰς περιπετείας. Εἰς τοὺς παλαιοτέρους καιροὺς οἱ θεοὶ τῶν Ρωμαίων εἶναι ὄντα ἄμορφα καὶ ἀκαθόριστα. Περὶ τῶν θεῶν

των οἱ Ῥωμαῖοι τίποτε δὲν γνωρίζουν. Πολλάκις ἀγνοοῦν καὶ τὸ ὄνομά των. Διὰ τοῦτο δὲν κατασκευάζουν οὔτε ἀγάλματα οὔτε ναοὺς, ἀλλὰ φαντάζονται ὅτι οἱ θεοὶ κατοικοῦν

εἰς ὠρισμένα ἀντικείμενα, εἰς τὴν θύραν, εἰς τὸ κατώφλιον, εἰς τὴν φλόγα τῆς ἐστίας, καὶ τοὺς παριστάνουν μὲ λίθους, ξύλα, χόρτα κτλ.

Οἰωνοσκόπος

Εἰς τὴν δεξιάν κρατεῖ τὴν μαντικὴν ῥάβδον.

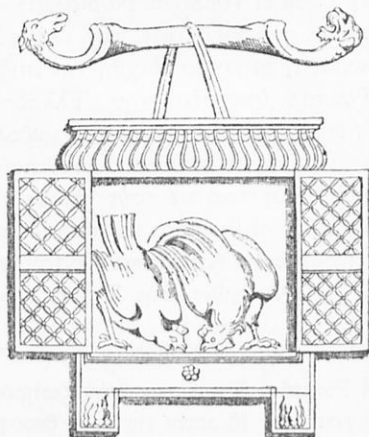
Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι εἶχαν ἄπειρον πλῆθος θεῶν. «Εὐκολώτερον εἶναι νὰ συναντήσης ἓνα θεὸν παρὰ ἓνα ἄνθρωπον» ἔλεγεν ἓνας Ῥωμαῖος ἀστειευόμενος. Ἡ θύρα ἔχει τὸν ἰδιαίτερον θεὸν τῆς, ἀλλὰ καὶ τὸ κατώφλιον καὶ αἱ στρόφιγγες τῆς θύρας ἔχουν τοὺς ἰδικούς των θεοὺς. Ἄλλος θεὸς κάμνει τὰ παιδιὰ νὰ ὀμιλοῦν, ἄλλος τὰ μανθάνει νὰ πίνουν, ἄλλος νὰ τρώγουν, ἄλλος νὰ ἐξέρχωνται ἀπὸ τὴν οἰκίαν καὶ ἄλλος νὰ ἐπι-

στρέφουν. Ὁ γεωργὸς καλλιεργεῖ τὸν ἀγρόν, λιπαίνει ἢ θερίζει ὑπὸ τὴν προστασίαν ἰδιατέρων θεῶν.

Εἰς τὴν Ῥώμην διακρίνομεν δύο εἴδη θρησκείας, τὴν θρησκείαν τῶν ἰδιωτῶν καὶ τὴν θρησκείαν τῆς πολιτείας. Τὴν πρώτην ἀντιπροσωπεύουν οἱ ἐφέστιοι καὶ οἱ ἀγροτικοὶ θεοί, τὴν ἄλλην οἱ ἐπίσημοι θεοὶ τῆς πολιτείας.

Μεταξὺ τῶν ἐφεστίων θεῶν τὴν

πρώτην θέσιν κατέχουν οἱ νεκροί, τοὺς ὁποίους οἱ Ῥω-

Κλωβὸς τῶν ἱερῶν ὀρνίθων ἀνάγλυφον

μαῖοι ἐλάτρευαν ὡς θεούς, ὅπως καὶ οἱ Ἕλληνες. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας ἦτο ἱερεὺς τῆς λατρείας τῶν νεκρῶν, εἰς τοὺς ὁποίους καθημερινῶς προσέφερε σπονδάς. Αἱ μεγάλαι ρωμαϊκαὶ οἰκογένειαι διατηροῦν εἰδώλια ἀπὸ κηρὸν τῶν προγόνων καὶ εἰς τὰς οἰκογενειακὰς ἑορτὰς δοῦλοι περιάγουσιν αὐτά. Ἄλλοι ἐφέστιοι θεοὶ ἦσαν ὁ **Ἰανὸς**, ὁ θεὸς τῆς θύρας τῆς οἰκίας, καὶ ἡ **Ἑστία**, θεὰ τοῦ οἰκιακοῦ πυρός.

Οἱ ἀγροί, μὲ τοὺς ὁποίους τόσον ἦτο συνδεδεμένη, ἰδίως κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους, ἡ ζωὴ τῶν Ῥωμαίων, εἶχαν ἕκαστος τὸν θεόν του. Αὐτοὶ εἶναι οἱ ἀγροτικοὶ θεοί. Οἱ ἀγρόται ὅμως ἐλάτρευαν εἰς ὠρισμένας ἡμέρας τοῦ ἔτους καὶ ἄλλους πολλοὺς θεούς, οἱ ὅποιοι ἐπροστάτευαν τὴν γεωργίαν, τὴν σποράν, τὸν θερισμόν, τὴν ἄμπελον, τὰ δάση κτλ. Εἰς τοὺς θεοὺς αὐτοὺς ἔκαμναν διαφόρους ἑορτὰς.

Οἱ ἐπίσημοι θεοὶ τῆς πολιτείας ἦσαν ὁ Ἰανός, ἡ Ἑστία, ὁ Ζεὺς καὶ ὁ Ἄρης.

Ὁ **Ἰανός** ἦτο ὁ θεὸς τῆς κυρίας πύλης τῆς Ῥώμης, ἡ ὁποία ἔφερεν εἰς τὴν ἀγοράν, καὶ παριστάνετο μὲ δύο μορφάς, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία ἔβλεπεν ἔξω καὶ ἡ ἄλλη εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς πόλεως. Ὁ ναὸς του ἦτο εἰς τὴν ἀγοράν καὶ ἔμενε κλειστός ἐν εἰρήνῃ, ἀνοικτὸς ἐν καιρῷ πολέμου.

Ἡ **Ἑστία** ἦτο ἡ θεὰ τοῦ ἱεροῦ πυρός τῆς πολιτείας, τὸ ὁποῖον διετηρεῖτο ἐντὸς ναοῦ περιφερικοῦ. Ὁ **Ζεὺς** ἦτο ὁ θεὸς τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ ἀέρος καὶ τῆς θυέλλης καὶ ἐλατρεῦετο πολὺ. Ὁ ναὸς του ἦτο εἰς τὸ Καπιτώλιον. Ὁ **Ἄρης** τέλος ἦτο ὁ θεὸς τῆς βλαστήσεως καὶ τοῦ πολέμου καὶ ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ὡς ὁ πατὴρ τοῦ ρωμαϊκοῦ ἔθνους, διότι ἀπ' αὐτὸν κατὰ τὴν παράδοσιν ἐγεννήθη ὁ Ῥωμύλος.

Η ΛΑΤΡΕΙΑ

Οἱ κυριώτεροι τύποι τῆς ρωμαϊκῆς λατρείας ἦσαν αἱ προσευχαί, αἱ σπονδαί, αἱ θυσίαι, αἱ λιτανεῖαι καὶ αἱ ἐστιάσεις τῶν θεῶν. Ἡ προσευχή, αἱ σπονδαὶ καὶ αἱ θυσίαι δὲν διέφεραν κατ' οὐσίαν ἀπὸ τὰς ἑλληνικάς.

Αἱ λιτανεῖαι ἐγίνοντο εἰς ὠρισμένας ἡμέρας. Εἰς αὐτὰς παρευρίσκοντο οἱ ἱερεῖς, οἱ μεγάλοι ἱερατικοὶ σύλλογοι καὶ οἱ θεοί, τῶν ὁποίων τὰ σύμβολα ἐτοποθετοῦντο ἐπάνω εἰς

άμάξας καὶ παρηκολούθουν τὴν πομπήν. Εἰς τὰς ἐστιά-
σεις προετοίμαζαν διὰ τοὺς θεοὺς κλίνας, ὅπως εἰς τὰ συν-
ήθη γεύματα, καὶ ἐτοποθέτουν εἰς αὐτὰς τὰ σύμβολα ἢ τὰς
προτομὰς τῶν θεῶν καὶ προσέφεραν φαγητὰ ἀπὸ θυσίαν ἢ
δεῖπνα, τὰ ὅποια ἐγίνοντο συγχρόνως εἰς ὅλην τὴν πόλιν.
Ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς λατρείας συνηθίζετο εἰς κρισίμους περι-
στάσεις καὶ εἶχε χαρακτῆρα γενικῆς ἱκεσίας. Διὰ νὰ γνωρίσουν
τὴν θέλησιν τῶν θεῶν, οἱ Ῥωμαῖοι μετεχειρίζοντο τὴν οἰ-
ωνόσκοπίαν. Ἰδιαίτεροι ἱερεῖς, οἱ λεγόμενοι οἰωνο-
σκόποι, παρετήρουν τὸν οὐρανόν, τὴν πτῆσιν καὶ τὴν
φωνὴν τῶν πτηνῶν ἢ τὰς ἀστραπάς. Πολλάκις συνεβουλευ-
οντο τὰς ἱεράς ὀρνίθας, τὰς

Ἑστιάς

ὁποίας ἔτρεφαν εἰς ἰδιαίτερον κλω-
βόν. Ἐρριπταν τροφὴν εἰς τὰ πτη-
νὰ καὶ ἀπὸ τὴν ὄρεξιν, μὲ τὴν ὁ-
ποίαν ἔτρωγαν αὐτὴν, ἐμαντεύοντο.

Οἱ σημαντικώτεροι ἱερεῖς τῶν Ῥω-
μαίων ἦσαν οἱ Σάλιοι, ἱερεῖς τοῦ
Ἀρεως κυρίως, οἱ ὅποιοι ἐφύλαττον
τὰς 12 ἱεράς ἀσπίδας. Αἱ Ἑστιάδες
ἦσαν ἱερεῖαι τῆς θεᾶς Ἑστίας καὶ εἶ-
χαν ἔργον τὴν λατρείαν τῆς θεᾶς καὶ
τὴν τήρησιν τοῦ ἱεροῦ πυρός, τὸ
ὅποῖον νύκτα καὶ ἡμέραν ἔκαιεν εἰς
τὸν ναόν.

Μὲ τὸν καιρὸν ἐδημιουργήθησαν
καὶ διάφοροι ἱερατικοὶ σύλλογοι, οἱ
ὅποιοι ἔργον εἶχαν νὰ διαφωτίζουν τὸν βασιλέα καὶ τοὺς
ὑπάτους περὶ τῶν θρησκευτικῶν τύπων. Σημαντικώτεροι
ἀπὸ τοὺς συλλόγους αὐτοὺς ἦσαν οἱ **ποντίφικες** καὶ οἱ
οἰωνοσκόποι. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν ποντιφίκων, **μέγιστος ἀρ-
χιερεὺς** ὀνομαζόμενος, μὲ τὸν καιρὸν ἔγινεν ὁ ἀρχηγὸς τῆς ρω-
μαϊκῆς θρησκείας καὶ τὸ ἀξίωμά του ἐθεωρεῖτο ἓνα ἀπὸ τὰ
ἀξιοσεβαστότερα τῆς ρωμαϊκῆς πολιτείας.

Στοιχεῖα α. σ. 106

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Η ΠΑΛΗ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ

ΤΟ ΝΕΟΝ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 509 ἦτο ἔργον τῆς τάξεως τῶν πατρικίων, οἱ ὅποιοι ἀνέτρεψαν τὴν βασιλείαν, διότι ἐκινδύνευσεν ἡ δύναμις καὶ τὰ προνόμιά των ἀπὸ τὴν πολιτικὴν τοῦ Ταρκυνίου. Τὸ νέον πολίτευμα οἱ Ῥωμαῖοι ὠνόμασαν **δημοκρατίαν**, κατ' οὐσίαν ὁμως ἦτο κυβέρνησις ὀλιγαρχικὴ, διότι ὅλην τὴν ἐξουσίαν εἶχαν οἱ πατρίκιοι. Ἡ Ῥωμαϊκὴ δημοκρατία διήρκεσε περίπου πέντε αἰῶνας (509—31 π.Χ.).

Ἀνώτατοι ἄρχοντες τῆς Ῥωμαϊκῆς δημοκρατίας εἶναι δύο **ὑπατοί**, οἱ ὅποιοι ἔλαβαν ὅλην τὴν ἐξουσίαν τῶν βασιλέων. Ἦσαν ἀνώτατοι ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ, πρόεδροι τῆς συγκλήτου καὶ τῆς ἐκκλησίας, ἀνώτατοι θρησκευτικοὶ λειτουργοὶ καὶ ἀνώτατοι δικασταί. Ἐπίσης διετήρησαν ὅλα τὰ ἐξωτερικὰ ἐμβλήματα τοῦ βασιλέως, τὴν περιπόρφυρον τῆβεννον, τὸν ἐλεφάντινον θρόνον, τοὺς δώδεκα ραβδούχους. Ἄλλ' ἡ ἀρχὴ τῶν ὑπάτων διέφερεν ἀπὸ τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν σημαντικῶς, διότι ὑπεβλήθη εἰς πολλοὺς περιορισμούς. Ἡ ἐξουσία διεμοιράσθη εἰς δύο καὶ ἡ ἔνστασις τοῦ ἑνὸς ἠδύνατο νὰ ματαιώσῃ πᾶσαν πράξιν τοῦ ἄλλου. Ἐκτὸς τούτου ἐξελέγοντο μόνον δι' ἓν ἔτος, ἐνῶ ὁ βασιλεὺς ἦτο ἰσόβιος.

Εἰς στιγμὰς ὅμως κρίσιμους οἱ Ῥωμαῖοι ἐξέλεγαν ἓνα μόνον ἄρχοντα, τοῦ ὁποίου ἡ ἐξουσία δὲν εἶχε κανένα περιορισμόν. Αὐτὸς ἦτο ὁ **δικτάτωρ**. Τὸν δικτάτωρα ἐξέλεγαν οἱ ὑπατοὶ καὶ ἡ ἀρχὴ του διήρκει μόνον ἐφόσον ὑπῆρχεν ὁ κίνδυνος, ἀλλὰ ποτὲ περισσότερον ἀπὸ ἑξ μῆνας.

Εἰς τὸ νέον πολίτευμα ἀπέκτησε μεγάλην δύναμιν ἡ **σύγκλητος**, ἡ ὁποία κατ' οὐσίαν ἐκυβέρνησε τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος. Ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας αὐτὴ κυρίως διηύθυνε τὴν πολιτικὴν τῆς Ῥώμης, ἔδειξε μεγάλην σταθερότητα καὶ σύνεσιν καὶ θεωρεῖται δικαίως ὁ κυριώτερος δημιουργὸς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ μεγαλείου.

Τὸ νέον πολίτευμα ὠφέλησε κυρίως τοὺς πατρικίους, οἱ ὅποιοι κατῴρθωσαν νὰ συγκεντρώσουν ὅλην τὴν δύναμιν καὶ ὅλον τὸν πλοῦτον εἰς χεῖρας των. Οἱ πληβεῖοι ἀπεκλείοντο ἀπὸ τὰ δημόσια ἀξιώματα, δὲν ἠδύναντο νὰ γίνουν οὔτε ὑπατοὶ οὔτε δικτάτωρες οὔτε συγκλητικοί. Εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἶχαν θέσιν μειονεκτικὴν καὶ εἰς τὰς δίκας ἦσαν ἐκτεθειμένοι εἰς τὴν αὐθαίρεσίαν τῶν πατρικίων.

Κυρίως ὅμως ὑπῆρχε μεγάλη ἀντίθεσις οἰκονομικὴ μεταξὺ τῶν δύο τάξεων. Οἱ Ρωμαῖοι εὐθύς μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῆς δημοκρατίας εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ κάμουν μακροὺς καὶ σκληροὺς πολέμους. Οἱ πληβεῖοι, οἱ ὅποιοι ἦσαν κυρίως μικροκτηματῖαι γεωργοί, εὐρίσκοντο σχεδὸν εἰς διαρκῇ ἐπιστράτευσιν, ὠπλίζοντο μὲ ἰδικὰ των ἔξοδα καὶ δὲν ἐλάμβαναν μισθὸν ἀπὸ τὴν πολιτείαν. Ἐνῶ αὐτοὶ ἐπολέμουν, οἱ ἀγροὶ των ἔμεναν ἀκαλλιέργητοι καὶ διὰ νὰ συντηρήσουν τὰς οἰκογενείας των, ἐδανείζοντο ἀπὸ τοὺς πλουσίους μὲ βαρυτάτους τόκους. Οἱ νόμοι τοῦ δανεισμοῦ ἦσαν σκληρότατοι κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς. Ὁ δανειστής εἶχε δικαίωμα νὰ πωλήσῃ τὰ κτήματα τοῦ χρεώστου καὶ τὸν ἴδιον νὰ κάμῃ δοῦλον. Ἡ θέσις τῶν πληβείων ἔγινε τοιοῦτοτρόπως ἐλεεινὴ. Κατήντησαν πτωχοί, πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἔγιναν δοῦλοι καὶ σχεδὸν ὅλοι ἔζων βίον ἄθλιον. Ἡ σκληρότης τῶν πλουσίων δανειστῶν πρὸς τοὺς πτωχοὺς πληβεῖους ἦτο παροιμιώδης. Ἀξιωματικὸς πληβεῖος, ὁ ὅποιος εἶχε πολεμήσει γενναϊότατα κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ εἶχε τὸ στήθος του γεμᾶτον ἀπὸ τραύματα, ἐδούλευεν ἄλυσίδετος εἰς τὰ κτήματα τοῦ δανειστοῦ του. Ἴδου τί διηγεῖται ὁ ἱστορικὸς Λίβιος περὶ αὐτοῦ:

Παρουσιάσθη κάποιος γέρων εἰς τὴν ἀγορὰν φέρων καταφανῆ τὰ σημεῖα ἀπὸ τὰ μαρτύριά του. Τὰ ἐνδύματά του ἦσαν ρυπαρότατα, τὸ πρόσωπόν του ὠχρὸν καὶ ἀδύνατον. Ἡ μεγάλῃ του γενειᾷ καὶ ἡ μακρὰ κόμη προσέδιδαν εἰς αὐτὸν ὄψιν ἀγρίου. Ἄλλ' ὅλοι τὸν ἀνεγνώριζαν. Ἦτο ἐκατόνταρχος καὶ ἐγένετο πολὺς λόγος διὰ τὰς τιμὰς, τὰς ὁποίας εἶχε λάβει κατὰ τὸν πόλεμον διὰ τὸ θάρρος του. Ὁ ἴδιος ἐδείκνυνεν ἐπὶ τοῦ στήθους του τὰ τραύματα, δείγματα τῆς ἀνδρείας του Τὸν ἠρώτησαν: διατί φορεῖ αὐτὰ τὰ ράκη καὶ πῶς κατήντησεν εἰς αὐτὴν τὴν τρομερὰν δυστυχίαν. Ὑπηρετεῖ, εἶπεν, εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Σαβίνων, ὁπότε οἱ ἐπιδρομεῖς ἤρπασαν τὴν ἑσοδείαν του, τοῦ ἐ-

καυσαν τὴν οἰκίαν καὶ τὰ ἐπιπλά καὶ ἀπήγαγον τὰ ποίμνιά του. Διὰ τὴν πληρώσῃ τοὺς φόρους, ἐδανείσθη. Ἀλλὰ τὸ χρέος μὲ τοὺς τόκους ἐμεγάλωσε, τοῦ ἀφῆρεσαν τὸν ἀγρόν, τὸν ὁποῖον εἶχε κληρονομήσει ἀπὸ τὸν πάππον του, καὶ ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του. Ἀργότερα ἔκαμαν δοῦλον καὶ τὸν ἴδιον, ὁ δὲ δανειστής δὲν ἦτο κύριός του, ἀλλὰ δεσμοφύλαξ, ἀληθὴς δῆμιος. Ἐδειξε τότε τὴν ράχιν του αὐλακωμένην καὶ πληγωμένην ἀπὸ τὸ μαστίγιον.

Διὰ τοῦτο οἱ πληβεῖοι ἀνέλαβαν ἀπεγνωσμένον ἀγῶνα κατὰ τῶν πατρικίων, ὁ ὁποῖος διήρκεσε 200 περίπου ἔτη (500—300) καὶ κατέληξεν εἰς τὴν πλήρη νίκην τῶν πληβείων. Οἱ πατρίκιοι ἀντέταξαν πείσμονα ἄρνησιν εἰς ὅλας τὰς ἀπαιτήσεις των, ἀλλ' ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν, διότι οἱ πληβεῖοι ἦσαν οἱ περισσότεροι, ἀπετέλουν τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ στρατοῦ καὶ ἡ Ρώμη εἶχεν ἀνάγκην στρατιωτῶν διὰ τοὺς πολέμους.

Η ΔΗΜΑΡΧΙΑ

Δύο φορές οἱ πληβεῖοι ἠρνήθησαν νὰ προσέλθουν ὑπὸ τὰς σημαίας, ἀλλ' οἱ πατρίκιοι τοὺς ἔπεισαν μὲ ἀπατηλὰς ὑποσχέσεις ὅτι μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου θὰ καταργήσουν τοὺς νόμους τῶν χρεῶν καὶ θὰ καλυτερεύσουν τοὺς ὅρους τῆς ζωῆς των. Ἀλλὰ τὸ 493 π.Χ. ἀφοῦ ἐπέστρεψαν ἀπὸ ἓνα νικηφόρον πόλεμον, ἠθέλησαν νὰ ἐπιβάλουν τὰς ἀπαιτήσεις των. Ἀπεσύρθησαν εἰς ἓνα λόφον βορείως τῆς πόλεως, εἰς τὸ λεγόμενον *Ἰε ρ ὀ ν ὀ ρ ο ς*, ἀπειλοῦντες ὅτι θὰ κτίσουν ἰδιαίτερον πόλιν. Αὕτῃ εἶναι ἡ περίφημος **ἀποχώρησις τῶν πληβείων**. 493 Οἱ πατρίκιοι ὑπεχρεώθησαν νὰ ὑποχωρήσουν. Ἔσπευσαν νὰ ἐλευθερώσουν ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι εἶχαν γίνει δοῦλοι ἔνεκα χρεῶν, καὶ τοὺς ἀπήλλαξαν ἀπὸ τὰ χρέη.

Κυρίως ὅμως οἱ πληβεῖοι ἐπέτυχαν τὴν ἐκλογὴν ἰδιαιτέρων ἀρχόντων, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἔργον νὰ τοὺς προστατεύουν κατὰ τῆς αὐθαιρεσίας τῶν πατρικίων. Τοιουτοτρόπως ἐδημιουργήθη ἡ σπουδαιότατη ἀρχὴ τῶν δημάρχων. Τὸ γεγονός αὐτὸ ἐσήμαινε μεγάλην νίκην τῶν πληβείων καὶ ἀποτελεῖ σημαντικωτάτην μεταβολὴν εἰς τὸ πολίτευμα τῆς Ρώμης. Οἱ **δήμαρχοι** εἶχαν μεγίστην δύναμιν. Δὲν ἦσαν κυρίως ἀρχοντες, δὲν ἠδύναντο δηλαδὴ νὰ διατάξουν, ἀλλ' εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ σταματήσουν τὰς ἀποφάσεις καὶ τὰς ἐνεργείας

ὄλων τῶν ἀρχόντων. 1) Εἶχαν τὸ δικαίωμα τῆς βο-
 ηθείας. Ἐπροστάτευαν δηλ. τοὺς πληβεῖους κατὰ δια-
 φόρους τρόπους. Ἦδύναντο νὰ ἀπελευθερώσουν τοὺς καταδιω-
 κομένους ὑπὸ τῶν πατρικίων καὶ νὰ παρέχουν εἰς αὐτοὺς ἄσυ-
 λον τὴν οἰκίαν των, ἡ ὁποία διὰ τοῦτο ἦτο ἀνοικτὴ νύκτα
 καὶ ἡμέραν. 2) Τὸ δικαίωμα τοῦ νετο (=ἀπαγορεύω).
 Ὁ δήμαρχος δηλαδὴ ἠδύναντο νὰ ματαιῶνῃ κάθε ἀπόφασιν
 τῶν ἀρχόντων. 3) Διὰ νὰ εἶναι ἐξησφαλισμένος ὁ δήμαρχος
 ἀπέναντι τῶν πατρικίων, ἐκηρύχθη τὸ πρόσωπόν του ἱερὸν
 καὶ ἀπαράβιαστον. Πᾶσα προσβολὴ κατὰ τοῦ προσώπου
 τοῦ δημάρχου ἐτιμωρεῖτο μὲ αὐστηροτάτας ποινάς. Οἱ δή-
 μαρχοι ἦσαν κατ' ἀρχὰς 2, κατόπιν ἔγιναν 5 καὶ τελευταῖον
 10, ἐξελέγοντο μόνον ἀπὸ τὴν τάξιν τῶν πληβείων καὶ ἡ
 ἀρχὴ των διήρκει ἓν ἔτος.

ΛΟΧΙΤΙΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑ-ΦΥΛΕΤΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους, ὁπότε οἱ πατρίκιοι μόνον
 ἐθεωροῦντο πολῖται τῆς Ρώμης, ὑπῆρχε μία μόνη ἐκκλησία,
 ἡ συνάθροισις δηλ. τῶν πατρικίων. Αὕτῃ ὠνομάζετο, καθὼς
 εἶδαμεν, **φρατρικὴ ἐκκλησία**. Ἀλλὰ βραδύτερον ἐδημιουργή-
 θησαν δύο νέαι ἐκκλησίαι, αἱ ὁποῖαι μὲ τὸν καιρὸν ἀπέ-
 κτησαν μεγίστην σπουδαιότητα. Ἡ πρώτη ἀπ' αὐτὰς ἦτο
 συνάθροισις τοῦ στρατευομένου λαοῦ. Ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς
 κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἦτο διηρημένος εἰς 193 λόχους.
 Οἱ πολῖται λοιπόν, πατρίκιοι καὶ πληβεῖοι, συνήρχοντο εἰς
 ἐκκλησίαν συντεταγμένοι εἰς λόχους. Διὰ τοῦτο ἡ ἐκκλησία
 αὕτῃ ὠνομάσθη **λοχίτις ἐκκλησία**.

Μετὰ τὴν σύστασιν τῆς δημαρχίας οἱ πληβεῖοι συνήρχοντο
 μόνοι εἰς συνάθροισιν, διὰ νὰ ἐκλέξουν τοὺς δημάρχους των.
 Ἐκεῖ προσήρχοντο κατὰ φυλάς. Διὰ τοῦτο ἡ συνέλευσις αὕτῃ
 ὠνομάσθη **φυλετικὴ ἐκκλησία**. Ἡ ἐκκλησία αὕτῃ κατ' ἀρχὰς
 δὲν εἶχε κῦρος πολὺ, διότι αἱ ἀποφάσεις της δὲν ἦσαν ὑπο-
 χρεωτικαὶ δι' ὅλους τοὺς πολίτας. Ἀργότερα ὁμως ἀπέκτησε
 μεγάλην σημασίαν καὶ ἔπαιξε σημαντικώτατον μέρος εἰς τὴν
 ἐσωτερικὴν ἱστορίαν τῆς Ρώμης, ἀφότου μάλιστα αἱ ἀπό-
 φάσεις της, τὰ λεγόμενα **δημοψηφίσματα**, ἔλαβαν
 ἰσχὺν νόμου.

Η ΔΩΔΕΚΑΔΕΛΤΟΣ

Οί πληβείοι ὀργανωθέντες κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῇς τοὺς δημάρχους ἐξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα, διὰ νὰ ἀποκτήσουν πλήρη ἰσότητα κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν,

Τὸ πρῶτον, τὸ ὅποιον ἐπέτυχαν, ἦσαν οἱ **γραπτοὶ νόμοι**. Ἐπὶ μακρὸν ἡ Ρώμη δὲν εἶχε γραπτὴν νομοθεσίαν, οἱ δὲ πατρίκιοι ἐδίκαζαν κατὰ τὰ ἄγραφα ἔθιμα, τὰ ὅποια ἐρμήνευαν πάντοτε σύμφωνα μὲ τὸ συμφέρον τῆς τάξεώς των. Τὸ 462 λοιπὸν οἱ πληβείοι ἐζήτησαν τὴν σύνταξιν νόμων. Οἱ πατρίκιοι ἀντέταξαν, ὅπως πάντοτε, ἄρνησιν. Τέλος ἐξέλεξαν δέκα πατρικίους, εἰς τοὺς ὁποίους ἔδωκαν ἐξουσίαν νὰ συντάξουν κώδικα τῶν νόμων (451). Οἱ ἄνδρες αὐτοὶ ὀνομάζονται εἰς τὴν ρωμαϊκὴν ἱστορίαν **δέκα** ἄνδρες. Τοιοῦτοτρόπως ἦλθεν εἰς φῶς ὁ ἀρχαιότατος ρωμαϊκὸς κώδιξ, ὁ ὁποῖος ἔλαβε τὸ ὄνομα **δωδεκάδελτος**, διότι ἐχαράχθη ἐπάνω εἰς δώδεκα χαλκῶς πλάκας, δέλτους ὅπως ἔλεγαν.

Ὁ νέος κώδιξ καθιέρωνεν ἰσότητα τῶν πολιτῶν ἐνώπιον τοῦ νόμου, ὑπεχρέωνε τοὺς ὑπάτους νὰ δικάζουν ἐπὶ τῇ βάσει ὀρισμένων γραπτῶν νόμων, ὥριζε τὴν ὀργάνωσιν τῆς πολιτείας, ἐκανόνιζε τὴν θρησκείαν, ὥριζε τοὺς τόκους τῶν δανείων, τὰς συνθηεῖας εἰς τὰς κηδεῖας κτλ.

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΙΣΙΣΩΣΙΣ

Τὸ 449 οἱ δήμαρχοι ἐσημείωσαν νέαν ἐπιτυχίαν. Κατ' ὥρθωσαν ὥστε αἱ ἀποφάσεις τῆς φυλετικῆς ἐκκλησίας νὰ ἀποκτήσουν ἰσχὺν νόμου. Τὸ 449 οἱ πληβείοι ἐπρόβαλαν δύο σημαντικώτατας ἀπαιτήσεις. Ἐζήτησαν πρῶτον τὴν κατάργησιν τοῦ νόμου, ὁ ὁποῖος ἀπηγόρευε τοὺς γάμους μεταξὺ πατρικίων καὶ πληβείων, καὶ δεύτερον ὁ εἰς ἐκ τῶν ὑπάτων νὰ εἶναι πληβεῖος. Μὲ τὸ πρῶτον ἐπεδίωκαν τὴν κοινωνικὴν ἰσότητα, μὲ τὸ δεύτερον τὴν πολιτικὴν. Οἱ πατρίκιοι καὶ ἡ σύγκλητος ὑπεχώρησαν εἰς τὸ πρῶτον (445). Ἐκτοτε οἱ πληβείοι ἠδύνατο ἐλευθέρως νὰ εἰσέρχονται εἰς τὰς οἰκογενείας τῶν πατρικίων καὶ καμμία πλέον κοινωνικὴ διαφορὰ δὲν ἐχώριζε τὰς δύο τάξεις.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΞΙΣΩΣΙΣ

Τουναντίον οί πατρίκιοι ἐφάνησαν ἀνένδοτοι εἰς τὴν δευτέραν ἀπαίτησιν τῶν πληβείων. Ὁ ἀγὼν ὑπῆρξε μακρὸς καὶ ἐχρεώσθη αἰὼν ὁλόκληρος, διὰ νὰ ἐπιτύχουν οἱ πληβεῖοι τὴν πολιτικὴν ἰσότητα.

Οἱ πατρίκιοι καὶ ἡ σύγκλητος ἐξήντηλσαν ὅλην τὴν ἐφευρετικότητάτων, διὰ νὰ ματαιώσουν τὴν ἀνοδὸν τῶν πληβείων εἰς τὸ ὑπατικὸν ἀξίωμα. Τέλος ὅμως ὑπεχώρησαν καὶ ἔδωκαν εἰς τοὺς πληβείους τὸ δικαίωμα τῆς ὑπατείας, ἀφοῦ προηγουμένως ἀφήρουν ἀπ' αὐτὴν σημαντικὸν μέρος τῆς ἐξουσίας της, τὸ ὅποιον ἔδωσαν εἰς νέους ἄρχοντας. Τοιουτοτρόπως τὴν οἰκονομικὴν διαχείρισιν ἔδωσαν εἰς 2 **ταμίας** καὶ τὴν δικαστικὴν εἰς ἓνα **πραίτωρα**. Μίαν ἄλλην σπουδαιωτάτην ἐξουσίαν τῶν ὑπάτων, νὰ ἐπιβλέπουν τὴν διαγωγὴν τῶν πολιτῶν καὶ νὰ τοὺς κατατάσσουν εἰς τάξεις, τὴν ἔδωκεν εἰς 2 **τιμητάς**.

300 Τὰ ἀξιώματα αὐτὰ ἐκράτησαν οἱ πατρίκιοι διὰ τὴν τάξιν των. Οἱ πληβεῖοι ὅμως κατῴρθωσαν νὰ κατακτήσουν ἀργότερα καὶ τὰ ἀξιώματα αὐτὰ (300).

Τοιουτοτρόπως συνετελέσθη ἡ ἐξίσωσις τῶν κοινωνικῶν τάξεων εἰς τὴν Ρώμην. Αἱ φιλονικίαι μεταξὺ πατρικίων καὶ πληβείων ἔπαυσαν καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἡνωμένοι προχωροῦν εἰς τὰς μεγάλας κατακτήσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

ΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΓΕΙΤΟΝΙΚΟΥΣ ΛΑΟΥΣ

Μετὰ μακροὺς καὶ αἱματηροὺς ἀγῶνας, οἱ ὅποιοι διήρκεσαν περίπου τρεῖς αἰῶνας (μέχρι τοῦ 272), οἱ Ρωμαῖοι κατῴρθωσαν νὰ ὑποτάξουν εἰς τὴν ἐξουσίαν των ὅλην τὴν ἰταλικὴν χερσόνησον.

Οἱ πρῶτοι πόλεμοι τῆς Ρώμης ἦσαν ἴσως οἱ δυσκολώτεροι, διότι ἡ ρωμαϊκὴ δύναμις εὕρίσκετο ἀκόμη εἰς τὰ σπάργανα καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς λαοὺς τῆς Ἰταλίας ἦσαν πολεμικοί. Οἱ Ρωμαῖοι ἐπολέμησαν πρῶτον μὲ τοὺς γείτονάς των. Οἱ σημαντικώτεροι ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν οἱ **Λατῖνοι**, ἔπειτα οἱ **Σαβῖνοι**, οἱ **Αἰκονοὶ**, οἱ **Οὐόλσκοι**, καὶ εἰς ὀλίγων χιλιομέτρων ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν Ρώμην εὕρίσκετο ἡ τυρηνικὴ πόλις **Βήιοι**.

Οἱ Ρωμαῖοι κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 5ου αἰῶνος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 4ου διεξάγουν πόλεμον καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις.

Δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς τὴν ἱστορίαν τῶν πολέμων αὐτῶν, διότι ἡ παράδοσις ἀνέμειξε πολλοὺς μύθους, διὰ νὰ κολακεύσῃ τὴν ρωμαϊκὴν φιλοτιμίαν. Μὲ τοὺς πολέμους π.χ. πρὸς τοὺς Αἰκονοὺς συνέδεσαν τὸν μῦθον τοῦ **Κιγκιννάτου**, ὅτι δηλαδὴ διωρίσθη δικτάτωρ ὑπὸ τῆς συγκλήτου καί, ἀφοῦ ἐνίκησε τοὺς ἐχθροὺς, ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὸν ἀγρόν του. Ὁ ὑπερήφανος πατρίκιος **Κοριολανός**, ἐπειδὴ ἤλθεν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς δημάρχους, ὠδήγησε κατὰ τῆς Ρώμης τοὺς Οὐόλσκους. Περὶ τῆς πόλεως τῶν Βηίων διηγήθησαν ὅτι ἐχρειάσθη νὰ τὴν πολιορκήσουν οἱ Ρωμαῖοι ἐπὶ 10 ἔτη, ὅπως ἄλλοτε οἱ Ἕλληνες τὴν Τροίαν. Εἰς τὸν πόλεμον αὐτὸν ἐδοξάσθη ἰδίως ὁ **Φούριος Κάμιλλος**.

Τὸ βέβαιον εἶναι, ὅτι ὁ ρωμαϊκὸς λαὸς ἔδειξε μεγάλην ἀντοχὴν καὶ κατῴρθωσε νὰ ὑπερισχύσῃ καὶ νὰ ἐπιβάλῃ τὴν κυριαρχίαν του ἐπὶ τῶν γειτονικῶν λαῶν (396).

ΟΙ ΓΑΛΑΤΑΙ (390)

Μετά τὰς ἐπιτυχίας αὐτὰς οἱ Ρωμαῖοι ἠθέλησαν νὰ γίνουν κύριοι τῆς Τυρρηνίας. Ἀλλὰ βλέψεις ἐπ' αὐτῆς εἶχαν οἱ Γαλάται, οἱ κατοικοῦντες εἰς τὴν σημερινὴν βόρειον Ἰταλίαν, τὴν ὁποίαν οἱ Ρωμαῖοι, καθὼς εἶδαμεν, ὠνόμαζαν ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν.

Τὸ 390 οἱ Γαλάται ἐπολιόρκησαν τὴν ὀχυρὰν τυρρηνικὴν πόλιν Κλούσιον, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ρωμαίων. Οἱ Γαλάται, ἀφοῦ ἐνίκησαν τὴν ρωμαϊκὴν ἐπικουρίαν, ὥρμησαν κατὰ τῆς Ρώμης. Οἱ δύο στρατοὶ συνεκρούσθησαν εἰς τὸν Ἀλλίαν, παραπτόταμον τοῦ Τιβέρεως. Οἱ ξανθοὶ καὶ μεγαλόσωμοι Γαλάται μὲ τὰς κραυγὰς τῶν διέσπειραν τὸν πανικὸν εἰς τὰς τάξεις τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ. Ὀλίγοι μόνον Ρωμαῖοι ἐσώθησαν καὶ αὐτοὶ μετέδωσαν τὸν τρόπον εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ Γαλάται εἰσῆλθαν εἰς τὴν πόλιν χωρὶς μάχην, διότι οἱ κάτοικοι εἶχαν σκορπισθῇ εἰς τὰ περὶχωρα. Οἱ συγκλητικοὶ ὁμως καὶ οἱ ἄρχοντες μὲ ἄρκετους πολεμιστὰς ἐκλείσθησαν εἰς τὸ Καπιτώλιον, δηλαδὴ τὴν ἀκρόπολιν τῆς Ρώμης, τὴν ὁποίαν οἱ ἄπειροι εἰς τὴν πολιορκητικὴν τέχνην Γαλάται δὲν κατάρθωσαν νὰ κυριεύσουν ἐπὶ ἑπτὰ μῆνας. Μολαταῦτα οἱ Ρωμαῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν καὶ ἔδωσαν πολὺν χρυσὸν εἰς τοὺς Γαλάτας, οἱ ὅποιοι μόνον τοιοῦτοτρόπως ἐπείσθησαν νὰ φύγουν.

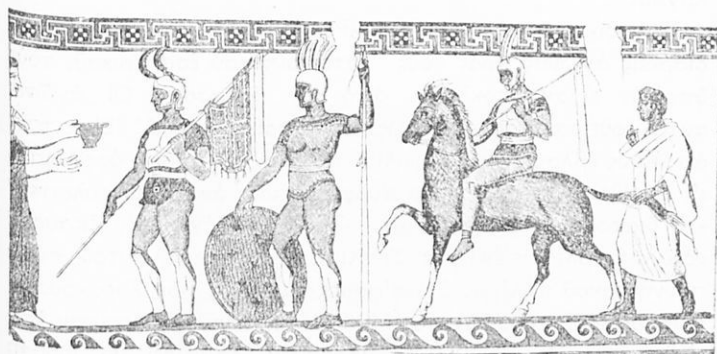
Ἐπ' αὐτοῖς ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τῆς Ρώμης ἐξηγέρθησαν οἱ Οὐόλσκοι, οἱ Αἴκουοι καὶ οἱ Τυρρηνοὶ καὶ τούτους ἠκολούθησεν ἐπικίνδυνος ἐξέγερσις τῶν λατινικῶν πόλεων (340). Ἀλλ' οἱ Ρωμαῖοι κατάρθωσαν πάλιν νὰ ἐπιβληθοῦν. Ὑπέταξαν ὀριστικῶς τὰς πόλεις τοῦ Λατίου (338) καὶ ἐξέτειναν τὴν κυριαρχίαν των εἰς τὴν Καμπανίαν. Αἱ πόλεις τῆς συνήψαν φιλικούς δεσμοὺς πρὸς τὴν Ρώμην καὶ ὑπεχρεώθησαν νὰ παρακολουθοῦν τὸν ρωμαϊκὸν στρατὸν εἰς τοὺς πολέμους ὡς σύμμαχοι.

ΟΙ ΣΑΜΝΙΤΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ (343-290)

Μετ' ὀλίγον οἱ Ρωμαῖοι εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ παλαίσουν πρὸς τὸν πολεμικώτατον λαὸν τῶν Σαμνιτῶν. Οἱ Σαμνῖται ἦσαν τραχεῖς ὀρεινοὶ κατοικοῦντες εἰς τὰς ἀπο-

κρήμνους πλαγιάς τῶν Ἀπεννίνων νοτιοανατολικῶς τῆς Ρώμης, μεταξύ τῆς Ἀπουλίας καὶ Καμπανίας, ἐπικίνδυνοι διὰ τὰς ἐπιδρομὰς των εἰς τὰς γειτονικὰς πεδιάδας.

Ἀφορμὴ τοῦ πολέμου ἦτο κυρίως ἡ πλουσία πεδιάς τῆς Καμπανίας. Ρωμαῖοι καὶ Σαμνῖται ἐπάλαισαν περισσότερον ἀπὸ ἡμισυν αἰῶνα. Ἀριθμοῦν τρεῖς σαμνιτικούς πολέμους, κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ τύχη ἠλλάξεν ἄλλοτε ὑπὲρ τῶν Ρωμαίων καὶ ἄλλοτε ὑπὲρ τῶν Σαμνιτῶν. Τὸ 321 ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ὑπέστη μεγάλην ἥτταν εἰς τὰ λεγόμενα Κ α υ δ ι α ν ᾶ σ τ ε -

Σαμνῖται ἐπιστρέφουν ἀπὸ τὸν πόλεμον

τοιχογραφία Παιστοῦ—Νεάπολις

Οἱ Σαμνῖται πολεμιστὰ διακρίνονται ἀπὸ τὰ μεγάλα πτερὰ, τὰ ὁποῖα φέρουν εἰς τὴν περικεφαλαίαν των, αἱ ὀσπίδες των εἶναι σχετικῶς μικραῖ, καὶ ὀτρογγυλαί. Παριστάνονται ἐπιστρέφοντες ἀπὸ ἐπιτυχῆ πόλεμον.

ν ᾧ, μεταξύ Καπύης καὶ Βενεβέντου, καὶ ὑπεχρεώθη νὰ περάσῃ κάτω ἀπὸ ζυγόν, δηλαδὴ κάτω ἀπὸ ὀριζόντιον ἄκοντιον, τὸ ὁποῖον εἰς τὰ ἄκρα ἐστηρίζετο ἐπὶ δύο ἄλλων καθέτων ἐπὶ τῆς γῆς. Τοῦτο ἐθεωρεῖτο πολὺ ταπεινωτικόν.

Κατὰ τὴν τελευταίαν φάσιν τοῦ πολέμου τοὺς Σαμνίτας ὑπεστήριξαν διάφοροι λαοὶ τῆς κεντρικῆς καὶ βορείου Ἰταλίας, Τυρρηνοί, Ὀμβροί, Ἑρνίκοι, Σαβῖνοι, Λουκανοὶ καὶ Γαλάται, καὶ ὁ ἀγὼν ἔλαβε χαρακτῆρα ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως τῶν Ἰταλιωτῶν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας. Ἡ Ρώμη περιῆλθεν εἰς δύσκολον θέσιν. Εἰς τὸ τέλος ὁμως ὑπερίσχυσε πάλιν ἡ ἀντοχὴ τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ κατὰ τῶν μεμονωμένως ἐνεργούντων ἀντιπάλων καὶ τὸ 282 ἡ Ρώμη ἦτο κυρία τῆς κεντρικῆς Ἰταλίας.

Τὸ ρωμαϊκὸν κράτος ἐκτείνεται τῶρα ἀπὸ τὸν Ρουβίκωνα μέχρι τῆς νοτίου Ἰταλίας, περιλαμβάνει δηλαδή τὰ 3)4 τῆς ἰταλικῆς χερσονήσου.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΣΙΚΕΛΙΑΣ

Αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Σικελίας εἶχαν, καθὼς γνωρίζομεν, περίοδον μεγάλης ἀκμῆς, ἰδίως τὸν 6ον καὶ 5ον αἰῶνα. Ἄλλ' ἤδη ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 5ου αἰῶνος ἤρχισεν ἡ παρακμὴ τῶν ἀποικίων, ἡ ὁποία ὀφείλεται εἰς πολλοὺς λόγους.

Οἱ ἀποικοὶ ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ διεξάγουν μακροὺς καὶ διαρκεῖς ἀγῶνας πρὸς τοὺς κατοίκους τοῦ ἐσωτερικοῦ, τοὺς ὁποίους εἶχαν ἀποκλείσει ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Οἱ ἀγῶνες αὗτοὶ ἐφθειραν τὰς δυνάμεις τῶν ἀποικίων. Ἄλλ' ἰδίως τοὺς ἀποίκους ἔβλαψαν οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι, οἱ ὁποῖοι ὀφείλονται εἰς ἀντίθεσιν οἰκονομικῶν συμφερόντων, ἀντίθεσιν φυλετικὴν καὶ διαφορὰν πολιτευμάτων. Οἱ Καρχηδόνιοι δὲν ἔπαυσαν νὰ ἔχουν βλέψεις ἐπὶ τῆς Σικελίας. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ὁ περίφημος τύραννος τῶν Συρακουσῶν **Διονύσιος ὁ πρεσβύτερος** (406—367), ἀφοῦ ἀπέκρουσεν ἐπικίνδυνον ἐπίθεσιν τῶν Καρχηδονίων, ἐπιχειρεῖ νὰ ἰδρύσῃ μέγα κράτος ἐκτεινόμενον εἰς τὴν Σικελίαν καὶ Ἰταλίαν. Ἐγίνε τότε κύριος τοῦ στενοῦ τῆς Μεσσηνίας, κατέλαβεν εἰς τὸ Τυρρηνικὸν πέλαγος τὴν νῆσον Ἐλβαν καὶ ἱδρύσεν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀδριατικῆς τὸν Ἀγκῶνα καὶ τὸν Ἀδρίαν. Ὁ υἱὸς του **Διονύσιος ὁ νεώτερος** (367—344) ἐξηκολούθησεν ἐπιτυχῶς τὰς προσπάθειάς τοῦ πατρός. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τῶν Διονυσίων κατέρρευσε μετὰ τὸν θάνατόν του.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν κυρίως ἀρχίζει ἡ ἀκμὴ τοῦ Τάραντος. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰῶνος ὁ **Τάρας** διεξάγει σπουδαιότατον ἐμπόριον, ἔχει στόλον καὶ χρήματα καὶ εἶναι ἀξιόλογος στρατιωτικὴ δύναμις διαθέτουσα 50 χιλιάδ. πεζοὺς καὶ 3 χιλ. ἵππεῖς. Οἱ Ταραντῖνοι ἔβλεπαν τὴν διαρκὴ ἐξάπλωσιν τῶν Ρωμαίων μὲ ἀνησυχίαν καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἰταλικὸν πόλεμον ἐβοήθησαν μὲ χρήματα τοὺς συμμάχους. Ἡ Ρώμη ἐν τούτοις τὸ 303 ἐκ φόβου μήπως ἐξεγείρῃ ἐναντίον της τοὺς Ἕλληνας τῆς Μ. Ἑλλάδος συγκατέ-

νευσε νὰ ὑπογράψῃ συνθήκην μὲ τοὺς Ταραντίνους, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπηγορεύετο εἰς τὰ ρωμαϊκὰ πλοῖα νὰ πλέουν πέραν τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Βρουττίας Λακινίου, δηλαδὴ ἀπεκλείοντο ἀπὸ τὴν Ἀδριατικὴν. Ἄλλ' ὅταν οἱ Ρωμαῖοι ἐνίκησαν τοὺς συμμάχους λαοὺς, κατῆλθαν εἰς τὰ σύνορα τῆς Μ. Ἑλλάδος. Οἱ Θούριοι, οἱ Λοκροί, ἡ Κρότων καὶ τὸ Ρήγιον ἐδέχθησαν ρωμαϊκὰς φρουράς. Ἡ μοιραία σύγκρουσις μεταξὺ τῶν δύο πόλεων δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπέλθῃ.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΤΑΡΑΝΤΙΝΩΝ (281—275)

Ἀφορμὴν εἰς τὴν ρῆξιν ἔδωκε τυχαῖον ἐπεισόδιον. Δέκα

Ὁ Πύρρος

μαρμάρινον ὄγαλμα—Νεάπολις, ἐθνικὸν μουσεῖον

Ρωμαϊκὰ πλοῖα διέβησαν τὸ ὑπὸ τῆς συνθήκης τοῦ 303 καθορισθὲν ὄριον καὶ ἐπλεον πρὸς ἀνατολάς. Ὁ στόλος τῶν Ταραντίνων προσέβαλεν αὐτά, ἐβύθισε τέσσαρα καὶ συνέλαβεν ἓν. Οἱ Ταραντῖνοι ἐπειδὴ ἐγνώριζαν ὅτι δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἀντιμετωπίσουν μόνοι τοὺς Ρωμαίους, προσεκάλεσαν τὸν περίφημον βασιλέα τῆς Ἠπείρου Πύρρον.

Ὁ Πύρρος ἀπεβιβάσθη εἰς τὸν Τάραντα ἐν μέσῳ γενικοῦ ἐνθουσιασμοῦ μὲ 20 χιλ. στρατόν, 3 χιλ. ἵππεις καὶ 20 πολεμικοὺς ἐλέφαντας. Παρὰ τὴν Ἡράκλειαν (280) πρώτην φοράν ἡ ρωμαϊκὴ λεγεὼν εὐρέθῃ ἀντιμέτωπος πρὸς τὴν μακεδονικὴν φάλαγγα. Τὸ θεσσαλικὸν ἱππικὸν καὶ οἱ ἐλέφαντες μετέδωσαν τὸν τρόπον εἰς τὰς τάξεις τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ. Ὁ Πύρρος ἐνίκησεν, ἀλλ' ἔχασε 4 χιλ. στρατιώτας καὶ ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ὑπεχώρησεν ἐν τάξει εἰς τὴν Ἀπουλίαν. Ὁλητὴς ἢ νότιος Ἰταλία προσεχώρησεν εἰς τὸν Πύρρον, ὁ ὁποῖος ἐπροχώρησε πρὸς τὴν κεντρικὴν Ἰταλίαν διὰ τῆς παραλίας τῆς Τυρρηνικῆς θαλάσσης. Δὲν ἐτόλμησεν ὅμως νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Ρώμης, διότι δὲν διέθετε τὰ ἀναγκαῖα μέσα πρὸς κατάληψιν πόλεως ὀχυρᾶς.

Τὴν ἀνοιξιν τοῦ 279 ἐπανελάβε τὴν ἐπίθεσιν διὰ τῆς Ἀδριατικῆς παραλίας. Εἰς τὸ Ἄσכולον τῆς Ἀπουλίας ἐδόθη ἡ δευτέρα μάχη πρὸς τοὺς Ρωμαίους. Ὁ Πύρρος ἐνίκησεν, ἀλλ' ὑπέστη πάλιν ὀδυνηρὰς ἀπώλειας (3500, ἐνῶ οἱ Ρωμαῖοι ἔχασαν 6 χιλ.), ἀντελήφθη ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συνεχίσῃ τὴν πορείαν του καὶ ὑπεχώρησεν εἰς Τάραντα.

Ὁ Πύρρος περιῆλθεν εἰς δύσκολον θέσιν. Ἐδέχθη λοιπὸν τὴν πρόσκλησιν τῶν Συρακοσίων ἐναντίον τῶν Καρχηδονίων καὶ ἀπεχώρησεν εὐσχήμως ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν. Εἰς τὴν Σικελίαν ἔμεινεν ἄρκετὰ ἔτη, εἶχεν ἐπιτυχίας, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Καρχηδονίους ἀπὸ τὴν νῆσον καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου οἱ σύμμαχοί του ἐκινδύνευαν. Παρὰ τὸ Βενεβέντον (275) τοῦ Σαμνίου ἔδωκε τὴν 272 τελευταίαν μάχην καὶ ἡττηθεὶς εἶδε τὰ ὄνειρά του νὰ μεταιώνωνται ὀριστικῶς. Ἀφοῦ ἄφησε φρουρὰν εἰς τὸν Τάραντα, ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατόν του ὁ ἀρχηγὸς τῆς φρουρᾶς Μίλων παρέδωκεν εἰς τοὺς Ρωμαίους τὸν Τάραντα (272).

Ἡ ὑποταγὴ τοῦ Τάραντος ἐσήμαινε τὴν κυριαρχίαν τῆς Ρώμης ἐπὶ ὁλοκλήρου τῆς ἰταλικῆς χερσονήσου. Ἡ Ἰταλία ἐντὸς ὀλίγου ὑπὸ τὴν κυβέρνησιν τῆς Ρώμης ἀποβαίνει κράτος ἰσχυρόν καὶ λαμβάνει θέσιν μεταξὺ τῶν μεγάλων δυνάμεων τῆς Μεσογείου, τῆς Μακεδονίας, τῆς Ἀσίας, τῆς γύπτου, τῆς Συρίας, τῆς Καρχηδόνας.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

Ἡ Ἰταλία ἠνώθη ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Ρώμης, δὲν διοργανώθη ὁμως εἰς κράτος ἐνιαῖον ὑπὸ τὴν σημερινὴν ἔννοιαν. Ἡ Ρώμη ἔμεινε κυρίαρχος πόλις καὶ ἡ λοιπὴ χώρα ὡς ὑπο-

τελής εἰς αὐτήν. Ἄλλ' ἡ σχέσις τῶν ὑποτεταγμένων πρὸς τὴν Ρώμην δὲν ἦτο ἡ αὐτὴ δι' ὅλους. Εἰς μερικοὺς ἀπ' αὐτοὺς ἡ σύγκλητος ἔδωκε τὸ δικαίωμα τοῦ ρωμαίου πολίτου, εἰς ἄλλους μόνον τὸ δικαίωμα νὰ ἀποκτήσουν κτήματα εἰς τὴν Ρώμην καὶ νὰ νυμφεύωνται Ρωμαῖας, εἰς ἄλλους ἐπέτρεψεν ἀπλῶς νὰ αὐτοδιοικοῦνται καὶ εἰς ἄλλους τέλος διώρισε ρωμαίους διοικητάς. Τὴν ποικιλίαν αὐτὴν ἐδημιούργησε σκοπίμως, διὰ νὰ διατηρῇ ἀντίθεσιν καὶ ἀντιζηλίαν μεταξὺ τῶν ὑποτελῶν, ὥστε νὰ καταστῇ ἀδύνατος πᾶσα μεταξὺ τῶν συνεννόησις.

Θεοδορίδου — Λαζάρου. Ἱστορία Ἑλληνικῆ καὶ Ρωμαϊκῆ

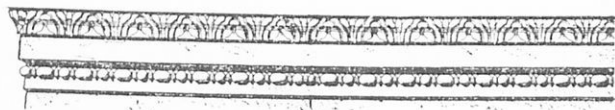
7

ΑΠΟΙΚΙΑΙ—ΟΔΟΙ

Τὰ πολιτικώτατα αὐτὰ μέτρα συνεπλήρωσεν ἡ σύγκλητος· μέ τὰς ἀποικίας καὶ τὰς στρατιωτικὰς ὁδοὺς.

Εἰς στρατηγικὰς θέσεις τῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας ὑπέταξαν, οἱ Ρωμαῖοι ἐγκατέστησαν παλαιούς στρατιώτας, εἰς τοὺς ὁποίους ἔδωσαν κλῆρον γῆς. Οἱ ἀποικοὶ ὠχύρωσαν τὴν θέσιν, ἐκαλλιέργουν τὴν γῆν καὶ προπάντων ἐπετήρουν τοὺς ὑπηκόους. Εἰς τὰς ἀποικίας αὐτὰς ὀφείλεται ἡ σωτηρία τῆς Ρώμης κατὰ τοὺς πολέμους πρὸς τὸν Πύρρον καὶ ἀργότερα πρὸς τὸν Ἀννίβαν, οἱ ὁποῖοι ματαίως ἐπεχείρησαν νὰ ἐξεγείρουν τὴν Ἰταλίαν κατὰ τῆς Ρώμης.

Ἡ σημασία τῶν ἀποικιῶν ηὐξήθη περισσότερο μὲ τὰς μεγάλας στρατιωτικὰς ὁδοὺς. Τὸ σύστημα τῆς ρωμαϊκῆς ὁδοποιίας ἦτο ἐξαίρετον. Αἱ ὁδοὶ ἐκτίζοντο μὲ μεγάλους λίθους καὶ ἄσβεστον καὶ κατόπιν ἐστρωννοντο, ἦσαν πλατεῖαι καὶ στερεώταται. Καὶ σήμερον ἀκόμη σφύζονται ἴχνη τῶν ρωμαϊκῶν ὁδῶν, εἰς τὰ ὁποῖα θαυμάζομεν τὴν στερεότητα τῆς κατασκευῆς. Αἱ ὁδοὶ προσέφεραν μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τοὺς Ρωμαίους. Ὁ στρατὸς ἦτο δυνατόν νὰ διατρέξῃ ὁλόκληρον τὴν Ἰταλίαν ἐντὸς 10 ἡμερῶν, ἐβοήθει τὰ ἀπειλούμενα σημεῖα καὶ κατέπνιγε τὰς στάσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

Ο ΡΩΜΑΪΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ

Ο ΡΩΜΑΙΟΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ

Ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ἀνεδείχθη ὁ ἀνώτερος τῶν ἀρχαίων χρόνων, ἐνίκησε τὸν ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου τοὺς στρατοὺς ὅλων τῶν μεγάλων κρατῶν τῆς ἐποχῆς του καὶ ἄφησε μεγάλην φήμην εἰς τὴν ἱστορίαν.

Ὁ στρατὸς αὐτὸς ἀπετελεῖτο κυρίως ἀπὸ τὴν μεσαίαν τάξιν, ἀπὸ τοὺς μικροκτηματίας γεωργοὺς τῆς ὑπαίθρου, τοὺς ὁποίους ἡ ἐργασία τῶν ἀγρῶν εἶχε σκληραγωγῆσει καὶ εἶχε κάμει ρωμαλέους. "Ολοὶ οἱ ρωμαῖοι πολῖται ἀπὸ τοῦ 17ου μέχρι τοῦ 60οῦ ἔτους ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ὑπηρετήσουν εἰς τὸν στρατόν, μέχρι τοῦ 45ου ὡς τακτικοὶ στρατιῶται καὶ ἀπὸ τοῦ 46ου ὡς ἑφεδροι. Ἀπὸ τὴν στρατιωτικὴν ὑποχρέ-

Λεγιονάριος

ωσιν ἦσαν ἀπηλλαγμένοι οἱ προλετάριοι, ¹ δηλαδή ὅσοι δὲν εἶχαν διόλου περιουσίαν, διότι οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐννοήσουν καλὸν στρατιώτην, ἂν δὲν εἶχεν ἀγρὸν ἢ οἰκίαν νὰ ὑπερασπίσῃ. Ὡστε ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὸν στρατὸν δὲν ἐσήμαινεν εὐνοίαν τῆς πολιτείας, ἀλλὰ κοινωνικὴν ταπεινότητα.

Ρωμαῖος ἵππεὺς
ἐπιτύμβιος στήλη

Τοξότης τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ

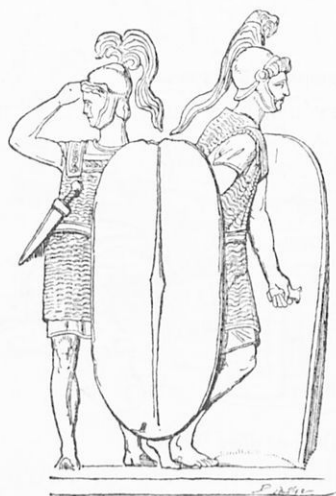
Ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς δὲν ἦτο μόνιμος. Οἱ στρατιῶται ἐκαλοῦντο εἰς τὰ ὄπλα, ὅταν ἐπρέκειτο νὰ ἐκστρατεύσουν, καὶ ἐπέστρεφαν εἰς τὰς ἐργασίας των, μόλις ἐτελείωνεν ἡ ἐκστρατεία.

Η ΛΕΓΕΩΝ

Ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς εἶχεν ἰδιαιτέραν παράταξιν, τὴν ὁποίαν ὀνομάζουν λεγεῶνα. Ἡ λεγεὼν ἀποτελεῖτο ἀπὸ 4200¹

1. Προλετάριος ἀπὸ τὴν λατινικὴν λέξιν proles=τέκνον, ὅσοι δηλαδή εἰς τὸ βιβλίον τῶν τιμητῶν, εἰς τὸ μητρῶν ἀρρένων ὅπως θὰ ἐλέγαμεν ἡμεῖς, ἦσαν γραμμένοι ὡς ἄποροι, ὡς ἔχοντες δηλαδή μόνον τέκνα.

πεζούς, οἱ ὅποιοι ἦσαν παρατεταγμένοι εἰς τρεῖς γραμμάς. Εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν παρετάσσοντο οἱ νεώτεροι, εἰς τὴν δευτέραν οἱ ἔχοντες ὥριμον ἡλικίαν καὶ εἰς τὴν τρίτην οἱ παλαιάμαχοι. Ἐκάστη γραμμὴ ἦτο διηρημένη εἰς 10 τμήματα, τὰς λεγομένας σ π ε ῖ ρ α ς, ἑκάστη δὲ σπείρα εἰς 2 λό χ ο υ ς. Τοιουτοτρόπως ἡ λεγεὼν εἶχε 30 σπείρας καὶ 60 λόχους. Αἱ γραμμαὶ τῆς λεγεῶνος δὲν ἐσχημάτιζαν συνέχειαν, ἀλλὰ αἱ

Ρωμαῖοι στρατιῶται μὲ τὴν μακρὰν ἀσπίδα (scutum) ἀνάγλυφον—Λοῦβρον

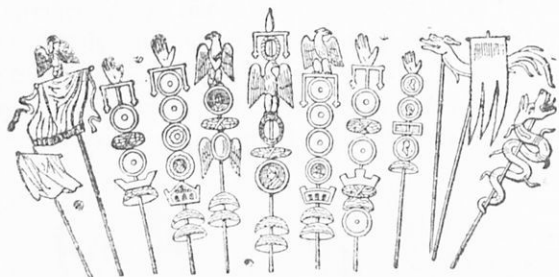
Ἐκατόνταρχος ἀνάγλυφον ἐπὶ ἐπιτυμβίου στήλης

Ὁ ἐκατόνταρχος φορεῖ χιτῶνα μὲ μέταλλινα ἐλάσματα καὶ παράσημα. Εἰς τὴν δεξιάν κρατεῖ ράβδον ἀπὸ κλῆμα, ἡ ὁποία ἦτο ἔμβλημα τοῦ βαθμοῦ του.

σπείραι ἄφιναν μεταξύ των κενὸν ὅσον ἢ ἑκτασίς μιᾶς σπείρας.

Ἐκτὸς τῶν πεζῶν ἡ λεγεὼν εἶχε 300 ἵππεῖς, οἱ ὅποιοι ἦσαν διηρημένοι εἰς 10 ἵλας ἀνὰ 30 ἄνδρας. Ἡ λεγεὼν ἀπετελεῖτο ἀπὸ ρωμαίου πολιτάς. Πολὺ ἔνωρις ὅμως οἱ Ρωμαῖοι ἐστρα-

τολόγησαν τοὺς κατοίκους τῶν ἰταλικῶν πόλεων καὶ ἐσχη-
μάτισαν ἀπ' αὐτοὺς ἰδιαίτερα σώματα πεζῶν καὶ κυρίως

Σημαῖαι τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ

ἱππέων. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ λεγόμενοι σύμμαχοι. Ἐπίσης
μετεχειρίζοντο ξένους μισθοφόρους, ὀπλισμένους ἐλαφρῶς μέ

Περικεφαλαῖαι

τόξα καὶ μέ σφενδόνας, οἱ ὅποιοι ὠνομάζοντο ἐπίκουροι.
Οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ ἦσαν οἱ περίφημοι.

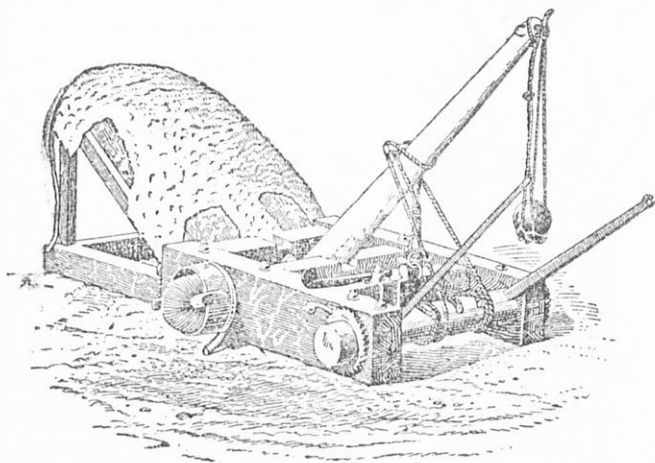
Ὑποδήματα

χιλῖαρχοι καὶ ἑκατόνταρχοι, ἄνθρωποι μέ μεγά-
λην στρατιωτικὴν πείραν, τολμηροὶ καὶ ἀποφασιστικοὶ εἰς

τοὺς πολέμους. Εἰς αὐτοὺς χρεωστεῖ κατὰ μέγα μέρος τὴν δόξαν του ὁ ρωμαϊκὸς στρατός. Ἀρχηγὸς ὅλου τοῦ στρατοῦ ἦτο συνήθως ὁ ὕπατος.

ΟΠΛΑ—ΜΗΧΑΝΑΙ

Οἱ ρωμαῖοι στρατιῶται εἶχαν ἐπιθετικὰ ὅπλα τὸ ξίφος, τὸ δόρυ καὶ τὸ ἀκόντιον, τὸ ἐθνικὸν ὄπλον τῶν Ρω-

Ὀναγρος (ἀναπαράστασις)

Πολεμικὴ μηχανή, ἡ ὁποία ἐκσφεδονίζει μεγάλους λίθους πολλὰκις ἀπὸ ἀπόστασιν 500 μ.

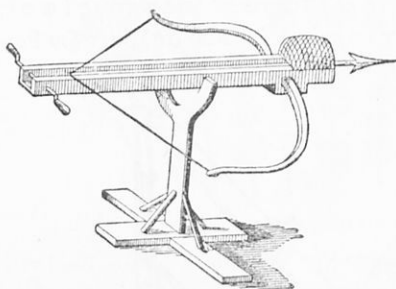
μαίων, τὸ ὁποῖον ἔφεραν οἱ ἄνδρες τῶν δύο πρώτων γραμμῶν. Ἀμυντικὰ ἦσαν ἡ περικεφαλαία, ὁ θώραξ, ἡ ἀσπίς καὶ αἱ κνημίδες.

Οἱ Ρωμαῖοι διεκρίθησαν πολὺ εἰς τὰς πολιορκίας. Διὰ τοῦτο ἐδημιουργήθη πλῆθος μηχανῶν, οἱ ξύλινοι πύργοι, οἱ ὁποῖοι ἔφθαναν εἰς τὸ ὕψος τοῦ τείχους καὶ ἐχρησίμευαν νὰ ἀπομακρύνουν τοὺς ἐχθροὺς ἀπὸ τὰς ἐπάλξεις, ἡ ὄναγρος, ὁ καταπέλτης, ὁ σκορπιός, ὁ κριὸς κλπ. Ἐπίσης οἱ Ρωμαῖοι ὅταν ἐστρατοπέδευαν εἰς ἀνοικτὴν πεδιάδα, κατεσκεύαζαν στρατόπεδον, τὸ ὁποῖον ἦτο πραγματικὸν φρούριον.

Η ΠΕΙΘΑΡΧΙΑ

Τὸν ρωμαϊκὸν στρατὸν ἔκαμνε προπάντων ἀνώτερον ἀπὸ ὅλους τοὺς συγχρόνους στρατοὺς ἡ σιδηρᾷ πειθαρχία.

Ἡ παραβίασις τῆς στρατιωτικῆς πειθαρχίας ἐτιμωρεῖτο

Σκορπίδς (ἀναπαράστασις)
Ρίπτει βέλη

σκληρῶς. Εἰς τὰς ἐλαφρὰς ἀπειθείας ἐπέβαλλον τὸν ραβδισμόν ἢ ἐξέθετον τοὺς στρατιώτας ἐπὶ πολλὰς ὥρας μὲ σίδηρα εἰς τοὺς πόδας. Εἰς βαρύτερα σφάλματα ἀπέπεμπον τοὺς στρατιώτας εἰς τὰς πατρίδας των, τὸ ὁποῖον ἐθεωρεῖτο ἀτιμωτικώτατον καὶ ἰσοδυναμεῖ μετὰ τὴν σημερινὴν στρα-

τιωτικὴν καθαίρεσιν. Συνηθέστατα ἐπέβαλλαν τὴν ποινήν τοῦ θανάτου. Ὁ καταδικαζόμενος ἐδένετο εἰς πάσσαλον, ἔρραβδίζετο ὑπὸ τῶν ραβδούχων καὶ κατόπιν ἀπεκεφαλίζετο μὲ πέλεκυν. Εἰς ὁμαδικὰς ἀπειθείας ἐπέβαλλαν οἱ Ρωμαῖοι τὸν δεκατισμόν. Ὁ στρατηγὸς δηλαδὴ ἐκλήρωνεν ἐκ τοῦ στασιάσαντος σώματος ἀνὰ ἓνα μεταξὺ δέκα ἀνδρῶν καὶ ἐφόνευεν αὐτούς. Ὁ Λίβιος διηγεῖται τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Μανλίου Τουρκοάτου (340), τὸ ὁποῖον ἔγινε παροιμιῶδες εἰς τὴν ἀρχαιότητα.

Ὁ υἱὸς τοῦ Τουρκοάτου ἐμονομάχησε μὲ ἓνα ἐχθρὸν παρὰ τὰς αὐστηρὰς διαταγὰς τοῦ πατρός του, ὁ ὁποῖος ἦτο ὑπάτος, καὶ γεμᾶτος ἀπὸ χαρὰν διὰ τὴν νίκην ἔσπευσεν εἰς τὸν πατέρα του. «Διὰ νὰ ἀποδείξω ὅτι εἰμαι γνήσιος υἱὸς σου, εἶπε, σοῦ φέρω τὰ λάφυρα ἐνὸς ἱππέως, τὸν ὁποῖον ἐφόνευσας». Εἰς τοὺς λόγους αὐτοὺς ὁ ὑπάτος γυρίζει τὸ πρόσωπον ἀπὸ τὸν υἱόν του καὶ χωρὶς νὰ βραδύνη διατάσσει τοὺς σαλπικτὰς νὰ σαλπίσουν συνάθροισιν τοῦ στρατοῦ. «Τίτε Μανλιε, εἶπεν, εἰς τὴν συνέλευσιν, ἐπειδὴ χωρὶς σεβασμὸν πρὸς τὸ ὑπατικὸν ἀξίωμα καὶ τὴν προγονικὴν μεγαλειότητα ἐμονομάχησες παρὰ τὰς διαταγὰς μου καί, ὅσον ἐξηρτᾶτο ἀπὸ σέ, κατέστρεψες τὴν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν, εἰς τὴν ὁποίαν μέχρι τοῦδε ἡ Ρώμη ὀφείλει τὴν δυναμὴν της..... Ἐμπρός, ραβδοῦχε, δέσε τον εἰς τὸν πάσσαλον». Καὶ διέταξε νὰ τὸν φονεύσουν.

Ο ΘΡΙΑΜΒΟΣ

Οἱ Ῥωμαῖοι ἔδιδαν πλουσίας ἀμοιβὰς εἰς τοὺς καλοὺς στρατιώτας, ὅπλα πολύτιμα, παράσημα, στεφάνους, χρηματικὰς δωρεὰς καὶ μέρος ἀπὸ τὰ λάφυρα. Ἄλλ' ἡ μεγαλυτέρα τιμὴ διὰ τοὺς νικητὰς στρατιώτας καὶ προπάντων διὰ τὸν στρατηγὸν ἦτο ὁ θρίαμβος.

Ὁ θρίαμβος ἦτο μεγάλη πομπή, ἡ ὁποία ἐξεκίνηει ἀπὸ τὸ πεδῖον τοῦ Ἀρεως. Προηγούντο οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ συγκλητικοί, ἡκολούθει ἡ μουσικὴ καὶ μετ' αὐτὴν ἄμαξι μὲ τὰ λάφυρα, οἱ αἰχμαλώτοι καὶ τὰ πρὸς θυσίαν ζῶα. Κατόπιν ἤρχετο ὁ στρατηγὸς καθήμενος ἐπὶ ἐλεφαντίνου θρόνου ἐν σχήματι ἀμάξης, ἡ ὁποία ἐσύρετο ὑπὸ τεσσάρων ἵππων. Ἐφόρει πορφυρᾶν ἐσθῆτα καὶ εἰς τὴν κεφαλὴν ἔφερε στέφανον δάφνης. Πρὸ αὐτοῦ ἐβάδιζαν οἱ ραβδοῦχοι. Τὴν πομπὴν ἔκλειαν οἱ νικηταὶ στρατιῶται ψάλλοντες διάφορα ἑμβατήρια.

Ἡ συνοδεία παρήλαυνεν ἀργὰ διὰ μέσου τῆς πόλεως, ὅπου αἱ οἰκίαι ᾗσαν καταστόλιστοι, ὁ λαὸς ἐπευφήμει τοὺς νικητὰς καὶ οἱ ναοὶ τῶν θεῶν μετέχοντες τρόπον τινὰ εἰς τὴν κοινὴν χαρὰν παρέμεναν ἀνοικτοί. Κατόπιν ἡ πομπὴ ἀνέβαινεν εἰς τὸ Καπιτώλιον, ὅπου ὁ στρατηγὸς ἐθυσίαζεν εἰς τὸν Δία, καθ' ἣν στιγμὴν εἰς τὰ ὑπόγεια τοῦ ναοῦ ἐστραγγαλίζοντο οἱ ἀρχηγοὶ τῶν αἰχμαλώτων. Μετὰ τὸν θρίαμβον ἐπηκολούθει συμπόσιον τοῦ στρατοῦ καὶ ὁ λαός, συμμετέχων εἰς τὴν χαρὰν, ἐπαυγύριζε.

Σημαιοφόρος

ἀνάγλυφον ἐπὶ ἐπιτύμβιου στήλης—Βόννη Γερμανίας

Συνέχεια ἐκ σελ. 78-84 καὶ αὐτὴ ἐκ σελ. 106

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

ΤΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ

Ἀπὸ τῆς ἐξισώσεως τῶν δύο τάξεων μέχρι τῆς ἐποχῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀρχίζουν αἱ μεγάλοι κατακτήσεις (300--133 π.Χ.), ἡ Ρώμη διέρχεται μακρὰν περίοδον ἐσωτερικῆς γαλήνης. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ τὸ ρωμαϊκὸν πολίτευμα διαμορφώνεται καὶ λειτουργεῖ κανονικῶς. Ὁ ἱστορικὸς Πολύβιος, ὁ ὁποῖος ἐζησεν ὡς αἰχμάλωτος εἰς τὴν Ρώμην κατὰ τὸν 2ον αἰῶνα, μᾶς ἔδωκεν ἀκριβῆ περιγραφὴν αὐτοῦ.

Οἱ Ρωμαῖοι ὠνόμαζαν τὸ πολίτευμά των **δημοκρατία**. Θεωρητικῶς κυρίαρχος ἦτο ὁ λαός, κατ' οὐσίαν ὅμως τὴν κυβέρνησιν εἶχαν μόνον οἱ πλούσιοι. Διὰ τοῦτο τὸ πολίτευμα τῆς Ρώμης δύναται νὰ ὀνομασθῇ **ἀριστοκρατικὴ δημοκρατία**.

Αἱ ἐξουσίαι τοῦ ρωμαϊκοῦ πολιτεύματος ἦσαν 1) αἱ ἐκκλησίαι 2) οἱ ἄρχοντες καὶ 3) ἡ σύγκλητος.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ

Εἰς τὴν Ρώμην ἐδημιουργήθησαν, καθὼς γνωρίζομεν, μὲ τὸν καιρὸν τρεῖς ἐκκλησίαι· 1) **φρατρικὴ ἐκκλησία** 2) **λοχιτῖς** καὶ 3) **φυλετικὴ**.

Ἡ **φρατρικὴ** ἐκκλησία ἦτο εἰς τοὺς παλαιούς χρόνους ἡ συνάθροισις τῶν πατρικίων, ὑφίστατο μόνον ἀπὸ σεβασμὸν πρὸς τὴν παράδοσιν καὶ δὲν εἶχε καμμίαν ἐξουσίαν.

Ἡ **λοχιτῖς** ἐκκλησία ἦτο, ὅπως εἶπαμεν, ἡ συνάθροισις τοῦ στρατευομένου λαοῦ, ἀπετελεῖτο δηλαδὴ ἀπὸ ὅλους τοὺς ρωμαίους πολίτας, πατρικίους καὶ πληβείους, διηρημένους εἰς 193 λόχους. Οἱ Ρωμαῖοι ἐψήφιζαν ὅχι κατὰ κεφαλὰς, ἀλλὰ κατὰ λόχους, δηλαδὴ ἕκαστος λόχος ἐλάμβανε χωριστὰ ἀποφάσεις καὶ ἡ γνώμη του ἀντεπροσώπευε μίαν ψῆφον. Ἡ **λοχιτῖς** ἐκκλησία ἐξέλεγε τοὺς ἀνωτέρους ἄρχοντας, ὑπάτους, τιμητὰς, πραιτωρας, καὶ συνήρχετο εἰς τὸ πεδίον τοῦ Ἄρεως μεταξὺ Καπιτωλίου καὶ Ἰανίκλου λόφου.

Ἡ **φυλετική**, ἡ ὁποία κατ' ἀρχὰς ἦτο συνάθροισις τῶν πληβείων ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῶν δημάρχων, μετὰ τὴν ἐξίσωσιν τῶν τάξεων ἔγινε κοινὴ συνάθροισις ὅλων τῶν Ρωμαίων, οἱ ὅποιοι συνήρχοντο κατὰ φυλάς. Ὁ ρωμαϊκὸς λαὸς εἶχε διαιρεθῆ εἰς φυλάς ἀναλόγως τοῦ τόπου τῆς κατοικίας. Οἱ κατοικοῦντες εἰς τὴν πόλιν ἀπετέλεσαν τὰς 4 ἀστικὰς φυλάς, οἱ δὲ διαμένοντες εἰς τὴν ὑπαιθρον τὰς 21 ἀγροτικὰς φυλάς. Καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐτὴν ἐψήφιζαν κατὰ φυλάς. Ἡ φυλετικὴ ἐκκλησία συνήρχετο εἰς τὴν ἀγοράν, ἐξέλεγε τοὺς κατωτέρους ἄρχοντας καὶ ἐψήφισε τοὺς νόμους.

ΟΙ ΑΡΧΟΝΤΕΣ

Αἱ ἐκκλησίαι εἶχαν κυρίως τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν. Οἱ ἄρχοντες εἶχαν τὴν ἐκτελεστικὴν. Ἐνεκα τῆς πάλης τῶν τάξεων εἰς τὴν Ρώμην ἐδημιουργήθησαν μετὸν καιρὸν πλῆθος ἀρχόντων.

Οἱ **ὑπατοί** ἦσαν δύο καὶ εἶχαν κατ' ἀρχὰς ὅλην τὴν ἐξουσίαν τῶν βασιλέων. Ἀλλὰ παρ' ὅλους τοὺς περιορισμούς, τοὺς ὁποίους ὑπέστη ἡ ἀρχὴ αὐτὴ μετὸν καιρὸν, οἱ ὑπατοὶ διετήρησαν πάντοτε μεγάλην δύναμιν εἰς τὴν πολιτείαν. Ἐν εἰρήνῃ προήδρευαν τῆς συγκλήτου καὶ τῆς λοχίτιδος ἐκκλησίας καὶ ἐπέβλεπαν τὴν τήρησιν τῶν νόμων. Ἐν πολέμῳ διενήργουν τὴν στρατολογίαν καὶ εἶχαν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ.

Οἱ **τιμηταί** εἶχαν μεγάλην θέσιν εἰς τὴν ρωμαϊκὴν πολιτείαν. Ἦσαν 2 καὶ ἐξελέγοντο κατὰ πενταετίαν διὰ 18 μῆνας. Τὸ ἔργον τῶν τιμητῶν ἦτο σημαντικώτατον.

1) Ἐκαμναν τὴν **τίμησιν τῶν πολιτῶν**, κατέτασσαν δηλαδὴ αὐτοὺς ἀναλόγως τῆς κατοικίας καὶ περιουσίας εἰς τὰς φυλάς, τὰς τάξεις καὶ τοὺς λόχους. 2) Συνέτασσον τὸν **κατάλογον τῶν συγκλητικῶν**, ὠρίζαν δηλαδὴ ποιοὶ ἐξ ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἐχρημάτισαν ἄρχοντες, ἐδικαιοῦντο νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν σύγκλητον καὶ ποιοὶ δι' ἀνάρμοστον διαγωγὴν ἔπρεπε νὰ ἐκβληθοῦν ἢ νὰ ἀποκλεισθοῦν ἀπ' αὐτῆν. 3) Συνέτασσον **εἶδος προῦπολογισμοῦ** τοῦ κράτους. 4) Τὸ σπουδαιότερον ἔργον τῶν τιμητῶν ἦτο ἡ **ἐπίβλεψις τῶν ἠθῶν**. Εἰς τοὺς δεικνύοντας ἄσυμ-

βίβαστον συμπεριφορὰν μὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ Ρωμαίου ἐπέβαλλον τὴν στέρησιν τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων. Διὰ τοῦτο οἱ Ρωμαῖοι ἐσέβοντο καὶ ἐφοβοῦντο πολὺ τοὺς τιμητὰς καὶ ἦτο παροιμιώδης ἡ αὐστηρότης πολλῶν ἐξ αὐτῶν.

Οἱ **πραίτωρες** ἦσαν δικασταί, στρατηγοὶ καὶ διοικηταὶ ἐπαρχιῶν. Κατ' ἀρχὰς ὑπῆρχεν εἰς πραίτωρ, ὁ ὁποῖος ἐδίκασεν τὰς δίκας μεταξὺ τῶν ρωμαίων πολιτῶν καὶ ἐλέγετο ὁ σ τ υ δ ί κ η ς. Βραδύτερον διὰ τὰς ὑποθέσεις τῶν ξένων ὠρίσθη νέος πραίτωρ, ὁ λεγόμενος ξ ε ν ο δ ί κ η ς. "Όταν ὅμως αἱ ρωμαϊκαὶ στρατιαὶ ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ οἱ δύο ὑπατοὶ δὲν ἐπῆρκουν διὰ τὴν διοίκησιν αὐτῶν, ἐξελέγοντο καὶ ἄλλοι πραίτωρες καὶ διοικηταὶ στρατιῶν. Ἀργότερα ἐστέλλοντο ὡς διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν πραίτωρες. Διὰ τοῦτο ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν διαρκῶς ἠϋζάνετο.

Οἱ **ταμίαι** ἐπίσης ἦσαν πολλοὶ καὶ εἶχαν τὴν οἰκονομικὴν διαχείρισιν. Δύο ἕμεναν εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἐφύλατταν τὸ δημόσιον ταμεῖον, ἄλλοι παρηκολούθουν τοὺς ὑπάτους καὶ τοὺς πραίτωρας εἰς τὰς ἐκστρατείας ἢ εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν.

Οἱ **ἀγορανόμοι** ἐπέβλεπαν τὸν ἐπισιτισμὸν τῆς Ρώμης, τὴν συντήρησιν τῶν δρόμων καὶ διωργάνωναν τὰ δημόσια θεάματα.

Οἱ **δήμαρχοι**, οἱ ὁποῖοι ἔφθασαν μέχρι τοῦ ἀριθμοῦ τῶν 10, εἶχαν πάντοτε μεγίστην δύναμιν, ἢ ὅποια συνίστατο κυρίως εἰς τὸ *veto* ἐπὶ τῶν πράξεων τῶν ἀρχόντων καὶ εἰς τὸ ἱερὸν καὶ ἀπαραβίαστον τοῦ προσώπου των. Μόνον ἐπὶ τῶν πράξεων τῶν δικτατῶρων καὶ τῶν τιμητῶν ἤργει τὸ *veto* τῶν δημάρχων.

Ὁ **δικτάτωρ**, καθὼς γνωρίζομεν, ἦτο ἑκτακτος ἄρχων, ἐκλεγόμενος εἰς μεγάλους ἐξωτερικοὺς ἢ ἐσωτερικοὺς κινδύνους τῆς πολιτείας. Ἀπὸ τὸ τέλος ὅμως τοῦ δευτέρου καρχηδονικοῦ πολέμου οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἐξέλεγαν πλέον δικτάτωρας, ἀλλ' ἀνέθεταν εἰς τοὺς ὑπάτους δικτατωρικὴν ἐξουσίαν.

Ἐκτὸς τῶν τιμητῶν καὶ τῶν δικτατῶρων οἱ ἄρχοντες ἦσαν *ἐ ν ι α ὕ σ ι ο ι*, ἐξελέγοντο ὑπὸ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἦσαν *ὑ π ε ὕ θ υ ν ο ι*, δηλαδὴ μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἀρχῆς των ἔδιδαν λόγον. Μερικοὶ ἐκ τῶν ἀρχόντων εἶχαν ἰδιαίτερα διακριτικὰ σημεῖα. Τοὺς ὑπάτους ἠκολούθουν 12 *ρ α β δ ο ὕ χ ο ι*, τοὺς πραίτωρας 6.

Ὅταν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπαρχιῶν ηὐξήθη πολὺ, οἱ Ῥωμαῖοι ἐδημιούργησαν νέους ἄρχοντας, ἀναπληρωτὰς τῶν ὑπάτων καὶ πραιτῶρων, τοὺς ὁποίους ὠνόμαζαν **ἀνθυπάτους** καὶ **ἀντιπραιτῶρας**.

Ἡ ἐξουσία τοῦ διοικητοῦ τῆς ἐπαρχίας ἦτο πολὺ μεγάλη, διότι ἀντεπροσώπευσε τὴν ρωμαϊκὴν ἀρχήν. Ἦτο συγχρόνως στρατιωτικὸς καὶ πολιτικὸς διοικητής, δηλαδὴ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ, ἀνώτατος δικαστὴς καὶ ἐπόπτης τῆς τάξεως καὶ ἀσφαλείας. Ἐπίσης ἐφρόντιζε διὰ τὴν εἰσπραξίν τῶν φόρων.

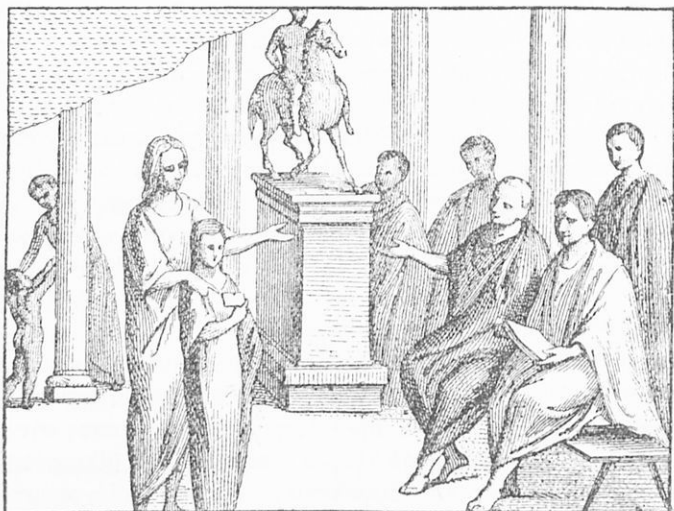
Η ΣΥΓΚΛΗΤΟΣ

Ὅλην τὴν ἐξουσίαν τῆς πολιτείας εἶχε συγκεντρώσει μὲ τὸν καιρὸν ἡ σύγκλητος, ἡ ὁποία μὲ τὴν ἀξιοθαύμαστον σταθερότητα πολλάκις ἔσωσε τὴν Ρώμην εἰς κρισιμωτάτας στιγμὰς. Τὴν σύγκλητον κατήρτιζαν οἱ τιμηταὶ καὶ τὰ μέλη αὐτῆς δὲν ὑπερέβαιναν τὰ 300. Συγκλητικοὶ ἐγίνοντο οἱ χρηματίζαντες ἀνώτεροι ἄρχοντες ἢ δήμαρχοι. Σημαντικὴ ἦτο ἡ ἐξουσία τῆς συγκλήτου εἰς τὰ οἰκονομικά, θρησκευτικὰ καὶ ἐξωτερικὰ ζητήματα. Ὡρίζε τοὺς φόρους, διέθετε τὰ χρήματα τοῦ δημοσίου ταμείου, ἐψήφισε τὰ ἔξοδα καὶ ἐν γένει εἶχε τὴν διαχείρισιν τῶν οἰκονομικῶν, ὅταν δὲν ὑπῆρχαν τιμηταί. Διέτασσε τὰς μεγάλας θρησκευτικὰς τελετάς, τὰς ὁποίας ὑπεδέικνυαν οἱ ἱερεῖς, ἐπέβλεπε τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας καὶ εἶχε τὴν ἐποπτείαν τῆς ἐθνικῆς λατρείας. Ἐδέχετο καὶ ἀπέστελλε πρεσβευτάς, διεπραγματεύετο μὲ ξένα κράτη, ἐπρότεινε τὸν πόλεμον ἢ τὴν εἰρήνην εἰς τὴν ἐκκλησίαν κτλ.

Ἡ σύγκλητος συνήρχετο εἰς ἰδιαιτέρον οἶκημα, τὸ β ο υ λ ε υ τ ῆ ρ ι ο ν. Αἱ ἀποφάσεις τῆς συγκλήτου ὠνομάζοντο **συγκλητικὰ δόγματα** καὶ εἶχαν ἰσχὺν νόμου. Εἰς τοὺς ξένους ἐπροξένει καταπληκτικὴν ἐντύπωσιν ἡ σοβαρότης καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς συγκλήτου.

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Ὅπως ἡ διοίκησις τῆς Ρώμης, τοιοῦτοτρόπως καὶ ὁ ἰδιωτικὸς βίος διακρίνεται διὰ τὴν τάξιν καὶ τὴν αὐστηρότητα. Τὴν ζωὴν τῆς οἰκογενείας, τὴν γέννησιν, τὸν γάμον, τὴν

Σκηναί ἀπὸ τὴν ζωὴν τῶν παιδιῶν
τοιχογραφία Πομπηίας

Ἡ πρώτη παριστάνει πιθανώτατα μίαν μητέρα, ἡ ὅποια ὁδηγεῖ τὴν κόρην τῆς εἰς τὸ σχολεῖον. Ἡ μικρὰ στέκεται μὲ δειλίαν καὶ σεμνότητα. Ἡ δευτέρα παριστάνει σχολεῖον. Ἐνας μαθητὴς τιμωρεῖται μὲ ραβδισμούς, ἐνῶ οἱ ἄλλοι κάθονται φοβισμένοι καὶ σιωπηλοί.

ἀνατροφήν τῶν τέκνων, τὴν κηδεῖαν κλπ. κανονίζει αὐστηρὰ ἐθιμοτυπία.

Ὁ πατὴρ εἶναι ἄρχων τῆς οἰκογενείας μὲ ἀπεριόριστον ἐξουσίαν, τὰ ἄλλα μέλη, ἡ σύζυγος, τὰ τέκνα, οἱ ὑπηρέται ὀφείλουν ὑπακοὴν εἰς αὐτόν. Αὐτὸς δίδει εἰς τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας τὴν ἄδειαν τοῦ γάμου, εἶναι ὁ ἀνώτατος δικαστὴς καὶ ἔχει δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου ἐπ' αὐτῶν.

Ἀλλὰ ἡ ρωμαία οἰκοδέσποινα ἔχει μεγάλην ἐκτίμησιν καὶ ἐπιβολὴν. Αὐτὴ διοικεῖ τὸν οἶκον καὶ διευθύνει τὰς οἰκιακὰς ἐργασίας, συμμερίζεται ὅλας τὰς τιμὰς τοῦ ἀνδρὸς καὶ χαίρει μεγάλον σεβασμόν.

Η ΓΕΝΝΗΣΙΣ

Ἡ γέννησις τέκνου ἦτο μεγάλη χαρὰ εἰς τὴν οἰκογένειαν. Διὰ τοῦτο ὅταν ἐγεννᾶτο παιδίον, ἡ ἐξώθυρα τῆς οἰκίας ἐκοσμεῖτο μὲ ἄνθη. Τὴν ὀγδόην ἡμέραν διὰ τὰ κοράσια καὶ τὴν ἐνάτην διὰ τὰ ἀγόρια ἐγίνετο ἡ τελετὴ τοῦ καθαρμοῦ, ἡ ὁποία ἦτο μεγάλη ἐορτὴ τῆς οἰκογενείας. Παρίσταντο ὅλοι οἱ συγγενεῖς καὶ ἔδιδαν τὸ ὄνομα εἰς τὸ νεογέννητον. Οἱ Ρωμαῖοι εἶχαν τρία ὀνόματα, τὸ κύριον, τὸ ὄνομα τοῦ γένους καὶ τὸ ἐπώνυμον. Τοιοῦτοτρόπως τὸ πλήρες ὄνομα τοῦ ρήτορος Κικέρωνος, ἦτο Μάρκος Τύλλιος Κικέρων. Τὰ κοράσια ὠνομάζοντο συνήθως μὲ τὸ ὄνομα τοῦ γένους π.χ. Τύλλια ὠνομάζετο ἡ κόρη τοῦ Κικέρωνος.

Η ΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΩΝ

Οἱ Ρωμαῖοι καὶ εἰς τὴν ἀγωγὴν τῶν παιδῶν ἔδωκαν χαρακτηριστικὰ πρακτικόν. Ἀπέβλεπαν τὰ τέκνα τῶν νὰ γίνουν καλοὶ στρατιῶται, καλοὶ πολῖται καὶ καλοὶ ἄρχοντες. Τὰ σχολεῖα, τὰ ὁποῖα ἦσαν μικρὰ καὶ συνοικιακά, συνετήρουν συνήθως δοῦλοι ἐγγράμματοι, οἱ ὁποῖοι ἐδίδασκαν ἀνάγνωσιν, γραφὴν καὶ ἀριθμητικὴν καὶ ἐπέβαλλαν εἰς τοὺς μικροὺς μαθητὰς τὴν ἀποστήθισιν γνομικῶν καὶ νόμων.

Ἀπὸ τὸ 13ον ἔτος τὰ παιδιὰ ἐφοίτων εἰς τὸν γυμνασίον, ὁ ὁποῖος ἀνεγίνωσκε καὶ ἡρμήνευε τὰ κείμενα τῶν συγγραφέων καὶ τὴν δωδεκάδελτον. Γενικῶς ὅμως ἡ ἀγωγή τῶν παιδῶν εἰς τὴν Ρώμην μέχρι τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος παρέ-

μεινε στοιχειώδης καὶ μόνον ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐλληνικῆς παιδείας ἤρχισαν οἱ Ρωμαῖοι νὰ αἰσθάνωνται τὴν ἀνάγκην ἀνωτέρας μορφώσεως. Τότε ἰδρύθησαν ρητορικαὶ σχολαί, ὅπου οἱ νέοι ἤσκοῦντο εἰς τὴν ρητορείαν. Ἀλλ' οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἔφθασαν τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν μόρφωσιν. Ἐθεώρουν περιττὸν ὅ,τι δὲν τοὺς ὠφέλει πρακτικῶς καὶ δὲν εἶχαν ἀγάπην πρὸς τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας ὅπως οἱ Ἕλληνες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

Η ΠΑΛΗ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΚΑΡΧΗΔΟΝΟΣ

ΤΑ ΑΙΤΙΑ

Μὲ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰταλίας ἡ Ρώμη ἔγινε μεγάλη δύναμις καὶ ἤρχισε νὰ ἔχη βλέψεις εἰς τὴν θάλασσαν. Αὐτὸ τὴν ἔφερεν εἰς σύγκρουσιν μὲ τὸν πλησιέστερον γείτονά της, τὴν Καρχηδόνα. Τὸ μῆλον τῆς ἔριδος εἶναι ἡ Σικελία, τὴν ὁποίαν οἱ Ρωμαῖοι ἐθεώρουν ὡς φυσικὴν προέκτασιν τῆς ἰταλικῆς χερσονήσου, ἐνῶ διὰ τοὺς Καρχηδονίους ἦτο μία ἀπὸ τὰς βάσεις τοῦ ἀποικιακοῦ των κράτους. Ὁ Πύρρος εἶχε διακρίνει τὴν μεγάλην σημασίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἡ μεγαλόνησος διὰ τοὺς δύο λαούς, καὶ διὰ τοῦτο ὅταν ἔφευγεν ἀπ' αὐτὴν, εἶπε: Τί ὠραῖον πεδίου ἀγώνων ἀφίνομεν εἰς τοὺς Ρωμαίους καὶ Καρχηδονίους! Αἱ ἀντίζηλοι πόλεις ἐπάλαισαν πράγματι περισσότερον ἀπὸ ἓνα αἰῶνα (264—146) καὶ ἔγιναν τρεῖς μεγάλοι πόλεμοι, οἱ ὁποῖοι εἰς τὴν ἱστορίαν ὀνομάζονται καρχηδονικοὶ πόλεμοι.

Η ΚΑΡΧΗΔΩΝ

Ἡ Καρχηδὼν ἦτο φοινικικὴ ἀποικία ἰδρυθεῖσα περὶ τὸ 800 π.Χ. ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς Τύρου εἰς τὴν θέσιν τῆς σημερινῆς Τύνιδος. Κειμένη ἐπὶ λόφου εἰς τὸ κέντρον χερσονήσου ἐξουσίαζεν ἀπὸ τὸν ἀσφαλῆ λιμένα της τὸ μεταξὺ τῆς Σικελίας καὶ Ἀφρικῆς στενόν, τὸ ὁποῖον ἐνώνει τὰς δύο μεγάλας λεκάνας τῆς Μεσογείου. Ὅταν κατεστράφη ἡ μητρόπολις Τύρος, ἡ Καρχηδὼν ἔγινε κυρία τῶν φοινικικῶν σταθμῶν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς, ἵδρυσε καὶ αὐτὴ πλῆθος ἐμπορικῶν πρακτορείων εἰς τὴν Ἰσπανίαν, Σικελίαν, Σαρδηνίαν καὶ εἰς τὰς Βαlearίδας νήσους καὶ τέλος ἐσχημάτισε κράτος ἐκτεταμένον εἰς τὴν Ἀφρικὴν, ἀφοῦ ὑπέ-

ταξε τὰς ἰθαγενεῖς φυλὰς μέχρι τῶν Ἑρακλείων στηλῶν καὶ τῶν συνόρων τῆς Αἰγύπτου.

Ἄλλ' οἱ σημιταὶ κατακτηταὶ δὲν κατῴρθωσαν νὰ ἀφομοιώσουν τοὺς ἰθαγενεῖς τῆς Ἀφρικῆς καὶ τὰ δύο ἔθνη ἔμειναν ξένα μεταξύ των καὶ κατὰ βάθος ἐχθρικά.

Οἱ Καρχηδόνιοι ἐπλούτησαν ἀπὸ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν, ἐδημιούργησαν ἰσχυρὸν καὶ πολυπληθῆ πολεμικὸν στόλον καὶ ἐκόσμησαν τὴν πόλιν των μὲ ὠραία οἰκοδομήματα. Δικαίως ἔλεγαν ὅτι ἡ Καρχηδὼν ἦτο ἡ πλουσιωτέρα πόλις

Νόμισμα Καρχηδόνας

χάλκινον, 4ος αἰών, τέχνη ἑλληνικὴ

1. Κεφαλὴ τῆς θεᾶς τῆς γεωργίας. 2. Ἄλογο νουμιδικό, λεπτὸ καὶ εὐκίνητο, ποὺ θυμίζει τοὺς ἀραβικοὺς ἵππους τῆς ἐποχῆς μας.

τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ ἡ ἰσχυροτέρα ναυτικὴ δύναμις τῶν χρόνων τῆς. Τὸ κράτος κυβερνοῦν οἱ πλούσιοι ἔμποροι, οἱ ὅποιοι κρατοῦν τὸν λαὸν μακρὰν τῆς διοικήσεως καὶ ἐπιτηροῦν αὐτὸν αὐστηρῶς. Οἱ Καρχηδόνιοι ἐκλέγουν κατ' ἔτος δύο ἀνωτέρους ἄρχοντας, οἱ ὅποιοι ὀνομάζονται **σομφέται**, πράγματι ὅμως τὴν ἐξουσίαν ἔχει τὸ συμβούλιον τῶν 100, δηλαδὴ ἡ **σύγκλητος** τῆς Καρχηδόνας.

Οἱ Καρχηδόνιοι δὲν εἶχαν ἐθνικὸν στρατόν, ἀλλὰ ξένον μισθοφορικόν. Μόνον οἱ ἀξιωματικοὶ ἦσαν Καρχηδόνιοι. Ἔστηρίζοντο ὅμως πολὺ εἰς τὸ ναυτικὸν των, τὸ ὅποιον ἦτο πολὺ ἀριθμὸν καὶ ἀποτελεῖτο ἀπὸ τὰ τελειότερα πλοῖα τῆς ἐποχῆς, ἀπὸ πεντήρεις.

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΚΑΡΧΗΔΟΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (264-241)

Τὸν πρῶτον καρχηδονικὸν πόλεμον δὲν γνωρίζομεν καλῶς. Ἄλλ' εἶναι βέβαιον ὅτι οἱ δύο ἀντίπαλοι ἐπάλαισαν μὲ πείσμα ἐπὶ 23 ἔτη εἰς τὴν ξηρὰν καὶ εἰς τὴν θάλασσαν.

Ἀφορμὴ καὶ κύριον θέατρον τοῦ πολέμου ἦτο ἡ Σικελία. Οἱ Καρχηδόνιοι εἶχαν καταλάβει σημαντικὸν μέρος τῆς νήσου, ἀλλὰ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι διεβίβασαν εἰς αὐτὴν στρατὸν καὶ ἤρχισεν αἱματηρὰ πάλη (264).

Οἱ Ῥωμαῖοι ἐπεκράτησαν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ περιώρισαν τὸν

ἐχθρὸν εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον τῆς νήσου. Ἄλλ' ἦτο φανερόν ὅτι ὁ πόλεμος δὲν θὰ ἐτελείωνεν, ἐφόσον οἱ Καρχηδόνιοι ἐξουσίαζαν τὴν θάλασσαν. Οἱ Ῥωμαῖοι κατεσκεύασαν στόλον καὶ ἐνίκησαν ἐπανειλημμένως τοὺς Καρχηδονίους. Τὸ γεγονός ἐπροξένησε ζοηρὰν ἐντύπωσιν καὶ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς διάφορα μυθεύματα. Διηγήθησαν ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ἔλαβαν ὡς ὑπόδειγμα καρχηδονικὸν πλοῖον, τὸ ὅποιον εἶχε ναυαγήσει εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἰταλίας, καὶ κατεσκεύασαν 130 πλοῖα ἐντὸς δύο μηνῶν, ὅτι ἐξήσκησαν τοὺς ἀπείρους εἰς τὰ θαλασσινὰ ναῦτας εἰς τὴν ξηρὰν καὶ τέλος ὅτι ὁ ὑπάτος Γάϊος Δουί-

λ ι ο ς ἀνεκάλυψε μηχανήμα, τὸν λεγόμενον κ ό ρ α κ α, τὸ ὁποῖον ἔρριπτεν εἰς τὰ ἐχθρικά πλοῖα καὶ κατώρθωνε μὲ αὐτὸ νὰ τὰ προσκολλήσῃ εἰς τὰ ρωμαϊκὰ καὶ τοιουτοτρόπως μετέβαλλε τὴν ναυμαχίαν εἰς πεζομαχίαν.

Ἐνθαρρυνθέντες ἀπὸ τὴν ἐπιτυχίαν οἱ Ρωμαῖοι ἔστειλαν στρατὸν εἰς τὴν Ἀφρικὴν ὑπὸ τὸν ὑπάτον **Ρήγουλον**. Ἄλλ' οἱ ἰθαγενεῖς, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχαν ἐλπίσει, δὲν ἐκινήθησαν καὶ τὸν μισθοφορικὸν στρατὸν τῆς Καρχηδόνας διωργάνωσεν ὁ ἐξόριστος σπαρτιάτης **Ξάνθιππος**, τὸν ὁποῖον εἶχαν προσλάβει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των οἱ Καρχηδόνοι. Ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ἐνίκηθη καὶ ὁ Ρήγουλος ἔπεσεν αἰχμάλωτος (255).

Μετὰ τὴν μεγάλην αὐτὴν ἀποτυχίαν τῶν Ρωμαίων ὁ πόλεμος περιωρίσθη πάλιν εἰς τὴν Σικελίαν, ὅπου ὁ δραστήριος Καρχηδόnius στρατηγὸς **Ἀμίλκας Βάρκας** ἀντέταξε ζωήραν ἀντίστασιν. Τοιουτοτρόπως ὁ πόλεμος διαιωνίζετο καὶ ἐξήντλει τοὺς ἀντιπάλους. Ἀλλὰ οἱ Ρωμαῖοι κατεσκεύασαν 200 νέα πλοῖα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐνίκησαν τὸν καρχηδονικὸν στόλον εἰς τὰς δυτικὰς ἀκτὰς τῆς Σικελίας (241). Οἱ Καρχηδόνοι ἐξηντλημένοι ἐζήτησαν εἰρήνην. Παρέδωσαν τὴν Σικελίαν καὶ τὰς 241
περίξ νήσους καὶ ἐπλήρωσαν μεγάλην πολεμικὴν ἀποζημίωσιν (241). Ὁ Ἀμίλκας Βάρκας ὑπεχρεώθη νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Σικελίαν, ἣ ὁποία ἔγινε ρωμαϊκὴ ἐπαρχία.

Ἀμέσως μετὰ τὴν εἰρήνην εἰς τὴν Καρχηδόνα ἐγένινεν ἐπικίνδυνος ἐξέγερσις τῶν μισθοφόρων καὶ τῶν ἰθαγενῶν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐπωφελήθησαν οἱ Ρωμαῖοι καὶ κατέλαβαν δύο ἄλλας νήσους, τὴν **Σαρδηνίαν** καὶ τὴν **Κορσικὴν**.

ΜΕΤΑΞΥ ΔΥΟ ΠΟΛΕΜΩΝ

Ἡ εἰρήνη μεταξὺ Ρώμης καὶ Καρχηδόνας διήρκεσεν 22 ἔτη (241—218) καὶ ἦτο μόνον προσωρινὴ ἀνακωχή. Ἀμέσως μετὰ τὸν πόλεμον ἐγένιναν μεγάλαι ταραχαὶ εἰς τὴν Καρχηδόνα. Οἱ ἔμποροι ἤθελαν νὰ διαλύσουν τὸν στρατὸν, διότι ἐφοβοῦντο τοὺς ἀξιωματικούς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν φιλοπόλεμοι καὶ δὲν ἤθελαν νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς Ρώμης. Οἱ ἀξιωματικοὶ πάλιν ἤθελαν νὰ κάμουν δημοκρατικὸν τὸ πολίτευμα καὶ νὰ καταρτίσουν ἔθνικόν στρατὸν ὅπως καὶ ἡ Ρώμη. Ἀρχηγὸς τῆς πολεμικῆς μερίδος ἦτο ὁ ὀνομαστὸς στρατηγὸς

Ἀμίλκας Βάρκας. Ἡ κυβέρνησις διὰ νὰ τὸν ἀπομακρύνῃ, τὸν ἔστειλεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἐκεῖ ὁ Ἀμίλκας κατήρτισεν ἀξιόλογον στρατόν, ἐκυρίευσεν τὴν νοτιοανατολικὴν Ἰσπανίαν καὶ ἵδρυσεν ἀληθινὸν κράτος. Υἱὸς τοῦ Ἀμίλκα ἦτο ὁ περίφημος Ἀννίβας, ὁ ὁποῖος ἔμελλε νὰ διαδραματίσῃ μέγιστον πρόσωπον κατὰ τὸν προσεχῆ πόλεμον. Ὁ Ἀννίβας ἐσυνέχισε τὸ ἔργον τοῦ πατρὸς του, ἐξέτεινε τὰς κτήσεις του εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ παρεσκεύασεν ἀξιόλογον στρατιωτικὴν δύναμιν.

Εἰς τὸ διάστημα αὐτὸ καὶ οἱ Ρωμαῖοι εἶχαν σημαντικὰς ἐπιτυχίας. Ὑπέταξαν τὴν ἐν τεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν (225–218) καὶ διωργάνωσαν αὐτὴν με ἀποικίας καὶ ὁδοὺς κατὰ τὸ γνωστὸν σύστημα. Τὴν Ἀδριατικὴν θάλασσαν ἐκαθάρισαν ἀπὸ τοὺς Ἰλλυριοὺς πειρατὰς καὶ ἀποκατέστησαν τὴν ἀσφάλειαν εἰς τὴν Ἀδριατικὴν καὶ τὸ Ἴόνιον. Αἱ μεγάλαι ἐμπορικαὶ πόλεις Ἐπίδαμνος, Ἀπολλωνία καὶ Κέρκυρα εἰσῆλθαν εἰς τὴν ρωμαϊκὴν συμμαχίαν, τὸ ὅποιον ἀνησύχησε τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας καὶ ἔγινε τὸ προοίμιον σοβαρῶν προστριβῶν μεταξύ Μακεδονίας καὶ Ρώμης.

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΚΑΡΧΗΔΟΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (218–201)

Ἡ ἀφορμὴ διὰ νέον πόλεμον μεταξύ Ρώμης καὶ Καρχηδό-
νος δὲν ἤργησε νὰ δοθῇ. Ὁ Ἀννίβας ἀφοῦ συνεπλήρωσε τὴν
κατάκτησιν τῆς Ἰσπανίας μέχρι τοῦ Ἰβηρος, ἐπολιόρκει τὴν
πόλιν Ζάκανθαν, ἡ ὁποία ἦτο σύμμαχος τῆς Ρώμης. Ἡ Ρώμη
ἠθέλησε νὰ προστατεύσῃ τὴν πόλιν, ἀλλ' ὁ Ἀννίβας ἀπέ-
κρουσε τὴν ρωμαϊκὴν ἀνάμειξιν καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Ζάκανθαν
μετὰ ὀκτάμηνον πολιορκίαν (219). Οἱ Ρωμαῖοι ἔστειλαν τότε
πρεσβεῖαν εἰς τὴν Καρχηδόνα ὑπὸ τὸν Φάβιον καὶ ἐζήτησαν
τὴν παράδοσιν τοῦ Ἀννίβα. Ἀλλ' αἱ διαπραγματεύσεις πα-
ρετείνοντο τότε, καθὼς γράφει ὁ Τίτος Λίβιος.

Ὁ ρωμαῖος πρέσβυς ἀφοῦ ἐκόλπωσε τὸ ἱμάτιον, εἶπε: Φέρω ἐδῶ τὴν
εἰρήνην καὶ τὸν πόλεμον, ἐκλέξατε. Ἐκλέξατε σεις, ἀπήντησαν οἱ Καρ-
χηδόνιοι μετὰ τὴν αὐτὴν ἀλαζονείαν. Τὸν πόλεμον, ἀπαντᾷ ὁ Φάβιος,
τινάσσων τὸ ἱμάτιον. Τὸν δεχόμεθα, ἀνέκραξαν ὅλοι οἱ Καρχηδόνιοι,
καὶ θὰ τὸν διεξαγάγωμεν ὅπως τὸν ἐδέχθημεν (Τίτ. Λιβ. βιβλ. XXI).

Παρὰ τὰς προσπάθειάς τῆς φιλειρηνικῆς μερίδος ὁ πόλεμος

ἐκηρύχθη τὸ 218. Ὁ δεύτερος καρχηδονικὸς πόλεμος εἶναι ἀπὸ
 218 τοὺς δραματικωτέρους τῆς ἱστορίας, διεξήχθη κυρίως εἰς
 τὴν Ἰταλίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς πολλὰ μέρη τῆς Εὐρώπης κα-
 θὼς καὶ εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἔλαβε χαρακτῆρα παγκοσμίου
 πολέμου.

Ο ANNIBΑΣ

Ἦρως τοῦ μεγάλου αὐτοῦ πολέμου εἶναι ὁ Ἀννίβας. Ἐγεν-
 νήθη τὸ 247 καὶ ἐπαιδεύθη ὑπὸ τοῦ πατρός του, ὁ ὁποῖος

Ἀννίβας

μαρμαρινὴ προτομή—Νεάπολις

Ἡ ἀνωτέρω προτομή ὑποθέτουν ὅτι πα-
 ριστάνει τὸν Ἀννίβαν. Τὸ πρόσωπον,
 τριγυρισμένον ἀπὸ κοντὴν γενειάδα, εἶναι
 ἐκφραστικόν.

τοῦ ἐνέπνευσεν ἄσπονδον
 μῖσος κατὰ τῶν Ρωμαίων.
 Εἰς πολὺ μικρὰν ἡλικίαν
 ἦλθεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν
 καὶ ὑπηρέτησεν ὡς ἄξι-
 ωματικὸς μέχρι τοῦ 221,
 ὁπότε ἀνεκηρύχθη στρα-
 τηγὸς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ.

Ἡ φύσις εἶχε προικίσαι
 τὸν Ἀννίβαν μὲ ἐξαιρετι-
 κά προτερήματα, τὰ ὁ-
 ποῖα ἐξεδηλώθησαν πολὺ
 ἐνωρὶς καὶ ἀνέδειξαν αὐ-
 τὸν μέγαν. Τολμηρὸς εἰς
 τὰς ἐπιχειρήσεις καὶ ψύ-
 χραιμος εἰς τοὺς κινδύνους,
 ἐκέρδισε τὴν λατρείαν καὶ
 τὴν ἀφοσίωσιν τοῦ στρα-
 τοῦ. Ἀκατάβλητος εἰς
 τοὺς κόπους, εἰς τὴν αὐ-
 πνίαν καὶ εἰς τὰς στερή-

σεις, συνεμερίζετο ὅλας τὰς περιπετείας τῶν στρατιωτῶν του
 καὶ πρῶτος ἔδιδε τὸ παράδειγμα ἰδεώδους στρατιωτικῆς ἀγω-
 γῆς. Διὰ τοῦτο ἐγοήτευεν αὐτοὺς καὶ τοὺς ἔσυρεν ὅπου ᾔθελεν.

Ἀλλ' ὁ Ἀννίβας κατεῖχε κυρίως τὰ προσόντα μεγάλου στρα-
 τηγοῦ. Ἦξευρε νὰ παρασύρῃ τὸν ἐχθρὸν ὅπου ᾔθελεν, ἐλάμ-
 βανε καὶ ἐξετέλει μὲ ταχύτητα καταπληκτικὴν τὰς πλέον
 τολμηρὰς ἀποφάσεις, οὐδέποτε ἔχανε τὸ θάρρος του καὶ εἰς

τὰς δυσμενεῖας τῆς τύχης συνήθιζε νὰ καρτερῇ. Εἶχε τὴν πο-
νηρίαν τοῦ Φιλίππου καὶ τὴν ἀνδρείαν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.
Ὑπῆρξεν ἀπὸ τοὺς ἀξιολογωτέρους πολεμιστὰς τῆς ἀρχαι-
ότητος καὶ ἓνας ἀπὸ τοὺς μεγίστους στρατηγοὺς ὅλων τῶν
χρόνων.

Η ΔΙΑΒΑΣΙΣ ΤΩΝ ΑΛΠΕΩΝ

Οἱ Ρωμαῖοι ἦσαν ἐτοιμοὶ νὰ ἀναλάβουν τὴν ἐπίθεσιν, ἀφοῦ
μάλιστα ἦσαν κύριοι εἰς τὴν θάλασσαν. Εἶχαν ἐτοιμάσει δύο

στρατίας, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἡ μία θὰ ἀπεβιβάζετο εἰς τὴν Ἀφρι-
κὴν, ἡ ἄλλη εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἀλλ' ὁ Ἀννίβας ἀνέτρεψε τὸ
σχέδιον τῶν Ρωμαίων διὰ τολμηρᾶς ἐπιχειρήσεως κατὰ τῆς
Ἰταλίας. Εἶχε σαφεῖς πληροφορίες ὅτι οἱ Γαλάται τῆς ἄνω
Ἰταλίας, οἱ ὅποιοι ἔφεραν βαρέως τὸν ρωμαϊκὸν ζυγόν, ἦσαν
πρόθυμοι νὰ ἐνωθοῦν μαζί του. Ἐπίσης εἶχεν ἔλθει εἰς συνεν-
νόησιν μὲ τὸν Φίλιππον Ε' τῆς Μακεδονίας, ὁ ὅποιος ἀπὸ τοῦ
Ἰλλυρικοῦ πολέμου ἦτο ἐχθρὸς τῶν Ρωμαίων.

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 218 ὁ Ἀννίβας διῆλθε τὸν Ἰβηρα, τὰ Πυ-
ρρηναῖα καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν Ροδανὸν ποταμὸν ὁδηγῶν ἀξιο-

λογώτατον στρατόν, 50 χιλ. πεζούς και 9 χιλ. ἵππεις ἰσπανούς και βερβέρους τῆς Ἀφρικῆς. Ἐξαίρετοι ἰδίως ἦσαν οἱ νομί-
δαι ἵππεις, ἀσυναγώνιστοι εἰς τὰς ἐπιθέσεις και τὰς ἀνιχνεύ-
σεις. Περίπου 40 πολεμικοὶ ἐλέφαντες παρηκολούθουν τὸ στρά-
τευμα, διὰ νὰ χρησιμεύουν ὡς προχώματα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ,
νὰ διασποῦν τὰς τάξεις αὐτοῦ ἢ τέλος διὰ νὰ θραύουν μὲ τὸν
ὄγκον τοῦ σώματός των τὸ ρεῦμα τῶν ποταμῶν και νὰ διευ-
κολύνουν τὴν διάβασιν. Αἱ ρωμαϊκαὶ δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι εἶχαν
φθάσει διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Μασσαλίαν, δὲν κατώρθωσαν νὰ
ἐμποδίσουν τὸν Ἀννίβαν νὰ διαβῇ τὸν Ροδανόν.

Κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον ὁ Ἀννίβας εὐρίσκετο εἰς τὰ ὄροπέ-
δια τῶν Ἀλπεων. Διὰ τοῦ σημερινοῦ μικροῦ ἀγίου Βερ-
νάρδου, ὅπως ὑποθέτουν, ὁ καρχηδονικὸς στρατὸς κατόπιν
ἀπεριγράπτων δυσκολιῶν κατῆλθεν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὑπέστη
φρικώδεις ἀπώλειαι και ἀπέμειναν μόνον 20 χιλ. πεζοί, 5 χιλ.
ἵππεις και 20 ἐλέφαντες.

ΑΙ ΠΡΩΤΑΙ ΝΙΚΑΙ

Ὁ ὕπατος **Πόπλιος Κορνήλιος Σκιπίων** ἔσπευσε νὰ
συναντήσῃ τὸν Ἀννίβαν, τὸν ὁποῖον ἐνόμιζεν ἐξηντημένον.
Ἄλλ' εἰς τὴν ἵππομαχίαν παρὰ τὸν παραπόταμον τοῦ Πάδου
Τί κ ι ν ο ν ἠττήθη και ἐρρίφθη πέραν τοῦ ποταμοῦ. Ἐν τῷ
μεταξύ οἱ Ρωμαῖοι ἀνακαλέσαντες ἀπὸ τὴν Σικελίαν τὴν στρα-
τιάν, τὴν ὁποίαν ἐτοίμασαν διὰ τὴν Ἀφρικὴν, διέταξαν αὐτὴν
νὰ ἐνωθῇ μὲ τὸν Σκιπίωνα. Εἰς τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Πάδου
εἰς τὸν παραπόταμον Τ ρ ε β ί α ν ὁ Ἀννίβας ἐπέφερε τελείαν
καταστροφὴν εἰς τὸν ρωμαϊκὸν στρατόν (Δεκέμβριος 218).
Αἱ νῆκαι αὐταὶ περιέβαλαν μὲ αἶγλην τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀν-
νίβα. Ὅλη ἡ ἄνω Ἰταλία προσεχώρησεν εἰς αὐτόν και 20
χιλ. Γαλάται ἐνίσχυσαν τὸν στρατόν του.

Οἱ Ρωμαῖοι ἐπεχείρησαν μὲ δύο νέας στρατιάς νὰ ἐμποδί-
σουν τὴν κάθοδον τοῦ Ἀννίβα εἰς τὴν μέσσην Ἰταλίαν. Ἄλλ'
ὁ Καρχηδόνιος στρατηλάτης διέβη τὰ Ἀπέννινα ἀπὸ ἄλλα
σημεῖα και ἀπροσδοκῆτως ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Τυρρηνίαν εἰς
τὰ νῶτα τῶν ρωμαϊκῶν θέσεων. Ὁ ὕπατος **Φλαμινίνος** παρε-
σύρθη ὑπὸ τοῦ πονηροῦ ἀφρικανοῦ εἰς τὸ στενὸν μεταξύ τῆς
λίμνης Τ ρ α σ ι μ έ ν η ς και τῶν παρακειμένων λοφίσκων και

μέ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ στρατοῦ του κατεστράφη (217). Περίπου 15 χιλ. στρατιῶται ἐφονεύθησαν χωρὶς νὰ ποθοῦσιν νὰ παραταχθοῦν εἰς μάχην.

KANNAI (216)

Ἡ ὁδὸς πρὸς τὴν Ρώμην ἦτο ἀνοικτὴ. Ἀλλ' ὁ Ἀννίβας δὲν ἐθεώρησε φρόνιμον νὰ βαδίσῃ κατ' αὐτῆς, ὅπως πρὸ 70 περίπου ἐτῶν καὶ ὁ Πύρρος. Ἐγνώριζε τὴν δυσκολίαν τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ ἐσκέφθη νὰ ἀπογυμνώσῃ πρῶτον τὴν Ρώμην ἀπὸ τοὺς συμμάχους της. Διέσχισε λοιπὸν τὸ ὄρεινόν Σάμνιον καὶ κατῆλθεν εἰς τὴν Καμπανίαν, ὅπου ἤλπιζε νὰ ἀποκτήσῃ τὴν Καπύην, θέσιν σπουδαιοτάτην διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις του. Εἰς τὴν Ρώμην ἐγίνοντο δραστήριοι προπαρασκευαί. Ἐστρατολόγησαν νέον στρατὸν καὶ διώρισαν δικτάτωρα τὸν **Φάβιον**, ὁ ὁποῖος ἐφήρμοσε νέαν τακτικὴν. Ἀπέφυγε νὰ δώσῃ μάχην καὶ παρηκολούθει τὸν ἐχθρὸν προσπαθῶν νὰ τὸν ἐξαντλήσῃ μὲ αἰφνιδιαστικὰς ἐπιθέσεις καὶ μικροσυμπλοκάς. Κατῴρθωσε μάλιστα μίαν φορὰν νὰ φέρῃ τὸν Ἀννίβαν εἰς μεγάλην στενοχωρίαν. Διὰ τὴν τακτικὴν αὐτὴν ὠνομάσθη ὁ Φάβιος μελλήτης. Τὸ σχέδιον ὅμως τοῦ συνετοῦ δικτάτωρος δὲν ἤρεσκεν εἰς τοὺς Ρωμαίους καὶ προπάντων εἰς τοὺς συμμάχους Ἰταλοὺς, οἱ ὁποῖοι ὑπέφεραν ἀπὸ τὰς καταστροφὰς τῶν Καρχηδονίων. Διὰ τοῦτο οἱ Ρωμαῖοι κατήργησαν τὸ ἐπόμενον ἔτος τὴν δικτατωρίαν καὶ ἐξέλεξαν πάλιν δύο ὑπάτους, τὸν **Αἰμίλιον Παῦλον** καὶ τὸν **Τερέντιον Οὐάρρωνα**, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνετέθη ἡ διοίκησις τοῦ νέου μεγάλου στρατοῦ.

Οἱ ὑπατοὶ ὠδήγησαν τὸν ρωμαϊκὸν στρατὸν εἰς τὴν καταστροφὴν. Ἡ μοιραία σύγκρουσις ἐπῆλθε τὴν 2 Αὐγούστου 216 εἰς τὴν ἀμμώδη πεδιάδα τῆς Ἀπουλίας παρὰ τὴν πόλιν Κάννας. Ἡ παρὰ τὰς Κάννας μάχη εἶναι κλασσικὸν παράδειγμα κυκλώσεως διὰ τῶν πτερύγων καὶ τὸ ἀριστούργημα τῆς τακτικῆς τοῦ Ἀννίβα. Ἐπύκνωσε τὰς πτέρυγας καὶ ἠραίωσε τὸ κέντρον, ἐνῶ οἱ Ρωμαῖοι εἶχαν κάμει τὸ ἀντίθετον. Ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ἐκυκλώθη καὶ ὑπέστη τρομερὰν καταστροφὴν. Τὸ ἥμισυ σχεδὸν ἐσφάγη, σημαντικὸν μέρος ἠχμαλωτίσθη καὶ μόλις 15 χιλ. ἐσώθησαν ὑπὸ τὸν Οὐάρρωνα. Ὁ Αἰμ. Παῦλος καὶ σχεδὸν ὅλοι οἱ ἀξιωματικοὶ ἔπεσαν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης.

Αἱ συνέπειαι τῆς νίκης ἦσαν σοβαρώταται. Αἱ πόλεις τῆς κάτω Ἰταλίας παρεδόθησαν, ἡ Καπύη ἤνοιξε τὰς πύλας. Ὁ Φίλιππος τῆς Μακεδονίας ἔκλεισε συμμαχίαν πρὸς τὸν Ἀννίβαν καὶ αἱ Συρακοῦσαι συνετάχθησαν μετὰ τοὺς Καρχηδονίους. Ὁ Ἀννίβας προήλασεν εἰς τὴν Καμπανίαν καὶ διεχείμασεν εἰς τὴν Καπύην.

ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΗΣ ΤΥΧΗΣ

Παρ' ὅλας τὰς ἐπιτυχίας αὐτὰς αἱ ἀπόπειραι τοῦ Ἀννίβα νὰ ἀποστατήσῃ τὰς πόλεις τῆς μέσης Ἰταλίας ἐναυάγησαν, οἱ δὲ Ρωμαῖοι ἐδιπλασίασαν τὰς προσπάθειάς των καὶ ἤλλαξαν ἐντελῶς σχέδιον πολέμου.

Εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀνενέωσαν τὴν συνετὴν τακτικὴν τοῦ Φαβίου. Οἱ ὕπατοι **Φάβιος** καὶ **Μάρκελλος** ἐπολιόρκησαν τὴν Καπύην. Ὁ Ἀννίβας ἐπεχείρησε διὰ τῆς περιφήμου πορείας κατὰ τῆς Ρώμης, τὴν ὁποίαν ἐπλησίασε μέχρις ἐνὸς μιλίου (*Hannibal ante portas*), νὰ ἀναγκάσῃ τὸν ρωμαϊκὸν στρατὸν νὰ λύσῃ τὸν πολιορκίαν τῆς Καπύης. Ἀλλ' ὁ ἀντιπερισπασμὸς ἀπέτυχε καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἐκυρίευσαν τὴν Καπύην, τὴν ὁποίαν ἐτιμώρησαν σκληρότατα.

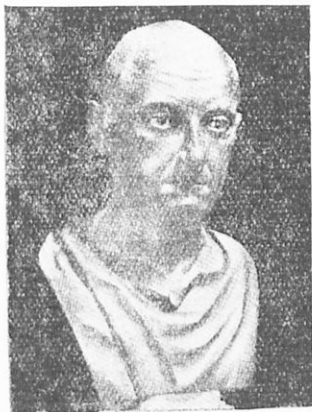
Εἰς τὴν Σικελίαν ὁ Μάρκελλος ἐκυρίευσεν τὰς Συρακούσας παρὰ τὴν πεισματώδη ἀντίστασιν τῶν κατοίκων καὶ τὰ μηχανικὰ μέσα τοῦ περιφήμου μαθηματικοῦ **Ἀρχιμήδους**, ὁ ὁποῖος διὰ τῶν ἐφευρέσεών του ἔκαie τὸν ρωμαϊκὸν στόλον καὶ ἐματαίωνε τὰ σχέδια τῶν πολιορκητῶν (212). Ἐντὸς ὀλίγου ὅλη ἡ νῆσος περιῆλθε πάλιν εἰς τοὺς Ρωμαίους. Τὸν Φίλιππον τῆς Μακεδονίας ἐξουδετέρωσαν οἱ Ρωμαῖοι, διότι κατώρθωσαν μετὰ τὸν στόλον ἀπὸ μικρὰ πλοῖα νὰ τὸν ἐμποδίσουν νὰ στείλῃ ἐνισχύσεις εἰς τὸν Ἀννίβαν καὶ ἐξήγειραν κατ' αὐτοῦ τὴν αἰτωλικὴν συμπολιτείαν καὶ τὴν Σπάρτην.

Ἀλλ' ἡ κρίσις τοῦ μεγάλου πολέμου ἤρχισε νὰ φαίνεται κυρίως εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Οἱ Ρωμαῖοι εἶχαν διαβιβάσει διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Ἰσπανίαν τὰς δυνάμεις, τὰς ὁποίας εἶχαν εἰς τὴν Μασσαλίαν. Ὁ Πόπλιος Κορνήλιος Σκιπίων, ὁ ὁποῖος εἶχε μεταβῆ ἐκεῖ μετὰ τὴν ἡτταν παρὰ τὸν Τρεβίαν, ἐφονεύθη πολεμῶν ἐπὶ κεφαλῇς τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ μετὰ τὸν ἀδελφόν του (211). Οἱ Ρωμαῖοι ἀνέθεσαν τὴν διοίκησιν τοῦ στρατοῦ τῆς

Ἰσπανίας εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Σκιπίωνος τὸν νεαρὸν Πόπλιον Κορνήλιον Σκιπίωνα, ὁ ὁποῖος εἶχε διακριθῇ εἰς πολλὰς μάχας καὶ εἶχεν ἀποκτήσει μεγάλην φήμην.

Ὁ Σκιπίων μετὰ συνεχεῖς ἐπιτυχίας ἐκυρίευσεν τὸ 209 τὴν Καρθαγένην, τὴν σπουδαιότεραν θέσιν τοῦ ἐχθροῦ καὶ περιορίσεν τὴν ἐξουσίαν τῶν Καρχηδονίων εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Τὴν Ἰσπανίαν ἐκυβέρνησα ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀννίβα Ἀσδρούβας.

Εἰς τὴν Ἰταλίαν ἡ θέσις τοῦ Ἀννίβα ἐγένετο ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν δυσκολωτέρα. Ἐνισχύσεις ἀπὸ τὴν πατρίδα του δὲν εἶχε νὰ περιμένῃ, διότι ἡ κυβέρνησις τῆς Καρχηδόνας, τὴν ὁποίαν κατεῖχαν οἱ ἀντιπολιτευόμενοι, ἄφησεν εἰς τὴν τύχην του τὸν μέγαν στρατηλάτην εἰς ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα. Ὁ Ἀννίβας ἠναγκάσθη νὰ καλέσῃ εἰς βοήθειαν τὸν ἀδελφόν του Ἀσδρούβαν, ὁ ὁποῖος ἐξε-

Σκιπίων Ἀφρικανὸς

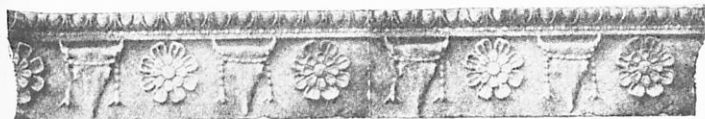
μή σημαντικὰς δυνάμεις. Συμφέρον τῶν Ρωμαίων ἦτο νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἑνωσιν τῶν δύο ἀδελφῶν. Συνεκέντρωσαν τὰς προσπάθειάς των κατὰ τοῦ Ἀσδρούβα καὶ παρὰ τὸν μικρὸν ποταμὸν Μέταυρον, νοτίως τοῦ Ρουβίκωνος, κατέστρεψαν ἐξ ὀλοκλήρου τὸν στρατὸν του (207). Ὁ ἴδιος ὁ Ἀσδρούβας ἐφονεύθη. Ὁ Ἀννίβας ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Βρουττίαν.

Ἡ ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΖΑΜΛΑΝ ΜΑΧΗ - Ἡ ΕΙΡΗΝΗ

Οἱ Ρωμαῖοι ἀπεφάσισαν νὰ μεταφέρουν τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἀφρικὴν παρακινούμενοι ἀπὸ τὸν Σκιπίωνα, τὴν νικητὴν τῆς Ἰσπανίας, τὸν ὁποῖον εἶχαν ἐκλέξει ὕπατον εἰς ἡλικίαν

30 ἐτῶν. Ἀρχηγὸς τῆς τολμηρᾶς ἐπιχειρήσεως ἦτο ὁ ἴδιος ὁ Σκιπίων, ὁ ὁποῖος τὸ 204 ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ἀφρικὴν βορείως τῆς Καρχηδόνας παρὰ τὴν πόλιν Ὑτίκην.

Ὁ Σκιπίων ἔλαβεν ὡς σύμμαχον τὸν βασιλέα τῆς Νουμιδίας **Μασσανάσην**, ἐνίσχυσε τὸν στρατὸν του μὲ νομιδικὸν ἵπτικόν καὶ εἶχε σημαντικὰς ἐπιτυχίας, ὥστε οἱ Καρχηδόνιοι ἠναγκάσθησαν νὰ καλέσουν τὸν Ἀννίβαν. Ἡ κρίσιμος μάχη ἐδόθη πλησίον τῆς Ζάμας εἰς τὴν κεντρικὴν Τύνιδα (σήμε. Nātagara) τὸ 202. Οἱ Καρχηδόνιοι ἔπαθαν τώσῃ καταστροφῇ, ὥστε ὁ ἴδιος ὁ Ἀννίβας τοὺς συνεβούλευσε νὰ κλείσουν εἰρήνην καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὰ κτήματά του. Ἡ εἰρήνη ὑπεγράφη τὸ 201 μὲ ὄρους βαρυτάτους. Οἱ Καρχηδόνιοι παρέδωκαν ὅλον τὸν πολεμικὸν στόλον ἐκτὸς 10 πλοίων, παρεχώρησαν ὅλας τὰς ἔξω τῆς Ἀφρικῆς κτήσεις, ὑπεχρεώθησαν νὰ ἀναγνωρίσουν ὡς ἀνεξάρτητον βασιλέα τῆς Νουμιδίας τὸν Μασσανάσην, ἀνέλαβαν νὰ πληρώσουν εἰς διάστημα 50 ἐτῶν πολεμικὴν ἀποζημίωσιν 10 χιλ. τάλαντα (50 ἑκατ. χρυσῶν **201** δραχμῶν) καὶ δὲν εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιχειροῦν πόλεμον χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν τῆς Ρώμης. Οἱ Ρωμαῖοι ἔδωσαν εἰς τὸν Σκιπίωνα τὴν τιμητικὴν προσωνυμίαν Ἀφρικανός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

ΑΙ ΜΕΓΑΛΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ

Η ΝΕΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΙΣ

Ὁ πόλεμος πρὸς τοὺς Καρχηδονίους ἦτο ἀκόμη πόλεμος ἔθνικὸς διὰ τὴν Ρώμην, δηλαδὴ ἀγὼν διὰ τὴν ὕπαρξιν της. Ἀλλ' οἱ Ρωμαῖοι ἀφοῦ ἐνίκησαν τοὺς Καρχηδονίους καὶ ἐκυρίαρχησαν εἰς τὴν δυτικὴν Μεσόγειον, ἀπέκτησαν συνείδησιν τῆς ὑπεροχῆς των καὶ ἀπὸ τότε ζητοῦν νὰ ἐπικρατήσουν εἰς ὅλας τὰς διευθύνσεις καὶ νὰ κανονίσουν τὴν πολιτικὴν τῶν γειτονικῶν κρατῶν κατὰ τὸ συμφέρον των. Ἐπειδὴ δὲ παρετήρησαν τὴν ἀδυναμίαν τῶν μεγάλων κρατῶν τῆς ἐποχῆς των, ἀποκτοῦν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ὑποτάξουν καὶ νὰ προσαρτήσουν τὰς χώρας αὐτῶν. Τοιοῦτοτρόπως δίδεται ἐλεύθερον στάδιον εἰς τὴν κατακτητικὴν ὁρμὴν τῶν Ρωμαίων, εἰς τὸν ρωμαϊκὸν ἱμπεριαλισμόν, ὅπως λέγουν, καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος ἡ Ρώμη ὑποτάσσει ὅλας τὰς περὶ τὴν Μεσόγειον χώρας.

ΑΝΑΜΕΙΞΙΣ ΕΙΣ ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

Ἀμέσως μετὰ τὸ τέλος τοῦ β' καρχηδονικοῦ πολέμου ἡ Ρώμη ἀναμειγνύεται εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς. Εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡ Ἀνατολὴ παρουσιάζει τὴν ἐξῆς εἰκόνα.

Ἡ **Μακεδονία**, εἰς τὴν ὁποίαν βασιλεύουν οἱ Ἀντιγονίδαι, εἶναι κράτος ἀρκετὰ ἰσχυρόν. Ὁ βασιλεὺς **Φίλιππος Ε'** (220—179) ἀναδιωργάνωσε τὸ κράτος του, προσπαθεῖ νὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, νὰ ἀπομακρύνῃ τοὺς Ρωμαίους ἀπὸ τὰ ἱλλυρικὰ παράλια καὶ νὰ ἰδρύσῃ ἰσχυρὰν μοναρχίαν. Ἡ **Συρία**, τὴν ὁποίαν κυβερνοῦν οἱ Σελευκίδαι, εἶναι κράτος πολὺ ἐκτεταμένον. Ὁ **Ἀντίοχος Γ' ὁ μέγας** (222—187), σύγχρονος τοῦ Φιλίππου, κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ τὰς ἀσιατικὰς κτῆ-

σεις μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ, εἶχε πλοῦτον καὶ δύναμιν καὶ ἐθεωρεῖτο ὁ ἰσχυρότερος μονάρχης τῆς Ἀνατολῆς.

Ἡ **Αἴγυπτος**, εἰς τὴν ὁποίαν ἐβασίλευαν οἱ Πτολεμαῖοι, εὐρίσκετο εἰς παρακμὴν. Οἱ Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι ἐκυβέρνην τὸ κράτος, ἀπετέλουν μικρὰν μειονότητα, μισητὴν εἰς τοὺς ἰθαγενεῖς, καὶ οἱ διαρκεῖς πόλεμοι πρὸς τοὺς Σελευκίδας ἐξήντηλσαν τὰς δυνάμεις τοῦ κράτους.

Τὸ **βασιλεῖον τῆς Περγᾶμου** ἦτο μικρόν, ἀλλὰ συγκεντρωμένον καὶ καλῶς ὀργανωμένον. Σπουδαία ναυτικὴ δύναμις ἦτο κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἡ δημοκρατία τῆς Ρόδου, ἡ ὁποία εἶχε γίνει σημαντικὸν κέντρον ἐμπορίου καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως.

Ἡ **Ἑλλάς** κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εὐρίσκετο εἰς τελείαν ἀναρχίαν. Οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι καὶ αἱ ἐσωτερικαὶ ἐριδες ἐλυμαίνοντο αὐτήν. Αἱ δύο συμπολιτεῖαι, ἀχαϊκὴ καὶ αἰτωλική, ἐξηντλήθησαν εἰς ἐμφυλίους πολέμους καὶ δὲν ἀπετέλουν δύναμιν σοβαράν.

Ο ΠΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ (200-197)

Διηρημένη κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ἐξηντλημένη ἡ Ἀνατολὴ δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἀναχαιτίσῃ τοὺς Ρωμαίους, οἱ ὅποιοι

Φίλιππος Ε'
ἀπὸ ἑνὸς νόμισμα

προσβάλλουν πρῶτον τὴν Μακεδονίαν. Ὁ Φίλιππος Ε' καὶ ὁ Ἀντίοχος Γ' εἶχαν συνεννοηθῇ νὰ διαμοιράσουν τὰς ἀποικιακὰς κτήσεις τῆς Αἰγύπτου. Ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας διεβίβασε στρατὸν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Ἀλλ' αἱ δύο μικρασιατικαὶ δυνάμεις, Πέργαμος καὶ Ρόδος, ἐζήτησαν τὴν μεσολάβησιν τῶν Ρωμαίων καὶ ἡ σύγκλητος, ἡ ὁποία ἤθελε νὰ τιμωρήσῃ τὸν σύμμαχον τοῦ Ἀννίβα Φίλιππον

Ε', ἀπήτησε τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν μακεδονικῶν στρατευμάτων ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ὁ Φίλιππος ἠρνήθη καὶ ἡ Ρώμη ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατ' αὐτοῦ (200).

Οἱ Ρωμαῖοι ἤρχισαν μὲ ὀλίγην ὄρεξιν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Μακεδονίας. Ἐξήρχοντο ἐξηντλημένοι ἀπὸ τὸν τραχὺν ἀγῶνα πρὸς τὸν Ἀννίβαν καὶ μόλις πρὸ ἑνὸς ἔτους εἶχαν κλείσει εἰρήνην πρὸς τὴν Καρχηδόνα. Ὁ στρατός των ἀποβίβασθεις εἰς τὴν Ἀπολλωνίαν τῆς Ἠπείρου δὲν κατῴρθωσεν ἐπὶ δύο ἔτη νὰ προχωρήσῃ ἀπὸ τὴν παραλίαν, ὅπου περιώρισεν αὐτὸν ὁ Φίλιππος. Ἀλλὰ τὸ θέρος τοῦ 198 ὁ νεαρὸς ὕπατος **Φλαμινῖνος** ἐπανέλαβε τὴν ἐπιθεσιν ἀπὸ τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀῶου ποταμοῦ (Ἀλβανία) καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Κορίνθου καὶ προσεῖλκυσε πολλὰς ἑλληνικὰς πόλεις καὶ τὴν αἰτωλικὴν συμπολιτείαν.

Τὸ θέρος τοῦ 197 ἐδόθη ἡ ἀποφασιστικὴ μάχη εἰς τὴν θέσιν Κυνόσκεφαλαί τῆς Θεσσαλίας, μεταξὺ Λαρίσης καὶ Φαρσάλου. Ἐκεῖ αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες συνέτριψαν τὴν μακεδονικὴν φάλαγγα. Εἰς τὴν νίκην συνετέλεσε πολὺ τὸ ἵππικὸν τῶν Αἰτωλῶν. Ὁ Φίλιππος ὑπεχρεώθη νὰ ἐκκενώσῃ τὰς πόλεις τῆς Ἰλλυρίας καὶ τὰς ὀχυρὰς θέσεις, τὰς ὁποίας **197** κατεῖχεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν Ἑλλήσποντον, καὶ νὰ πληρώσῃ χίλια τάλαντα ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν.

Μετὰ τὴν νίκην ὁ Φλαμινῖνος κατῆλθεν εἰς Κόρινθον (196), ὅπου ἐτελοῦντο τὰ Ἴσθμια. Ἐκεῖ ἐν μέσῳ ἀπεριγράπτου ἐνθουσιασμοῦ ἐκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων. Δι' αὐτοῦ τοῦ μέσου οἱ Ρωμαῖοι κατῴρθωσαν μὲ τὴν γνωστὴν διπλωματικὴν ἱκανότητα νὰ χωρίσουν τὴν Ἑλλάδα εἰς ἀναρίθμητα μικρὰ κρατίδια καὶ νὰ τὴν καταστήσουν ἀνίκανον δι' ἄμυναν.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΤΙΟΧΟΥ (192—190)

Ὁ Ἀντίοχος Γ' ἐφάνη ἀδιάφορος διὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἄλλοτε συμμάχου του Φιλίππου καὶ ἠθέλησε μᾶλλον νὰ ἐπωφεληθῇ ἀπὸ τὴν δυστυχίαν του. Κατέλαβε τὰς κτήσεις τοῦ Πτολεμαίου εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ τὸ 196 ἐπέρασε τὸν Ἑλλήσποντον καὶ ἔγινε κύριος τῆς Θράκης. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Αἰτωλοὶ εἶχαν δυσареστηθῇ κατὰ τῶν Ρωμαίων, διότι δὲν ὤφε-

λήθησαν ὅσον ἤλπιζαν ἀπὸ τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Φιλίππου. Συνεννοήθησαν λοιπὸν μὲ τὸν Ἀντίοχον. Ὁ βασιλεὺς τῆς Συρίας ἤρχισε τότε νὰ κάμνῃ προετοιμασίας, διὰ νὰ προσβάλλῃ τοὺς Ρωμαίους. Εἰς τὰ σχέδιά του τὸν ἐνεθάρρυνε πολὺ ὁ Ἀννίβας, ὁ ὁποῖος εἶχε καταφύγει εἰς τὴν αὐλήν του. Τὸ 192 ὁ Ἀντίοχος ἀπεβίβασε 10 χιλ. στρατὸν εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Οἱ Ρωμαῖοι τότε ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατ' αὐτοῦ. Τοιουτοτρό-

Ἀντίοχος Γ'

μαρμαρινή προτομή—Παρίσιοι, Λοῦβρον
Τοιουτοτρόπως ἐδιχάζετο πάλιν ὁ ἐλληνισμὸς καὶ ἔχανε διὰ παντὸς τὴν εὐκαιρίαν νὰ σώσῃ τὴν ἐλευθερίαν του. Ὁ Ἀντίοχος ἀπεκρούσθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἀποσυρθῇ εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐνῶ οἱ σύμμαχοί του Αἰτωλοὶ ἐζήτησαν ἀνακωχήν.

Οἱ Ρωμαῖοι διεβίβασαν ἰσχυρὸν στρατὸν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ὑπὸ τὸν Λεὺκιον Σκιπίωνα, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχαν δώσει ὡς σύμβουλον τὸν ἀδελφόν του Σκιπίωνα τὸν Ἀφρικανόν. Τὸ 190 ἐδόθη ἀποφασιστικὴ μάχη εἰς τὴν Μαγνησίαν, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Σιπύλου πλησίον τῆς Σμύρνης. Ὁ Ἀντίοχος ἠττήθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ συνάψῃ εἰρήνην ταπεινωτικὴν. Ἐξέκένωσε τὴν Μ. Ἀσίαν, ὑπεχρεώθη νὰ μὴ διατηρῇ πολεμικοὺς ἐλέφαντας καὶ στόλον πλέον τῶν 10

πως ἡ Ρώμη ἤρχετο εἰς σύγκρουσιν μὲ τὴν δευτέραν μεγάλην δύναμιν τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλ' ὁ Ἀντίοχος διεξήγαγεν ἀδεξίως τὸν πόλεμον καὶ δὲν ἠκολούθησε τὸ σχέδιον τοῦ Ἀννίβα.

Ἀντιθέτως οἱ Ρωμαῖοι κατώρθωσαν νὰ σχηματίσουν ἰσχυρὰν συμμαχίαν προσελκύσαντες τὴν ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν, τὸν Εὐμένη τῆς Περγάμου καὶ τὴν Ρόδον. Καὶ αὐτὸς ὁ Φίλιππος τῆς Μακεδονίας ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος των.

πλοίων καὶ ἐπλήρωσεν ἀποζημίωσιν 15 χιλ. τάλαντα. Πρὸς τούτοις ὑπεχρέωθη νὰ παραδώσῃ τὸν Ἀννίβαν. Ὁ Ἀννίβας κατέφυγε τότε εἰς τὸν βασιλέα τῆς Βιθυνίας **Π ρ ο υ σ ί α ν**. Ἄλλ' οἱ Ῥωμαῖοι κατεδίωξαν καὶ ἐκεῖ τὸν καρχηδόνιον στρατηλάτην, ὁ ὁποῖος κινδυνεύων νὰ πέσῃ εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν ἔπιε δηλητήριον καὶ ἐτερμάτισε τὸν βίον.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΠΕΡΣΕΩΣ (171—168)

Τοιοιυτρόπως ἡ Ῥώμη ἀπέβαινε πανίσχυρος εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τῶν γεγονότων αὐτῶν ἔγινε βαθεῖα μεταβολὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ δημοκρατικοὶ ὄλων τῶν πόλεων καὶ οἱ φίλοι τῆς ἀνεξαρτησίας ἦσαν κατὰ τῶν Ῥωμαίων καὶ ἐστήριζαν τὰς ἐλπίδας των εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν τελευταίαν δύναμιν, ἡ ὁποία ἀπέμενεν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Πράγματι ὁ Φίλιππος Ε' ἀπὸ τὴν ἐπομένην τῆς ἡττης ἐργάζετο δραστηρίως διὰ τὴν ἐκδίκησιν καὶ ἐπωφεληθεὶς τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ἀντιόχου ἐνέτεινε τὰς προπαρασκευάς.

Τὸ 179 ἀπέθανεν ὁ Φίλιππος καὶ ἦλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ υἱὸς του **Περσεύς**, ὁ ὁποῖος ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τὸν πατέρα του τὸ μῖσος κατὰ τῶν Ῥωμαίων καὶ ἐτοιμάζετο μὲ μεγαλυτέραν δραστηριότητα διὰ τὸν πόλεμον. Διὰ τοῦτο ἔγινε τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀγάπης τῶν φίλων τῆς ἐλευθερίας, ἐνῶ οἱ ἀριστοκρατικοὶ δὲν ἔπαυαν νὰ ἐργάζωνται ὑπὲρ τῆς Ῥώμης. Ἀλλὰ καὶ τὴν τελευταίαν στιγμήν δὲν κατάρθωσαν νὰ ἐνωθοῦν οἱ Ἕλληνες. Ἡ ἀχαϊκὴ συμπολιτεία καὶ ἡ Πέργαμος ἦσαν σύμμαχοι τῆς Ῥώμης. Ὁ Εὐμένης μάλιστα τῆς Περγάμου κατήγγειλεν εἰς τὴν Ῥώμην (172) τὰς μυστικὰς προετοιμασίας τοῦ Περσεύς. Οἱ Ῥωμαῖοι ἀφοῦ συνεκέντρωσαν στρατὸν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐκήρυξαν κατὰ τοῦ Περσεύς τὸν πόλεμον (171).

Κατ' ἀρχὰς ὁ Περσεύς εἶχε σημαντικὰς ἐπιτυχίας. Ὁ Ῥωμαϊκὸς στρατὸς ματαιῶς προσεπάθησεν ἐπὶ τρία ἔτη νὰ ἐκβιάσῃ τὰ στενὰ τοῦ Ὀλύμπου, διὰ νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν. Τέλος ἡ σύγκλητος ἔστειλε τὸν ὑπάτον **Παῦλον Αἰμίλιον** δραστήριον καὶ ὀργανωτικὸν στρατηγόν. Ὁ Αἰμίλιος ἀπώθησε τὸν μακεδονικὸν στρατὸν καὶ ἔδωκεν ἀποφασιστικὴν μάχην εἰς τὴν πεδιάδα τῆς **Πύδνης** (21 Ἰανουαρίου 168). Ἡ μακεδονικὴ φάλαγξ ἐξεμηδενίσθη, ὁ Περσεύς συνελήφθη αἰ-

χμάλωτος. Ἡ λεία ἦτο τόσον μεγάλη, ὥστε οἱ Ρωμαῖοι δι' ἀρ-
 168 κетὸν χρόνον ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τοὺς ἀμέσους φόρους.
 Ὁ Παῦλος Αἰμίλιος ἐτέλεσε τὸν λαμπρότερον θρίαμβον
 ἀπὸ ὅσους εἶχεν ἶδει ἡ Ρώμη ἕως τότε.

Ὁ θρίαμβος διήρκεσε 3 ἡμέρας. Ἡ πρώτη μόλις ἐξήρκεσε διὰ τὴν
 παρέλασιν τῶν ἀδριάντων καὶ πινάκων ζωγραφικῆς, οἱ ὅποιοι ἐφέ-
 ροντο ἐπὶ 200 ἀμαξῶν. Τὴν ἐπομένην παρήλασαν ἐπὶ πλήθους ἀμαξῶν
 τὰ ωραιότερα καὶ πλουσιώτερα μακεδονικὰ ὄπλα..... κατόπιν 3 χιλ.
 ἄνθρωποι ἔφεραν ἀργυρᾶ νομίσματα ἐντὸς 750 δοχείων, ἕκαστον τῶν
 ὁποίων ἐβαστάζετο ὑπὸ τεσσάρων ἀνδρῶν. Ἄλλοι ἐβάσταζαν κρα-
 τήρας ἀργυροῦς, ποτήρια καὶ ἄλλα πολύτιμα σκεύη..... Τὴν τρίτην
 ἡμέραν ἐπροπορεύοντο 100 βόες προωρισμένοι πρὸς θυσίαν, ἠκολού-
 θουν 77 δοχεῖα πλήρη χρυσῶν νομισμάτων, οἱ βασιλόπαιδες καὶ ὁ
 Περσεὺς ἐνδεδυμένοι καστανόχρουν ἱμάτιον καὶ φορῶν τὰ μακεδο-
 νικὰ πέδιλα..... Κατόπιν ἤρχοντο 400 χρυσοὶ στέφανοι σταλέντες
 εἰς τὸν Αἰμίλιον ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων. Τέλος ἐπεφαίνετο ὁ θρι-
 αμβευτὴς ἐπιβαίνων ἐπὶ μεγαλοπρεπεστάτου ἅρματος. Τὴν πομπὴν
 ἔκλειεν ὁ στρατὸς μὲ κλάδους δάφνης εἰς τὰς χεῖρας καὶ ψάλλων ᾠσμα-
 τα ἔθνικα καὶ νικητηρίους παιᾶνας πρὸς τιμὴν τοῦ νικητοῦ στρατηγοῦ.
 (Πλουτ. βίος Παύλου Αἰμιλίου).

Ἡ Μακεδονία διηρέθη εἰς τέσσαρα μέρη μὲ ἰδιαιτέραν διοί-
 κησιν. Ἡ Ἡπειρος, ἣ ὅποια εἶχε βοηθήσει τὸν Περσέα, ὑπέστη
 πρωτοφανῆ καταστροφὴν, 70 πόλεις ἐξηφανίσθησαν καὶ 150
 χιλ. ἄνθρωποι ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι. Ἄλλ' ἦλθε καὶ τῶν
 συμμάχων ἡ σειρά. Κατὰ τὸν πόλεμον εἰς πολλὰς πόλεις τῆς
 ἀχαϊκῆς συμπολιτείας εἶχεν ἀκουσθῆ φωνὴ ὑπὲρ τοῦ ἔθνικοῦ
 ἀγῶνος τοῦ Περσέως. Διὰ τοῦτο οἱ πρώην σύμμαχοι ἐθεω-
 ρήθησαν ὑποπτοί. Ἡ Ρώμη ἀπήτησε τότε ἀπὸ τὰς πόλεις
 τῆς Ἀχαΐας ὡς ὁμήρους 1000 ἐπιφανεῖς ἄνδρας, τοὺς ὁποίους
 ὑπέδειξεν ὁ ἀρχηγὸς τῆς ρωμαϊκῆς μερίδος Κ α λ λ ι κ ρ α τ η ς.
 Οἱ Ρωμαῖοι μετέφεραν αὐτοὺς εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τοὺς ἐσκόρ-
 πισαν εἰς διαφόρους πόλεις. Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς ἦτο καὶ ὁ ἱστο-
 ρικὸς Π ο λ ὕ β ι ο ς, υἱὸς τοῦ στρατηγοῦ Λυκόρτα ἐκ Μεγα-
 λοπόλεως τῆς Ἀρκαδίας. Οἱ Ρωμαῖοι ἐφρόντισαν ἐπίσης νὰ τα-
 πεινώσουν τὸν βασιλέα τῆς Περγάμου καὶ τὴν Ρόδον.

ΥΠΟΤΑΓΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ (148) ΚΑΙ ΕΛΛΑΔΟΣ (146)

Εἰς τὸ διάστημα 22 ἐτῶν μετὰ τὴν μάχην τῆς Πύδνης οἱ Ρωμαῖοι ἐκανόνισαν ὀριστικῶς τὰ πράγματα τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἑλλάδος.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπελείποντο δύο κέντρα ἀντιστάσεως, ἡ Μακεδονία, ἡ ὁποία δὲν ἠδύνατο νὰ λησμονήσῃ τὸ ἔνδοξον παρελθόν, καὶ ἡ ἀχαϊκὴ συμπολιτεία, ὅπου τελευταίως εἶχεν ἀφυπνισθῇ ἡ ἐθνικὴ συνείδησις. Τὸ ἔτος 150 μετὰ 17 ἐτῶν ἐξορίαν ἐπανῆλθαν εἰς τὰς πατρίδας των οἱ ἐπιζῶντες Ἀχαιοὶ διαπνεόμενοι ἀπὸ ἀδιάλλακτον μῖσος κατὰ τῶν Ρωμαίων. Οἱ ἐξόριστοι κατῴρθωσαν νὰ μετατρέψουν τὴν πολιτικὴν τῆς ἀχαϊκῆς συμπολιτείας. Τὴν ἀρχὴν κατέλαβον ὁ **Δημόκριτος** ὁ **Κριτόλαος** καὶ ὁ **Δίας**, οἱ ὅπαδοι τοῦ πολέμου κατὰ τῶν Ρωμαίων μέχρι ἐσχάτων. Ἡ στιγμὴ ἦτο κατάλληλος, διότι ἡ Ρώμη εἶχε περιπλακῇ εἰς τὸν τρίτον καρχηδονικὸν πόλεμον καὶ διεξῆγε σκληρὸν ἀγῶνα εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἀλλὰ καὶ τὴν τελευταίαν στιγμὴν οἱ Ἕλληνες δὲν κατῴρθωσαν νὰ ἐνωθοῦν.

Τὸ 149 εἰς τὴν Μακεδονίαν κάποιος **Ἀνδρίσκος**, ὁ ὁποῖος ἔλεγεν ὅτι ἦτο υἱὸς τοῦ Περσέως καὶ ἐπωνομάζετο Φίλιππος, ἐξῆγειρε τὸν μακεδονικὸν λαὸν κατὰ τῶν Ρωμαίων. Ἀλλὰ τὸ 148 ὁ ὑπάτος **Καικίλιος Μέτελλος** συνέτριψε τὰς ὀλίγας δυνάμεις τοῦ Ἀνδρίσκου καὶ τὸν ἴδιον συνέλαβεν αἰχμάλωτον. Ἡ τύχη τῆς Μακεδονίας ἐκανονίσθη ὀριστικῶς. Μετὰ **148** τῆς Ἡτιέιρου, Θεσσαλίας καὶ νοτίου Ἰλλυρίας ἀπετέλεσε ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα **Μακεδονία**.

Οἱ Ἀχαιοὶ δὲν συνέπραξαν μὲ τοὺς Μακεδόνας. Ἀλλ' οἱ Ρωμαῖοι ἐπενέβησαν εἰς τὰς διαφορὰς τῆς ἀχαϊκῆς συμπολιτείας μὲ τὴν Σπάρτην, ἡ ὁποία ἐζήτην νὰ ἀποσπασθῇ, καὶ ἀπῆτησαν τὸν ἀποχωρισμὸν τῆς Σπάρτης, τοῦ Ἀργούς καὶ τῆς Κορίνθου, δηλαδὴ τὴν διάλυσιν τῆς συμπολιτείας. Ὁ πατριωτισμὸς τῶν Ἑλλήνων ἐξηγέρθη καὶ τὸ 147 ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος. Παρὰ τὸν ἡρωισμόν των τελευταίων ὑπερασπιστῶν τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας οἱ Ρωμαῖοι ἐνίκησαν. Ὁ Μέτελλος συνέτριψε τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν **Σκάρφειαν** τῆς Λοκρίδος καὶ ἐγίνε κύριος τῆς κεντρικῆς Ἑλλάδος. Ὁ Κριτόλαος ἔπεσεν εἰς τὴν μάχην. Τὸ ἐπόμενον ἔτος 146 ὁ ὑπάτος **Μόμ-**

μιοσ κατέστρεψε τὸν τελευταῖον ἑλληνικὸν στρατὸν εἰς τὴν Λευκόπετραν πλησίον τοῦ ἰσθμοῦ. Ὁ στρατηγὸς Δάιος δὲν ἠθέλησε νὰ ἐπιζήσῃ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς
 146 πατρίδος του καὶ ἠυτοκτόνησε. Μετὰ ταῦτα ὁ Μόμμιος διέβη τὸν ἰσθμὸν καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Κόρινθον, τὴν ὁποίαν κατὰ διαταγὴν τῆς συγκλήτου μετέβαλεν εἰς ἐρείπια. Οἱ Ἕλληνες ἔχασαν ὀριστικῶς τὴν ἐλευθερίαν των καὶ ἡ Ἑλλὰς προσηρτήθη εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Μακεδονίας.

Τὸ ἔτος 133 ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς τῆς Περγάμου Ἄτταλος Γ' καὶ ἄφησε διὰ διαθήκης κληρονόμον τοῦ κράτους του τὸν ρωμαϊκὸν λαόν. Τὸ 129 οἱ Ρωμαῖοι κατέλαβαν αὐτὸ καὶ ἐσχημάτισαν τὴν πρώτην ἀσιατικὴν ἐπαρχίαν, ἡ ὁποία ὠνομάσθη Ἀσία, περιελάμβανε τὸ ἡμισυ τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἐθεωρεῖτο ἡ πλουσιωτέρα ἐπαρχία τῶν Ρωμαίων.

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΚΑΡΧΗΔΟΝΟΣ (146)

Ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ β' καρχηδονικοῦ πολέμου ἡ Καρχηδὼν ἐξεπλήρωσε πιστῶς τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης καὶ ἐπροσπάθησε μὲ κάθε τρόπον νὰ μὴ δυσαρεστήσῃ τοὺς Ρωμαίους.

Ἀλλ' ἡ ἐμπορικὴ ἀκμὴ τῆς πόλεως ἀνησύχει τοὺς Ρωμαίους, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν Καρχηδόνα ὑπῆρχαν ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ λησμονήσουν τὰς ταπεινώσεις τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ παρόντος.

Ὁ κακὸς δαίμων τῆς Καρχηδόνας ἦτο ὁ γείτων βασιλεὺς τῆς Νουμιδίας Μασσανάσης. Ὁ ἡμιβάρβαρος ἀλλὰ πονηρὸς καὶ φιλόδοξος αὐτὸς Ἀφρικανός, διαρκῶς ἀφήρει χώρας τῆς Καρχηδόνας, ἡ ὁποία, πιστὴ εἰς τὴν συνθήκην, κατέφευγε πάντοτε εἰς τὴν διαιτησίαν τῆς Ρώμης. Οἱ Ρωμαῖοι ἐδικαίωσαν πάντοτε τὸν Μασσανάσην. Τὸ 153 εἶχε μεταβῇ ὡς διαιτητὴς ὁ Κάτων, ὁ ὁποῖος ἐπέστρεψε φανατικώτερος ἀπὸ πρὶν καὶ εἰς ὅλους τοὺς λόγους του εἰς τὴν σύγκλητον ἐτελείωνε μὲ τὴν φράσιν: πρέπει νὰ καταστραφῇ ἡ Καρχηδὼν.

Ὅταν ὁμως τὸ 150 ὁ Μασσανάσης ἀφήρεσε νέα ἐδάφη, ἡ ὑπομονὴ τῶν Καρχηδονίων ἐξηντλήθη καὶ παρὰ τὴν συνθήκην ἔλαβαν τὰ ὅπλα. Ἡ σύγκλητος ἐθεώρησε τοῦτο ἀφορμὴν πολέμου. Ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ὑτίκην. Ἐντρομοὶ οἱ Καρχηδόνιοι ἐδήλωσαν ὅτι εἶναι πρόθυμοι νὰ

παράσχουν πᾶσαν ἱκανοποίησιν. Ἔδωσαν ὁμήρους καὶ παρέδωκαν τὰ ὄπλα καὶ τὰς μηχανάς των. Τότε ὁ ὕπατος ἀνεκοίνωσε τὰς βαρεῖας προτάσεις τῆς συγκλήτου. Οἱ Καρχηδόνιοι ἔπρεπε νὰ ἐκκενώσουν τὴν πόλιν των καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν 15 χιλιομ. μακρὰν τῆς θαλάσσης (149). Οἱ Καρχηδόνιοι ἐξαγριωθέντες ἀπὸ τὴν δολίαν αὐτὴν συμπεριφορὰν παρεσκευάσθησαν εἰς ἀπεγνωσμένην ἀντίστασιν. Ἠγωνίσθησαν ἥρωικῶς ἐπὶ τρία ἔτη (149—146). Ἀλλὰ τὸ 147 οἱ Ρωμαῖοι ἔστειλαν εἰς τὴν Ἀφρικὴν τὸν **Σκιπίωνα Αἰμιλιανόν**, υἱὸν τοῦ Παύλου Αἰμιλίου, τὸν ὁποῖον εἶχεν υἱοθετήσῃ ὁ Σκιπίων ὁ Ἀφρικανός. Ὁ ἀγὼν ἀπὸ τότε εἰσῆλθεν εἰς νέαν φάσιν. Οἱ Ρωμαῖοι τὸ 146 εἰσῆλθαν εἰς τὴν πόλιν, οἱ δὲ Καρχηδόνιοι μετὰ λυσσώδη μάχην εἰς τὰς ὁδοὺς, ἡ ὁποία διήρκεσεν 6 ἡμερονύκτια, ἐκλείσθησαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν **Βύρσαν**. Ὁ Ἀσδρούβας, ὁ ὁποῖος διηύθυνε τὸν ἀγῶνα, παρεδόθη μὲ 50 χιλ. μαχητάς, οἱ ὁποῖοι **146** ὑπερήσπιζαν τὴν ἀκρόπολιν. Ἀλλ' ἡ σύζυγός του καὶ χίλιοι ἄλλοι Καρχηδόνιοι κατέφυγαν εἰς ἓνα ναὸν καὶ εὗρηκαν οἰκτρὸν θάνατον εἰς τὸ μέσον τῶν φλογῶν.

Ἡ διαταγὴ τῆς συγκλήτου ἐξετελέσθη κατὰ γράμμα. Ἡ Καρχηδὼν κατεστράφη συστηματικῶς καὶ ἀπηγορεύθη νὰ ἀνεγερθῇ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς νέας πόλεις. Ἡ χώρα μετεβλήθη εἰς ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀφρικὴ καὶ ὁ Σκιπίων ἐτέλεσε θρίαμβον καὶ ἐπωνομάσθη Ἀφρικανὸς ὁ νεώτερος. Τοιοῦτοτρόπως ἐξηφανίσθη ἡ ὑπερήφανος φοινικικὴ ἀποικία τῆς Ἀφρικῆς.

Αἱ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ Εἰς τὴν ΔΥΣΙΝ

Οἱ Ρωμαῖοι ἀμέσως μετὰ τὴν μάχην τῆς Ζάμας ἐγκατεστάθησαν ὀριστικῶς εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἀλλὰ ἡ κακὴ διοίκησις ἐπροκάλεσε περὶ τὰ μέσα τοῦ 2ου αἰῶνος φοβερὰν ἐξέγερσιν εἰς ὅλην τὴν χώραν, ἡ ὁποία διήρκεσεν 21 ἔτη. Τέλος τὸ 134 ἐστάλη εἰς τὴν Ἰσπανίαν ὁ **Σκιπίων Αἰμιλιανός**, ὁ πορθητὴς τῆς Καρχηδόνος. Ἡ Ἰσπανία ὑπετάχθη ὀριστικῶς εἰς τοὺς Ρωμαίους τὸ 133 καὶ ἀπέβη ἡ πλουσιωτέρα ἐπαρχία τῆς Δύσεως. Οἱ Ρωμαῖοι ἀπὸ τὸ 198—180 εἶχαν ἤδη ὑπο-

τάξει τὴν ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν, τὴν ὁποίαν ὠργάνωσαν μὲ ἀποικίας καὶ ὁδοὺς.

Τὸ 125 ὑπέταξαν τὴν μεσημβρινὴν Γαλατίαν, ἡ ὁποία ἐξοφάλιζεν εἰς αὐτοὺς τὴν συγκοινωνίαν μὲ τὴν Ἰσπανίαν. Ἐκ τῆς χώρας αὐτῆς ἐδημιούργησαν ἰδίαν ἐπαρχίαν, τὴν ὁποία ὠνόμασαν Ναρβωνίτιδα.

Τοιοιουτρόπως κατὰ τὸ τέλος τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος οἱ Ρωμαῖοι ἐκυριάρχησαν εἰς ὅλας τὰς ἀκτὰς τῆς ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς Μεσογείου καὶ διὰ τοῦτο δικαίως ἀπὸ τότε ὠνόμαζαν τὴν Μεσόγειον ἡ θάλασσαν.

Τίτλος ἐκ τῆς Ἱστορικῆς ἑκδοχῆς τοῦ Β. Γερμανίου εἰλημμένος
μὲ τὸ πρῶτον ἀρχαῖον ὑπογράμμιον τοῦ 1932.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'

ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Η ΡΩΜΗ ΚΑΙ Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ.

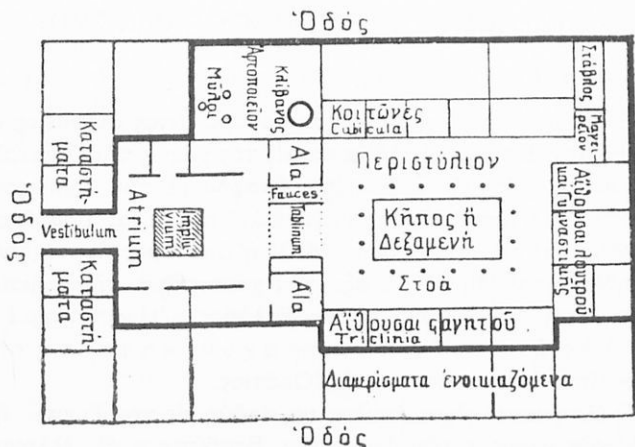
Αἱ μεγάλαι κατακτήσεις εἶχαν σοβαρωτάτας συνεπείας διὰ τὴν Ρώμην. Εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς οἱ Ρωμαῖοι ἦλθαν εἰς στενωτέραν ἐπαφὴν μὲ τὸν ἑλληνοανατολικὸν πολιτισμόν, ἐγοητεύθησαν ἀπ' αὐτὸν καὶ ἐμιμήθησαν τὰ καλὰ καὶ τὰ πρῶτά του. Ἀλλ' ἡ ἀπότομος εἰσροὴ ξένων συνηθειῶν καὶ ἐθίμων ἥλλαξε τὸν χαρακτῆρα τῆς ρωμαϊκῆς ζωῆς. Αὕτῃ ἦτο ἡ ἐκδίκησις τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἡττημένη Ἑλλάς ὑπέταξε τὸν τραχὺν κατακτητήν, ὅπως εἶπεν ὁ ρωμαῖος ποιητὴς Ὀράτιος.

Ὁ ἑλληνισμὸς εἶχεν ἀρχίσει νὰ εἰσδύῃ εἰς τὴν Ρώμην ἤδη ἀπὸ τοὺς χρόνους τῶν Τυρρηνῶν. Βραδύτερον αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι τῆς μεγάλης Ἑλλάδος καὶ τῆς Σικελίας ἐμύησαν τοὺς Ρωμαίους εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας. Ἀλλ' ὁ ἑλληνισμὸς κυρίως εἰσέδυσεν εἰς τὴν Ρώμην ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος. Πλήθος Ἑλλήνων κατέκλυσε τότε τὴν Ἰταλίαν. Ἄλλοι μετεφέρθησαν ὑπὸ τῆς βίας τοῦ πολέμου ὡς αἰχμάλωτοι, ἄλλοι πάλιν μὲ τὴν ἐλπίδα καλυτέρας τύχης ἐγκατεστάθησαν ἰδίως εἰς τὴν Ρώμην ὡς ὑπηρέται, μάγειροι, ἡθοποιοί, μάντις, ἰατροί, διδάσκαλοι, γραμματικοί, ρήτορες, διδάσκαλοι κτλ. Αἱ ρωμαϊκαὶ οἰκογένειαι ἀπέκτησαν τὴν συνήθειαν νὰ μεταχειρίζωνται ἑλληνας γραμματεῖς διὰ τὰς ὑποθέσεις των. Οἱ Ἕλληνες ἐξέπληττον τοὺς νικητὰς μὲ τὴν εὐστροφίαν τοῦ πνεύματος καὶ τὰς μεγάλας δεξιότητας, πράγματα ἄγνωστα εἰς τοὺς τραχεῖς Ρωμαίους.

Πολυάριθμοι ἐξ ἄλλου ἦσαν καὶ οἱ Ρωμαῖοι, οἱ ὅποιοι εἴτε ὡς ἔμποροι εἴτε ὡς στρατιῶται μετέβαιναν εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας καὶ ἀργότερα οἱ ἐπιφανεῖς Ρωμαῖοι ἀπέκτησαν τὴν συνήθειαν νὰ ἐπισκέπτωνται τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀνατολήν. Ἡ διαμονὴ ἐπὶ τινα καιρὸν εἰς Ἀθήνας, Ἀλεξάνδρειαν ἢ τὴν

Ρόδον ἔθεωρεῖτο ὡς ἀναγκαῖον συμπλήρωμα πάσης ἐλευθερίας μορφώσεως.

Ἡ μεγάλη αὐτὴ κίνησις ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἀντιστρόφως εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν βαθεῖαν μεταβολὴν εἰς τὰς σκέψεις καὶ τὸν βίον τῶν Ρωμαίων. Ἀληθὴς ἐπανά-

Σχέδιον ἑλληνορρωμαϊκῆς οἰκίας

Ἀπὸ τὸν συνδυασμὸν τῆς ρωμαϊκῆς μετὰ τὴν ἑλληνικὴν οἰκίαν προῆλθεν ἡ ἑλληνορρωμαϊκὴ κατοικία. Εἰς τὸ ἄριστερόν μέρος τοῦ σχεδίου εἰσὶν αἱ πρόσ-
οψις, εἰς τὸ μέσον ἡ εἰσόδος καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη καταστήματα. Τὸ πρῶ-
τον διαμέρισμα, εἰς τὸ ὅποιον εἰσερχόμεθα, εἶναι τὸ atrium, μίᾳ αὐτῇ δη-
λαδὴ μετὰ δεξαμενὴν εἰς τὸ μέσον (impluvium), εἶδος στέρνας διὰ νὰ μαζεύῃ
τὰ νερά τῆς βροχῆς. Δεξιὰ καὶ ἄριστερά εἰναι δωμάτια, ὁ φούρνος, ὁ μύλος
κλπ. Ἀπέναντι εἶναι τὸ tablinum, ἡ αἴθουσα δηλαδὴ τῆς ὑποδοχῆς. Ἀπὸ
τὸ tablinum εἰσερχόμεθα εἰς μίαν εὐρύχωρον αὐλὴν μετὰ κίονας καὶ στοά
ἡ ὁποία λέγεται περίστυλον. Πέρις τοῦ περιστυλίου εἰναι τὰ κυρι-
ώτερα δωμάτια τῆς κατοικίας, δωμάτια ὕπνου, φαγητοῦ, βιβλιοθήκη,
λουτρά κλ. Εἰς τὸ μέσον εἶναι κήπος συνήθως πολυτελής μετὰ συντριβάνι
καὶ ἰχθυοτροφεῖον.

στασις ἔγινε τότε εἰς τὴν θρησκείαν, τὴν λογοτεχνίαν, τὴν τέ-
χνην, τὰ ἥθη κτλ.

ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

Οἱ Ρωμαῖοι ἐθαμβώθησαν ἀπὸ τὸ κάλλος καὶ τὴν μεγα-
λοπρέπειαν τῆς ἑλληνικῆς θρησκείας. Τὰ ἐξ ἀργίλου εἰδώ-
λια τῶν θεῶν τοῦ Λατίου ἐφαίνοντο τώρα πολὺ χονδροειδῆ
ἀπέναντι τῶν ἐκ μαρμάρου καὶ ὀρειχάλκου ἀγαλμάτων τῶν

ἐλληνικῶν θεῶν. Ἡ ρωμαϊκὴ μυθολογία ἦτο πολὺ πτωχὴ καὶ νηπιώδης παραβαλλομένη πρὸς τοὺς πλήρεις ζωῆς καὶ κάλους μύθους τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ρωμαῖοι ἤρχισαν νὰ στενοχωροῦνται διὰ τοὺς ταπεινοὺς θεοὺς τῶν καὶ ἠθέλησαν νὰ τοὺς ἐξυψώσουν καὶ νὰ τοὺς ταυτίσουν μὲ τοὺς ἐλληνικοὺς. Διηγήθησαν κατόπιν τὰς περιπετείας καὶ τοὺς ἐλληνικοὺς μύθους καὶ παρέστησαν τοὺς θεοὺς τῶν μὲ μορφήν ἐλληνικὴν. Συγχρόνως ἤρχισαν νὰ εἰσάγουν καὶ θεοὺς ἐκ τῆς Ἀνατολῆς, τὴν Κυβέλην ἀπὸ τὴν Φρυγίαν, τὸν Σέραπιν καὶ τὴν Ἴσιδα ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον κτλ.

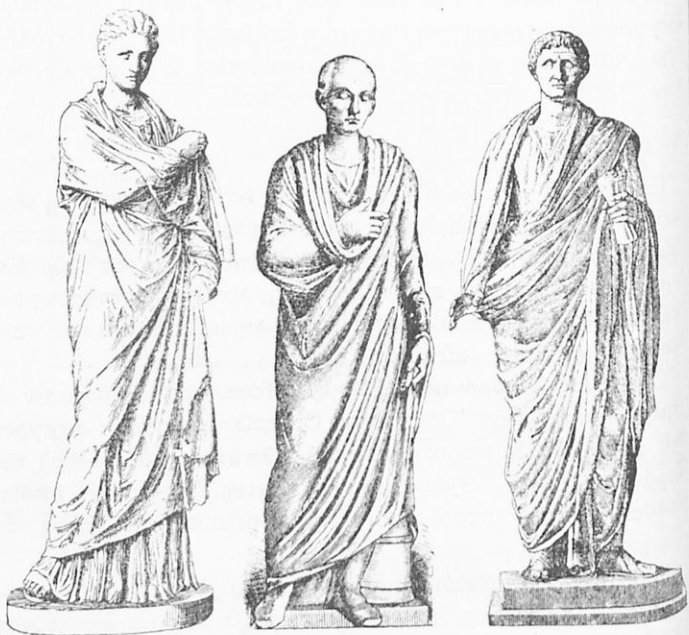
ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ἐπὶ πολὺν χρόνον οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἐκαλλιέργουν τὰ γράμματα. Ἡ πραγματικὴ λογοτεχνία ἤρχισε νὰ γεννᾶται εἰς τὴν Ρώμην, ἀφότου οἱ Ρωμαῖοι ἦλθαν εἰς ἐπαφὴν πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Διὰ τοῦτο τὰ πρῶτα ἔργα τῆς λατινικῆς ποιήσεως καὶ τοῦ πεζοῦ λόγου ἦσαν ἀπομιμήσεις ἐλληνικῶν ἔργων καὶ πολλὰς μεταφράσεις αὐτῶν.

Ὁ **Λίβιος Ἀνδρόνικος**, Ἕλλην ἐκ Τάραντος, μετέφρασεν εἰς τὴν λατινικὴν τὴν Ὀδύσειαν. Οἱ πρῶτοι μεγάλοι συγγραφεῖς ἦσαν οἱ δύο κωμικοὶ ποιηταὶ **Πλαῦτος** (254;—184) καὶ **Τερέντιος** (184;—159) καὶ ὁ ἐπικός **Ἐννιος** (235—169), ὁ ὁποῖος εἰς μίαν ἔμμετρον ἱστορίαν τῆς Ρώμης φιλοδοξεῖ νὰ φθάσῃ τὸν Ὀμηρον.

Ὁ πεζὸς λόγος ἀκόμη δὲν εἶχεν ἀναπτυχθῇ κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς. Τὰ πρῶτα μάλιστα πεζὰ δοκίμια ἐγράφοντο εἰς τὴν ἐλληνικὴν. Πρῶτος ὁ **Κάτων ὁ τιμητῆς** ἔγραψε τὸ ἱστορικόν του σύγγραμμα εἰς τὴν λατινικὴν. Σημαντικὴ ἦτο ἡ πρόοδος εἰς τὴν ρητορικὴν. Ὁ πολιτικὸς βίος τῆς Ρώμης παρῆχε πολλὰς εὐκαιρίας εἰς τοὺς ἄρχοντας, τοὺς ὑποψηφίους καὶ τοὺς δικηγόρους νὰ ὁμιλοῦν καὶ ἦσαν εὐνοϊκώτατοι οἱ ὅροι διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ρητορικῆς τέχνης. Ἄλλ' ἐπὶ πολὺν χρόνον ἡ ρωμαϊκὴ ρητορεία ἦτο ἀπλὴ καὶ ἄτεχνος. Ἀργότερα ὅμως ἤρχισε μεγάλη κίνησις ὑπὸ τὴν ἐλληνικὴν ἐπίδρασιν. Ἕλληνες ρητοροδιδάσκαλοι ἐδίδασκαν εἰς τοὺς Ρωμαίους τὴν τέχνην καὶ μετ' ὀλίγον θὰ ἀναδειχθοῦν εἰς τὴν Ρώμην ἀξιόλογοι ρήτορες.

Οἱ Ρωμαῖοι ἠγάπησαν περισσότερο τὴν ἑλληνικὴν τέχνην. Πολλοὶ στρατηγοί, οἱ ὅποιοι ἐξεστράτευσαν εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἐσύλησαν τοὺς ναοὺς καὶ τὰς οἰκίας τῶν ιδιωτῶν καὶ μετεκόμισαν εἰς τὴν Ρώμην πολλὰ ἔργα τῆς ἑλληνικῆς γλυπτικῆς καὶ ζωγραφικῆς, μὲ τὰ ἑποῖα ἐκόσμησαν τὰς οἰκίας

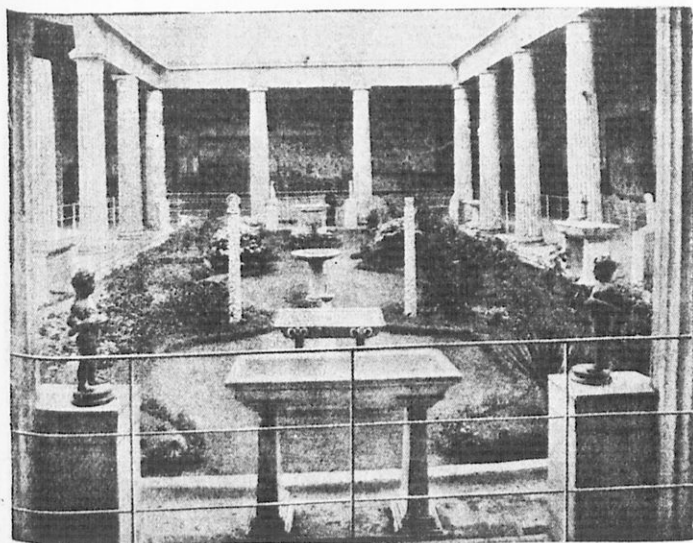
Ρωμαϊκὴ ἐνδυμασία

Ἡ ἐνδυμασία τῶν Ρωμαίων ἀποτελεῖτο ἀπὸ χιτῶνα (tunica) καὶ ἐπάνω νωφόριον (toga). Ἐπίσης καὶ αἱ γυναῖκες ἐφόρουσαν χιτῶνα καὶ ἐπάνω ἐτύλισσαν ὡς ἐπάνωφόριον ἓνα τετράγωνον ὕφασμα, τὸ ὅποιον ὠνομάζετο palla.

των. Τοῦτο ἐντὸς ὀλίγου ἐγίνε συρμός καὶ ὅλοι οἱ πλοῦστοι Ρωμαῖοι ἡμιλλῶντο νὰ ἔχουν συλλογὴν ἀπὸ ἔργα τέχνης εἰς τὴν οἰκίαν των.

Οἱ Ρωμαῖοι ἐθαύμασαν καὶ ἠγάπησαν τὴν τέχνην τῆς ἐποχῆς των, δηλ. τὴν ἑλληνιστικὴν τέχνην μὲ τὴν προσπάθειάν της νὰ ἀπομιμηθῇ τὴν φύσιν, μὲ τὸ πάθος, τὰς πολυτελεῖς

καὶ περιτέχνους διακοσμήσεις, τὰ μωσαϊκὰ καὶ τὰ ἀνάγλυφα. Ἀπὸ τότε δὲν εὐχαριστοῦνται πλέον μὲ τοὺς ξυλίνους ναοὺς των, κτίζουν ναοὺς κατὰ τοὺς ἑλληνικοὺς ρυθμοὺς καὶ κοσμοῦν τὰ κτίριά των μὲ μωσαϊκὰ. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν κατεσκευάσθησαν πολλὰ ἔργα, ἰδίως εἰς τὴν ἀγορὰν, τῶν ὁποίων οἱ

Τὸ περίστυλον καὶ ὁ κήπος
ἀναπαράστασις οἰκίας τῆς Πομπηίας

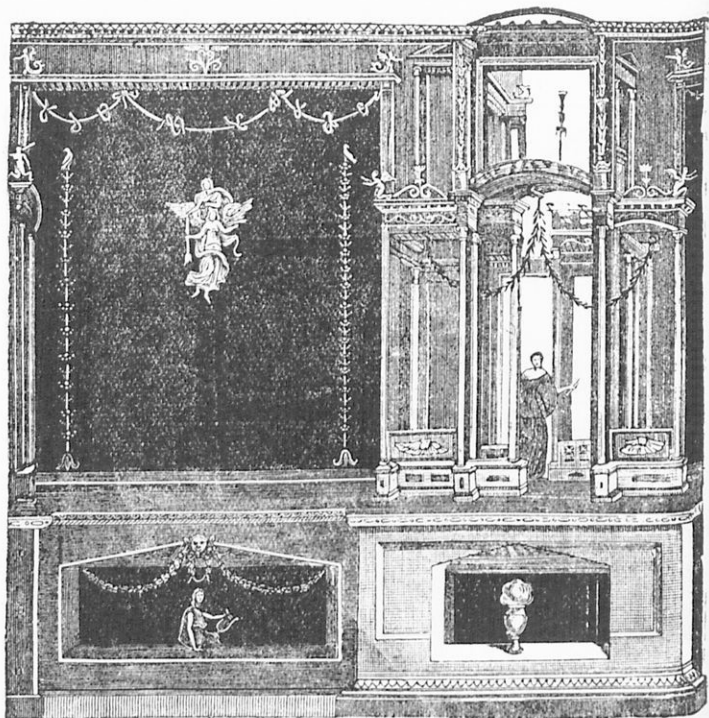
Εἰς τὴν εἰκόνα βλέπομεν τὸ περίστυλον καὶ τὸν κήπον μίξ ἀπὸ τῆς κομψοτέρας οἰκίας τῆς Πομπηίας. Οἱ τοῖχοι τῆς στοᾶς καὶ τῶν δωματίων εἶναι στολισμένοι μὲ πλουσίαις τοιχογραφίας.

Ἀρχιτέκτονες ἦσαν Ἕλληνες. Ἡ πρώτη ρωμαϊκὴ τέχνη ἦτο κυρίως ἑλληνικὴ μεταφυτευθεῖσα εἰς τὴν Ρώμην.

ΣΚΙΠΙΩΝ ΑἰΜΙΛΙΑΝΟΣ

Μεγάλην ὥθησιν εἰς τὴν νεωτεριστικὴν αὐτὴν κίνησιν ἔδωκαν μερικοὶ ἄνδρες ἐξαιρετικῆς μορφώσεως καὶ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ πρὸς τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα. Μεταξὺ αὐτῶν τὴν πρώτην θέσιν κατέχει ὁ Σκιπίων Αἰμιλιανός. Ὁ Σκιπίων ἠγάπα τοὺς λογίους καὶ τοὺς καλλιτέχνας καὶ ἀπετέλεσε κύκλον

φιλολογικόν καὶ καλλιτεχνικόν, εἰς τὸν ὁποῖον διεκρίνοντο ὁ στωικὸς φιλόσοφος Παναίτιος ὁ Ῥόδιος, ὁ Πολύβιος, βαθεὺς ἱστορικὸς μὲ ἀξιοθαύμαστον πλοῦτον στρα-

Τοιχογραφία Πομπηίας

Αἱ τοιχογραφίαι τῆς Πομπηίας εἶναι ἀπὸ τὰ κομψοτεχνήματα τῆς ἀρχαιότητος καὶ μᾶς δίδουν μίαν ἰδέαν τῆς ἑλληνικῆς ζωγραφικῆς. Οἱ ζωγράφοι τῆς Πομπηίας παριστάνουν εἰς τοὺς τοίχους οἰκοδομήματα καὶ μυθολογικὰ σκηνὰς καὶ προσπαθοῦν νὰ δώσουν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι βλέπομεν αὐτὰς ἀπὸ παράθυρον ἢ ἀνοῖγμα τοῦ τοίχου ἔξω εἰς τὸ ὑπαιθρον.

τιωτικῶν καὶ πολιτικῶν γνώσεων, ὁ κωμικὸς Τερέντιος, ὁ νομομαθὴς Μανίλιος κ.ἄ.

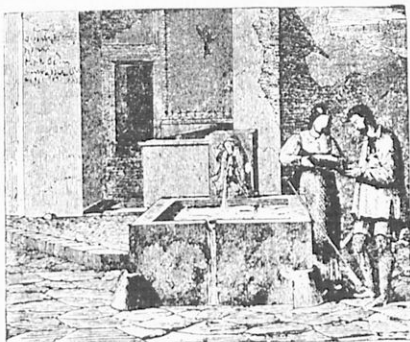
Ἄλλ' ἡ μεγάλη μᾶζα τοῦ λαοῦ ἔμενεν ἀσυγκίνητος ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν ὠραιότητα καὶ εὗρισκε τέρψιν εἰς τὰ χονδρὰ εἰδῆ θεάματα. Διηγοῦνται ὅτι μίαν ἡμέραν, ἐνῶ ἐπαίζετο κω-

μωδία τοῦ Τερεντίου, οἱ θεαταὶ ἐγκατέλειψαν τὸ θέατρον, διότι ἤκουσαν ἔξω νὰ διαλαλοῦν ὅτι ἔφθασε περίφημος σχοινοβάτης.

Η ΠΟΛΥΤΕΛΕΙΑ

Οἱ τραχεῖς καὶ πτωχοὶ Ρωμαῖοι ἔμειναν κατάπληκτοι ἀπὸ τὸν πλοῦτον τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὸν ἄνετον καὶ πολυτελεῆ βίον. Τὸν πλοῦτον καὶ τὰς συνηθείας αὐτὰς ἐφρόντισαν νὰ μεταφέρουν εἰς τὴν Ρώμην. Ἀλλ' οἱ Ρωμαῖοι ἔδειξαν διαγωγὴν νεοπλούτου, διότι ὁ νέος τρόπος τῆς ζωῆς ἦτο μᾶλλον ἐπίδειξις καὶ σπατάλη παρὰ βαθυτέρα κατανόησις τῆς τέχνης καὶ τῆς ἀξίας τῆς λεπτοτέρας ζωῆς.

Τὰς παλαιὰς ἀπλᾶς οἰκίας ἀντικατέστησαν μὲ νέας πολυτελεστεράς ἀπὸ μάρμαρον κατὰ τὸ σχέδιον τῶν ἀθηναϊκῶν καὶ κορινθιακῶν οἰκιῶν. Ἡ ἐνδυμασία τῶν Ρω-

Μία δημοσία κρήνη εἰς τὴν Πομπηϊαν

μαίων δὲν μετεβλήθη, ἀλλὰ τὸ χονδροειδὲς μᾶλλινον ὕφασμα ἀντικατέστησαν μὲ λεπτοῦφαντα ἐνδύματα καὶ ἐφρόντιζον νὰ πτυχώνουν τὸ ἱμάτιον κατὰ τὸν ἑλληνικὸν συρμόν. Μεγαλύτερα ἦτο ἡ πολυτέλεια εἰς τὸν ἱματισμὸν τῶν γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι ἀνεζήτουν τὰ λεπτότερα καὶ διαφανέστερα ὑφάσματα. Ἐφόρουν πλῆθος κοσμημάτων, δακτυλίδια, βραχιόλια, περιδέ-
ραια, ἐνώτια κτλ.

Ἀλλὰ περίφημος ἔγινεν ἰδίως ἡ πολυτέλεια τοῦ φαγητοῦ. Οἱ τόσον λιτοδίαιτοι Ρωμαῖοι κατήντησαν μανιώδεις γαστρίμαργοι καὶ τὸ ἐλάττωμα αὐτὸ παρέμεινε μέχρι τέλους τῆς ρωμαϊκῆς ἱστορίας τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς ἀνωτέρας κοινωνίας. Ἐπεζήτουν τὰ πλέον σπάνια καὶ παλυνδάπανα φαγητὰ καὶ τοὺς ἀρωματωδετέρους καὶ σπανιωτέρους οἶνους τοῦ κό-

σμου, τὰ δὲ ποσά, τὰ ὅποια ἐξώδευσαν διὰ τὰ συμπόσια, ἦσαν μυθώδη. «Ὁ μάγειρος, λέγει ὁ Τίτος Λίβιος, ὁ ὁποῖος ἔθεωρεῖτο ὁ ἔσχατος τῶν δούλων, ἀπέβη προσωπικότης καὶ τὸ ἐπάγγελμά του ἔφθασεν εἰς μεγάλην περιωπὴν».

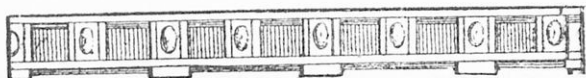
Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΙΣ

Ἄλλ' ἡ μεγάλη πολυτέλεια ἔφερε κατὰ τὸν ἱστορικὸν Διόδωρον ὄχι μόνον καταστρεπτικὴν μαλακότητα, ἀλλὰ καὶ πλῆθος ἀπὸ ἄλλα ἐλαττώματα. Αἱ παλαιαὶ ρωμαϊκαὶ ἀρεταὶ ἐθεωρήθησαν χονδροειδεῖς καὶ γελοῖαι. Ὅλοι ἐφρόντιζαν νὰ πλουτήσουν, διὰ νὰ ἐπαρκοῦν εἰς τὰς δαπάνας τοῦ νέου βίου, καὶ πρὸς τοῦτο κανὲν μέσον δὲν ἐθεώρουν ἀθέμιτον. Αἱ οἰκογενειακαὶ ἀρεταὶ τῶν Ρωμαίων ἐξηφανίσθησαν εἰς τὴν νέαν ἀριστοκρατίαν, τὰ διαζύγια ἐπληθύνθησαν. Ἐπίσης ἤρχισαν νὰ φαίνωνται τὰ πρῶτα συμπτώματα τῆς πολιτικῆς διαφθορᾶς. Οἱ πολῖται ἐπώλουν τὴν ψῆφον καὶ ἡ ἐκλογικὴ διαφθορὰ ἐγενικεύθη.

Ἐναντίον τῆς καταστάσεως αὐτῆς ἤρχισαν νὰ ἐξεγείρωνται πολλοὶ Ρωμαῖοι καὶ ἐδημιουργήθη ζωηρὰ ἀντίδρασις κατὰ τῶν νεωτερισμῶν. Ἀρχηγὸς τῆς ἀντιδράσεως καὶ συγχρόνως ἀντιπρόσωπος τοῦ συντηρητισμοῦ τῆς Ρώμης εἶναι ὁ περίφημος Κάτων ὁ τιμητής.

Ὁ Κάτων ἦτο μικρὸς ἰδιοκτήτης ἀπὸ τὴν Σαβίνην ἐγκατασταθεὶς εἰς Ρώμην. Ἐλαβε μέρος εἰς πολλοὺς πολέμους, διεκρίθη καὶ ἀνῆλθεν εἰς ὅλα τὰ ἀξιώματα. Ὁ Κάτων ὑπῆρξε λάτρης τῶν προγονικῶν ἀρετῶν καὶ ἔγινεν ἀρχηγὸς μερίδος τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ, ἡ ὁποία ἤθελε νὰ ἀντιδράσῃ εἰς τὰ νέα ἦθη τῆς ἀριστοκρατίας. Ὡς τιμητὴς ἐπέδιώξε μὲ μέτρα αὐστηρὰ νὰ πατάξῃ τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν διαφθοράν.

Ἄλλ' οἱ ἀγῶνες τοῦ Κάτωνος ἔμειναν χωρὶς ἀποτέλεσμα. Ὁ ἑλληνισμὸς ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα εἰσῆρχετο εἰς τὴν Ρώμην καὶ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος ἡ μεταβολὴ ἦτο πλήρης. Οἱ Ρωμαῖοι ἐδέχθησαν τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν, ἀλλ' ὅπως ἦτο φυσικὸν τὸν προσήρμοσαν εἰς τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς συνηθείας των. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς παρουσιάζεται μὲ νέαν μορφήν καὶ ἔγινεν, ὅπως λέγουν, ἑλληνορωμαϊκός. Ὑπὸ τὴν μορφήν αὐτὴν αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες τὸν μετέφεραν εἰς τὴν ἀπολίτιστον Δύσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ—ΟΙ ΓΡΑΚΧΟΙ

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΜΕΣΑΙΑΣ ΤΑΞΕΩΣ

Αἱ μεγάλοι κατακτήσεις εἶχαν ἀκόμη σοβαρωτέρας συνεπειάς, δηλαδή βαθεῖαν οἰκονομικήν, κοινωνικήν καὶ πολιτικήν μεταβολήν.

Οἱ μακροχρόνιοι πόλεμοι κατέστρεψαν τὴν μεσαίαν τάξιν, δηλαδή τοὺς ἰδιοκτῆτας μικρῶν κτημάτων εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν. Τοὺς μεγάλους πολέμους διεξήγαγε κυρίως ἡ μεσαία τάξις. Πολλοὶ ἐχάθησαν εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν ἢ ἀπὸ τὰς κακουχίας καὶ ὅσοι ἐπανῆλθαν εὐρέθησαν εἰς πολὺ δύσκολον θέσιν. Ὁ ἀγρός τῶν εἶχε μείνει ἀκαλλιέργητος, ἡ οἰκογένειά τῶν εἶχε χρεωθῇ διὰ νὰ συντηρηθῇ καὶ οἱ ἴδιοι ἐξηκολούθουν νὰ δανείζωνται. Ἀλλὰ τότε τοὺς κατέστρεψεν ἡ τοκογλυφία. Συγχρόνως εἶχε καταντήσῃ ἀδύνατος ἡ καλλιέργεια καὶ ἡ συντήρησις μικρῶν κτημάτων, ἀφότου ἤνοιξαν αἱ μεγάλοι ἀγοραὶ τῆς Σικελίας, Σαρδηνίας καὶ προπάντων τῆς

Ρωμαῖος τοκογλύφος

ὁρειχαλκίνη προτομή Πομπηίας—
Νεάπολις

Εἶναι ὁ περίφημος τραπεζίτης καὶ τοκογλύφος Καϊκίλιος Γιουκοῦνδος, τοῦ ὁποῦ τὴν οἰκίαν ἀνεκάλυψαν εἰς τὴν Πομπηίαν. Ἡ εἰκὼν εἰς τὸ σύνολόν της δεικνύει τὸν ἄνθρωπον τῶν χρηματικῶν ὑποθέσεων.

Ἀφρικῆς. Ὁ εἰσαγόμενος ἀπ' αὐτὰς σίτος ἦτο τόσο εὐθηνός, ὥστε ἡ παραγωγή τῆς Ἰταλίας ἦτο ἀδύνατον νὰ συναγωνισθῇ τοὺς σιτεμπόρους. Οἱ μικροκαλλιεργηταὶ ἤναγκάσθησαν

νὰ πωλήσουν τοὺς ἀγρούς των, ἐγκατέλειψαν τὴν ὑπαιθρον χώραν καὶ μετηνάστευσαν εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ πλούσιοι ἡγόρασαν τὰ μικρὰ κτήματα, ἥνωσαν πολλὰ ἀπ' αὐτὰ καὶ ἐσχηματίσαν τὰς μεγάλας ἰδιοκτησίας, τὰ λεγόμενα latifundia. Εἰς τὰ κτήματα αὐτὰ ἐγκατέστησαν δούλους, ἔπαυσαν νὰ καλλιεργοῦν δημητριακά, ἐφύτευσαν ὀμπέλους καὶ ἐλαίας, ἔτρεφαν ζῶα ἢ ἄφιναν μεγάλας ἐκτάσεις ἀκαλλιεργήτους διὰ τὸ κυνήγιον. Τοιουτοτρόπως ἡ παραγωγή τῆς Ἰταλίας ἡλαττώθη σημαντικῶς, καὶ ἡ ὑπαιθρος χώρα ἤλλαξε κατοίκους, διότι τὴν θέσιν τῶν γνησίων Ρωμαίων ἔλαβαν δοῦλοι Ἀσιᾶται. Διὰ τοῦτο δικαίως εἶπαν ὅτι τὰ μεγάλα κτήματα κατέστρεψαν τὴν Ρώμην.

Κατὰ παρόμοιον ἔγινε καὶ εἰς τὰς πόλεις. Ἐνῶ τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία ἀνεπτύχθησαν τεραστίως μὲ τὰς κατακτήσεις, οἱ ἐλεύθεροι μικροτεχνῖται κατεστράφησαν, διότι δὲν ἀντεῖχαν εἰς τὸν συναγωνισμόν τῶν ἐργοστασίων, εἰς τὰ ὁποῖα μετεχειρίζοντο κυρίως δούλους. Τοιουτοτρόπως ἐλεύθεροι μικροτεχνῖται, ὅπως καὶ οἱ ἐλεύθεροι γεωργοί, δηλαδὴ ἡ με-
 σαία τάξις, κατεστράφη καὶ περιήλθεν εἰς μεγάλην ἔνδειαν. Τὸ γεγονός αὐτὸ εἶχε σοβαρωτάτας συνεπείας.

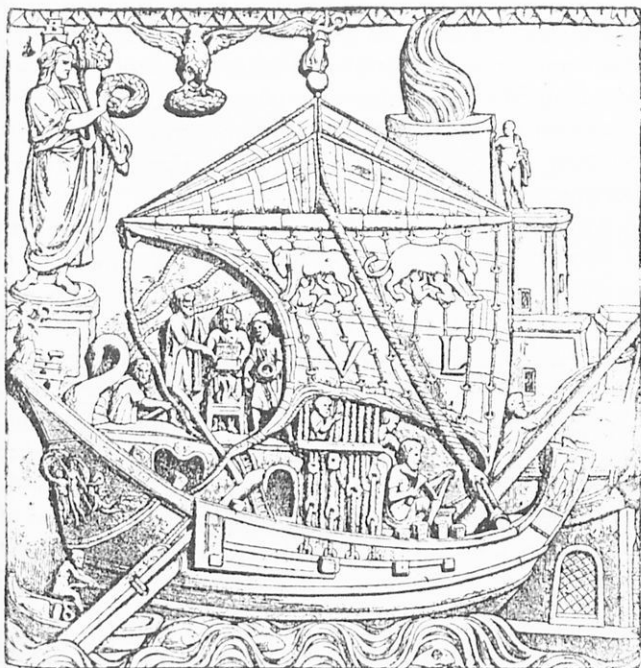
ΑΙ ΝΕΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑΙ ΤΑΞΕΙΣ

Ἡ κοινωνικὴ ἰσότης, τὴν ὁποίαν εἶχαν ἐπιτύχει οἱ Ρωμαῖοι μετὰ τόσους ἀγῶνας, διαταράχθη καὶ ἐδημιουργήθη διάκρισις τάξεων περισσότερο ἐπικίνδυνος. Κατὰ τὸν 2ον π.Χ. αἰῶνα ἡ Ρώμη ἔχει κυρίως δύο κοινωνικὰς τάξεις, μίαν μειοψηφίαν πλουσίων καὶ τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἀκτημόνων καὶ πτωχῶν. Εἰς τὴν πρώτην ἀνήκουν οἱ συγκλητικοὶ καὶ οἱ ἱππεῖς, εἰς τὴν δευτέραν ὁ λεγόμενος ἀστικός ὄχλος.

Ἡ **συγκλητικὴ τάξις**, τῆς ὁποίας ὁ πλοῦτος συνίσταται κυρίως εἰς κτηματικὴν περιουσίαν, ἔχει ἀποκλειστικὸν ἔργον τὴν κυβέρνησιν τῆς πολιτείας. Ἀπ' αὐτὴν ἐκλέγουν οἱ Ρωμαῖοι σχεδὸν κατὰ κανόνα τοὺς ἄρχοντας, οἱ ὁποῖοι πολλάκις εἶναι ἀνίκανοι ἢ κάμνουν κακὴν χρῆσιν τῆς δυνάμεώς των, περιφρονοῦν τοὺς νόμους, διαφθείρουν τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ κατὰ τὰς ἐκλογὰς καὶ κυβερνοῦν κακῶς τὰς ἐπαρχίας.

Ἡ **τάξις τῶν ἱππέων** εἶναι οἱ πλούσιοι τοῦ χρήματος.

Ἀντὶ τῶν πολιτικῶν ἀξιομάτων οἱ ἵππεῖς προτιμοῦν τὸ ἐμπόριον, τὰς τραπεζικὰς ἐργασίας καὶ τὰς προμηθεΐας τοῦ δημοσίου. Ἐμπορεύονται κυρίως τὸν σίτον, τὸν ὅποιον εἰσάγουσιν εἰς μεγάλας ποσότητας ἀπὸ τὴν Σικελίαν, τὴν Ἀφρι-

Πλοῖον ἐμπορικόν

ἀπὸ ἑνὸς ἀνάγλυφου τῆς Ὑστίας

Τὸ πλοῖον εὐρίσκεται εἰς τὸν λιμένα τῆς Ῥώμης Ὑστίαν. Μὲ τὸ κυρτὸν εἰς τὰ δύο ἄκρα σκάφος καὶ τὰ χονδρὰ σχοινιά του ὁμοιάζει μὲ τὰ ἀλιευτικὰ πλοῖα τῆς ἐποχῆς μας. Εἰς τὸ ἱστίον διακρίνομεν δύο ῥωμαϊκὰς λυκαῖνας καὶ κάτω ἀπ' αὐτάς τὰ ἀρχικὰ γράμματα τοῦ ἰδιοκτῆτου V. I. Εἰς τὸ βέθος δεξιὰ διακρίνεται ὁ φάρος τῆς Ὑστίας καὶ ἀριστερὰ τὸ ἄγσλμα τῆς θεᾶς τῆς εὐφορίας καὶ τοῦ πλούτου. Ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἀριστερὰ ὁ πλοίαρχος κάμνει θυσίαν διὰ τὴν αἰσίαν ἐφίξιν.

κὴν καὶ τὴν Αἴγυπτον, καὶ συγχρόνως εἶναι σπουδαῖοι τοκογλύφοι. Ἰδίως ὅμως πλουτίζουν ἀπὸ τὰς προμηθεΐας τοῦ δημοσίου καὶ ἀπὸ τὴν ἐνοικίᾳ τῶν φόρων, εἶναι δηλαδὴ δημοσιῶναί. Οἱ ἵππεῖς καταρτίζουν μεγάλας ἐταιρείας, αἱ ὁποῖαι ἀναλαμβάνουν τὴν κατασκευὴν δημοσίων

Θεοδορίδου—Λαζάρου. Ἱστορία Ἑλληνικὴ καὶ Ῥωμαϊκὴ

10

ἐργων ἢ τὴν προμήθειαν στρατιωτικῶν εἰδῶν εἶτε ἐνοικιάζουσι τοὺς φόρους. Ἀγοράζουσι δηλαδή ἀπὸ τὴν πολιτείαν τοὺς φόρους μεγάλων περιφερειῶν, προκαταβάλλουσι τὸ ἀντίτιμον εἰς τὸ δημόσιον καὶ πωλοῦν τμηματικῶς εἰς μικροτέρους ἐπιχειρηματίας τῶν ἐπαρχιῶν, οἱ ὅποιοι εἰσπράττουσι αὐτοὺς μὲ σκληρὰ καὶ ἀπάνθρωπα μέσα. Αὐτοὶ εἶναι οἱ τελευταῖοι, περὶ τῶν ὁποίων ὁ Χριστὸς εἶπεν ὅτι δὲν θὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Οἱ συγκλητικοὶ ὡς διοικηταὶ καὶ οἱ ἵππεις ὡς ἐπιχειρηματῆαι καὶ ἰδίως ὡς δημοσιῶναι ἐξεμεταλλεύθησαν μὲ ἀπληστίαν τὰς ἐπαρχίας καὶ κατήντησαν ἀληθινὴ πληγὴ.

Τὸν **ἀστικὸν ὄχλον** ἀποτελοῦν ὅλοι οἱ ἄλλοι πολῖται, παλαιοὶ μικροκτηματῆαι ἢ μικροτεχνῖται κατεστραμμένοι καὶ ἄλλοι ὅμοιοι. Ἡ θέσις ὅλων αὐτῶν εἶναι τραγικὴ. Δὲν εὐρίσκουσι ἐργασίαν, διότι εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ εἰς τὰ ἐργοστάσια προτιμῶνται οἱ δοῦλοι, ζοῦν εἰς μικρὰς καὶ ἀνθυγιεινὰς κατοικίας, πτωχοί, ταπεινοὶ καὶ ἐγκαταλελειμμένοι εἰς τὸν οἶκτον τῆς πολιτείας καὶ τῶν πλουσίων, οἱ ὅποιοι ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν μοιράζουσι τροφὰς καὶ ἐνδύματα. Ἀλλ' ἀντὶ αὐτοῦ οἱ πτωχοὶ πωλοῦν τὴν ψῆφον των κατὰ τὰς ἐκλογάς. Μόνη παρηγορία των ἔμεινεν ὁ τίτλος τοῦ ρωμαίου πολίτου, τὰ μεγάλα θεάματα, αἱ ἑορταί, οἱ θρίαμβοι, αἱ ἐκλογαί, ἡ κίνησις τῆς ἀγορᾶς.

Οἱ ΔΟΥΛΟΙ

Ἐνὰ ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου καὶ τῶν κατακτήσεων ἦτο ἡ καταπληκτικὴ αὐξησις τῶν δούλων, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἢ αἰχμάλωτοι πολέμου πωληθέντες ἢ Ἀσιᾶται.

Ὁ δοῦλος κατὰ τὸν νόμον δὲν ἦτο πρὸς ὥπον, ἀλλὰ πρὸς ἄγαν χωρὶς κανέν δικαίωμα. Ἡ ζωὴ τῶν δούλων ἦτο ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν οἰκτρά. Ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ἐργάζωνται διαρκῶς. Ὁ ὀκνηρὸς ἢ πονηρὸς δοῦλος ἐτιμωρεῖτο σκληρότατα. Αἱ τιμωρίαι ἦσαν φρικῶδεις ραβδισμοί, μαστιγώσεις, ἀλύσεις, ἢ ἐργασία τοῦ χειρομύλου, ἢ ἐργασία εἰς τὰ λατομεῖα καὶ τέλος ὁ θάνατος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Διὰ τοῦτο πολλάκις οἱ δοῦλοι ἐπανεστάτησαν καὶ ἠπειλήσαν σοβαρῶς τὸ κράτος.

ΟΙ ΓΡΑΚΧΟΙ

Εἰς τὴν Ρώμην δὲν ἔλειψαν ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι ἔβλεπαν τὴν σοβαρότητα τῆς καταστάσεως καὶ ἤθελαν νὰ θέσουν τέρμα εἰς αὐτήν. Ὁ Κάτων εἶχε κατανοήσει τὴν ἀνάγκην αὐτήν, ἀλλὰ δὲν ἐκτύπησε τὴν πηγὴν τοῦ κακοῦ. Τὸ ἔργον αὐτὸ ἐπεφυλάσσετο εἰς τοὺς δύο ἀδελφοὺς Τιβέριον καὶ Γάϊον Γράκχον.

Οἱ ἀδελφοὶ Γράκχοι

Οἱ Γράκχοι κατήγοντο ἐκ πατρὸς ἀπὸ πληβείους, οἱ ὅποιοι εἶχαν ἀνέλθει εἰς τὰ ἀνώτατα ὀξιώματα. Ὁ πατὴρ των Σεμπρώνιος Γράκχος εἶχε χρηματίσει δύο φορές ὕπατος, διοικητὴς τῆς Ἰσπανίας καὶ τιμητὴς καὶ διεκρίθη διὰ τὴν μεγάλην σύνεσιν καὶ ἐντιμότητα. Ἡ μήτηρ των ὁμως Κορνηλία ἦτο θυγάτηρ τοῦ Σκιπίωνος Αἰμιλιανοῦ καὶ ἔγινε περίφημος μεταξὺ τῶν ρωμισίων γυναικῶν διὰ τὴν μόρφωσιν, τὸ πνεῦμα καὶ τὰς μεγάλας ἀρετάς της. Ἐφρόντισε νὰ δώσῃ εἰς τὰ τέκνα της ἑλληνοπρεπῆ ἀνατροφὴν καὶ ἐκαυχᾶτο διὰ τοῦτο.

ΤΙΒΕΡΙΟΣ ΓΡΑΚΧΟΣ

Ὁ μεγαλύτερος ἀπὸ τοὺς δύο, ὁ **Τιβέριος**, ἦτο φύσιν εὐγενὴς καὶ θερμὴ καὶ ρήτωρ καλός. Μὲ ἐξαιρετικὴν διορατικότητα ἀντελήφθη ὅτι ἡ διόρθωσις τῆς καταστάσεως ἦτο δυνατὴ μόνον, ἂν κατῴρθωνε νὰ ἀναδημιουργήσῃ τὴν μικρὰν ἰδιοκτησίαν καὶ μαζὶ μὲ αὐτήν τὴν μεσαίαν τάξιν ἀπο-

καθιστῶν πάλιν εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀέργους τῆς Ρώμης.

Τὸ 133 π.Χ. ἐκλέγεται δήμαρχος καὶ προτείνει ἀμέσως τὸν
133 περίφημον ἀ γ ρ ο τ ι κ ὸ ν νό μ ο ν, κατὰ τὸν ὁποῖον
 κανεῖς δὲν ἐδικαιοῦτο νὰ κατέχη γῆν τοῦ δημοσίου περισ-
 σοτέραν ἀπὸ 500 πλέθρα καὶ 260 δι' ἑκαστον ἄρρεν τέκνον. Οἱ
 πλούσιοι ὅμως εἶχαν σφετερισθῇ μὲ τὸ πρόσχημα τοῦ ἐνοικίου
 ἐκτάσεις πολὺ μεγαλυτέρας. Ἐπρεπε λοιπὸν μέρος αὐτῶν νὰ
 ἀφαιρεθῇ ἀπ' αὐτοὺς, νὰ διαιρεθῇ εἰς ἴσους κλήρους καὶ νὰ
 μοιρασθῇ εἰς τοὺς ἀκτῆμονας πολίτας. Ὁ Τιβέριος ὑπεστή-
 ριξε μὲ θέρημν τὸν νόμον.

Ἦτο ἀκαταμέχητος, λέγει ὁ Πλούταρχος, ὅταν ὠμίλει ὑπὲρ τῶν
 πτωχῶν. Τὰ θηρία τῆς Ἰταλίας ἔχουν κατοικίαν καὶ φωλεάν, ἐνῶ οἱ
 μαχόμενοι καὶ ἀποθνήσκοντες ὑπὲρ τῆς Ἰταλίας δὲν ἔχουν ἄλλο ἐκτὸς
 ἀπὸ ἀέρα καὶ φῶς. Ἀνέστιοι καὶ ἄστεγοι πλανῶνται μὲ τὰ τέκνα καὶ
 τὰς γυναῖκας τῶν. Οἱ στρατηγοὶ ἐξαπατοῦν τοὺς στρατιώτας, ὅταν
 εἰς τὰς μάχας τοὺς προτρέπουν νὰ ὑπερασπίζωνται τοὺς τάφους καὶ τὰ
 ἱερὰ ἐνατίων τῶν ἐχθρῶν, διότι κανεῖς ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν Ρωμαίων
 δὲν ἔχει βωμὸν καὶ τάφον προγονικόν. Πολεμοῦν καὶ ἀποθνήσκουν διὰ
 τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν χλιδὴν τῶν ἄλλων. Ὀνομάζονται κύριοι τῆς
 οἰκουμένης, ἐνῶ πράγματι δὲν ἔχουν οὔτε βῶλον γῆς. (Πλουτ. βίος
 Τιβ. Γράκχου).

Ὅπως ἦτο φυσικὸν οἱ πλούσιοι τὸν ἐπολέμησαν μὲ μανίαν,
 ἀλλ' ὁ Τιβέριος κατῴρθωσε νὰ ψηφισθῇ ὁ νόμος ὑπὸ τῆς ἐκ-
 κλησίας καὶ ἀμέσως προέβη εἰς τὴν μεταρρύθμισιν. Ἀλλὰ διὰ
 νὰ στερεωθῇ τὸ ἔργον του, ἐνόμισεν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐκλεχθῇ
 δήμαρχος καὶ διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος. Κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν
 ἐκλογῶν ὁ Τιβέριος εὐρέθη μὲ ὀλίγους ὁπαδοὺς, διότι οἱ ἀγρό-
 ται εὐρίσκοντο εἰς τὸν θερισμὸν ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν. Συγκλη-
 τικοὶ καὶ πλούσιοι ἐδημιούργησαν ταραχάς, ἐφόνευσαν τὸν
 Τιβέριον μὲ 300 ἀπὸ τοὺς ὁπαδοὺς του καὶ ἔρριψαν τὸ σῶμα
 του εἰς τὸν Τίβεριν.

ΓΑΪΟΣ ΓΡΑΚΧΟΣ

Οἱ πλούσιοι κατ' ἀρχὰς δὲν ἐτόλμησαν νὰ καταργήσουν
 τὸν ἀγροτικὸν νόμον τοῦ Τιβερίου. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὅμως
 περιήλθεν εἰς ἀχρησίαν καὶ οἱ πλούσιοι ἐπεκράτησαν πάλιν.
 Ἀλλὰ τὸ 123 ἐξελέγη δήμαρχος ὁ **Γαῖος Γράκχος**. Ὁρμη-

τικώτερος καὶ ἐπαναστατικώτερος ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του, εἶχεν εὐρύτερα σχέδια. Ἦθελε νὰ κάμῃ π ο λ ι τ ι κ ῆ ν μεταρρύθμισιν, ἢ ὁποία θὰ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ συντρίψῃ τὴν 123 δύναμιν τῶν εὐγενῶν, καὶ κ ο ι ν ω ν ι κ ῆ ν, ἢ ὁποία θὰ συνεπλήρωνε τὸν ἀγροτικὸν νόμον τοῦ ἀδελφοῦ του. Διὰ νὰ συντρίψῃ τοὺς συγκλητικούς, ἐστηρίχθη ὄχι μόνον εἰς τὸν λαόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν ἱππέων καὶ εἰς τὸς συμμάχους πόλεις τῆς Ἰταλίας. Εἰσήγαγε λοιπὸν σειρὰν νόμων, διὰ τῶν ὁποίων ἐκέρδισε τὴν ὑποστήριξιν τοῦ λαοῦ καὶ τῆς τάξεως τῶν ἱππέων.

Ὁ Γαῖος ἀπέκτησε δύναμιν σχεδὸν μοναρχικὴν καὶ ἐξελέγη δήμαρχος καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος (122). Οἱ συγκλητικοὶ διὰ νὰ καταστρέψουν τὴν δημοτικότητά του, διὰ τοῦ δημάρχου **Λιβίου Δρούσου** ἐπρότειναν νόμους εὐνοϊκώτερους διὰ τοὺς ἀκτῆμονας. Ὁ λαὸς ἔπεσεν εἰς τὴν παγίδα. Ἀλλ' ὁ Γαῖος ἐστράφη τότε πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς συμμάχους καί, διὰ νὰ προσελκύσῃ τὴν ὑποστήριξιν αὐτῶν, ἐπρότεινε νὰ δοθῇ εἰς αὐτοὺς τὸ δικαίωμα τοῦ ρωμαίου πολίτου. Ἡ σύγκλητος εὐρῆκεν εὐκαιρίαν πάλιν νὰ δημοκοπήσῃ. Παρέστησεν εἰς τὸν ρωμαϊκὸν λαὸν τὸν κίνδυνον, τὸν ὁποῖον διέτρεχεν, ἂν οἱ Ἰταλοὶ ἀπέκτων ἴσα δικαιώματα. Ὁ νόμος ἀπεκρούσθη καὶ τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ πρώτη σοβαρὰ ἀποτυχία τοῦ Γαίου, ἢ ὁποία ἐκλόνισε τὴν δημοτικότητά του. Ὄταν λοιπὸν ἐζήτησε νὰ ἐκλεχθῇ δήμαρχος καὶ διὰ τὸ 121, ἀπέτυχεν. Ἡ σύγκρουσις ἐπῆλθε τὸ θέρος τοῦ 121. Τρεῖς χιλιάδες ἐκ τῶν ὁπαδῶν τοῦ Γαίου ἐφονεύθησαν καὶ ὁ ἴδιος κινδυνεύων νὰ συλληφθῇ διέταξεν ἓνα ἐκ τῶν δούλων του νὰ τὸν φονεύσῃ.

Ἡ προσπάθεια τῶν Γράκχων ἀπέτυχεν, οἱ πλούσιοι ἐξῆλθαν ἰσχυρότεροι καὶ ὁ λαὸς περιέπεσεν εἰς μεγαλυτέραν δυστυχίαν. Ἀπὸ τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἡ Ρώμη παραδίδεται εἰς τὴν διάκρισιν τῶν φιλοδόξων στρατηγῶν καὶ εἰς τὴν μανίαν τῶν ἐμφυλίων πολέμων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ'

ΟΙ ΕΜΦΥΛΙΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ—ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΡΙΣΙΣ ΜΕΤΑ ΤΟΥΣ ΓΡΑΚΧΟΥΣ

Αἱ μεγάλαι κατακτήσεις ἐκτὸς τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἐδημιούργησαν σοβαρωτάτην πολιτικὴν κρίσιν. Μετὰ τοὺς Γράκχους ἡ τάξις τῶν συγκλητικῶν ἐκυβέρνησε πανίσχυρος τὴν πολιτείαν ἀπὸ τὸ 121--107. Ἄλλ' ἡ διοίκησις τῶν ἦτο πολὺ κακὴ. Τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα ἔγιναν σχεδὸν κληρονομικὰ εἰς ὠρισμένας οἰκογενείας καὶ διὰ τοῦτο διαχειρίζονται αὐτὰ ἄνθρωποι ἀνίκανοι καὶ διεφθαρμένοι, οἱ ὑπάλληλοι χρηματίζονται σκανδαλωδῶς καὶ ὁ στρατὸς παραμελεῖται.

Τὴν κατάστασιν ἐπωφελοῦνται φιλόδοξοι στρατηγοί, οἱ ὅποιοι προσελκύουν τὸν στρατὸν, περιφρονοῦν σύγκλητον καὶ νόμους καὶ θέλουν νὰ κυριαρχήσουν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐπειδὴ ὅμως εὐρίσκονται πάντοτε περισσότεροι τοῦ ἐνός, περιέρχονται εἰς σύγκρουσιν καὶ ταραττοῦν τὸ κράτος μὲ πολιτικὰς ἀναστατώσεις καὶ αἱματηροὺς πολέμους. Τοιοῦτοι ἀντίπαλοι εἶναι κατὰ σειρὰν ὁ Μάριος καὶ Σύλλας, ὁ Καῖσαρ καὶ Πομπήιος, ὁ Ὁκταβιανὸς καὶ Ἀντώνιος.

Τοιοιτοτρόπως ἐπὶ ἓνα περίπου αἰῶνα (107--31) ἡ Ρώμη γίνεται θέατρον ἐμφυλίων πολέμων, οἱ ὅποιοι κλονίζουν τὸ παλαιὸν δημοκρατικὸν πολίτευμα καὶ προετοιμάζουν τὸ ἔδαφος εἰς τὴν μοναρχίαν.

Α' ΜΑΡΙΟΣ ΚΑΙ ΣΥΛΛΑΣ

Ο ΜΑΡΙΟΣ (155--86)

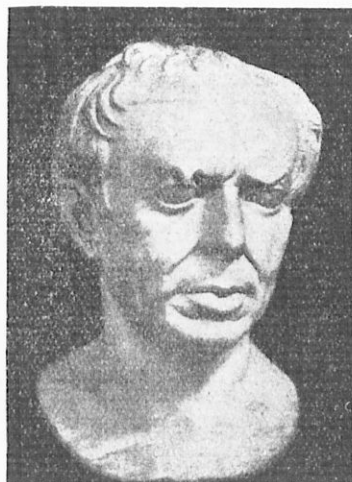
Ὑποστηρικτὴς τῆς δημοκρατικῆς μερίδος καὶ ἀντίπαλος τῆς συγκλήτου παρουσιάσθη κατ' ἀρχὰς ὁ Μάριος. Κατήγετο ἀπὸ πλουσίαν ἀγροτικὴν οἰκογένειαν τῆς λατινικῆς πόλεως Ἀρπίνου. Ἐμεῖνε καθ' ὅλην τὴν ζωὴν του ἀμόρφωτος καὶ διὰ τοῦτο οἱ εὐγενεῖς ἐχλεύαζαν αὐτόν. Πράγματι ἡ μορφή του

είχε κάτι τὸ τραχὺ καὶ ὁ Κικέρων ἔλεγεν : ἦ το ἀνὴρ ἀγροϊκός, ἀλλὰ πραγματικῶς ἀνὴρ. Εἶχεν ὁμως ἐξαίρετα στρατιωτικὰ προσόντα, ἐγνώριζε νὰ συγκρατῇ τὴν πειθαρχίαν τοῦ στρατοῦ καὶ νὰ εἶναι συγχρόνως ἀγαπητὸς εἰς τοὺς στρατιώτας.

Ὁ Μάριος διέπρεπεν εἰς δύο πολέμους, εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ἰουγούρθα (111 — 105) καὶ κατὰ τῶν Κίμβρων καὶ Τευτόνων (113—

101), οἱ ὅποιοι ἀκριβῶς ἀπέδειξαν τὴν διαφθοράν καὶ ἀνικανότητα τῶν εὐγενῶν καὶ τὴν ἀποσύνησιν τοῦ στρατοῦ.

Ὁ πονηρὸς βασιλεὺς τῆς Νουμιδίας Ἰουγούρθας, ἑγγονος τοῦ Μασσανάση, εἶχεν ἐξαφανίσει διὰ δολοφονίας τοὺς συνάρχοντάς του ἐξαδέλφους καὶ εἶχε κατορθώσει νὰ ἐμπαίξῃ τοὺς Ρωμαίους, ἀφοῦ διέφθειρε μὲ χρήματα τὴν ρωμαϊκὴν πρεσβείαν, ἣ ὁποία ἐστάλη διὰ νὰ κανονίσῃ τὰ πράγματα τῆς Νουμιδίας.

Μάριος

μαρμαρινὴ κεφαλὴ (Ρώμη, Βατικανόν)

Προσκληθεὶς κατόπιν εἰς τὴν Ρώμην, διὰ νὰ ἀπολογηθῇ, ἐξηγόρασε καὶ ἐντὸς τῆς πρωτευούσης θερμούς ὑποστηρικτάς. Ὅταν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀφρικὴν, ἐνίκησεν ἕνα ρωμαϊκὸν στρατὸν καὶ τὸν ὑπεχρέωσε νὰ διέλθῃ ὑπὸ τὸν ζυγὸν (109). Εἰς τὸν πόλεμον ἔδωσε τέλος ὁ Μάριος, ὁ ὁποῖος συνέλαβεν αἰχμάλωτον τὸν Ἰουγούρθαν (105) καὶ τὸν ὠδήγησεν εἰς τὴν Ρώμην, ὅπου ἀπέθανεν εἰς τὰς φυλακάς.

Οἱ Κίμβροι καὶ οἱ Τεύτονες, γερμανικοὶ λαοὶ κατοικοῦντες εἰς τὰ παράλια τῆς Βαλτικῆς, εἶχαν εἰσβάλει εἰς τὴν Γαλατίαν καὶ ἔφθασαν λεηλατοῦντες εἰς τὴν Ναρβωνίτιδα, τὴν ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν τῆς Γαλατίας. Τέσσαρες ρωμαϊκοὶ στρατοὶ

κατεστράφησαν ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου. Εἰς τὴν κρίσιμον στιγμήν ἔφθασεν ὁ Μάριος ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἐνίκησεν εἰς δύο ἀποφασιστικὰς μάχας τοὺς δύο γερμανικοὺς λαούς, οἱ ὅποιοι ἐν τῷ μεταξύ εἶχαν χωρισθῇ.

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ

Ὁ Μάριος ἔκαμε σπουδαιοτάτην στρατιωτικὴν μεταρρύθμισιν. Ἐδέχθη εἰς τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ ἀπόρους πολίτας, ὅσοι ἤθελαν νὰ ὑπηρετήσουν μὲ μισθόν. Ἡ μεταρρύ-

Νόμισμα Ἰουγούρθα

Παρίσιοι, ἐθνικὴ βιβλιοθήκη

Ἀριστερὰ ἡ κεφαλὴ τοῦ περιφήμου ἀφρικανοῦ ἀρχηγοῦ, δεξιὰ ἑλέφας.

θμισις αὐτὴ εἶχε σοβαρωτάτην πολιτικὴν συνέπειαν. Οἱ ἐξ ἐπαγγέλματος στρατιῶται εἰργάζοντο κυρίως διὰ τὸν μισθὸν καὶ ἐφρόντιζαν νὰ πλουτήσουν διὰ τοῦ πολέμου. Ἡ ἰδέα τῆς πατρίδος ἐξησθένησε τοιουτοτρόπως, ὁ στρατὸς ἀφωσιώθη εἰς τὸν ἀρχηγὸν καὶ φιλόδοξοι στρατηγοὶ δύνανται, στηριζόμενοι εἰς τὸν στρατὸν, νὰ περιφρονήσουν τοὺς νόμους καὶ νὰ κυριαρχήσουν εἰς τὴν Ρώμην.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΑΙ ΤΑΡΑΧΑΙ-ΣΥΜΜΑΧΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (90-88)

Μετὰ τὰς λαμπρὰς νίκας τοῦ ὁ Μάριος ἐγίνε δεκτὸς μὲ ἐνθουσιασμόν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐστράφη τότε ἀποφασιστικῶς πρὸς τοὺς δημοκρατικούς. Ἀλλ' εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ἐφάνη ἡ ἀπειρία τοῦ στρατηγοῦ εἰς τὰ πολιτικά. Οἱ ὁπαδοὶ τοῦ δημαγωγοῦ ἐξεμεταλλεύθησαν τὴν δημοτικότητά του δι' ἰδιοτελεῖς σκοποὺς καὶ ἐπροκάλεσαν ταραχάς, ὥστε ὁ

Μάριος ήναγκάσθη νά στραφῇ ἐναντίον των καί νά ὑποστηρίξη τήν σύγκλητον. Ἀλλ' οἱ δημοκρατικοί ἐθεώρησαν τοῦτο ὡς προδοσίαν καί ἐγκατέλειψαν τόν Μάριον, ὁ ὁποῖος ήναγκάσθη νά φύγῃ ἀπό τήν Ρώμην, διὰ νά ἐπισκεφθῇ δῆθεν τήν Ἀνατολήν. Μετά τήν ἀναχώρησίν του ἐκυριάρχησαν πάλιν οἱ ἀριστοκρατικοί καί ἡ σύγκλητος.

Κατά τὰ ἐπόμενα ἔτη ἡ Ἰταλία ἐταράχθη ἀπό τόν λεγόμενον συμμαχικόν πόλεμον. Οἱ Ἰταλοὶ δηλαδή ἔλαβαν τὰ ὅπλα, διὰ νά ἀποκτήσουν τὸ δικαίωμα τοῦ ρωμαίου πολίτου, καί ἔφεραν εἰς δύσκολον θέσιν τήν Ρώμην. Οἱ Ρωμαῖοι ὁμως ἐπεκράτησαν εἰς τὸ τέλος (88), ἀλλ' ἡ σύγκλητος μετὰ τήν νίκην ἐχορήγησεν εἰς ὅλους τοὺς Ἰταλιώτας τὸ δικαίωμα τοῦ ρωμαίου πολίτου.

Σύλλας
ἐπὶ νομίσματος

Τοιοιυτρόπως ἡ Ρώμη ἔπαυσε νά εἶναι ἡ κυρίαρχος πόλις καί ἔγινε πρωτεύουσα, ἡ ὁποία κυβερνᾷ κατοίκους μὲ ἴσα δικαιώματα.

Ο ΣΥΛΛΑΣ (135—78 π.Χ.)

Ὁ συμμαχικὸς πόλεμος ἀνέδειξε νέον ἄνδρα, τόν Σύλλαν. Ὁ **Λεύκιος Κορνήλιος Σύλλας** κατήγετο ἀπὸ τήν μεγάλην οἰκογένειαν τῶν Κορνηλίων. Εἶχε διακριθῇ ὡς ὑποστράτηγος τοῦ Μαρίου εἰς τήν Ἀφρικὴν καί βραδύτερον ἔδειξε μεγάλην ἱκανότητα στρατηγικὴν καί διπλωματικὴν. Ἦτο ἀγαπητὸς εἰς τοὺς στρατιώτας, διότι ἄφινεν εἰς αὐτοὺς μεγάλην ἐλευθερίαν καί ἐπέτρεπε νά λαφυραγωγοῦν τὰς χώρας. Εἰς ὅλην τήν ζωὴν του ἔμεινεν ὑποστηρικτὴς τῶν ἀριστοκρατικῶν καί ἄσπονδος ἐχθρὸς τῆς δημοκρατίας.

ΑΝΤΙΖΗΛΙΑ ΜΑΡΙΟΥ ΚΑΙ ΣΥΛΛΑ

Οἱ δύο ἄνδρες, ὁ Μάριος καί ὁ Σύλλας, δὲν ἤργησαν νά ἔλθουν εἰς ρῆξιν. Ἡ Ρώμη εἶχεν ἀναθέσει εἰς τόν Σύλλαν τήν

ἀρχηγίαν τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ ἐπικινδύνου βασιλέως τοῦ Πόντου Μιθριδάτου. Ἄλλ' ὁ Μάριος ἐξήγειρε τὸν λαὸν καὶ κατώρθωσε νὰ λάβῃ αὐτὸς τὴν ἀρχηγίαν. Ὁ Σύλλας, ὁ ὁποῖος εὕρισκετο εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν, ἔτοιμος νὰ διαπεραιωθῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὠδήγησε τὸν στρατὸν του κατὰ τῆς Ρώμης καὶ ἠκύρωσε τὴν ἀπόφασιν. Ὅταν ὁμως ἀνεχώρησε διὰ τὴν Ἑλλάδα (87), ὁ Μάριος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ρώμην, ἔσφαξε τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Σύλλα, ἐλεηλάτησε τὴν πόλιν, προέγραψε τὸν Σύλλαν καὶ ἐδήμευσεν τὴν περιουσίαν του. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγους μῆνας ἀπέθανεν ὁ Μάριος (86).

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΜΙΘΡΙΔΑΤΟΥ (87-85)

Μεταξὺ τῶν κρατῶν, τὰ ὅποια ἐδημιουργήθησαν μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ βασιλείου τῶν Σελευκιδῶν, ἦτο τὸ μικρὸν βασιλεῖον τοῦ Πόντου μετὰ πρωτεύουσαν τὴν Σινώπην, τὸ ὁποῖον ἐπεξέτεινε τὴν ἐξουσίαν του εἰς τὰς πέριξ χώρας καὶ ἔγινε μετὰ τὸν καιρὸν ἀρκετὰ ἰσχυρὸν μετὰ στρατὸν ὀργανωμένον κατὰ τὸ μακεδονικὸν σύστημα, μετὰ

Ὁ Μιθριδάτης
ἐπὶ νομίσματος (τετράδραχμον).

στόλον καὶ πολλοὺς θησαυροὺς.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν βασιλεὺς τοῦ Πόντου ἦτο ὁ περίφημος **Μιθριδάτης ΣΤ'** ὁ **Εὐπάτωρ** (123-63). Κατὰ τὸ ἥμισυ Ἕλλην, διότι εἶχεν ἑλληνίδα μητέρα, ἦτο ἄνθρωπος μετὰ ἀνάστημα κολοσσιαίου καὶ τεραστίας σωματικῆς δυνάμεις, ὠμίλει 22 γλώσσας, ἠγάπα τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ εἰργάσθη πολὺ ὑπὲρ τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ὁ Μιθριδάτης ὠνειρεύετο νὰ ἰδρύσῃ μέγα κράτος. Ἐνῶ λοιπὸν οἱ Ρωμαῖοι ἦσαν ἀπληροῦστοι μετὰ τὸν συμμαχικὸν πόλεμον, ὁ Μιθριδάτης ἐκυρίευσεν τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ κατῆλθεν εἰς τὰς παραλίους ἑλληνικὰς πόλεις κηρύττων ἑαυτὸν ἐλευθερωτὴν. Οἱ κάτοικοι πιεζόμενοι ἀπὸ τὴν κακὴν διοίκησιν καὶ ἀπληστίαν τῶν δημοσιωνῶν ἐδέχθησαν μετὰ ἀνσκούφισιν τὸν Μιθριδάτην. Ὁ βασιλεὺς τοῦ Πόντου

μετέφερε τὴν πρωτεύουσάν του εἰς τὴν Πέργαμον καὶ τὸ 88 διέταξεν ἀπὸ τὴν Ἑφεσον γενικὴν σφαγὴν τῶν Ἰταλῶν τῆς Μ. Ἀσίας. Περισσότεροι ἀπὸ 80 χιλ. ἄνθρωποι ἐσφάγησαν. Κατόπιν ὁ στόλος του ἐκυρίευσεν τὴν Δῆλον, ἡ ὁποία ἦτο γέφυρα τῶν Ρωμαίων πρὸς τὴν Ἀσίαν, καὶ ἐπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ. Πολλοὶ πόλεις τῆς Ἑλλάδος, μεταξύ τῶν ὁποίων ὁ Πειραιεὺς καὶ αἱ Ἀθῆναι, τὸν ἐδέχθησαν ὡς ἐλευθερωτὴν. Ἄλλος στρατὸς τοῦ Μιθριδάτου διὰ τῆς Θράκης ἐβάδιζεν εἰς τὴν Μακεδονίαν (87).

Τοιοιουτρόπως ἡ Ἀνατολὴ ὁλόκληρος ἦτο ἀνάστατος καὶ ὁ Μιθριδάτης ἔγινεν ὁ μεγαλύτερος ἐχθρὸς τῆς Ρώμης μετὰ τὸν Ἀννίβαν. Τὰ πράγματα ὅμως ἥλλαξαν, ὅταν ἔφθασαν αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες. Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 87 ὁ Σύλλας ἐμφανίζεται εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀρχίζει τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς. Τότε ἐσυλήθησαν πολλοὶ ναοί, διὰ τὰ ἐξυρεθῆναι χρῆμα, καὶ κατεστράφησαν τὰ ὠραῖα δάση τοῦ Λυκείου καὶ τῆς Ἀκαδημίας, διὰ τὰ κατασκευασθῶν πολιορκητικαὶ μηχαναί. Τὸν Μάρτιον τοῦ 86 ὁ Σύλλας ἐκυρίευσεν τὰς Ἀθήνας, τὰς ὁποίας ἔπνιξε κυριολεκτικῶς εἰς τὸ αἶμα. Ἀφοῦ δὲ ἐνίκησε δύο μεγάλους στρατοὺς τοῦ Μιθριδάτου, τὸν ἓνα εἰς τὴν Χαίρωνειαν καὶ τὸν ἄλλον εἰς τὸν Ὀρχομενὸν τῆς Βοιωτίας, ἐπλευσεν εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἄλλ' αἱ ἐσωτερικαὶ ἀνωμαλίαι τῆς Ρώμης ὑπεχρέωσαν αὐτὸν νὰ κλείσῃ τὴν συνθήκην τῆς Δαρδάνου, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Μιθριδάτης παρητήθη ἀπὸ τὰς κτήσεις τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἐπλήρωσε μεγάλην χρηματικὴν ἀποζημίωσιν (85).

ΠΡΟΓΡΑΦΑΙ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΑΙ ΜΕΤΑΒΟΛΑΙ ΤΟΥ ΣΥΛΛΑ

Ὁ Σύλλας ἔφθασεν εἰς τὴν Ἰταλίαν μὲ 40 χιλ. στρατόν, ἔγινε κύριος τῆς Ρώμης καὶ προέβη εἰς τρομερὰν ἀντεκδίκησιν κατὰ τῶν δημοκρατικῶν. Κάθε ἡμέραν ἀνηρτᾶτο εἰς τὴν ἀγορὰν κατάλογος ἐκείνων, τοὺς ὁποίους ἠδύνατο νὰ φονεύσῃ κανεὶς καὶ ἐλάμβανε μάλιστα ἀμοιβήν. Περισσότεροι ἀπὸ 90 συγκλητικοὶ καὶ 2000 ἵππεις ἐξηφανίσθησαν. Αὐταὶ εἶναι αἱ περίφημοι προγραφαί.

Ὁ Σύλλας εἶχε κατ' οὐσίαν ἀπόλυτον ἐξουσίαν εἰς τὴν Ρώμην. Ἔλαβε τὸν τίτλον δικτάτωρ μὲ ἀπεριόρι-

στον νομοθετικήν καὶ συντακτικήν ἐξουσίαν καὶ ἤλλαξε ριζικῶς τὸ πολίτευμα. Συνεκέντρωσεν ὅλην τὴν ἐξουσίαν εἰς τὴν σύγκλητον καὶ περιώρισε τὰ δικαιώματα τῶν ἄλλων ἀρχόντων. Οἱ δῆμαρχοι ἔχασαν τὸ δικαίωμα τοῦ veto, τὰ δικαιώματα τοῦ λαοῦ περιορίσθησαν σημαντικῶς.

Ὁ Σύλλας παρητήθη μετὰ τέσσαρα ἔτη (79) καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀπέθανεν (78).

Β' ΠΟΜΠΗΙΟΣ ΚΑΙ ΚΑΙΣΑΡ

ΠΟΜΠΗΙΟΣ

Τὸ ἔργον τοῦ Σύλλα ἀνέτρεψεν ὁ Πομπήιος, ἀριστοκράτης, πλούσιος καὶ μὲ ὥραιαν φυσιογνωμίαν. Ἦτο φιλόδοξος, ἀλλ'

Πομπήιος

μαρμαρίνη κεφαλή
Κοιτεγχαΐτη, γλυπτοθήκη

ἀτολμος, εὐτυχὴς στρατηγός, ἀλλὰ χωρὶς στρατηγικὴν ἰδιοφυίαν. Ἐφε-
ρεν εἰς πέρας μὲ εὐκολίαν τοὺς πολέμους κατὰ τοῦ Σερτωρίου εἰς τὴν Ἰσπανίαν, κατὰ τῶν δοῦλων εἰς τὴν Ἰταλίαν, κατὰ τῶν πειρατῶν εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ κατὰ τοῦ Μιθριδάτου εἰς τὴν Ἀνατολήν.

Ὁ Σερτώριος, ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀρίστους ἀξιωματικούς τοῦ Μαρίου, προσεβλήθη ἀπὸ τὸν Σύλλαν καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὅπου ὥργανωσε στρατὸν καὶ ἠπείλει νὰ ἀνατρέψῃ τὸ καθε-

στῶς. Ἡ σύγκλητος ἀνέθεσεν εἰς τὸν Πομπήιον τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Σερτωρίου (77) καὶ ὁ νεαρὸς στρατηγὸς κατώρθωσε

νά καταβάλῃ τὸν περίφημον στασιαστήν μὲ δόλον καὶ πανουργίαν (72). Ἐνήργησε νὰ δολοφονηθῇ ὁ Σερτώριος καὶ κατόπιν εὐκόλως ἐνίκησε τὸν στρατὸν του.

Κατὰ τὰ ἔτη 73-71 ἡ Ἰταλία ἐταράχθη ἀπὸ ἐπικίνδυνον ἐξέγερσιν τῶν δούλων, οἱ ὅποιοι εἶχαν ἐπὶ κεφαλῆς τὸν **Σπάρτακον**, δοῦλον ἀπὸ τὴν Θράκην, ἄνθρωπον μὲ ἐξαιρετικὴν εὐφυΐαν καὶ ὀργανωτικὴν ἱκανότητα. Ἡ σύγκλητος ἀνέθεσεν εἰς τὸν **Κράσσον**, τὸν πλουσιώτατον ἄνθρωπον τῆς Ρώμης, τὸν πόλεμον κατὰ τῶν δούλων. Ὁ Κράσσος ἀπέκλεισε τοὺς δούλους εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἰταλίαν, ὅπου ὁ Σπάρτακος ἠγωνίσθη μὲ αὐταπάρνησιν, ἀλλ' ἐφονεύθη. Λείψανα τῶν δούλων διηθύνθησαν εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν, ὅπου τὰ κατέστρεψεν ὁ Πομπήιος, ὁ ὁποῖος τότε ἐπέστρεφεν ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν. Διὰ τοῦτο διεκέρυξεν ὅτι αὐτὸς ἀπέσπασε τὰς ρίζας τοῦ δουλικοῦ πολέμου.

Οἱ δύο στρατηγοὶ ἐφθασαν πρὸ τῆς Ρώμης καὶ ὀλίγον ἔλειψε νὰ συγκρουσθοῦν. Ἐπρότιμῃσαν ὅμως νὰ συνεννοηθοῦν καὶ ἐξελέγησαν καὶ οἱ δύο ὑπατοὶ. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ σύγκλητος δὲν ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἄδειαν θριάμβου, ἐστράφησαν πρὸς τὸ δημοκρατικὸν κόμμα καὶ κατήργησαν ὅλους σχεδὸν τοὺς νόμους τοῦ Σύλλα (70).

Ο ΠΕΙΡΑΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (67)

Οἱ Ρωμαῖοι ἀφοῦ κατέκτησαν τὴν Ἀνατολήν, παρημέλησαν τὸν στόλον. Αὐτὸ ὅμως ἐγίνεν αἰτία νὰ ἀναπτυχθῇ ἡ πειρατεία εἰς βαθμὸν ἐπικίνδυνον. Εἰς ὅλην τὴν παραλίαν τῆς Κιλικίας εἶχαν ἐγκατασταθῇ πειραταί, οἱ ὅποιοι ἐξουσί-

Ὁ Τιγράνης

ἐπὶ νομίσματος

Λονδίνον, βρεττανικὸν μουσεῖον

Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀρμενίας φορεῖ τὴν ἀνατολικὴν τιάραν, πυργωτὴν εἰς τὸ ἐπάνω μέρος, ὅπως ἄλλοτε οἱ βασιλεῖς τῆς Περσίας. Ἡ νωθρὰ φυσιογνωμία του κάμνει ἀντίθεσιν εἰς τὴν ζωηρὰν καὶ ἐνεργητικὴν μορφήν τοῦ Μιθριδάτου.

αἶζαν τοὺς θαλασσίους δρόμους καὶ ἐλήστευαν τὰ πλοῖα καὶ τὰ παράλια τῆς Μεσογείου. Οἱ κάτοικοι τῆς Ρώμης ἤρχισαν νὰ αἰσθάνωνται τὴν ἔλλειψιν σίτου καὶ τροφίμων, τὰ ὁποῖα ἐπωλοῦντο εἰς ὑπερόγκους τιμὰς.

Τὸ ἔτος 67 ἐδόθη σχεδὸν αὐτοκρατορικὴ ἐξουσία εἰς τὸν Πομπήιον πρὸς ἐξόντωσιν τῶν πειρατῶν. Εἰς χρονικὸν διάστημα ὀλιγώτερον τοῦ ἔτους οἱ πειραταὶ ὑπετάχθησαν. Ὁ Πομπήιος ὑπεχρέωσεν αὐτοὺς νὰ κατοικήσουν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Κιλικίας. Ἡ ἀγορὰ τῆς Ρώμης ἐγέμισεν ἀπὸ τρόφιμα καὶ ἡ δημοτικότης τοῦ Πομπηίου ἐγινε μεγάλη. Πρὶν ἀκόμη ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, οἱ Ρωμαῖοι τοῦ ἀνέθεσαν ἔργον σπουδαιότερον, τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Μιθριδῶτος.

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΜΙΘΡΙΔΑΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (74—64)

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σύλλα ἐξηγέρθη πάλιν ὁ Μιθριδάτης ἔχων τώρα σύμμαχον τὸν ἰσχυρὸν βασιλέα τῆς Ἀρμενίας καὶ γαμβρόν του **Τιγράνην**, ὁ ὁποῖος πρὸ ὀλίγου εἶχε καταλύσει τὸ κράτος τῶν Σελευκιδῶν.

Ὁ διοικητὴς τῆς Κιλικίας **Λοῦκουλλος** προσέβαλε τὸν βασιλέα τοῦ Πόντου καὶ τὸν κατεδίωξεν εἰς τὴν Ἀρμενίαν, ἐπροχώρησε νικηφόρος ἕως τὸν Εὐφράτην, ἐνίκησε τὸν Τιγράνην καὶ ἐκυρίευσεν τὰ Τιγρανόκερτα (69), τὴν πρωτεύουσάν του. Ἀλλ' ἡ μεγάλη του αὐστηρότης ἐδημιούργησε δυσареσκείας εἰς τὸν στρατόν, αἱ ὁποῖαι κατέληξαν εἰς στάσιν. Ὁ Λούκουλλος ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ἔχασεν ὅλα τὰ κέρδη ἀπὸ τὰς νίκας του.

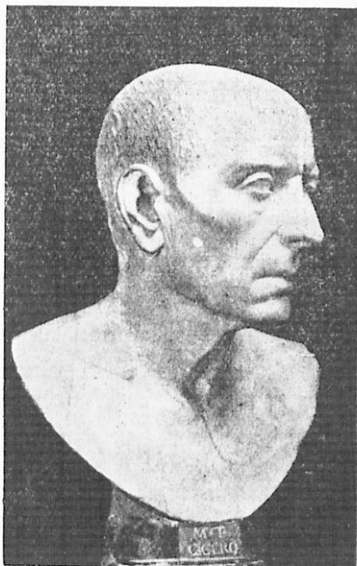
Τὸ 66 ἡ σύγκλητος ἀνέθεσε τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου εἰς τὸν Πομπήιον, ὁ ὁποῖος ἐνίκησε τὸν Μιθριδάτην καὶ ὑπεχρέωσε τὸν Τιγράνην νὰ ὑποταχθῇ. Ὁ Μιθριδάτης ἐφυγεν εἰς τὴν Κριμαίαν, ὅπου ἠτύοκτόνησεν, ὁ δὲ Πομπήιος ὑπέταξε τὴν Συρίαν καὶ ἐδημιούργησε τρεῖς ἐπαρχίας ἀπὸ τὰς κατακτήσεις του, τὸν Πόντον, τὴν Συρίαν καὶ τὴν Κιλικίαν.

ΚΙΚΕΡΩΝ

Ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὴν Ρώμην εἶχε δημιουργηθῇ κατάστασις χαώδης. Ὁ εὐγενὴς **Σέργιος Κατιλίνας**, ὁ ὁποῖος ἐσπατάλησε τὴν περιουσίαν του εἰς βίον ἄσωτον, συνήνωσεν

όλους τούς δυσηρεστημένους καὶ τούς κακοποιούς καὶ ἐσκέπτετο νὰ καταλάβῃ διὰ τῆς βίας τὴν ἀρχήν, νὰ φονεύσῃ τούς ἄρχοντας καὶ νὰ διαρπάσῃ τὰς περιουσίας τῶν πλουσίων. Τούς σκοπούς του ὅμως ἐματαιώσεν ὁ ρήτωρ Κικέρων, ὁ ὁποῖος ἀνεκάλυψεν ἐγκαίρως τὰ σχέδιά του. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο ὀνομάζεται συνωμοσία τοῦ Κατιλίνα.

Ὁ **Κικέρων** (106—43), ὁ ἐξοχώτερος ἀπὸ τούς ρήτορας τῆς Ρώμης, συμπατριώτης τοῦ Μαρίου, εἶχε συμπαθείας πρὸς τούς δημοκρατικούς, ἀλλὰ δὲν εἶχε πολλὴν σταθερότητα εἰς τὴν πολιτικὴν του. Δὲν ἔπαυσε νὰ κολακεύῃ τὸν Πομπήιον καὶ δὲν κατώρθωσε νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὴν ἐπιτυχίαν του εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τῆς συνωμοσίας.

Ὁ **Κικέρων**
μαρμαρινὴ προτομὴ—Φλωρεντία

ΚΑΙΣΑΡ—ΠΡΩΤΗ ΤΡΙΑΝΔΡΙΑ (60)

Ὁ **Γάιος Ἰούλιος Καῖσαρ** (101—44), ὁ ὁποῖος ἀπὸ καιρὸν εἶχεν ἀρχίσει νὰ γίνεται γνωστός, κατήγετο ἀπὸ τὴν μεγαλυτέραν οἰκογένειαν τῆς Ρώμης, τὴν Ἰουλίαν γενεάν. Ἡ ἀμετρος ὅμως φιλοδοξία του καὶ νεώτεροι συγγενικοὶ δεσμοὶ τὸν ἔρριψαν εἰς τὴν δημοκρατικὴν μερίδα. Εἶχε σπαταλήσει τὴν περιουσίαν του καὶ ἤναγκάζετο νὰ δανεῖζεται ἀπὸ τὸν Κράσσον, ὁ ὁποῖος ἐβλεπε τὰ προσόντα τοῦ νέου καὶ ἤθελε νὰ τὸν μεταχειρισθῇ διὰ τούς πολιτικούς του σκοπούς. Ἀργότερα ἐξεδηλώθησαν τὰ μεγάλα προτερήματα τοῦ Καίσαρος, ἡ

ὀργανωτικὴ ἱκανότης, ἡ στρατηγικὴ τοῦ ἰδιοφυῆ καὶ ἡ ἀπαράμιλλος δραστηριότης.

Ὁ Πομπήιος ἐπέστρεψε τὸ 61 εἰς τὴν Ῥώμην, ἀλλὰ διέπραξε τὸ σφάλμα νὰ διαλύσῃ τὸν στρατὸν του. Ἡ σύγκλητος ἠρνήθη νὰ ἐπικυρώσῃ τὰς πράξεις του εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ἐφαίνετο πάλιν πανίσχυρος. Τότε Πομπήιος, Κράσσος καὶ Καῖσαρ ὑπέγραψαν εἶδος πολιτικῆς συμφωνίας καὶ ἐμοίρασαν τὴν ἐξουσίαν. Ἡ συμφωνία αὕτη ὠνομάσθη Πρώτη Τριανδρία (60).

Ὁ Καῖσαρ ἐξελέγη ὕπατος διὰ τὸ 59, ἐπεκυρώθησαν αἱ πράξεις τοῦ Πομπηίου εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἐμοιράσθησαν ἄγροὶ εἰς στρατιώτας τοῦ Πομπηίου καὶ ὁ Καῖσαρ μετὰ τὸ τέλος τῆς ἀρχῆς του διωρίζετο διοικητὴς διὰ μίαν πενταετίαν τῆς ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίας καὶ τῆς Ναρβωνίτιδος. Πρὸς ἀσφάλειαν οἱ τρεῖς ἄνδρες ἀνεβίβασαν εἰς τὰς ἀρχὰς ἀνθρώπους ἰδικούς των καὶ ἐξώρισαν τὸν Κικέρωνα.

Ὁ Καῖσαρ

μαρμαρινὴ κεφαλὴ—Νεάπολις, ἐθν. μουσεῖον
 θωσσε νὰ ὑποτάξῃ τὴν

πέραν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν, τὴν χώραν δηλαδὴ μεταξύ τῶν Ἀλπεων, τῶν Πυρηναίων, τοῦ Ῥήνου καὶ ὁ τοῦ Ἀτλαντικοῦ, ἡ ὁποία ἐκτὸς τῆς σημερινῆς Γαλλίας περιελάμβανε καὶ τὴν Ἑλβετίαν, τὸ Βέλγιον καὶ μὲγα μέρος τῆς Ὁλλανδίας. Ἡ ὑποταγὴ τῆς Γαλατίας ἔχει πολὺ

μεγάλην σημασίαν διὰ τὸν πολιτισμόν. Διὰ τῆς κατακτήσεως τοῦ Καίσαρος ἤρχισε νὰ μεταδίδεται ὁ πολιτισμὸς εἰς τὴν δυτικὴν καί τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην.

ΡΗΞΙΣ ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΚΑΙ ΠΟΜΠΗΙΟΥ (49—45)

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Κράσσος ἐφονεύθη πολεμῶν εἰς τὴν Συρίαν κατὰ τῶν Πάρθων (53). Κύριος τῆς καταστάσεως εἰς τὴν Ρώμην ἔμεινεν ὁ Πομπήιος, ὁ ὁποῖος ἐφρόντισε νὰ ἐκμηδενίσῃ τὸν Καίσαρα καὶ ἐπέβαλεν εἰς τὴν σύγκλητον νὰ τὸν ἀνακαλέσῃ. Ὁ Καῖσαρ μὲ τὸν ἀφωσιωμένον στρατὸν τοῦ ἐβάδισε κατὰ τῆς Ρώμης (49).

Ὁ Πομπήιος μὲ πέντε λεγεῶνας ἠναγκάσθη νὰ διαπεραιωθῇ εἰς τὴν Ἑπείρον, ὅπου τὸν ἠκολούθησε καὶ ὁ Καῖσαρ. Εἰς τὴν μάχην παρὰ τὰ Φάρσαλα (48) ὁ Πομπήιος ἠττήθη καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅπου ἐφονεύθη κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως Πτολεμαίου. Μετ' ὀλίγον ἔφθασεν ἐκεῖ καὶ ὁ Καῖσαρ, ὁ ὁποῖος ἐγοητεύθη ἀπὸ τὰς ἀρχαιότητας καὶ τὰ πλούτη τῆς χώρας τῶν Φαραῶ καὶ ἀπὸ τὰ θέλγητρα τῆς Κλεοπάτρας, τῆς ἀδελφῆς τοῦ Πτολεμαίου, τὴν ὁποίαν ὑπεστήριξε νὰ λάβῃ τὸν θρόνον.

Ἀφοῦ δὲ ὁ Καῖσαρ μεταξύ τῶν ἐτῶν 47—45 συνέτριψε τὰ λείψανα τῶν ὁπαδῶν τοῦ Πομπηίου εἰς τὴν Ἀσίαν, εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἔμεινε μόνος κύριος τοῦ κράτους.

ΔΙΚΤΑΤΩΡΙΑ ΚΑΙ ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΚΑΙΣΑΡΟΣ

Ὁ Καῖσαρ ἐκηρύχθη ἰσόβιος δικτάτωρ καὶ συνεκέντρωσεν ὅλας τὰς ἐξουσίας εἰς χεῖρας του. Δὲν ἐμιμήθη τὸν Σύλλαν καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἔκαμε προγραφάς. Ἐλεγεν ὅτι θέλει νὰ ὑπερισχύσῃ μὲ τὴν ἐπιείκειαν καὶ τὴν πραότητα.

Ἡ κυβέρνησις τοῦ Καίσαρος ὑπῆρξεν ἐξαιρετος. Περιώρισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν διοικητῶν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ κατήργησε παντοῦ τὴν βίαν. Κατεσκεύασε πλῆθος κοινωφελῶν ἔργων καὶ ἵδρυσεν ἀποικίας πολλὰς, εἰς τὰς ὁποίας ἐγκατέστησεν ἀπόρους πολίτας. Ἡ Κόρινθος καὶ ἡ Καρχηδῶν ἐκτίσθησαν πάλιν καὶ ἤκμασαν ταχέως. Τέλος ἐδιόρθωσε μὲ τὴν συνεργασίαν πολλῶν σοφῶν τὸ ἡμερολόγιον

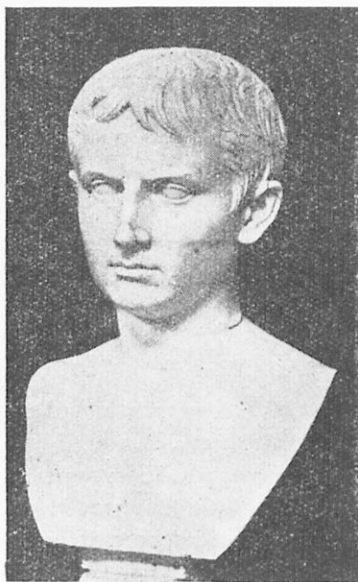
Θεοδοσίδου—Λαζάρου. Ἱστορία Ἑλληνικῆ καὶ Ρωμαϊκῆ

καὶ τὸ νέον διωρθωμένον ἡμερολόγιον ὠνομάσθη ἰοῦλιανὸν ἀπὸ τὸ ὄνομά του. Ἄλλ' εἰς τὴν Ρώμην ἤρχισαν νὰ φοβοῦνται ὅτι ὁ Καῖσαρ ἐπεθύμει νὰ γίνῃ βασιλεὺς. Οἱ αὐστηροὶ δημοκρατικοὶ καὶ οἱ παραχοπιοὶ συνηνώθησαν εἰς συνωμοσίαν, τὴν ὁποίαν διηύθυναν ὁ Κάσσιος καὶ ὁ Βρούτος, φίλος τοῦ Καίσαρος. Τὴν 15 Μαρτίου τοῦ 44 οἱ συνωμῶται ἐδολοφόνησαν τὸν Καῖσαρα, ἐνῶ εὕρισκετο εἰς τὴν σύγκλητον. Ἦτο τότε ὁ Καῖσαρ 55 ἐτῶν.

Γ' ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΑΙ ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΣ

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καίσαρος κύριος τῆς καταστάσεως εἰς τὴν Ρώμην ἔγινεν ὁ ὕπατος Ἀντώνιος, στενὸς φίλος του. Ὁ Ἀντώνιος

συνεννοήθη μὲ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἱππικοῦ Λέπιδον καὶ ἐξήγειρε τὸν λαὸν κατὰ τῶν δολοφόνων.

Ὁ Μάρκος Ἀντώνιος κατήγετο ἀπὸ ἀρχαίαν οἰκογένειαν καὶ διεκρίθη εἰς πολλοὺς πολέμους. Ἦτο πνιγμένος διαρκῶς εἰς τὰ χρέη καὶ ἡγάπα τὸν οἶνον καὶ τὰς διασκεδάσεις. Ἦτο τολμηρὸς καὶ φιλόδοξος, ἀλλὰ δὲν εἶχε πολιτικὰς ἀρετάς. Προσεκολλήθη εἰς τὸν Καῖσαρα, ὁ ὁποῖος τὸν ἀνύψωσεν εἰς τὰ ἀνώτερα ἄξιώματα.

Ὁ Ὀκταβιανὸς
Ρώμη—Βατικανόν

ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΣ

Μετὰ τὴν ἐξέγερσιν τοῦ λαοῦ οἱ ἀρχηγοὶ τῆς συνωμοσίας ἐγκατέλειψαν τὴν Ρώμην καὶ ὁ Ἀντώνιος ἦτο πραγματικῶς κύριος τῆς καταστάσεως.

Ἐκείνην τὴν στιγμήν ἔφθασεν εἰς τὴν Ρώμην ὁ ἀνεπιός καὶ θετὸς υἱὸς τοῦ Καίσαρος, ὁ νεαρὸς Ὁκταβιανός.

Ὁ Ὁκταβιανός, νέος μόλις 19 ἐτῶν, καχεκτικός καὶ ἀδύνατος, εἶχε φυσιογνωμίαν ἑλκυστικήν, ἦτο φιλόδοξος, δραστήριος καὶ ἐπιτηδειότατος νὰ προσελκύῃ φίλους. Ἐδειξε μεγάλην πολιτικήν δεξιότητα καὶ ὑπεκρίνετο τὸν μετριόπαθῃ καὶ ἀνεξίκακον. Εἰς τὰς ἀρχὰς ἔκολλάκευσε τὸν ἰσχυρὸν Ἀντώνιον καὶ ἔκαμεν ὅτι πείθεται εἰς τὰς συμβουλὰς τοῦ Κικέρωνος.

Νόμισμα τοῦ Μ. Βρούτου

Εἰς τὴν μίαν ὄψιν ἡ προτομή τοῦ Βρούτου, εἰς τὴν ἄλλην δύο ἐγχειρίδια καὶ εἰς τὸ μέσον ὁ σκούφος, ὁ ὁποῖος συμβολίζει τὴν ἐλευθερίαν.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΤΡΙΑΝΔΡΙΑ (43) - ΠΡΟΓΡΑΦΑΙ

Ὅταν ὁ Ἀντώνιος ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν βόρειον Ἰταλίαν, διὰ νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς δολοφόνους, ὁ Ὁκταβιανός ἐδέχθη νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν σύγκλητον καὶ τὸν Κικέρωνα καί, ἐνῶ ὁ 43 περίφημος ρήτωρ ἐξεφώνει εἰς τὴν ἀγορὰν τοὺς δριμυτάτους κατὰ τοῦ Ἀντωνίου λόγους, τοὺς φιλιππικοὺς (44-43), ἐβάδισε κατὰ τοῦ Ἀντωνίου. Ἀλλ' ἐπρωτίμῃσε νὰ συνεννοηθῇ μαζί του καὶ μετὰ τὴν μεσολάβησιν τοῦ Λεπίδου οἱ τρεῖς ἄνδρες ἐσημάτισαν τὴν Δευτέραν Τριανδρίαν (Ὁκτώβρ. 43).

Μετ' ὀλίγον εἰσῆλθαν εἰς τὴν Ρώμην καὶ διεκήρυξαν ὅτι σκοπὸς τῶν ἦτο νὰ τιμωρήσουν τοὺς δολοφόνους τοῦ Καίσαρος. Εὐθὺς κατόπιν ἤρχισαν αἱ προγραφαὶ μετὰ τὴν ἐξῆς τρομερὰν προκήρυξιν:

Ἐδιδάχθημεν ἀπὸ τὸ παράδειγμα τοῦ Καίσαρος καὶ θὰ προλάβωμεν τοὺς ἐχθροὺς μας Ἐτοιμοὶ νὰ ἐπιχειρήσωμεν μακρινὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν δολοφόνων, δὲν θέλομεν νὰ ἀφήσωμεν ὀπίσω ἐχθροὺς..... Ὅποιοι θὰ βοηθήσῃ τὴν φυγὴν προγραφέντων θὰ προγραφῇ ὁ ἴδιος. Νὰ παρουνσιάζωνται αἱ κεφαλαὶ τῶν ἐνώπιον ἡμῶν. Ὁ ἐλεύθερος θὰ λαμβάνῃ ὡς ἀμοιβὴν 25 χιλ. δραχμὰς κατὰ κεφαλὴν, ὁ δοῦλος 10 χιλ., τὴν ἐλευθερίαν του καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου. Τὰ ὀνόματα τῶν φονέων καὶ καταδοτῶν θὰ τηροῦνται μυστικά.

Ἡ σκληρότης τῶν ἄρχηγῶν δὲν εἶχεν ὅρια. Ἐφονεύθησαν ὁ πατήρ τοῦ Λεπίδου, ὁ κηδεμών τοῦ Ὁκταβιανοῦ καὶ ὁ θεῖος τοῦ Ἀντωνίου. Οὐμα τῶν προγραφῶν ἦτο καὶ ὁ Κικέρων, ὁ ὁποῖος συνελήφθη εἰς τὴν ἑπαυλὶν του τὴν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπρόκειτο νὰ ἀναχωρήσῃ διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἐφονεύθησαν τότε 300 συγκλητικοὶ καὶ 2 χιλ. ἱππεῖς.

ΦΙΛΙΠΠΟΙ (42)

Οἱ δύο σπουδαιότεροι ἀπὸ τοὺς δολοφόνους, ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος, εἶχαν καταφύγει εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἐστρατο-
 42 λόγησαν σημαντικὰς δυνάμεις. Ὁ Ἀντώνιος καὶ ὁ Ὁκταβιανὸς ἀπεβίβασαν τὰ στρατεύματά των εἰς τὴν Ἠπειρὸν καὶ ἐβάδισον κατ' αὐτῶν. Ἡ σύγκρουσις ἐγένετο εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Φιλίππων (42). Ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος ἐνίκηθησαν καὶ ἠττοκτόνησαν. Μὲ τὸν θάνατον τῶν δύο ἀνδρῶν ἡ δημοκρατία ἔχασε τοὺς τελευταίους προμάχους της.

ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΣ ΚΑΙ ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Μετὰ τὴν νίκην ὁ Ὁκταβιανὸς καὶ ὁ Ἀντώνιος, ἀφοῦ παρηγωνίσθη ὁ Λέπιδος, διεμοίρσαν τὸν ρωμαϊκὸν κόσμον. Ὁ

Ἀντώνιος καὶ Κλεοπάτρα

χρυσοῦν νόμισμα τοῦ 40 π.Χ. περίπου

Ὁκταβιανὸς ἔλαβε τὴν Δύσιν, ὁ Ἀντώνιος τὴν Ἀνατολὴν. Πρὸς στερέωσιν τῆς φιλίας ὁ Ἀντώνιος ἐνυμφεύθη τὴν ἀδελφὴν τοῦ Ὁκταβιανοῦ Ὁκταβίαν.

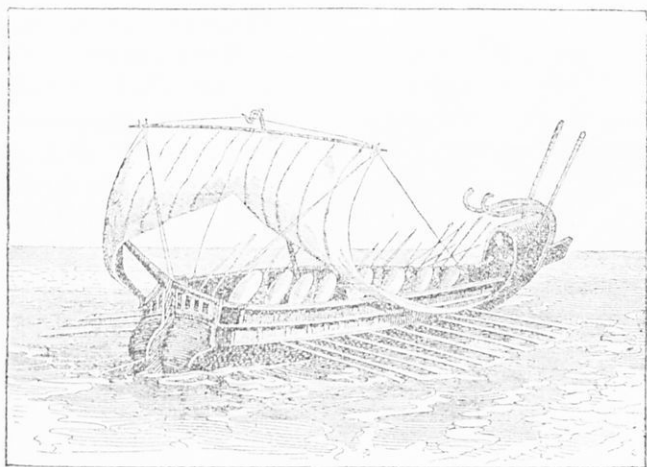
Καὶ ὁ μὲν Ὁκταβιανὸς ἀνέπτυξεν ἐξαιρετὰ κυβερνητικὰ προ-

σόντα καὶ οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως καὶ ἰδίως τῆς Ἰταλίας ἀνέπνεαν ἀπὸ τὰ δεινὰ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου. Ἀντίθετος ἦτο ἡ πολιτικὴ τοῦ Ἀντωνίου εἰς τὴν Ἀνατολὴν. Θέλων νὰ τιμωρήσῃ τὴν βασίλισσαν τῆς Αἰγύπτου Κλεοπάτραν, διότι εἶχε βοηθήσῃ τὸν Κάσσιον, ἐδελεάσθη ἀπὸ τὰ τέλγητρά της καὶ ἔζη πλησίον της εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἡ ἐκστρατεία, τὴν ὁποίαν ἔκαμε κατὰ τῶν Πάρθων, διὰ νὰ ἐκδικηθῇ τὸν θάνατον

τοῦ Κράσσου, ἀπέτυχεν. Ἐκυρίευσεν ὁμως τὴν Ἀρμενίαν καὶ ἐτέλεσε δι' αὐτὸ μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἀλλ' ἀπὸ τότε ὑπεδουλώθη ἀκόμη περισσότερον εἰς τὴν πονηρὰν βασιλίσσαν. Ἐχάρισεν εἰς αὐτὴν καὶ τὰ τέκνα τῆς σχεδὸν ὅλας τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους, διεζεύχθη τὴν Ὀκταβίαν καὶ εἶχε τὸ θάρρος νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὴν σύγκλητον νὰ ἐπικυρώσῃ τὰς πράξεις του.

Η ΡΗΞΙΣ—ΑΚΤΙΟΝ (31)

Ἡ διαγωγὴ τοῦ Ἀντωνίου ἐκίνησεν ἀγανάκτησιν εἰς τὴν Ρώμην καὶ ὁ Ὀκταβιανὸς ἐξεμεταλλεύθη μὲ ἐπιτηδειότητα τὴν εὐκαιρίαν. Ἡ σύγκλητος ἀπεφάσισε ἐναντίον τοῦ Ἀντωνίου

Πολεμικὸν πλοῖον
τοιχογραφία Πομπηίας

Τὰ πολεμικὰ τῶν Ρωμαίων εἶναι χαμηλότερα ἀπὸ τὰ ἑλληνικά. Κινουῦνται μὲ κουπιὰ καὶ μὲ πανὶ καὶ ἔχουν σημαντικὴν δύναμιν ἀπὸ ὀπλίτας.

τὸν πόλεμον, ἀλλὰ κατ' εἰσήγησιν τοῦ Ὀκταβιανοῦ ἐκήρυξε πόλεμον κατὰ τῆς βασιλίσσης, ἣ ὅποια εἶχε φιλοδοξήσει νὰ ὑποτάξῃ τὸ Καπιτώλιον (θέρους 32).

Ὁ ἀγὼν ἐκρίθη εἰς τὴν θάλασσαν, εἰς τὸ ἀκρωτήριον Ἀ-

κτιον εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ζωηροτέραν στιγμὴν τῆς ναυμαχίας τὰ αἰγυπτισκὰ πλοῖα ἤρχισαν νὰ ἀπομακρύνωνται πρὸς νότον. Ὁ Ἀντώνιος δὲν ἐσκέφθη τίποτε, ἐγκατέλειψε στρατὸν καὶ στόλον καὶ ἠκολούθησε τὴν βασίλισσαν (31).

Τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ Ὀκταβιανὸς ἔφθασεν εἰς τὴν Αἴγυπτον. Τότε ὁ Ἀντώνιος ηὐτοκτόνησεν, ἡ δὲ Κλεοπάτρα ἐδεδίκασε νὰ σαγηνεύσῃ τὸν Ὀκταβιανόν, ὅπως ἄλλοτε τὸν Καίσαρα καὶ τὸν Ἀντώνιον. Ἀλλ' ὁ νικητὴς τὴν ἐδέχθη ψυχρότατα καὶ ἡ ὑπερήφανος βασίλισσα, ἐπειδὴ ἐμάντευσεν ὅτι ὁ Ὀκταβιανὸς εἶχε σκοπὸν νὰ κοσμήσῃ δι' αὐτῆς τὸν θρίαμβόν του, ἐπρότίμησε νὰ αὐτοκτονήσῃ. Ἡ Αἴγυπτος προσηρτήθη ὡς ἐπαρχία εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ—Ο ΑΙΩΝ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Τὸ θέρος τοῦ 29 ὁ Ὀκταβιανὸς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ρώμην, τὴν ὁποίαν ἐθάμβωσε κυριολεκτικῶς μὲ τὸν μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον καὶ τὰς πολυτελεῖς ἐορτάς. Ἐκλείσσε τὸν ναὸν τοῦ Ἰαννοῦ, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ἡ περίοδος τῶν πολέμων ἔληξεν.

Ὁ Ὀκταβιανὸς συνεκέντρωσε μὲ τὸν καιρὸν ὅλας τὰς ἐξουσίας καὶ ἐγκαθίδρυσε τὸ μοναρχικὸν πολίτευμα εἰς τὴν Ρώμην, ἀλλὰ διетήρησε τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους τῆς δημοκρατίας, διὰ νὰ μὴ ἐξερεθίσῃ τὴν κοινὴν γνώμην. Ἡ δολοφονία τοῦ Καίσαρος ἦτο δι' αὐτὸν μάθημα, τὸ ὅποῖον δὲν ἐλησμόνησε ποτέ, καὶ διὰ τοῦτο ἠρνήθη νὰ ὀνομασθῇ δικτάτωρ. Ἐκκλησίαι καὶ ἄρχοντες διетηρήθησαν, ἡ σύγκλητος ἐλειτούργει ὅπως ἐπὶ τῶν καλῶν χρόνων καὶ ὁ Ὀκταβιανὸς παρουσιάζετο ὡς ἄρχων δημοκρατικός.

Τὸ 28 ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ προϋσταμένου τοῦ συγκλήτου καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον συνεκέντρωσεν εἰς τὸ πρόσωπόν του τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀνθυπάτου, τοῦ δημάρχου, τοῦ ὑπάτου καὶ τοῦ μεγίστου ἀρχιερέως, αἱ ὁποῖαι κανονικῶς ἔπρεπε νὰ ἐξασκοῦνται ἀπὸ ἰδιαιτέρους ἄρχοντας.

Ὡς ἀνθυπάτος εἶχε τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν, τὸ imper-

Λιβία

μαρμαρίνη κεφαλὴ Σύζυγος τοῦ Αὐγούστου—Κοιτεγχείρη, γλυπτοθήκη.

τίμη ὅπως ἔλεγαν οἱ Ῥωμαῖοι, εἰς τὰς ἐπαρχίας, δηλαδή ἦτο ἀνώτατος ἄρχων τοῦ στρατοῦ καὶ ἀνώτατος δικαστής, ἔχων τὸ δικαίωμα νὰ δικάζη ὅλους τοὺς κατοίκους ἀκόμη καὶ τοὺς Ῥωμαίους πολίτας. Τὸ ἀξίωμα αὐτὸ ἐδίδεν εἰς τὸν Ὁκταβιανὸν ἐξαιρετικὴν δύναμιν καὶ διὰ τοῦτο ἔφερε διαρκῶς τὸν τίτλον *imperator*, δηλαδή αὐτοκράτωρ, τὸν ὅποιον θὰ φέρουν καὶ οἱ διάδοχοί του, καὶ ἀπ' αὐτὸ τὸ νέον πολίτευμα θὰ ὀνομασθῇ αὐτοκρατορία.

Ὡς δὲ ἡμαρχος εἶναι ἀπαρabiάστες, συγκαλεῖ τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν σύγκλητον, προτείνει νόμους καὶ ἐμποδίζει τὰς πράξεις τῶν ἄλλων ἀρχόντων. Ὡς ὕπατος κυβερνᾷ τὴν Ρώμην καὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐκδίδει διατάγματα, τὰ ὅποια ἔχουν ἰσχὺν νόμου δι' ὅλον τὸ κράτος. Τέλος τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγίστου ἀρχιερέως δίδει εἰς τὴν ἐξουσίαν του θρησκευτικὸν χρῖσμα.

Ὁ Ὁκταβιανὸς λοιπόν, ὅπως ἄλλοτε οἱ βασιλεῖς, ἦτο ἀνώτατος ἄρχων τοῦ στρατοῦ, ἀνώτατος δικαστής, νομοθέτης, καὶ ἡ ἐξουσία του περιεβάλλετο μὲ θρησκευτικὸν κύρος. Τὴν ἐντύπωσιν αὐτὴν τῆς ἱερότητος τῆς ἐξουσίας του ἐνίσχυεν ἡ σύγκλητος, ἡ ὅποια ἀπένειμεν εἰς τὸν Ὁκταβιανὸν τὸν τίτλον **Αὔγουστος** (=σεβαστός), ὁ ὅποιος ἐδίδετο μόνον εἰς τοὺς θεοὺς, καὶ μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ εἶναι γνωστὸς εἰς τὴν ἱστορίαν.

Η ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Ὁ Αὔγουστος ἐδημιούργησε κατ' οὐσίαν νέον διοικητικὸν σύστημα. Τὸ κράτος ἐκυβέρνηα κυρίως τὸ ἰδιαίτερον συμβούλιον τοῦ αὐτοκράτορος, τὸ ὅποιον ἀπετέλεσαν ἔμπιστοι ὁπαδοί του, ἰδίως ὁ παιδικὸς του φίλος **Ἀγρίππας**, ἐξαιρετος στρατηγός, ὁ ὅποιος εἶχε προσφέρει μεγάλας ὑπηρεσίας κατὰ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους, ὁ **Μαικήνας** ἀπὸ ἀρχαίαν βασιλικὴν οἰκογένειαν τῆς Τυρρηνίας, ὁ ὅποιος διεκρίθη κυρίως ὡς διπλωμάτης, καὶ μερικοὶ συγκλητικοὶ καὶ ἀνώτεροι ὑπάλληλοι.

Διὰ τὴν διοίκησιν τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων ὑποθέσεων τῶν ἐπαρχιῶν ἐδημιουργήθησαν ἰδιαίτεροι ὑπηρεσίαι καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐσχηματίσθη ἡ γραφειοκρατία τοῦ Αὔγου-

στου, ή όποία άπτελείτο από ύπαλλήλους εξησκημένους και έξαρτωμένους άμέσως από τον αύτοκράτορα.

Έκτός του δημοσίου θησαυροφυλακίου, τό όποϊον διαχειρίζετο ή σύγκλητος, έοχημάτισε τό αύτοκρατορικόν θησαυροφυλάκιον, εις τό όποϊον εισήρχοντο εί φόροι τών έπαρχιών. Άνώτατοι άξιωματικοί και ύπάλληλοι πληρώνονται από τό ταμείον σ' αυτό και είναι άφωσιωμένοι εις τό πρόσωπον του αύτοκράτορος.

Ο Αύγουστος κατέβαλε μεγάλην προσπάθειαν να δώση εις την Ρώμην όψιν μεγαλοπόλεως, όπως ησαν αί πόλεις της Έλλάδος και της Άνατολής, ιδίως ή Άλεξάνδρεια, εκτίσεν, έπεσκεύασε και κατώρθωσε να καυχηθή ότι παρέδωκε μαρμαρόκτιστον πόλιν, την όποιαν παρέλαβε πλινθόκτιστον.

Ιδίως άπσχόλησαν αυτόν δύο προβλήματα, να αναγεννήση την γεωργίαν και να περιορίση την θρησκευτικήν και

Ο Αύγουστος

μαρμάρινον άγαλμα του 17 π. Χ.
Ρώμη, Βατικανόν.

Από τους ώραιότερους άνδριάντας της ρωμαϊκής έποχής. Ο αύτοκράτωρ φορεί θώρακα στρατισμένον με εξαίρετα ανάγλυφα. Την δεξιάν έχει ύψωμένην, έτοιμος να προσφωνήση τό στράτευμα. Κάτω είναι μικρός έρωσ, ό όποιος ένθυμίζει ότι ή Ιουλία γενεά κατάγεται από την Άφροδίτην.

ἠθικὴν παραλυσίαν τῆς ἐποχῆς του. Ἐγκατέστησε παλαιμά-
χους καὶ ἀπόρους πολίτας εἰς τὰς ἐρημωθείσας ἀπὸ τοὺς
ἐμφυλίους πολέμους ἐκτάσεις τῆς Ἰταλίας, αἱ ὁποῖαι ἐκαλλιε-
ργήθησαν ἐπιμελῶς. Ἡ ἀξία τῆς γῆς ἠυξήθη, ἡ ληστεία κα-
τεστάλη καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία ἔλαβαν νέαν ζωὴν.
Διὰ τὰς πόλεις τὴν ἀθῆαν, τὴν ἔκλυσιν τῶν ἡθῶν, τὴν περι-
φρόνησιν τῆς οἰκογενείας, τὴν πολυτέλειαν εἰς τὰ δεῖπνα καὶ
τὸν ἱματισμὸν, ἔλαβε διάφορα νομοθετικὰ μέτρα. Ἐπέβαλε τὸν
γάμον, περιώρισε τὸ διαζύγιον, ἐπροσπάθησε νὰ ἀνανεώσῃ
τὰς παλαιὰς τελετὰς καὶ νὰ ἀφυπνίσῃ τὴν παλαιὰν θρησκευ-

Ἡ ἀποστράτευσις

ἀνάγλυφον— Παρίσιοι. Λοῦβρον

Μετὰ τοὺς μακροὺς πολέμους οἱ παλαίμαχοι στρατιῶται ἀπολύονται
ἀπὸ τὸν στρατὸν.

τικὴν παράδοσιν. Ἄλλ' ἡ ἐπιτυχία του περιωρίσθη εἰς ἐξω-
τερικοὺς τύπους μόνον, διότι ἡ προσπάθειά του συνήντησε
μεγάλην ἀντίδρασιν εἰς τὴν ἀνωτέραν κοινωνικὴν τάξιν καὶ
αὕτῃ ἡ κόρη του Ἰουλία ἔδιδε τὸ παράδειγμα ἐκλύτου καὶ
ἀτάκτου βίου, ὥστε ὁ Αὐγουστος ἠναγκάσθη νὰ τὴν ἐξορίσῃ.

Ἐπίσης ἐφρόντισε πολὺ νὰ βελτιώσῃ τὴν κυβέρνησιν τῶν
ἐπαρχιῶν. Ὁ ἴδιος ἐπεσκέφθη πολλὰ μέρη, ἐπροσπάθησε νὰ
παύσῃ τὴν ἀργυρολογίαν καὶ τὴν κακοδιοίκησιν καὶ ἐπέ-
βλεπε τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης.

ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Ὁ Αὐγουστος δὲν ἐπεδίωξε κατακτήσεις, ἀλλ' ἤθελεν ἀπλῶς
νὰ ἐξασφαλίσῃ μὲ ἰσχυρὸν στρατὸν τὰ σύνορα. Ὁ στρατός

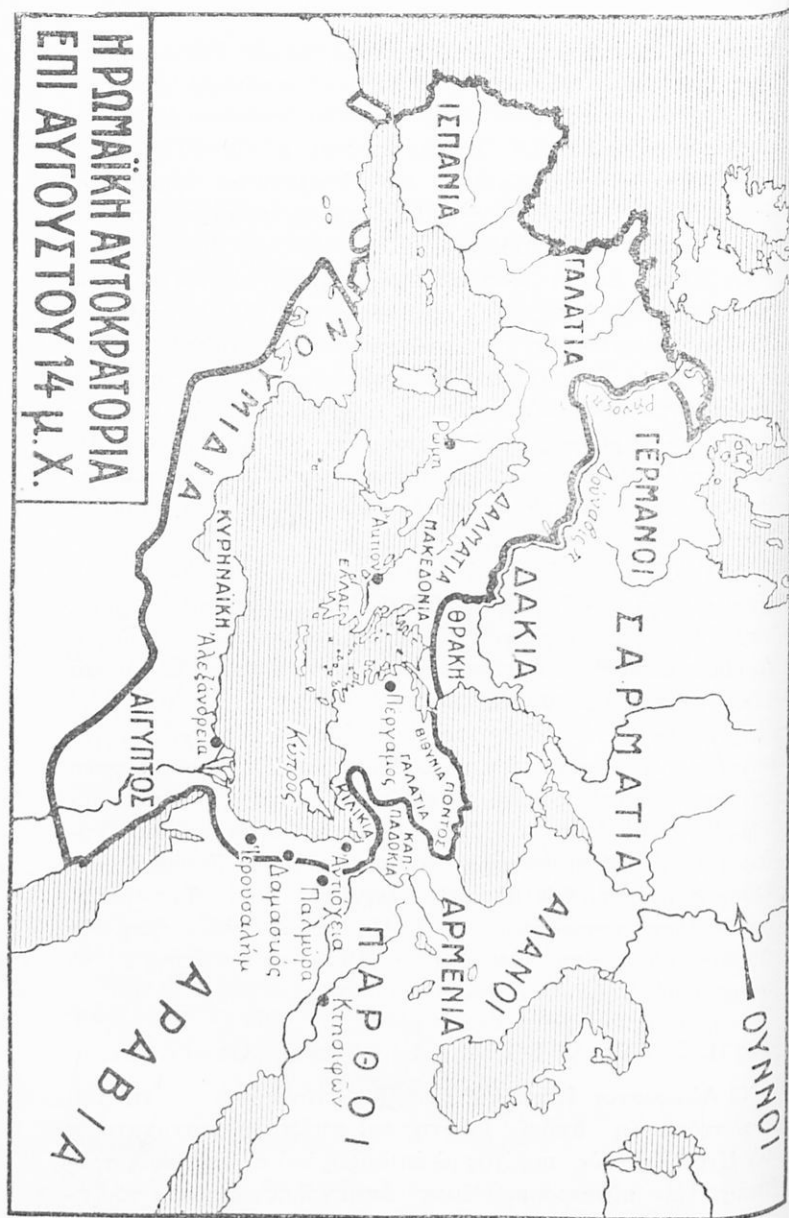
ὅπως καὶ ἡ διοίκησις, ἔγινεν αὐτοκρατορικός. Χωρὶς νὰ καταργήσῃ τὴν στρατιωτικὴν θητείαν στρατολογεῖ ἀπὸ ρωμαίους πολίτας καὶ ἀπὸ κατοίκους τῶν ἐπαρχιῶν ἐθελοντὰς μισθοφόρους, οἱ ὅποιοι κατατάσσονται δι' 20—25 ἔτη, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ νυμφεύωνται καὶ ἀπολυόμενοι λαμβάνουν χρηματικὴν ἀποζημίωσιν ἡ γαίας. Τσιουτοτρόπως κατήρτισε στρατὸν ἀπὸ 300 χιλιάδας.

Ἐν τούτοις διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν εἰρήνην εἰς τὰς συνοριακὰς ἐπαρχίας, ὑπεχρεώθη νὰ διεξαγάγῃ πολλοὺς πολέμους. Ὁ ἴδιος συνεπλήρωσε τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰσπανίας, ἐταπείνωσεν εἰς τὴν Ἀσίαν τοὺς Πάρθους καὶ προσήρτησε τὰ μικρὰ ἀνεξόρτητα κράτη τῆς Γαλατίας καὶ τῆς Ἰουδαίας. Οἱ στρατηγοὶ του **Δροῦσος** καὶ **Τιβέριος**, υἱοὶ τῆς συζύγου του Λιβίας ἀπὸ πρῶτον γάμον, ὑπέταξαν πολλοὺς παραδουναβείους λαοὺς καὶ κατέστησαν τὸν Δούναβιν εἰς ὅλον τὸ μῆκος τοῦ σύνορον τοῦ κράτους.

Ἄλλ' ὁ δραματικώτερος ἀπὸ τοὺς πολέμους τοῦ Αὐγούστου εἶναι ὁ κατὰ τῶν Γερμανῶν. Διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰς ἐπαρχίας τοῦ Ρήνου ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν γερμανικῶν φυλῶν, ὁ Δροῦσος ἀνέλαβε νὰ μεταφέρῃ τὰ σύνορα εἰς τὸν Ἑλβαν καὶ τὴν προσπάθειάν του ἐσυνέχισεν ὁ Τιβέριος (12—7 π.Χ.). Ἡ ἐπιχείρησις εἰς τὴν ἀδιάβαστον ἀπὸ δάση καὶ ἔλη χώραν ἦτο ἐπίπλους. Ἐν τούτοις ἡ μεταξὺ Ρήνου καὶ Ἑλβα χώρα ἐφάνη ὅτι ὑπέκυψε καὶ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες ἐγκατεστάθησαν εἰς αὐτήν. Ἀλλὰ τὸ ἔτος 9 μ.Χ. ἔνεκα τῆς κακῆς διοικήσεως τοῦ Οὐάρο, ἐξερράγη τρομερὰ ἐπανάστασις τῶν Γερμανῶν. Ὁ Οὐάρος παρασυρθεὶς μὲ τρεῖς λεγεῶνας εἰς τὸ Τευτοβούργειον δάσος κατεσφάγη καὶ ὁ Αὐγουστος, γέρων ἤδη, δὲν ἠθέλησε νὰ ἀρχίσῃ νέον ἀγῶνα. Ὅριον τοῦ κράτους εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἔμεινεν ὁ Ρῆνος.

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Ὁ Αὐγουστος ἐξηκολούθει νὰ ζῇ εἰς τὴν οἰκίαν του ἐπὶ τοῦ Παλατίνου ὡς ἀπλοῦς ἰδιώτης καὶ ἀπέφευγε συστηματικῶς νὰ ἐξερεθίσῃ τοὺς πολίτας μὲ ἐπιδείξεις καὶ αὐταρχικοὺς τρόπους. Τὸν αὐτοκράτορα ὅμως ἀπησχόλησε διαρκῶς τὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς. Αἱ ἐξουσίαι εἶχαν δοθῇ ἰσοβίως μόνον εἰς

αὐτὸν καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του ἦτο δυνατόν νὰ ἀποκατασταθῇ τὸ δημοκρατικὸν καθεστῶς. Ὁ Αὐγουστος ἔλαβεν ὡς συνάρχοντα τὸν Τιβέριον, υἱόν, ὅπως γνωρίζομεν, τῆς δευτέρας συζύγου του Λιβίας, τὸν ὁποῖον εἶχεν υἱοθετήσῃ, καὶ ὥρισεν αὐτὸν διάδοχον.

Ὁ Αὐγουστος μετὰ κυβέρνησιν 45 ἐτῶν ἀπέθανε τὸ 14 μ. Χ. εἰς ἡλικίαν 76 ἐτῶν. Οἱ Ρωμαῖοι ἔθαψαν αὐτὸν εἰς τὸ περίφημον μαισωλεῖον, τὸ ὁποῖον ὁ ἴδιος εἶχε κτίσει εἰς τὸ πεδῖον τοῦ Ἄρεως, καὶ ἡ σύγκλητος κατέταξεν αὐτὸν μεταξὺ τῶν θεῶν. 14

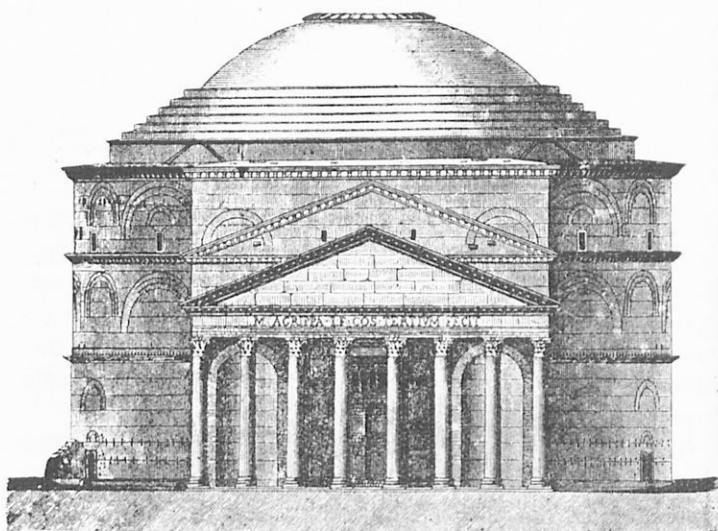
ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὐγούστου αἱ τέχναι ἤκμασαν εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος. Ἄλλ' οἱ Ρωμαῖοι δὲν διεκρίθησαν οὔτε εἰς τὴν γλυπτικὴν οὔτε εἰς τὴν ζωγραφικὴν. Τὰ γλυπτικὰ ἔργα ἢ κατεσκεύαζαν Ἕλληνες τεχνῖται εἰς τὴν Ρώμην ἢ παρηγγέλλοντο εἰς τὰ ἑλληνικὰ ἐργαστήρια. Ἐπίσης τὰ μέγαλα ἐκόσμου Ἕλληνες ζωγράφοι. Ἀντιθέτως οἱ Ρωμαῖοι διέπρεψαν εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ κατεσκεύασαν μνημεῖα ἀντάξια τοῦ μεγαλείου τῆς Ρώμης.

Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν ρωμαϊκὴ τέχνη. Ἄλλ' οἱ Ρωμαῖοι τὰ πρότυπα τῶν οἰκοδομημάτων ἐδανείσθησαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας. Ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχιτεκτονικὴν παρέλαβαν τοὺς κίονας, τὴν στοᾶν καὶ τὰ ἀετώματα. Οἱ ἴδιοι ἐδημιούργησαν τὰ τόξα, διὰ τῶν ὁποίων συνέδεαν τοὺς κίονας, τὰς ἀψίδας καὶ τὸν στρογγύλον θόλον, μὲ τὸν ὁποῖον ἐστέγαζαν συνήθως τὰ οἰκοδομήματα. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη ὁ ρωμαϊκὸς ρυθμός.

Ὁ Αὐγουστος ἐκόσμησε τὴν Ρώμην μὲ πλῆθος μνημείων. Κατεσκεύασε νέαν ἀγοράν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔδωκε τὸ ὄνομά του, καὶ συνεπλήρωσε τὸ θέατρον τοῦ Μαρκέλλου, τὸ ὁποῖον περιελάμβανε 4 χιλ. θεατὰς καὶ συνεδύαζε τοὺς τρεῖς ἑλληνικοὺς ρυθμούς, δωρικόν, ἰωνικόν καὶ κορινθιακόν. Ὁ Ἀγρίππας κατεσκεύασε μεγάλας θέρμας, ἤτοι λουτρά, εἰς τὸ πεδῖον τοῦ Ἄρεως, κολοσσιαῖον νάον, τὸ Πάνθεον, σχήματος κυκλικοῦ, ὅπου ἐλατρεύοντο οἱ προστάται

τῆς οἰκογενείας τοῦ Αὐγούστου θεοί, δύο θέατρα, τὸ ἀμφιθέατρον καὶ μεγάλην στοὰν με 300 κίονας. Ἐξάιρετον ἐπίσης ἔργον ἦτο ὁ βωμὸς τῆς εἰρήνης, κοσμημένος με ὠραιότατα ἀνάγλυφα, τῶν ὁποίων οἱ Ἕλληνες γλύπται ἀπέδωκαν θαυμασίως τὴν αὐστηρότητα τῶν ρωμαϊκῶν μορφῶν. Πλῆθος ναῶν, στοῶν, βιβλιοθηκῶν καὶ ἄλ-

Τὸ Πάνθεον

Ἐκτίσθη τὸ 27 π.Χ. Τὸ οἰκοδόμημα ὑπέστη πολλές μεταβολάς. Ὅπως παρουσιάζεται σήμερον, ἔχει ἔμπρὸς μίαν στοὰν ἀπὸ 16 κίονας, οἱ ὅποιοι βαστάζουν ἀέτωμα τριγωνικόν. Ὅπισω εἶναι μία μεγάλη κυκλική οἰκοδομή με θόλον.

λων οἰκοδομημάτων ἔγιναν ἐπὶ Αὐγούστου, τὰ ὅποια ἀπῆ-
τησαν μεγάλα ποσά, περίπου 3 δισεκατ. σημερινῶν δραχμῶν,
καὶ μετέβαλαν τὴν ὄψιν τῆς πόλεως.

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ἡ περίοδος ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ Σύλλα μέχρι τοῦ θανά-
του τοῦ Αὐγούστου ὑπῆρξεν ἡ ταραχωδεστέρα τῆς ρωμαϊκῆς
ἱστορίας, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐνδοξοτέρα καὶ ἡ μᾶλλον δημιουργική.
Ὁ κολοσσιαῖος πλοῦτος καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἐπίδρασις ἐλέπτυναν

τὸ πνεῦμα τῶν Ρωμαίων καὶ ἀνέπτυξαν τὸ καλαισθητικὸν συναίσθημα καὶ ἀπὸ τὸ 80 π.Χ. μέχρι τοῦ 14 μ.Χ. ἔχομεν περίοδον ἀκμῆς, τὸν **Χρυσοῦν αἰῶνα** τῶν ρωμαϊκῶν γραμμάτων. Τὴν περίοδον αὐτὴν ὠνόμασαν αἰῶνα τοῦ Αὐγούστου, διότι ὑπέθεσαν ὅτι ἡ ἀκμὴ αὐτὴ ὀφείλεται εἰς τὴν ὑποστήριξιν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν φίλων του, ἰδίως τοῦ Μαικήνα.

Οἱ ρωμαῖοι συγγραφεῖς εἶναι μαθηταὶ τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλὰ εἰς τὴν περίοδον αὐτὴν τῆς ἀκμῆς ἔχουν αὐτοτέλειαν καὶ ἰδιάζοντα χαρακτῆρα καὶ ἐδημιούργησαν ἔργα μεγάλα. Ἡ Ρώμη εἶχε μεγάλους συγγραφεῖς ἤδη ἐπὶ τῆς δημοκρατίας. Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν ἐμφυλίων πολέμων ὁ ἱστοριογράφος **Σαλλούστιος** (86—35 π.Χ.), τὸν ὁποῖον παραβάλλουν πρὸς τὸν Θουκυδίδην, συνέγραψε τὴν ἀξιόλογον ἱστορίαν τῆς συνωμοσίας τοῦ Κατιλίνα καὶ τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ Ἰουγούρθα. Ὁ **Ἰούλιος Καίσαρ** συνέγραψε τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ γαλατικοῦ πολέμου, τὸν ὁποῖον ὁ ἴδιος διεξήγαγεν. Ὁ ἴδιος συνέγραψε καὶ ὑπομνήματα τοῦ ἐμφυλίου πολέμου κατὰ τοῦ Πομπηίου. Ὁ μεγαλύτερος ὅμως συγγραφεὺς τῶν χρόνων τῆς δημοκρατίας εἶναι ὁ περίφημος ρήτωρ **Κικέρων** (106—43), τοῦ ὁποῖου σφύζονται πολλοὶ ρητορικοὶ λόγοι, φιλοσοφικαὶ πραγματεῖαι καὶ ἐπιστολαί, τὰ ὅποια θεωροῦνται ὡς πρότυπον τοῦ λατινικοῦ λόγου.

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἤκμασαν ἐπίσης δύο μεγάλοι ποιηταί, ὁ **Κάτουλλος** (87—54) καὶ ὁ **Λουκρήτιος** (97;—53;). Ὁ πρῶτος ἦτο λεπτότατος καὶ παθητικώτατος λυρικός καὶ σατιρικός ποιητής, ὁ Λουκρήτιος ἔψαλλε μὲ ἀσυνήθιστον εἰς τοὺς Ρωμαίους πρωτοτυπίαν καὶ δύναμιν τὰς φιλοσοφικὰς του θεωρίας περὶ τοῦ κόσμου, περὶ τῶν θεῶν καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, εἰς τὸ ποίημά του περὶ τῆς φύσεως τῶν ὄντων. Πολλοὶ θεωροῦν αὐτὸν ὡς τὸν μέγιστον τῶν ποιητῶν τῆς Ρώμης.

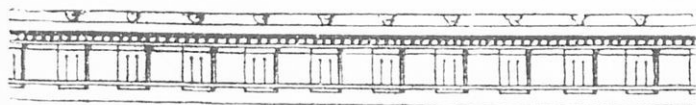
Κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἀκμάζει ἡ ἱστοριογραφία. Ὁ μεγαλύτερος πεζογράφος τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου εἶναι ὁ ἱστορικός **Τίτος Λίβιος** (59 π.Χ.—17 μ.Χ.), ὁ ὁποῖος μὲ σεμνὴν ὑπερηφάνειαν ἔγραψε τὰς συνεχεῖς προόδους τῆς Ρώμης ἀπὸ τῆς κτίσεώς της μέχρι τοῦ Αὐγούστου.

Ὁ αἰὼν τοῦ Αὐγούστου σημειώνει κυρίως τὴν μεγίστην ἀκμὴν τῆς ρωμαϊκῆς ποιήσεως. Πέντε μεγάλοι ποιηταὶ ἔζησαν τότε, ὁ Βεργίλιος, ὁ Ὀράτιος, ὁ Ὀβίδιος, ὁ Τίβουλλος καὶ ὁ Προπέρτιος.

Ὁ **Βεργίλιος** (70—19), ὁ πολυύμνητος ποιητὴς τῶν Ρωμαίων, τὸν ὅποιον παραβάλλουν μὲ τὸν Ὅμηρον, ἔγραψε εἰς τὴν νεότητά του τὰ βουκολικά, εἰς τὰ ὅποια μιμεῖται τὸν Θεόκριτον. Ἀργότερα συνέγραψε τὰ γεωργικά, εἰς τὰ ὅποια περιγράφει τὴν ζωὴν τῶν γεωργῶν καὶ τὰς ἀπολαύσεις τοῦ βίου τῶν ἀγρῶν. Ἀλλὰ τὸ κύριον ἔργον τοῦ Βεργιλίου εἶναι ἡ Αἰνείας, εἰς τὴν ὁποίαν προσεπάθησεν νὰ φθάσῃ τὸν Ὅμηρον. Διηγεῖται τὴν ἐγκατάστασιν εἰς τὴν Ἰταλίαν τοῦ Αἰνείου, γενάρχου τῆς Ἰουλίας γενεᾶς, καὶ τοὺς ἐκεῖ ἀγῶνας του. Εἰς τὸ ποίημά του αὐτὸ ὑμνεῖται ἡ Ρώμη καὶ ὁ Αὐγούστος.

Ὁ **Ὀράτιος** (65—8 π.Χ.) διεκρίθη κυρίως ὡς λυρικός ποιητής. Ἐγραψεν ὠδὰς καὶ ἐπιστολάς. Ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Ὀρατίου ἐξέχουν κυρίως αἱ εὐτράπελοι ὠδαί, εἰς τὰς ὁποίας ἐκφράζει τὰ ἀτομικά του συναισθήματα, τὴν χαρὰν τῆς ζωῆς καὶ τὰς διασκεδάσεις.

Ὁ **Ὀβίδιος** (43 π.Χ.—17 μ. Χ.), ὁ **Τίβουλλος** (54—16 π. Χ.) καὶ ὁ **Προπέρτιος** (48—17 μ. Χ.) εἶναι ποιηταὶ μὲ λεπτὴν ἔμπνευσιν.

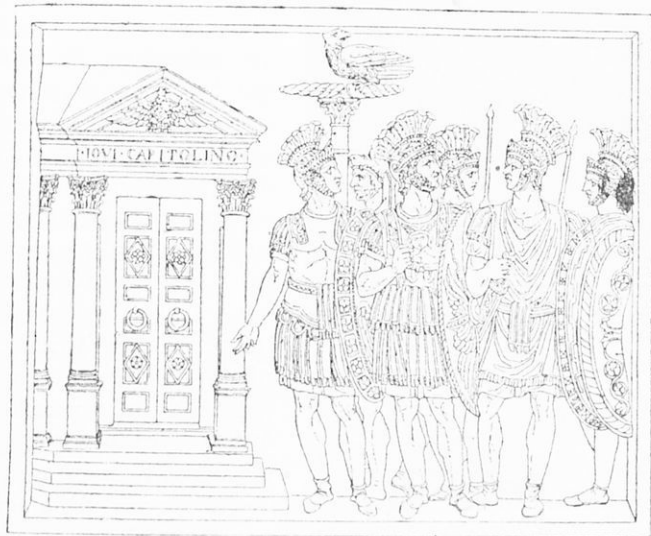

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'

ΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΑΙΩΝΟΣ

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ Αὐγούστου μέχρι τοῦ 68 μ.Χ. ἐβασίλευσαν τέσσαρες αὐτοκράτορες καταγόμενοι ἀμέσως ἢ

Πραιτωριανὶ

Οἱ αὐτοκράτορες εἶχαν ἰδιαιτέραν φρουράν, τοὺς Πραιτωριανούς.

Ἐμέσως ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν τοῦ Αὐγούστου, ὁ Τιβέριος, ὁ Καλιγούλας, ὁ Κλαύδιος καὶ ὁ Νέρων.

Τὸν Αὐγούστου διεδέχθη ὁ Τιβέριος, τὸν ὁποῖον εἶχεν υἱοθετήσῃ καὶ εἶχε λάβει ὡς συνάρχοντα. Μετὰ τὸν Τιβέριον ἐβασίλευσεν ὁ Γάϊος Καλιγούλας, ἑγγονος τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Δρούσου. Τοῦτον διαδέχεται ὁ υἱὸς τοῦ Δρούσου Κλαύδιος. Τέλος ἡ Ἀγριππῖνα, ἡ σύζυγος τοῦ Κλαυδίου, κατορθώνει νὰ ἀναβιβάσῃ εἰς τὸν θρόνον τὸν υἱὸν τῆς ἀπὸ πρῶτον γάμον, τὸν περίφημον Νέρωνα.

Θεοδοσίδου—Λαζάρου. Ἱστορία Ἑλληνικῇ καὶ Ρωμαϊκῇ

ΤΙΒΕΡΙΟΣ (14-37)

Ὁ Τιβέριος, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ἦτο ἤδη 56 ἐτῶν. Ἦτο ἄνθρωπος μὲ σπάνια προσόντα, ἀλλὰ μελαγχολικὸς ἐκ φύσεως καί, ἐπειδὴ περιέ-

Τιβέριος

Ρώμη-Βατικανόν

πεςεν εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ Αὐγούστου καὶ ἔμεινε πολὺν καιρὸν ἐξόριστος εἰς τὴν Ρόδον, ἔγινε κρυψίνους, καχύποπτος καὶ μνησικάκος.

Ὁ Τιβέριος ὑπῆρξε καλὸς κυβερνήτης. Ἐπέβλεπεν ἀγρύπνως τοὺς διοικητὰς τῶν ἐπαρχιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του εἶδαν ἡμέρας εὐτυχίας. Τὰ οἰκονομικὰ ἐπίσης διεχειρίσθη μὲ μεγάλην σύνεσιν καὶ τὸ δημόσιον ταμεῖον ἦτο πλήρες χρημάτων. Πρὸς τὴν σύγκλητον ὑπῆρξε πολὺ ὑποχωρητικὸς. Ἀλλ' ἀπογοητευθεὶς ἀπὸ τὴν ταπεινότητα καὶ

τὴν πολιτικὴν ἀνικανότητα τῶν συγκλητικῶν, προπάντων ὅμως φοβούμενος τὰς ραδιουργίας των, ἔθεσε τὸν περίφημον νόμον τῆς μεγαλειότητος, διὰ τοῦ ὁποίου κατεδίκαζεν εἰς θάνατον τὴν ἐπιβουλὴν κατὰ τῆς ἀσφαλείας τοῦ αὐτοκράτορος. Αὐτὰ ἦσαν τὰ λεγόμενα ἐγκλήματα καθοσιώσεως ἢ ἐσχάτης προδοσίας. Πλῆθος πολιτῶν ἐξωρίσθησαν καὶ αἱ περιουσίαι των ἐδημεύθησαν, ἄλλοι ἐφονεύθησαν.

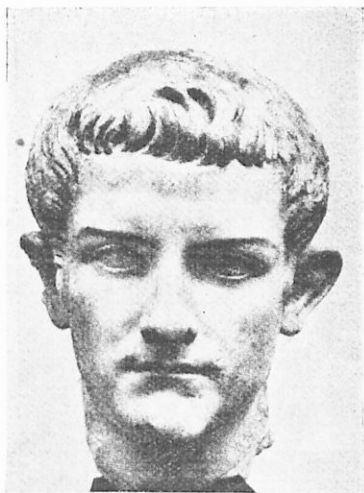
ΚΑΛΙΓΟΥΛΑΣ (37-41) — ΚΛΑΥΔΙΟΣ (41-54)

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τιβερίου ὁ στρατὸς ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τὸν Γαῖον, ὁ ὁποῖος ἐπωνομάζετο Καλιγούλας. Ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ἦτο 24 ἐτῶν, καὶ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του ἦσαν εὐτυχῇ. Ἀλλὰ κατόπιν βαρείας νό-

σου ἔπαθε διανοητικὴν διατάραξιν καὶ ἀπὸ τότε ἡ βασιλεία του ἦτο σειρὰ ὤμων καὶ ἀνισορρόπων πράξεων.

Τέλος οἱ πραιτωριανοὶ ἐφόνευσαν τὸν φρενοβλαβῆ αὐτοκράτορα (41) καὶ ἀνεβίβασαν εἰς τὸν θρόνον τὸν Κλαύδιον, ὁ ὁποῖος τοὺς ἀντήμειψε γενναίως φιλοδωρήσας εἰς ἕκαστον 15 χιλ. σηστερτίους, δηλ. 3 χιλ. δραχμάς. Ἐκτοτε καθιερώνεται τὸ φιλοδώρημα, τὸ περίφημον *donativium* τῶν αὐτοκρατόρων πρὸς τοὺς πραιτωριανούς κατὰ τὴν ἄνοδον εἰς τὸν θρόνον.

Ὁ νέος αὐτοκράτωρ ἦτο ἤδη 50ούτης. Μορφωμένος καὶ προοδευτικός, δὲν εἶχεν ὅμως θέλησιν καὶ παρεσύρετο ἀπὸ τὰς γυναῖκας του, τὴν Μεσσαλίαν καὶ κατόπιν τὴν Ἀγριππιναν, καὶ ἀπὸ τοὺς ἀπελευθέρους. Μεγάλην ἰσχὺν κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἶχαν ἀποκτήσει οἱ γραφεῖς τοῦ αὐτοκράτορος, Ἕλληνες ἀπελευθέροι, ἄνδρες εὐφνέστατοι καὶ ἐπιτηδειότατοι, ἀλλὰ καὶ ραδιοῦργοι καὶ ἀλαζονικοί, ὅπως ὁ Νάρκισσος, ὁ Πάλλας, ὁ Κάλλιστος κ.ἄ.

Καλιγούλας

μαρμαρινὴ κεφαλὴ—Κοπεγχάγη, γλυπτοθήκη

Ἡ κυβέρνησις τοῦ Κλαυδίου ὑπῆρξε καλὴ ἀπὸ πολλὰς ἐπόψεις. Ἐπὶ τοῦ Ρήνου ἱδρυσεν ἀποικίαν ἀπομάχων, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀνεπτύχθη ἡ σημερινὴ μεγάλοπολις Κολωνία. Ἐπὶ τοῦ Κλαυδίου οἱ Ρωμαῖοι ἤρχισαν τὴν κατάκτησιν τῆς Βρετανίας, τῆς ὁποίας ὑπέταξαν τὰ νότια μέρη καὶ ἐσχημάτισαν ἐπαρχίαν. Εἰς τὴν Ἀφρικὴν κατέκτησαν τὴν Μαυριτανίαν, τὸ σημερινὸν Ἀλγέριον καὶ Μαρόκκον. Ἐσωτερικῶς ὁ Κλαύδιος ἔφερε τάξιν εἰς τὰ οἰκονομικὰ καὶ ἀνέλαβε τὴν ἐκτέλεσιν μεγάλων κοινωφελῶν ἔργων. Ἐχορήγησε τὸ δικαίωμα τοῦ ρω-

μαίου πολίτου εἰς πολλοὺς ξένους, ἰδίως Γαλάτας, καὶ εἰσήγαγεν ἄρκετους ἀπ' αὐτοὺς εἰς τὴν σύγκλητον. Ὁ Κλαύδιος ἔπεσε θῦμα τῶν ραδιουργιῶν τῆς Ἀγριππίνης, ἡ ὁποία τὸν ἐδηλητηρίασε καὶ ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τὸν υἱὸν τῆς Νέρωνα (54).

ΝΕΡΩΝ (54—68)

Ὁ Νέρων ἦτο 17ετής, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, μὲ ὀφθαλμοὺς πρασινωποὺς καὶ χωρὶς ἔκφρασιν, ἄρκετὰ παχὺς

Ὁ Κλαύδιος ὡς Ζεὺς
μαρμάρινον ἄγαλμα
Ρώμῃ, Βατικανόν

ἤδη. Φύσει μοχθηρὸς καὶ θηριώδης, συνεκρατεῖτο κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη ὑπὸ τοῦ διδασκάλου του, τοῦ φιλοσόφου Σενέκα. Δὲν ἤργησεν ὅμως νὰ ἀποκαλύψῃ τὴν πονηράν του φύσιν. Ἐφόνευσε τὸν ἀδελφόν του Βρεττανικόν, τὸν ὁποῖον ἐφοβεῖτο, ἐστραγγάλισε τὴν μητέρα του Ἀγριππίναν καὶ βραδύτερον ἐφόνευσε τὴν σύζυγόν του Ὀκταβίαν καθὼς καὶ τὸν Σενέκαν.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡ ζωὴ τοῦ Νέρωνος εἶναι ἀτελείωτος σειρὰ ἀπὸ μεγάλας ἀνοησίας καὶ κακουργήματα. Ἐπίστευεν ὅτι ἦτο μέγας καλλιτέχνης, μουσικός, ποιητής, ζωγράφος, ἀθλητής, ἰδίως ἑξοχος ὀρματηλάτης. Ἐ-

νεφανίζετο εἰς τὴν σκηνὴν καὶ εἰς τὸν στοῖβον τοῦ ἵπποδρομίου, ἐνῶ οἱ πραιτωριανοὶ ὑπεχρέωναν τὸν λαὸν νὰ χειροκροτῇ καὶ νὰ ἐπευφημῇ. Εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου μετέβη διὰ νὰ δείξῃ τὸ καλλιτεχνικόν του τάλαντον, περισυνέλεξεν 180

στεφάνους εἰς τὰ θέατρα καὶ τὸ στάδιον! Τὸ ἔτος 64 μεγάλη πυρκαϊὰ ἀπετέφρωσεν εἰς τὴν Ρώμην 4 συνοικίας ἐκ τῶν 14 τῆς πόλεως. Ὁ λαὸς εἶχε τόσην πείραν τῆς κακίας καὶ τῆς παραφροσύνης τοῦ αὐτοκράτορος, ὥστε ἀπέδωκε τὴν καταστροφὴν εἰς τὴν ἀκαταλόγιστον ἔμπνευσίν του νὰ λάβῃ μίαν εἰκόνα τῆς πυρπολήσεως τῆς Τροίας. Ἀλλ' ὁ ἐφευρετικὸς Νέρων ἐπέρριψε τὴν πυρκαϊὰν εἰς τοὺς χριστιανούς, τῶν ὁποίων διέταξεν ἄγριον καὶ σκληρὸν διωγμόν. Διὰ νὰ ἐπαρκῇ εἰς τὴν σπατάλην, ἤρχισε καταδιώξεις καὶ φόνους καὶ ἐνόθευσεν τὸ νόμισμα.

Ὁ Νέρων

Ὁ Νέρων ἔγινε μισήτος καὶ ὁ στρατός, ὁ ὁποῖος δὲν ἐπληρώνετο τακτικά, ἤρχισε νὰ μὴ ἀνέχεται τὸν ἀοιδὸν αὐτοκράτορα. Τὰ στρατεύματα τῆς Γαλατίας καὶ Ἰσπανίας ἐξηγέρθησαν καὶ οἱ πραιτωριανοὶ ἐγκατέλειψαν τὸν Νέρωνα, τὸν ὁποῖον ἡ σύγκλητος κατέδικασεν εἰς θάνατον. Ἐξαλλος ὁ αὐτοκράτωρ ἔφυγεν ἀπὸ τὴν Ρώμην καὶ κινδυνεύων νὰ συλληφθῇ διέταξεν ἕνα δοῦλον του νὰ τὸν φονεύσῃ. Ὅταν ἐπιπτεν, ἐφώνασε: Τί καλλιτέχνην χάνει ὁ κόσμος! (Ἰούλιος 68).

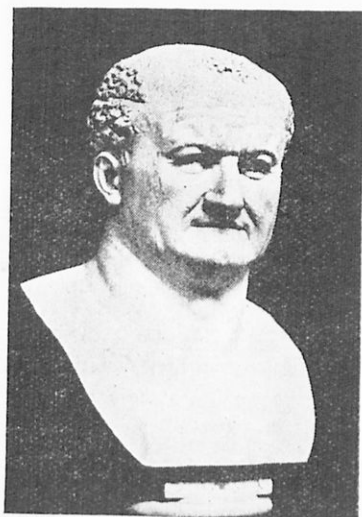
ΓΑΛΒΑΣ—ΟΘΩΝ—ΒΙΤΕΛΛΙΟΣ (68—69)

Μὲ τὸν θάνατον τοῦ Νέρωνος ἐξέλιπεν ὁ οἶκος τοῦ Αὐγούστου. Οἱ τελευταῖοι αὐτοκράτορες εἶχαν ἀφήσει τραγικὴν ἀνάμνησιν καὶ ἐπὶ 18 μῆνας τὸ κράτος ἐταράχθη ἀπὸ τὰς συγκρούσεις τῶν ἀπαιτητῶν τοῦ θρόνου καὶ ἀπὸ τὴν ἀναρχίαν. Ἡ σύγκλητος, οἱ πραιτωριανοὶ εἴτε οἱ στρατοὶ τῶν ἐπαρχιῶν ἀνέκλυζαν μὲ τὴν σειρὰν εἰς διάστημα ἑνὸς ἔτους τρεῖς αὐτοκρά-

τορας, τὸν Γάλβαν, διοικητὴν τῆς Ἰσπανίας, τὸν Ὀθωνα, παλαιὸν φίλον τοῦ Νέρωνος, καὶ τὸν Βιτέλλιον, στρατηγὸν τῶν στρατευμάτων τοῦ Ρήνου. Ἀλλὰ σχεδὸν συγχρόνως αἱ λεγεῶνες τῆς Ἀνατολῆς ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτορα τὸν στρατηγὸν τῶν Βεσπασιανόν. Μεγάλη μερὶς τῆς Ρώμης ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος του καὶ ἡ σύγκλητος ἀνηγόρευσε αὐτοκράτορα τὸν ἀπόντα Βεσπασιανόν.

ΟΙ ΦΛΑΒΙΟΙ—ΒΕΣΠΑΣΙΑΝΟΣ (69—79)

Ὁ Βεσπασιανὸς εἶναι ἀρχηγὸς νέας δυναστείας, τῶν Φλαβίων. Ἦτο υἱὸς δημοσιώνου ἀπὸ μικρὰν σαβινικὴν πόλιν

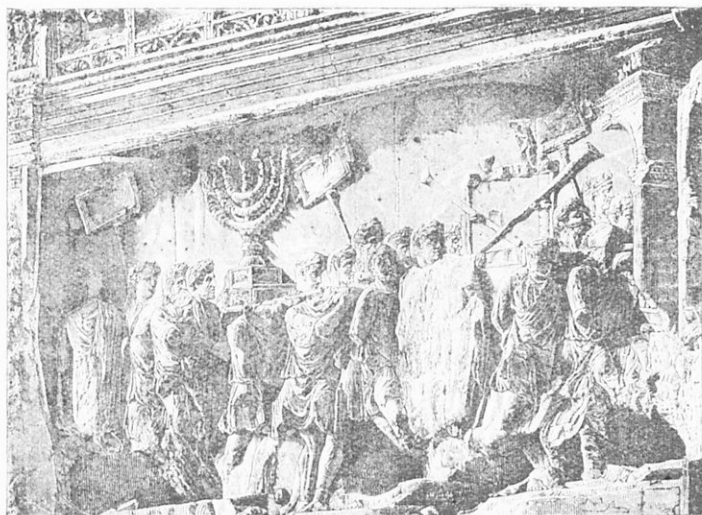
Βεσπασιανὸς
μαρμαρινὴ προτομή—Νεάπολις

καὶ ἔλαβε πολλὰ ἀξιώματα. Ἀλλ' ὀλίγον ἔλειψε νὰ φονευθῇ ὑπὸ τοῦ Νέρωνος, διότι ἀπεκοιμήθη, ἐνῶ ὁ καλλιτέχνης αὐτοκράτωρ ἔψαλλεν! Ἦτο πολὺ ἀπλοῦς εἰς τοὺς τρόπους του, εὐθύμος, ἐνεργητικὸς καὶ ἀκούραστος.

Ὅταν ἐξελέγη αὐτοκράτωρ, κατεγίνετο νὰ καταπνίξη τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ἰουδαίας. Οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ ὅποιοι ἔφεραν βαρέως τὴν ὑποδούλωσιν των εἰς τοὺς εἰδωλολάτραις, εἶχαν ἐπαναστατήσῃ ἐπὶ

Νέρωνος ἤδη (66). Ὁ Βεσπασιανὸς ἀνέλαβε πόλεμον μακρὸν κατὰ τῶν Ἰουδαίων καὶ περιώρισε αὐτοὺς εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, τὴν ὁποίαν ἡτοιμάζετο νὰ πολιορκήσῃ. Ἀλλὰ τότε ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ καὶ ἀνέθεσεν

εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Τίτου νὰ συνεχίσῃ τὸν πόλεμον. Ἡ ἱερὰ πόλις μετὰ πεντάμηνον πολιορκίαν ἠναγκάσθη νὰ ὑποκύψῃ. 70 Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 70 αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες εἰσῆλθαν εἰς τὴν πόλιν, ὅπου ἐπηκολούθησεν ἀγρία σφαγή. Ὁ ναὸς τοῦ Σολομῶντος ἐκάη καὶ ὁ Τίτος μετέφερεν εἰς τὴν Ρώμην ὅλα τὰ

Ὁ θρίαμβος τοῦ Τίτου

ἀνάγλυφον ἀπὸ τὴν θριαμβευτικὴν ἀψίδα τοῦ Τίτου—Ρώμη
Ὁ Τίτος εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης του κατὰ τῶν Ἑβραίων ἔστησεν εἰς τὴν Ρώμην θριαμβευτικὴν ἀψίδα. Εἰς τὸ ἀνάγλυφον, τὸ ὅποιον βλέπομεν, παριστάνεται ἡ συνοδεία, ἡ ὁποία φέρει τὰ λάφυρα τοῦ ναοῦ τῆς Ἱερουσαλὴμ, τὴν τράπεζαν τῆς προθέσεως καὶ τὴν ἐπτάφωτον λυχνίαν.

κειμήλιά του, τὰ ὁποῖα ἐκόσμησαν τὸν θρίαμβόν του. Ἡ πόλις ὁλόκληρος κατεστράφη.

Σημαντικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἐσωτερικὴ κυβέρνησις τοῦ Βεσπασιανοῦ. Ἐθεσε τάξιν εἰς τὴν διοίκησιν καὶ διεχειρίσθη τόσον καλῶς τὰ οἰκονομικά, ὥστε κατώρθωσε νὰ ἀναλάβῃ τὴν κατασκευὴν μεγάλων δημοσίων ἔργων, ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιότερα ἦσαν τὸ μέγα ἀμφιθέατρον, τὸ γνωστὸν μὲ τὸ ὄνομα Κολοσσαῖον, καὶ ὁ ναὸς τῆς εἰρήνης. Ὁ Βεσπασιανὸς ἀπέθανε τὸ 79 ἐργαζόμενος καὶ τὰς τελευταίας στιγμάς.

ΤΙΤΟΣ (76-81)—ΔΟΜΙΤΙΑΝΟΣ (81-96)

Τὸν Βεσπασσιανὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς του Τίτος, ὁ ὁποῖος ἐθεωρεῖτο ὡς διεφθαρμένος καὶ σκληρὸς, καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἐφοβοῦντο εἰς τὸ πρόσωπόν του νέον Νέρωνα. Ἀλλ' ἐκυβέρνησε μὲ τόσην γλυκύτητα καὶ φιλανθρωπίαν, ὥστε δικαίως ἔλαβε τὴν προσ-

Τίτος
μαρμαρινὴ προτομή—Νεάπολις

ωνυμίαν ἀγαπῆ καὶ χάρμα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ὁ Τίτος εἶναι ὑπόδειγμα ἀγαθοῦ ἡγεμόνος καὶ ἔγινε παροιμιώδης εἰς τὴν ἱστορίαν. Ἐλυπεῖτο, ἐὰν παρήρχετο ἡμέρα χωρὶς νὰ κάμῃ καμίαν ἀγαθὴν πρᾶξιν. Ἡ βασιλεία του ὅμως συνεδέθη εἰς τὴν ἱστορίαν μὲ μεγάλας συμφορὰς τῶν ὑπηκόων του. Φοβερά πυρκαϊὰ καὶ κατόπιν λοιμὸς ἐρήμωσαν τὴν Ρώμην καὶ τὸ 79 συνέβη τρομερὰ ἔκρηξις τοῦ Βεζουβίου, ἐκ τῆς ὁποίας τρεῖς πόλεις, τὸ

Ἡράκλειον, ἡ Πομπηία καὶ αἱ Σταβίαι ἐτάφησαν ἀπὸ τὴν τέφραν καὶ τὴν λάβαν.

Ἐντελῶς ἀντίθετος τοῦ Τίτου ἦτο ὁ ἀδελφὸς του Δομιτιανὸς, ὁ ὁποῖος τὸν διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον. Σκληρὸς καὶ ἀπάνθρωπος ἀνενέωσε τὴν τρομοκρατίαν τῶν χρόνων τοῦ Νέρωνος. Ἐπὶ τοῦ Δομιτιανοῦ τὸ ρωμαϊκὸν κράτος ηὐξήθη μὲ νέας κατακτήσεις. Εἰς τὴν Βρεττανίαν αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες ὑπὸ τὸν ἐξαίρετον στρατηγὸν Ἀγρικόλαν ἐφθασαν μέχρι τῶν ὁρέων τῆς Σκωτίας καὶ ἐστερέωσαν τὴν ρωμαϊκὴν κατοχὴν. Εἰς τὴν Γερμανίαν οἱ Ρωμαῖοι συνεπλήρωσαν τὴν κατάκτησιν τῆς χώρας μεταξὺ τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ Δουνάβεως, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀρχίσει ὁ Βεσπασσιανός.

Τὰ τελευταῖα ἔτη ὁ Δομιτιανὸς ἔγινε σκληρότατος. Τέλος ἐδολοφονήθη τὸ 96.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'

ΟΙ ΑΝΤΩΝΙΝΟΙ

ΟΙ ΑΝΤΩΝΙΝΟΙ (96—192)

Μετά τὸν θάνατον τοῦ Δομιτιανοῦ ἡ σύγκλητος ἔδωκε τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα εἰς τὸν γέροντα συγκλητικὸν Νέρβαν. Ἀπ' αὐτὸν ἀρχίζει ἡ Δυναστεία τῶν Ἀντωνίνων (96—192), σειρά δηλαδὴ αὐτοκρατόρων, ἡ ὁποία κυβερνᾷ ἐπὶ 100 περίπου ἔτη. Ἐνῶ οἱ πρῶτοι αὐτοκράτορες ἦσαν Ρωμαῖοι καὶ οἱ Φλάβιοι, καθὼς εἶδαμεν, Ἰταλοὶ, ἡ νέα δυναστεία προέρχεται ἀπὸ τὴν μεσημβρινὴν Ἰσπανίαν καὶ Γαλατίαν, αἱ ὁποῖαι περισσότερον ἀπὸ τὰς ἄλλας ἐπαρχίας εἶχαν ἐκλατινισθῇ. Οἱ αὐτοκράτορες αὐτοὶ ἦσαν ὁ Τραϊανός, ὁ Ἀδριανός, ὁ Ἀντωνῖνος, ὁ Μάρκος Αὐρήλιος καὶ ὁ Κόμμοδος. Οἱ νέοι αὐτοκράτορες ἐξησφάλισαν τὴν εἰρηνικὴν διαδοχὴν τῆς βασιλείας, διότι υἱοθέτουν ἀνθρώπους ἱκανούς, εἰς τοὺς ὁποίους μετεβίβαζαν τὴν ἀρχήν. Ὅλοι ἦσαν μεγάλοι κυβερνηταί, πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐξαίρετοι στρατηγοὶ καὶ ἐκτὸς τοῦ Κομμόδου ἐφρόντισαν διὰ τὴν εὐημερίαν τοῦ λαοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ 2ος αἰὼν δικαίως θεωρεῖται ὁ λαμπρότερος, ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας.

ΝΕΡΒΑΣ (96—98)—ΤΡΑΙΑΝΟΣ (98—117)

Ὁ Νέρβας ἦτο ἤδη γέρον, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, καὶ ἐκυβέρνησε καλῶς. Πρὸ τοῦ θανάτου του υἱοθέτησε τὸν στρατηγὸν τῶν στρατευμάτων τοῦ ἄνω Ρήνου Τραϊανόν, εἰς τὸν ὁποῖον περιῆλθεν ὁ θρόνος.

Ὁ Τραϊανὸς εἶχεν ἤδη φήμην ἐξόχου στρατηγοῦ, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον. Κατήγετο ἀπὸ τὸν Ἰσπανίαν καὶ εἶναι ὁ πρῶτος ἐπαρχιώτης αὐτοκράτωρ. Εἶχε τρόπους ἀπλοῦς, ἀπεστρέφετο τὴν πολυτέλειαν καὶ προσεῖλκυσε τὴν ἀγάπην μετὰ τὴν γλυκύτητά του. Ἰδίως ὁμως ἐπεβλήθη μετὰ τὴν δικαιο-

σύνην. Ἡ κυβέρνησις τοῦ Τραϊανοῦ ὑπῆρξεν ἐξαίρετος. Ἦτο αὐστηρὸς τηρητὴς τῶν νόμων καὶ ηὐχαριστεῖτο νὰ ἀνακουφίζῃ τὸν λαόν. Διένεμε σῖτον, παρῆχεν ἀγῶνας καὶ θεάματα καὶ διωργάνωσεν ἰδιαιτέραν ὑπηρεσίαν διὰ τὴν ἀνακούφισιν τῶν πτωχῶν. Ἐδάνειζε χρήματα εἰς τοὺς γαιοκτῆμονας καὶ τοὺς τόκους ἐχρησιμοποιοῖ διὰ τὴν διατροφήν πτωχῶν παι-

Τραϊανὸς

μαρμαρινὴ προτομή—Ρώμη, Βατικανόν.

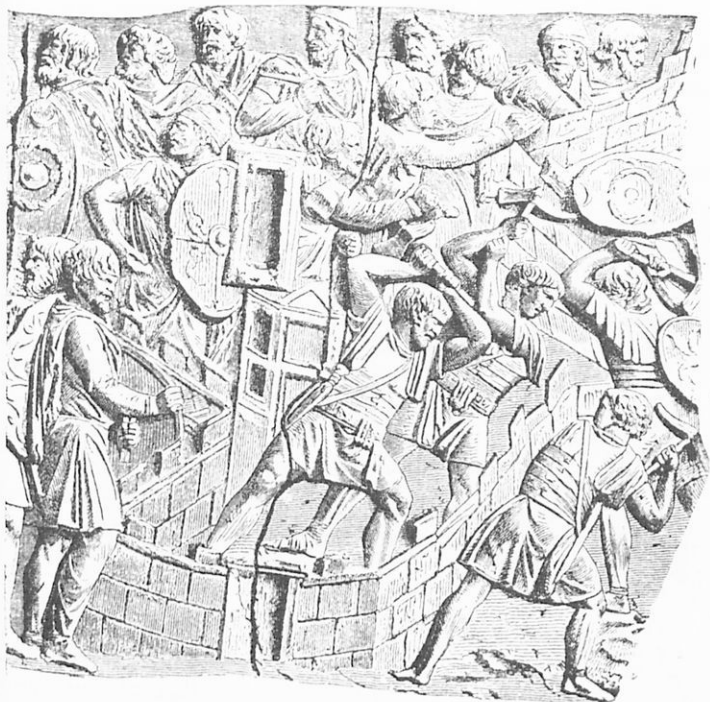
δίων. Τοιούτο-
τρόπως καὶ τὴν
γεωργίαν ἐβοήθει
καὶ τὴν περίθαλ-
ψιν τῶν ἀπόρων
ἐξησφάλιζεν.

Ὁ Τραϊανὸς ἐ-
δοξάσθη διὰ τὰ
μεγάλα ἔργα, τὰ
ὅποια κατεσκευ-
άσθησαν ἐπὶ τῆς
βασιλείας του.
Τὸ λαμπρότερον
σύμπλεγμα οἰκο-
δομημάτων, τὰ
ὅποια εἶχε νὰ
παρουσιάσῃ ἡ
ἀρχαία Ρώμη, δη-
λαδὴ ἡ ἀγορὰ

τοῦ Τραϊανοῦ, ἐκτίσθη ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἦτο ἔργον τοῦ ἀρχιτέκτονος Ἀπολλοδώρου ἀπὸ τὴν Δαμασκόν. Δύο βιβλιοθήκαι, μεγάλη βασιλική, στοά, θριαμβευτικὴ ἀψὶς καὶ εἰς τὸ κέντρον ἡ περίφημος στήλη τοῦ Τραϊανοῦ, ὕψους 43 μ., ὅλα ἀπὸ λευκὸν μάρμαρον, ἀπετέλουν τὸ περίφημον σύμπλεγμα. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐξετελέσθησαν μεγάλα ἔργα, ὁδοί, γέφυραι, διώρυγες, λιμένες κλπ.

Ὁ Τραϊανὸς ἠγάπα τοὺς πολέμους καὶ διεκρίθη ὡς ἐξαίρετος στρατηλάτης. Ὀνομαστοὶ εἶναι οἱ πόλεμοί του κατὰ τῶν Δακῶν καὶ τῶν Πάρθων. Οἱ Δᾶκες εἶχαν σχηματίσει κράτος ἰσχυρὸν πέραν τοῦ Δουνάβεως εἰς τὰς χώρας τῆς σημερινῆς Ρουμανίας. Ὁ Τραϊανὸς ἐπεχείρησε κατ' αὐτῶν δύο ἐκ-

στρατείας (101—102 και 105—107). Κατεσκεύασε μεγάλην λιθίνην γέφυραν ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως (πλησίον τῆς Ὀρσοβας) καὶ στρατιωτικὴν ὁδόν, ἡ ὁποία σώζεται μέχρι σήμερον, καὶ ὑπέταξε τὸν πολεμικὸν λαὸν τῶν Δακῶν. Ἡ χώρα μετε-

Ὁ Δακινὸς πόλεμος

ἀνάγλυφον ἀπὸ τὴν στήλην τοῦ Τραϊανοῦ—Ρώμη

Εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης κατὰ τῶν Δακῶν ὁ Τραϊανὸς ἔστησεν εἰς τὴν ἀγοράν, ἡ ὁποία εἶναι γνωστὴ μετὰ τὸ ὄνομά του, στήλην. Τὰ ἀνάγλυφα τῆς στήλης αὐτῆς παριστάνουν σκηνὰς ἀπὸ τὸν πόλεμον. Εἰς τὴν ἄνωτέρω εἰκόνα ρωμαῖοι στρατιῶται κυριεύουν δακικὴν πόλιν.

βλήθη εἰς ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν καὶ ὁ Τραϊανὸς ἐγκατέστησεν εἰς ἐπικαίρους θέσεις ἀποικίας ἀπομάχων τόσον συστηματικῶς, ὥστε ἡ λατινικὴ γλῶσσα μετεφυτεύθη εἰς τὸν τόπον καὶ ἐγενεῖν ἡ μητρικὴ τῶν κατοίκων, ἡ σημερινὴ ρουμανικὴ.

Ὀλίγον ἄργότερα ὁ Τραϊανὸς ἤρchiσε φοβερόν ἀγῶνα κατὰ

τῶν Πάρθων εἰς τὴν Ἀνατολὴν (114--117), ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀφῆρεσε πολλὰς χώρας. Ἀλλὰ τὸ 117 ἀπέθανεν εἰς τὴν Κιλικίαν. Τὸ ρωμαϊκὸν κράτος ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἔφθασεν εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς δυνάμεώς του. Διὰ τοῦτο ἡ σύγκλητος ἔδωκεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὴν ἐπωνυμίαν **ἀρριστος ἡγεμὼν** καὶ ἠύχετο ἀπὸ τότε εἰς τοὺς νέους αὐτοκράτορας **να εἶναι εὐτυχέστεροι τοῦ Αὐγούστου καὶ ἰσχυρότεροι τοῦ Τραϊανοῦ.**

ΑΔΡΙΑΝΟΣ (117--138)

Ὁ Τραϊανὸς εἶχεν υἱοθετήσῃ πρὸ τοῦ θανάτου του τὸν ἐξάδελφόν του Ἀδριανόν, στρατηγὸν τῶν λεγεῶνων τῆς Συρίας.

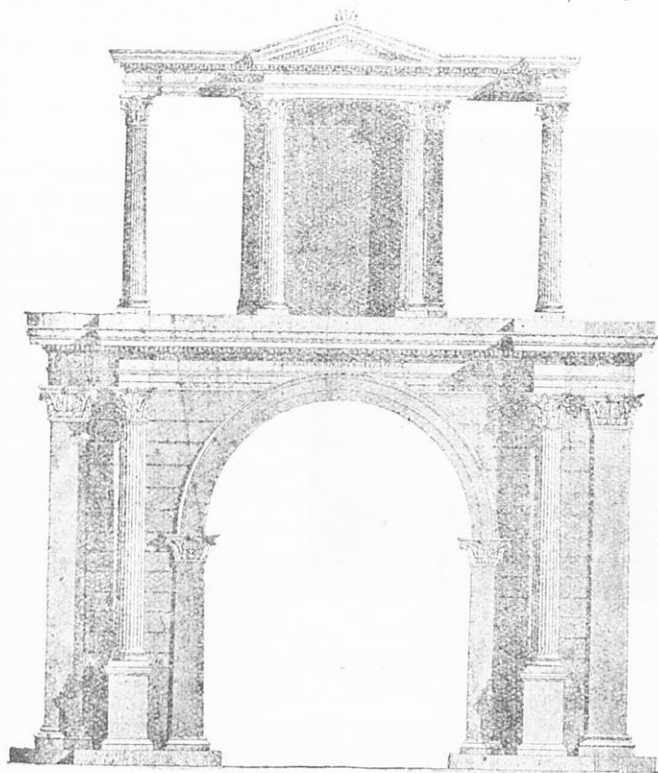
Ὁ Ἀδριανὸς

Ὁ Ἀδριανὸς ἦτο ἄνθρωπος ὡραῖος με εὐμορφα καὶ κανονικὰ χαρακτηριστικά, κατεγίνετο εἰς τὰς καλὰς τέχνας, ἐγνώριζε μουσικὴν, ἱατρικὴν, γεωμετρίαν καὶ εἶχε μεγάλην ἐκτίμησιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν μόρφωσιν. Ἡ ἀνοδὸς του εἰς τὸν θρόνον ἐνέβαλεν εἰς ἀνησυχίας τοὺς Ῥωμαίους, οἱ ὅποιοι

διέβλεπαν εἰς τὸν **γραφικὸν** αὐτὸν νέον **Νέρωνα**. Ἦτο δραστήριος, ἐργατικὸς, περίεργος καὶ συνεδύαζε τὴν ἑλληνικὴν λεπτότητα με σταθερότητα ρωμαϊκὴν.

Ὁ Ἀδριανὸς δὲν ἠγάπα τοὺς πολέμους καὶ διὰ τοῦτο ἐγκατέλειπε τὰς κατακτήσεις τοῦ Τραϊανοῦ εἰς τὴν Παρθίαν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Εὐφράτης ἔγινε τὸ ἀνατολικὸν σύνορον τοῦ κράτους. Ἀλλὰ κανεὶς αὐτοκράτωρ δὲν ἐφρόντισεν ὅσον αὐτὸς

διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν συνόρων καὶ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ στρατοῦ. Τὸ μόνον ἐξωτερικὸν γεγονός, τὸ ὁποῖον ἐτάραξε τὴν βασιλείαν του, ἦτο ἡ ἐπανάστασις τῆς Ἰουδαίας. Ὁ Ἀδριανὸς ἐδείχθη ἀμείλικτος. Ὁ Ἰουδαϊκὸς λαὸς ἔπαθε μεγάλας συμ-

Πύλη τοῦ Ἀδριανοῦ εἰς τὰς Ἀθήνας

Τὴν πύλην ἔκτισεν ὁ Ἀδριανός, διὰ νὰ χωρίζη τὴν παλαιὰν πόλιν ἀπὸ τὴν νέαν.

φορὰς καὶ ἠναγκάσθη νὰ διασκορπισθῇ εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

Ἐκ τῶν 24 ἐτῶν τῆς βασιλείας του ὁ Ἀδριανὸς τὰ 14 διήλθε περιοδεύων. Μὲ τὴν χαρακτηρίζουσαν αὐτὸν εὐστροφίαν εἰς τὴν Αἴγυπτον ὑπεκρίνετο τὸν αἰγύπτιον, εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Ἕλληνα. Παντοῦ κατὰ τὴν διάβασίν του κατεσκεύαζεν οἰκοδομήματα καὶ ἔργα κοινῆς ὠφελείας, ναοὺς, ὑδραγωγεία,

γεφύρας, διώρυγας. Μὲ ἰδιαιτέραν εὐχαρίστησιν διέμενεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἰδίως εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἔκτισεν ὁλόκληρον συνοικίαν, τὴν νέαν πόλιν τοῦ Ἀδριανοῦ, πλησίον τῆς παλαιᾶς πόλεως τοῦ Θησέως, κατεσκεύασε τὸ περίφημον ἀδριάνειον ὑδραγωγεῖον καὶ συνεπλήρωσε τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τοῦ Πεισιστράτου εἶχε μείνει ἡμιτελής.

Ἀντωνῖνος
μαρμαρίνη προτομή—Νεάπολις

ΑΝΤΩΝΙΝΟΣ (138—161)

Ὁ Ἀντωνῖνος κατήγετο ἀπὸ τὴν Γαλατίαν καὶ ἦτο 50τούτης. Ἀνθρώπος ἔντιμος, οἰκονόμος, γλυκὺς καὶ ἀγαθός, ἐφήρμοσεν ὅλας τὰς ἀρετάς του εἰς τὴν κυβέρνησιν.

Ἡ βασιλεία του δὲν ἐγνώρισε σοβαρὸν πόλεμον, ἀλλ' ἀκολουθῶν τὸ πρόγραμμα τοῦ Ἀδριανοῦ ἐνίσχυσε τὴν ἀμυναν τῶν συνόρων. Περιέστοιχίζετο ἀπὸ νομομαθεῖς καὶ ἡ νομοθεσία του ἐνεπνέετο ἀπὸ βαθεῖαν εὐσέβειαν. Οἱ περίφημοι νομοδιδάσκαλοι Ὁὺλπιανὸς καὶ Γάϊος ἔθεσαν νόμους μὲ πνεῦμα φιλανθρωπίας. Ἰδιαιτέρως ἐπροστάτευσαν τοὺς δούλους, τοὺς ὁποίους δὲν ἐπετρέπετο πλέον νὰ βασανίζουν.

Ὅταν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀπεσύρθη εἰς τὸ μαγευτικὸν τοῦ ἀνάκτορον εἰς τὰ Τίβουρα (σημ. Τρίβολι) πλησίον τῆς Ρώμης. Ἐκεῖ κατεσκεύασεν ὅσα μνημεῖα καὶ τοπία εἶχε θαυμάσει, ἰδίως εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τοιοῦτοτρόπως ἔβλεπε κανεὶς ἐκεῖ ἀναπαράστασιν τῆς Ποικίλης στοᾶς, τῶν κήπων τῆς Ἀκαδημίας, τῆς κοιλάδος τῶν Τεμπῶν κτλ. Ὁ Ἀδριανὸς ἀπέθανε τὸ 138, ἀφοῦ υἱοθέτησε τὸν Ἀντωνῖνον.

Ἡ λαμπρά καὶ εὐγενὴς σύζυγός του Φαυστίνα ἐβοήθησε τὸν αὐτοκράτορα εἰς τὸ ἔργον τῆς δημοσίας περιθάλψεως καὶ ἀνέλαβεν αὐτὸ ὑπὸ τὴν προστασίαν της. Ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον ἐπίσης ἔδειξεν ὁ Ἀντωνῖνος διὰ τὰ γράμματα καὶ διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἀρχαίας εὐσεβείας. Διὰ τὰς ἀρετὰς του αὐτὰς ἡ σύγκλητος τοῦ ἀπένειμε τὴν προσωνυμίαν **Εὐσεβῆς** καὶ ἡ δυναστεία ἔλαβε τὸ ὄνομά του.

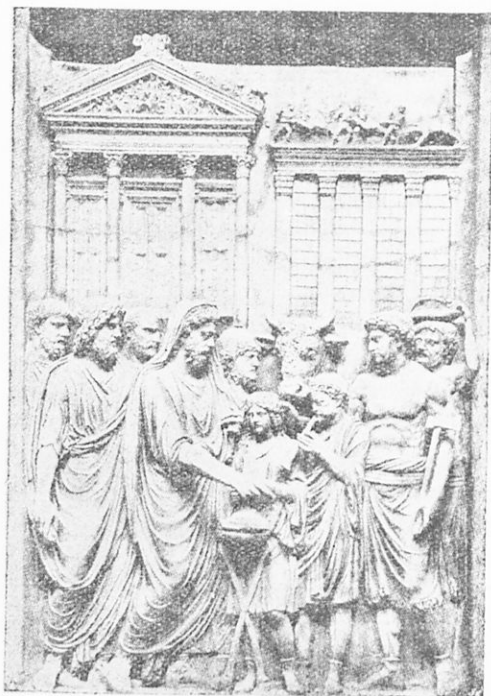
Μ. ΑΥΡΗΛΙΟΣ (161—180)—ΚΟΜΜΟΔΟΣ (180—196)

Ὁ **Μάρκος Αὐρήλιος** ἀπὸ τὴν νεότητά του ἐμορφώθη μὲ τὴν στωικὴν φιλοσοφίαν, τὴν ὁποίαν ἐφήρμοσεν εἰς ὅλην του τὴν ζωὴν μὲ αὐστηρότητα θρησκευτικὴν. Ὁ Αὐρήλιος ἐφαίνετο προωρισμένος νὰ συνεχίσῃ τὴν φιλόανθρωπον καὶ εἰρηνικὴν βασιλείαν τοῦ Ἀντωνίνου, διότι ἀπεστρέφετο τὸν πόλεμον καὶ ἡγάπα τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης. Ἀλλ' ἡ εὐγενὴς αὐτῇ ψυχῇ, ὁμοίαν τῆς ὁποίας ὀλίγας ἐγνώρισεν ὁ κόσμος, κατεδικάσθη νὰ διέλθῃ ὅλην σχεδὸν τὴν ζωὴν εἰς πολέμους.

Τὸ 161 ἔγινε μεγάλη ἐπιδρομὴ τῶν Πάρθων εἰς τὴν Συρίαν, τὴν ὁποίαν ἀπέκρουσε μετὰ τετραετῆς ἐπιπόνους ἀγῶνας. Ἀλλὰ σοβαρώτερος ἦτο ὁ κίνδυνος εἰς τὴν Εὐρώπην. Οἱ **Κομοδοί** καὶ **Μαρκομάννοι** κάτοικοι τῆς σημερινῆς Μοραβίας καὶ Βοημίας, διέβησαν τὸν Δούναβιν καὶ ἐξεχύθησαν ἄλλοι εἰς τὴν ἑλληνικὴν χερσόνησον καὶ ἄλλοι πρὸς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου ἐπολιόρκησαν τὴν Ἀκυληίαν (Βενετίαν). Ὁ αὐτοκράτωρ εὐρέθη εἰς δυσχερεστάτην θέσιν. Λοιμικὴ νόσος ἡρῆμωσε τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ του. Σεισμοί, πλήμμυραι, ἀφορίαι τῆς γῆς κατέστρεψαν τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους. Ὁ Αὐρήλιος ἦλθεν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ πωλήσῃ αὐτοκρατορικοὺς θησαυροὺς καὶ νὰ στρατολογήσῃ δούλους καὶ μονομάχους διὰ νὰ πληρώσῃ τὰ κενὰ τοῦ στρατοῦ. Μετὰ ἐπιπόνους ἐκστρατείας ἀπέκρουσε τοὺς ἐπιδρομεῖς. Ἐσχεδιάζε νὰ καταλάβῃ ὅλην τὴν χώραν μέχρι τοῦ Ἑλβα καὶ τοῦ Καυκάσου ὡς προτείχισμα κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν. Τὸ ἔργον αὐτὸ θὰ ἀπῆλλασσεν ἴσως τὸν ἀρχαῖον κόσμον ἀπὸ τὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομάς, ἀλλ' ὁ Αὐρήλιος ἀπέθανεν εἰς τὴν Βιέννην (180) προσβληθεὶς ἀπὸ τὸν λοιμόν.

Τὸν Αὐρήλιον διεδέχθη ὁ υἱός του **Κόμμοδος**, ὁ ὁποῖος ἀπο-

τελεῖ θλιβερὰν παραφωνίαν εἰς τὴν σειρὰν τῶν μεγάλων αὐτῶν αὐτοκρατόρων. Ἡ παραφροσύνη καὶ ἡ σκληρότης του μόνον μὲ τοῦ Νέρωνος δύναται νὰ παραβληθῇ. Ὁ Κόμμοδος εἶχε τεράστιον σῶμα καὶ δύναμιν ἐξαιρετικὴν. Ἠγάπα μέχρι μα-

Ὁ Μῶρκος Αὐρήλιος προσφέρει θυσίαν
μαρμάρινον ἀνάγλυφον-Ρώμη

Τὸ ἀνάγλυφον προέρχεται ἀπὸ μίαν θριαμβευτικὴν ἀψίδα εἰς ἀνάμνησιν πιθανῶς τῆς νίκης τοῦ Μ. Αὐρηλίου κατὰ τῶν Γερμανῶν. Ὁ αὐτοκράτωρ προσφέρει θυσίαν πρὸ τοῦ ντοῦ τοῦ καπιτωλίνου Διός. Ὁ τεχνίτης ἀπέδωσε μὲ ἀρκετὴν ἐπιτυχίαν τὴν ἡρεμὸν καὶ εὐγενικὴν μορφήν τοῦ αὐτοκράτορος.

νίας τὰς μονομαχίας, ἠρέσκετο νὰ ὀνομάζεται Ἡρακλῆς καὶ ἔφερε τὴν κορύνην καὶ τὴν λεοντῆν. Κατήρχετο εἰς τὸν στοῖβον καὶ ἐφόνευε θηρία καὶ ἀνθρώπους, ἐνῶ συγκλητικοὶ καὶ λαὸς ἐπευφήμουν. Τέλος ἀξιωματικὸς τῆς αὐλῆς, τοῦ ὁποῦ ἡπει-
λεῖτο ἡ ζωὴ, τὸν ἐστραγγάλισεν (196).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'

ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ—Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΕΙΡΗΝΗ

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ—Η ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 2ου μ.Χ. αἰῶνος ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία περιλαμβάνει τὸ ἥμισυ τῆς Εὐρώπης, δηλαδὴ τὴν Ἰταλίαν, Ἰσπανίαν, Γαλατίαν, νότιον Βρεττανίαν, ἐκ τῆς Γερμανίας τὰς χώρας τῆς σημερινῆς Αὐστρίας καὶ Οὐγγαρίας, τὴν Βαλκανικὴν μετὰ τῆς Δαλματίας καὶ Δακίας, τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Συρίαν καὶ ὅλην τὴν βόρειον Ἀφρικὴν. Σύνορα ἔχει τὸν Ῥήνον καὶ τὸν Δούναβιν, τὴν ἔρημον τῆς Ἀφρικῆς, τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανόν, τὸν Εὐφράτην καὶ τὴν ἔρημον τῆς Συρίας.

Τὸν 2ον αἰῶνα ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία παρουσιάζει ὅψιν αὐστηρῶς συγκεντρωμένον κράτους. Εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐδημιουργήθη κεντρικὴ διοίκησις, ἡ ὁποία ἐπιβλέπει καὶ παρακολουθεῖ ὅλας τὰς ὑποθέσεις τῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ κεντρικὴ διοίκησις ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ γραφεῖα καὶ τὸ συμβούλιον τοῦ αὐτοκράτορος.

Τὰ Γραφεῖα ἦσαν εἶδος ὑπουργείου, εἰς τὰ ὁποῖα ἐμοιράζοντο αἱ ὑποθέσεις.

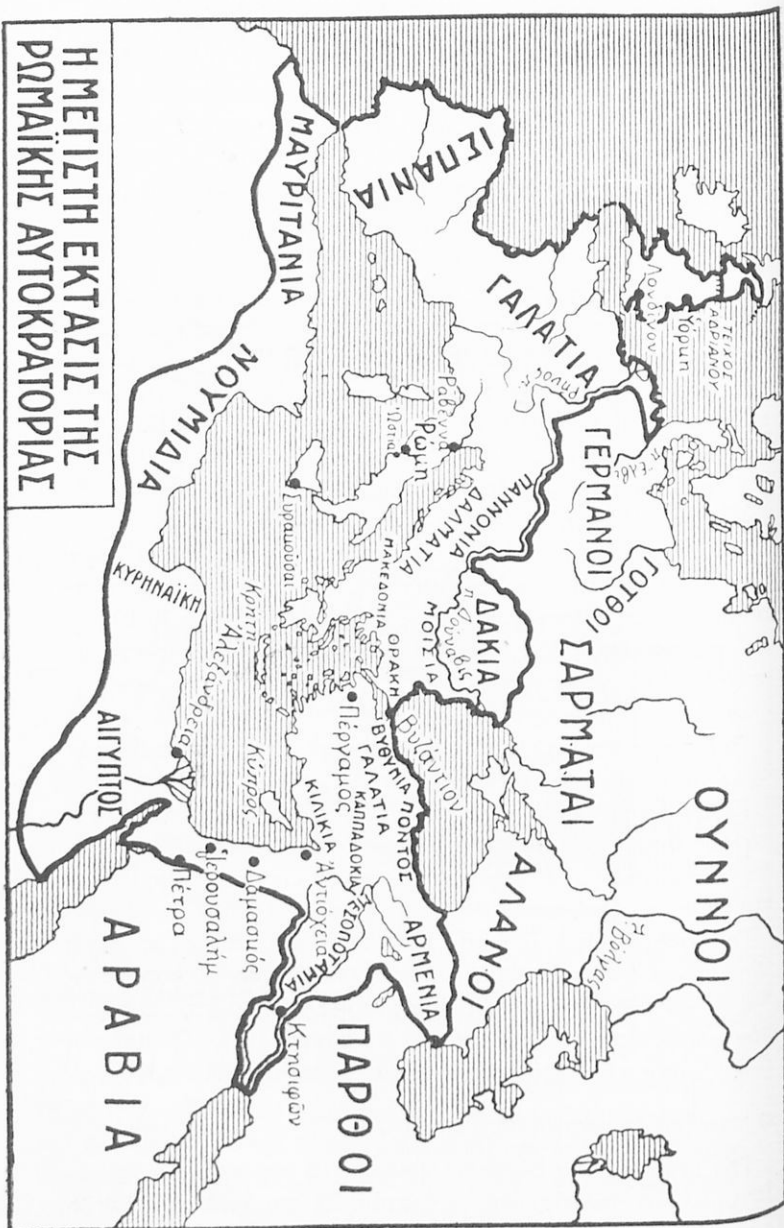
Τὸ Συμβούλιον τοῦ αὐτοκράτορος ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἀνωτάτους ὑπαλλήλους, ἀπὸ τοὺς προΐσταμένους τῶν γραφείων καὶ ἀπὸ νομομαθεῖς καὶ ἐσυζητοῦντο εἰς αὐτὸ διοικητικὰ καὶ πολιτικὰ ζητήματα.

Τοιοτοτρόπως ἡ δημοκρατικὴ μοναρχία, ὅπως τὴν εἶχεν ὄνειρευθῇ ὁ Αὐγούστος, ἀπεδείχθη ἀνεφάρμοστος καὶ ἡ αὐτοκρατορικὴ κυβέρνησις ἔλαβεν, ὅπως ἦτο φυσικόν, τὸν χαρακτῆρα ἀπολύτου μοναρχίας. Οἱ παλαιοὶ ὅμως τύποι τῆς δημοκρατίας ἐξακολουθοῦν νὰ διατηροῦνται.

Ο ΣΤΡΑΤΟΣ—Η ΑΜΥΝΑ ΤΩΝ ΣΥΝΟΡΩΝ

Τὴν μεγάλην του δύναμιν χρεωστεῖ ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὸν ἰσχυρὸν καὶ πολυάριθμον στρατόν. Ἡ στρατολογία ἀπέβη

ΗΜΕΙΣ ΤΗ ΕΚΔΑΣΙΣ ΤΗΣ
ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

σχεδόν κατὰ κανόνα ἐθελοντική. Ἡ λεγεὼν περιελάμβανεν 6 χιλ. ἄνδρας ρωμαίους πολίτας. Εἰς αὐτὴν ἦτο προσηρτημένον σῶμα βοηθητικὸν ἀπὸ 6 χιλ. ἄνδρας, ὑπηκόους ἢ καὶ βαρβάρους. Ἐπομένως ἡ ρωμαϊκὴ λεγεὼν τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων περιεῖχε 12 χιλ. ἄνδρας καὶ ἀπετέλει αὐτοτελεῖ

Ρωμαϊκὸς λιμὴν

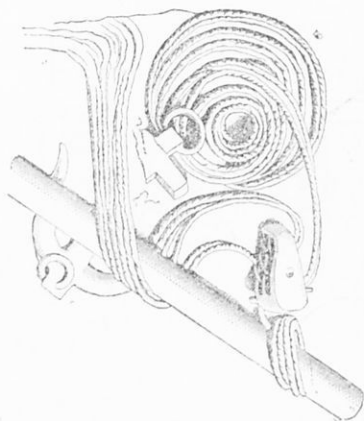
ἀπὸ τοιχογραφίαν τῆς Πομπηίας

ὄργανισμὸν μὲ τὸ ἵππικόν, τὰς μηχανάς της κτλ. ὅπως ἡ σημερινὴ μεραρχία. Ὁλος ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ἀπετελεῖτο ἀπὸ 33 λεγεῶνας, ἥτοι 360—400 χιλ., δύναμιν σχετικῶς μικράν διὰ τὴν φύλαξιν τόσον ἐκτεταμένου κράτους. Ὁ στρατὸς δὲν ἦτο διεσκορπισμένος εἰς ὅλον τὸ κράτος, ἀλλὰ παρέμενεν εἰς τὰ σύνορα ἐντὸς μονίμων στρατοπέδων, ἀπὸ ταῶν ὅποια πολλὰ ἀπέβησαν ἀξιόλογοι πόλεις. Ὅταν δὲν εἶχαν στρατιωτικὰς ἀσκήσεις, οἱ στρατιῶται ἐχρησιμοποιοῦντο διὰ τὴν κατασκευὴν ὁδῶν, γεφυρῶν, ἔσκαπταν διώρυγας καὶ ἀπεξήρηναν ἔλη. Τὰ σπουδαιότερα σύνορα τοῦ κράτους ἦσαν

τρεις μεγάλοι ποταμοί, εις την Εὐρώπην ὁ Ρῆνος καὶ ὁ Δούναβις, εις τὴν ἀνατολὴν ὁ Εὐφράτης.

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΕΙΡΗΝΗ

Ἐπὶ μακρὸν ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία δὲν εἶχεν ἐπιφόβους ἐχθρούς. Ἐξω ἀπὸ τὰ σύνορα ἔζων λαοὶ βάρβαροι, οἱ ὅποιοι δὲν ἦσαν ἀκόμῃ ἰσχυροί. Οἱ ἐπικινδυνότεροι ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν οἱ Γερμανοὶ ἐπὶ τοῦ Ρήνου, οἱ Πάρθοι ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου καὶ βραδύτερον οἱ Γότθοι ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως. Ἐπίσης οἱ αἵματηροὶ ἄγῶνες μεταξὺ τῶν αὐτοκρατόρων περιωρίζοντο συνήθως εἰς τὴν Ρώμην καὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ δὲν ἐτάρατταν τὴν ἡσυχίαν τῶν ἐπαρχιῶν. Ἐκτὸς τούτου οἱ Ρωμαῖοι διὰ τῆς κατακτήσεώς των ἔπαυσαν τοὺς πολέμους μεταξὺ τῶν λαῶν.

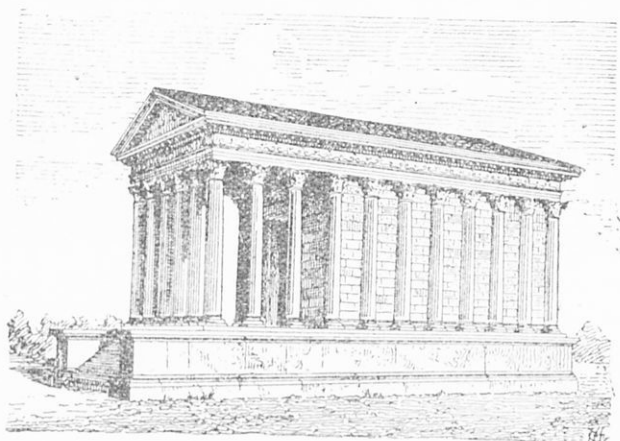

Ἄγκυρα καὶ σχοινία πλοίου
ἀνάγλυφον

Τοιοιουτρόπως εἰς τὸ ἀχανὲς ρωμαϊκὸν κράτος ἐπεκράτησεν εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια, οἱ αὐτοκράτορες ἐκυβέρνησαν μὲ δικαιοσύνην τὰς ἐπαρχίας καὶ κατέπαυσαν τὴν σκληρὰν ἐκμετάλλευσιν αὐτῶν. Τὸ κράτος λοιπὸν ἐπὶ μακρὸν ἀπῆλαυσεν εἰρήνην καὶ εὐνομίαν. Αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη ρωμαϊκὴ εἰρήνη.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΚΜΗ

Ἡ διαρκὴς εἰρήνη, ἡ καταστροφή τῆς πειρατείας καὶ ληστείας, τὸ ἐξαίρετον δίκτυον τῶν δημοσίων ὁδῶν καὶ ἡ ἀσφάλεια εἶχαν ὡς ἀποτέλεσμα εὐημερίαν καὶ οἰκονομικὴν ἀκμὴν τῶν κατοίκων, ὅσῃ δὲν εἶχε γνωρίσει ὁ ἀρχαῖος κόσμος ἕως τότε. Οἱ γεωργοὶ ἐπεδόθησαν μὲ ζῆλον εἰς τὰ κτήματά των, παρατηρήθη σημαντικὴ αὐξησις πληθυσμοῦ καὶ χῶραι σχεδὸν ἔρημοι ἐγένεμisan ἀπὸ ἀνθηρὰς πόλεις καὶ κωμοπόλεις. Μεγάλην ἐπίσης ἀκμὴν ἐσημείωσαν ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον.

Ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἐπαρχιῶν

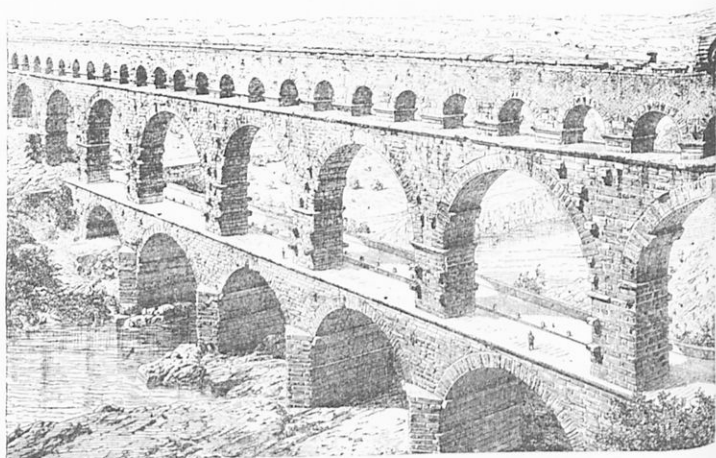
Τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ ἑλληνορρωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ μαρτυροῦν λείψανα οἰκοδομῶν, τὰ ὅποια εὐρίσκωμεν εἰς ὅλα τὰ ἄκρα τῆς οὐτοκρατορίας. Ἐπάνω εἶναι μία θρησκευτικὴ ἀψὶς εἰς μίαν πόλιν τῆς Β. Ἀφρικῆς, ἐνῶ ὁ κομψὸς ναὸς κάτω εὐρίσκεται εἰς τὴν Nîmes, πόλιν τῆς νοτίου Γαλλίας.

Τοιοιυτοτρόπως ἡ Ρώμη κατώρθωσε νὰ ἐξομοιώσῃ εἰς τὸν πολιτισμὸν χώρας καὶ λαοὺς διαφορωτάτους. Διὰ τοῦτο Ἕλλην ρήτωρ δικαίως ἔλεγε:

Καθεὶς δύναται νὰ ὑπάγῃ ὅπου θέλει. Τὰ ὄρη εἶναι ἀσφαλῆ διὰ τοὺς ταξιδιώτας, ὅπως αἱ πόλεις διὰ τοὺς κατοίκους. Ὁ φόβος ἔλειψε παντοῦ. Ἡ γῆ ἀφῆκε τὴν παλαιάν της πολεμικὴν στολὴν καὶ περιεβλήθη τὰ ἱερτάσιμα ἐνδύματα.

Ο ΕΚΛΑΤΙΝΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΠΑΡΧΙΩΝ

Τὰ ἀγαθὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ καθεστῶτος ἦσαν περισσότερον αἰσθητὰ εἰς τὰς ἐπαρχίας, διότι οἱ αὐτοκράτορες ἔπαισαν τὸν χρηματισμὸν, ἐπέβλεπαν ἀγρύπνως τοὺς διοικητὰς καὶ ἤκουαν μὲ προσοχὴν τὰ παράπονα τῶν ἐπαρχιωτῶν.

Ρωμαϊκὴ γέφυρα
εἰς τὸ Λίξ τῆς Γαλλίας

Ἡ ρωμαϊκὴ διοίκησις ἐγίνε τοιοιτοτρόπως ἀγαπητὴ εἰς τὰς ἐπαρχίας, οἱ κάτοικοι εἰς πολλὰ μέρη ἀπεμιμήθησαν τὰ ἦθη τῶν Ρωμαίων καὶ ἔμαθαν τὴν γλῶσσαν των. Τοιοιτοτρόπως ἤρχισεν ὁ ἐκλατινισμὸς τῶν ἐπαρχιωτῶν. Αὐτὸ ἦτο βεβαίως δύσκολον διὰ τὰς μεγάλας χώρας τῆς Ἀνατολῆς, Ἑλλάδα, Συρίαν, Αἴγυπτον, διότι αἱ χῶραι αὐταὶ διετήρουν τὴν παράδοσιν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἔγραφαν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ περιεφρόνουν τοὺς Ρωμαίους καὶ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν. Εἰς τὴν Δύσιν ὅμως τὸ πρᾶγμα ἦτο ἐντελῶς διαφοροτικόν. Ἐκεῖ οἱ κατακτηθέντες λαοὶ εὕρισκοντο ἀκόμη εἰς ἡμιβάρβαρον κατάστασιν, ἐθαύμασαν τὸν ρωμαϊκὸν πολιτισμὸν καὶ ὑπέστησαν βαθύτατα τὴν ἐπίδρασίν του. Οἱ

κάτοικοι τῆς Γαλατίας, Ἰσπανίας, Β. Ἀφρικῆς ἐλησμόνησαν τὴν μητρικὴν των γλῶσσαν καὶ ὠμίλησαν τὴν λατινικὴν.

Τὴν προσέγγισιν αὐτὴν τῶν λαῶν ἐβοήθησαν πολὺ αἱ ἀποικίαι καὶ συνεπλήρωσεν ἡ ἀπονομὴ τοῦ δικαιώματος τοῦ ρωμαίου πολίτου εἰς ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ αὐτοκράτορες εἶχαν τιμῇ πολυαρίθμους ἐπαρχιώτας μὲ τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου καὶ πόλεις ὁλόκληροι εἶχαν ἤδη ἀποκτήσει τὸ δικαίωμα αὐτό. Ὀλίγον μετὰ τοὺς Ἀντωνί-

Ἀρτοπωλεῖον
τοιχογραφία Πομπηίας

νους εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 3ου αἰῶνος (212) ὁ αὐτοκράτωρ Καρακάλλας ἐξέτεινε τὸ δικαίωμα τοῦ ρωμαίου πολίτου εἰς ὅλους τοὺς ἐλευθέρους κατοίκους τῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ Ρώμη δὲν εἶναι πλέον ἡ κυρίαρχος πόλις τῶν κατακτηθέντων, ἀλλὰ πρωτεύουσα αὐτοκρατορίας, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ὀνομάζονται Ρωμαῖοι καὶ ἔχουν ἴσα δικαιώματα.

Τοιοιυτρόπως ἡ Ρώμη δημιουργεῖ τὸ τελειότερον κυβερνητικὸν σύστημα τῆς ἀρχαιότητος διὰ τὴν διοίκησιν ἐκτεταμένου κράτους, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν ὡς ὑπόδειγμα εἰς τοὺς μεταγενεστέρους λαούς.

ΤΟ ΡΩΜΑΪΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ

Τὸ τελειότερον δημιούργημα τοῦ ρωμαϊκοῦ πνεύματος εἶναι ἡ νομοθεσία. Ἡ παλαιότερα πηγὴ τῆς ρωμαϊκῆς νομοθεσίας, ἡ ὅπως λέγουσιν τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου, εἶναι ἡ δ ω δ ε κ ά-

δελτος. Ἡ νομοθεσία αὐτὴ ἦτο ἀτελής, αὐστηρὰ καὶ προσωρισμένη διὰ μικρὰν πόλιν. Ἀλλὰ τὸ πρακτικὸν καὶ γόνιμον πνεῦμα τῶν Ῥωμαίων κατώρθωσε νὰ τὴν συμπληρώσῃ ὀλί-

Ὁ Ἀχιλλεὺς μεταξὺ τῶν θυγατέρων τοῦ Λυκομήδους
τοιχογραφία Πομπηίας

γον κατ' ὀλίγον καὶ νὰ τὴν ἐπεκτείνῃ εἰς ὅλους τοὺς κατακτηθέντας λαούς. Οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὴν σημαντικωτάτην αὐτὴν ἐργασίαν ἔλαβαν ὑπ' ὄψιν τὰς συνηθείας τῶν ὑπηκόων, τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν καὶ ἀργότερα τὴν χριστιανικὴν ἠθικὴν. Τοιουτοτρόπως ἡ Ῥωμαϊκὴ νομοθεσία ἔγινεν εὐρύτερα καὶ φιλανθρωποτέρα.

Ἐπὶ δημοκρατίας τὰς διατάξεις τῆς δωδεκαδέλτου συνε-

πλήρωσαν καὶ ἐτροποποίησαν τὰ συγκλητικὰ δόγματα, οἱ νόμοι καὶ τὰ δημοψηφίσματα. Ἄλλη πηγή νόμων ἦσαν τὰ διατάγματα τῶν πραιτῶρων, οἱ ὅποιοι ἀναλαμβάνοντες τὴν ἀρχὴν ἐδημοσίευσαν ἕνα βασικὸν διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου καθώριζαν τὰς θεμελιώδεις ἀρχάς, κατὰ τὰς ὁποίας ἐμελλαν νὰ κυβερνήσουν. Τὸ διάταγμα αὐτὸ ὠνομάζετο *διαρκὲς διάταγμα*. Τέλος ἡ νομοθεσία αὐτὴ συνεπληρώθη μὲ τὰ διατάγματα, τὰς ὁδηγίας πρὸς τοὺς διοικητὰς καὶ τὰς δικαστικὰς ἀποφάσεις τῶν αὐτοκρατόρων, τὰ ὁποῖα εἶχαν χαρακτηριστικῶς καθολικώτερον, διότι ὁ αὐτοκράτωρ εἶχεν ὑπ' ὄψιν τοὺς κατοίκους ὅλης τῆς αὐτοκρατορίας.

Ἀλλὰ τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον ἐνωρὶς ἤδη εἶχεν ἀρχίσει νὰ γίνεταί πολὺπλοκον καὶ ἐχρειάζετο πολὺ συχνὰ νὰ προστρέχουν εἰς τὰ φῶτα ἀνδρῶν εἰδικῶν, τῶν νομοδιδασκάλων. Αἱ ἐρμηνεῖαι αὐτῶν ἦσαν τόσον ἀμερόληπτοι, δίκαιαι καὶ ὀρθαί, ὥστε οἱ ἄρχοντες ἐθεώρουν αὐτὰς ὡς νέους νόμους καὶ περιελάμβαναν εἰς τὸ σῶμα τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου. Ἡ τεραστία αὐτὴ ἐργασία, ἡ ὁποία κατέστησε τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον πράγματι διεθνές, ἐσυστηματοποιήθη καὶ ἐκωδικοποιήθη μόνον τὸν βον μ.Χ. αἰῶνα ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ἰουστινιανοῦ καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς βάσις τῆς νομοθεσίας τῶν νεωτέρων λαῶν.

ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

Κατὰ τὸν αἰῶνα τῶν Ἀντωνίνων ἀρχίζει ἡ ἐπίδρασις τῶν ἀνατολικῶν θρησκειῶν. Αἰγυπτιακοί, ἄσσυριακοὶ καὶ περσικοὶ θεοί, ὁ Ἄττις, ἡ Ἴσις, ὁ Ἰσῖρις καὶ ἰδίως ὁ Μίθρας ἐλατρεύθησαν εἰς τὴν Ρώμην ἀπὸ πλῆθος ἀνθρώπων καὶ ἀντικατέστησαν τὰς ἀρχαίας θεότητας. Οἱ κάτοικοι ἠγάπησαν τὰς θρησκείας αὐτὰς διὰ τὴν ὑπόσχεσιν περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς καὶ μελλούσης ζωῆς.

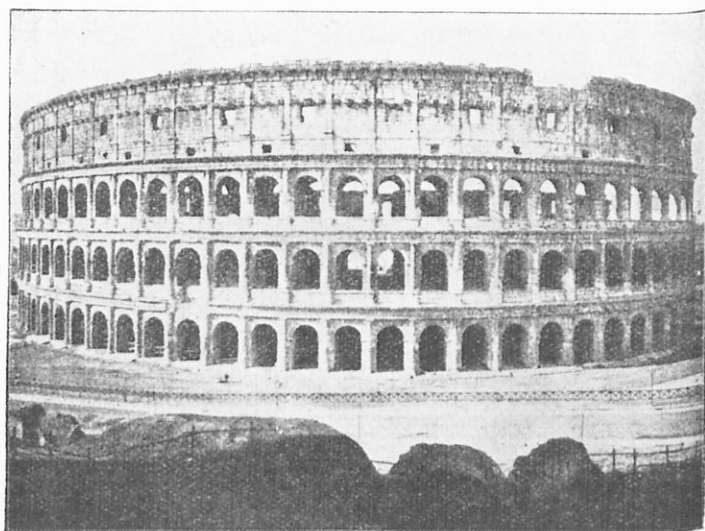
Τοιοιυτρόπως αἱ θρησκείαι ὅλου τοῦ κόσμου εἶχαν ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ αὐτοκράτορες ἐφάνησαν πολὺ ἀνεξιθρησκοὶ καὶ δὲν ἀντέταξαν ἀντίστασιν εἰς τὴν ἐπιδρομὴν αὐτὴν τῶν ξένων θεοτήτων. Γενικῶς ὅμως ἐπεκράτει τότε μεγάλη ἀθεΐα, ἰδίως εἰς τὴν τάξιν τῶν μορφωμένων, οἱ ὅποιοι δὲν ἐπίστευαν εἰς τίποτε καὶ ἐζήτουν ἀνακούφισιν εἰς τὴν φι-

λοσοφίαν. Πολύ διεδόθη τότε ἡ στωικὴ φιλοσοφία, ἥ ὁποία διὰ πολλοὺς ἦτο ἀληθινὴ θρησκεία.

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ—ΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ

Ἡ ἀκμὴ τῶν ρωμαϊκῶν γραμμάτων ἐξηκολούθησε καὶ τὸν 2ον καὶ 3ον αἰῶνα. Ἀλλὰ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἡ ποίησις ὑπεχώρησε καὶ ἀκμάζει κυρίως ὁ πεζὸς λόγος.

Ὁ περίφημος διδάσκαλος καὶ σύμβουλος τοῦ Νέρωνος **Σενέκας** (4—65) εἰς τὰς φιλοσοφικὰς διατριβὰς καὶ τὰς ἠθικὰς ἐπιστολὰς μᾶς δίδει πιστὴν εἰκόνα τῆς ρωμαϊκῆς κοινωνίας τοῦ 1ου μ.Χ. αἰῶνος. Ὁ ἀνεψιὸς τοῦ **Λου-**

Τὸ κολοσσαῖον

Τὸ τεράστιον οἰκοδόμημα ἐκτίσθη ἐπὶ Βεσπασιανοῦ. Ἐχει σχῆμα ἐλλειψέως, μήκος 180, πλάτος 152 καὶ ὕψος 48 μέτρων. Ὁ στοῖβος, ὅπου ἐγίνοντο οἱ ἀγῶνες, ἔχει μήκος 85, πλάτος 52 μ. Κάτω ἀπὸ τὸν στοῖβον ἦσαν διάφορα διαμερίσματα καὶ κλωβοὶ διὰ τὰ ἄγρια θηρία, τὰ ὁποῖα μὲν ἕνα κατάλληλον μηχανισμόν ἀνεβίβαζαν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν. Εἶναι τὸ ἀπαίσιον οἰκοδόμημα, εἰς τὸ ὅποιον χιλιάδες ἄνθρωποι κατεσπαράχθησαν ἀπὸ τὰ θηρία καὶ πολλοὶ χριστιανοὶ εὗρηκαν οἰκτρὸν θάνατον.

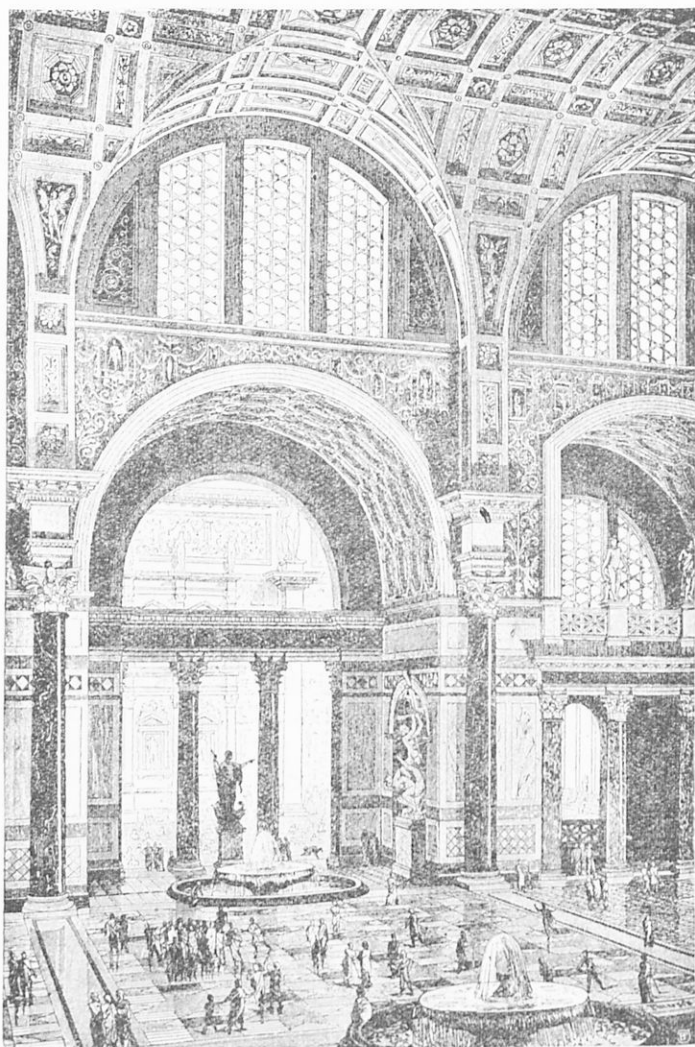
κανὸς (39—65) ἔγραψε τὸ ἔπος **Φάρσαλος**, εἰς τὸ ὁποῖον περιέγραψε τὸν ἐμφύλιον πόλεμον Καίσαρος καὶ Πομπηίου.

Καὶ οἱ δύο αὐτοὶ συγγραφεῖς ἔπescαν θύματα τῆς ῥηριωδίας τοῦ Νέρωνος.

Ἡ ἔπομένη γενεὰ εἶδε συγγραφεῖς ἀξιολογωτάτους. Ὁ **Τάκιτος** (55—120) εἶναι ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ἱστορικοὺς τῆς ἀρχαιότητος. Εἰς τὰ **Χρονικά**, δηλαδὴ ἱστορίαν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Αὐγούστου μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Νέρωνος (14—68) καὶ εἰς τὴν **ἱστορίαν** ἀπὸ Νέρωνος μέχρι Δομιτιανοῦ (68—96) διακρίνεται διὰ τὴν βαθεῖαν παρατήρησιν, διὰ τὰς ζωηρὰς περιγραφὰς καὶ τὴν πρωτοτυπίαν τοῦ ὕφους. Εἰς τὸ ἔργον του **Γερμανία** περιγράφει τοὺς Γερμανοὺς ὅπως ἦσαν εἰς τὴν ἐποχὴν του καὶ διακρίνει τὰς ἀρετὰς τοῦ ἡμιβαρβάρου τότε λαοῦ. Ὁ **Πλίνιος ὁ νεώτερος** (62—113) ἦτο συγγραφεὺς κομψός. Ἐγραψεν ἐπιστολάς, εἰς τὰς ὁποίας μᾶς δίδει πληροφορίας περὶ τῆς κοσμικῆς καὶ λογοτεχνικῆς κινήσεως τῶν χρόνων του. Σατιρικός μὲ ἐξαιρετικὴν δύναμιν ἦτο ὁ **Γιουβενάλης** (50—130), ὁ ὁποῖος ἐκαυτηρίασε τὴν διαφθορὰν τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐκαλλιιεργήθησαν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα εἴτε ὑπὸ Ἑλλήνων εἴτε ὑπὸ ἐξελληνισθέντων ἀνατολιτῶν. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1ου μ.Χ. αἰῶνος ἤκμασεν ὁ σεμνὸς καὶ πράγματι φιλοσοφικὸς συγγραφεὺς **Πλούταρχος** (46—120) ἀπὸ τὴν Χαϊρώνειαν τῆς Βοιωτίας. Συνέγραψε τοὺς **Παραλλήλους βίους**, δηλαδὴ βιογραφίας ἐξόχων ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ρώμης, πολλὰς φιλοσοφικὰς πραγματείας, Ἡθικά. Τὰ ἔργα του διακρίνει λεπτὴ ψυχολογία καὶ δραματικὴ περιγραφή. Ἀπὸ τὰ Σαμόσατα, πλησίον τοῦ Εὐφράτου, κατήγετο ὁ ἐξοχος σατιρικός λογογράφος **Λουκιανὸς** (2ος αἰών), ὁ ὁποῖος μὲ ἀττικὴν χάριν καὶ ἀπαράμιλλον εὐφυΐαν ἐκαυτηρίασε τὰς παλαιὰς προλήψεις καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν συγχρόνων του.

Οἱ λόγιοι τῆς ἐποχῆς αὐτῆς προσέχουν πολὺ τὴν ἑκφρασιν καὶ προσπαθοῦν νὰ μιμηθοῦν τὸ ἀττικὸν ὕφος. Οἱ ἀττικίζοντες αὐτοὶ συγγραφεῖς ὠνομάθησαν **νέοι σοφισταί**. Ὁ **Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς** ἔγραψε ρωμαϊκὰς ἀρχαιότητας, ὁ **Στράβων** ἀπὸ τὴν Ἀμάσειαν τὴν ὀνομαστὴν γεωγραφίαν, ὁ **Ἀππιανὸς** ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ὁ **Δίων Κάσσιος** ρωμαϊκὴν ἱστορίαν, ὁ **Ἀρριανὸς** ἀπὸ τὴν Νικομήδειαν ἔγραψεν ἀνάβασιν Ἀλεξάνδρου μι-

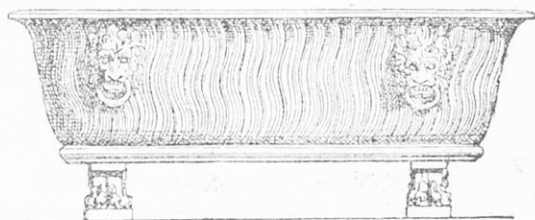

Αἱ Θέρμαι τοῦ Καρακάλλα

Ἡ κεντρικὴ αἴθουσα μὲ ὠραιότατας ἀψίδας καὶ κίονας περίξ καὶ δύο κομψοὺς πίδακας.

μούμενος τὸν Ξενοφῶντα. Ὁ **Παυσανίας** ἔγραψε περιήγησιν τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ τὰ ἔργα τῶν συγγραφέων αὐτῶν δὲν ἔχουν μεγάλην λογοτεχνικὴν ἀξίαν.

Κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἐξακολουθοῦν νὰ καλλιεργοῦνται αἱ ἐπιστῆμαι. **Πλίνιος ὁ πρεσβύτερος**, θεῖος τοῦ νεωτέρου, ὁ ὁποῖος ἔπescε θῦμα τῆς φιλομαθείας του εἰς τὴν περίφημον ἔκρηξιν τοῦ Βεζουβίου τὸ 79, ἔγραψε διεξοδικὸν ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον φυσικὴ ἱστορία. Τὴν γεωγραφίαν ἐκαλλιέργησαν ὁ **Στράβων** καὶ ὁ **Πτολεμαῖος** ὁ ὀνομαστὸς ἀστρονόμος, ὁ ὁποῖος ἔδωκε τὴν γαιωκεντρικὴν

Λουτήρ

ἀπὸ ρωμαϊκᾶς θέρμης—Παρίσιοι, Λοῦβρον

εἰκόνα τοῦ κόσμου. Σημαντικὴν ὥθησιν εἰς τὴν ἱατρικὴν, ἰδίως εἰς τὴν ἀνατομίαν, ἔδωκεν ὁ **Γαληνὸς** ἀπὸ τὴν Πέργαμον.

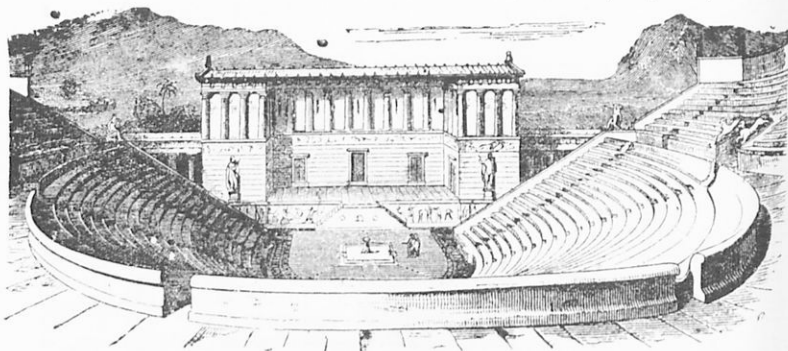
Εἰς τὴν φιλοσοφίαν οἱ Ῥωμαῖοι ἠκολούθησαν τὰ ἑλληνικὰ συστήματα, ἐκ τῶν ὁποίων μᾶλλον διαδεδομένον εἰς τὴν Ρώμην ἦτο τὸ σύστημα τῶν στωικῶν. Οἱ σημαντικώτεροι στωικοὶ τῶν χρόνων αὐτῶν ἦσαν ὁ Ἕλλην **Ἐπίκτητος** καὶ ὁ αὐτοκράτωρ **Μάρκος Αὐρήλιος**.

Αἱ ΤΕΧΝΑΙ

Μετὰ τὸν Αὐγουστον ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν Ῥωμαίων λαμβάνει τεραστίαν ἐξέλιξιν. Οἱ Ῥωμαῖοι ἀνεκάλυψαν εἶδος ἀμμοκονίας, τσιμέντου σημερινοῦ, τὸ ὁποῖον ἐπέτρεπεν εἰς αὐτοὺς νὰ χρησιμοποιοῦν καὶ τὰ χειρότερα ὑλικά διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν οἰκοδομημάτων. Λίθοι μικροί, χαλίκια, κεραμίδια κτλ. συγκολλώμενα διὰ τῆς ἀμμοκονίας αὐτῆς ἀπετέλουν σῶμα

στερεώτατον. Ἡδύναντο τοιουτοτρόπως εἰς κάθε χώραν καὶ μὲ καταπληκτικὴν ταχύτητα νὰ κτίζουν πελώρια οἰκοδομήματα καὶ στερεώτατα. Τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν κατόπιν ἐκάλυπταν πρὸς καλλωπισμὸν μὲ ἐπίστρωμα ἀπὸ καλοὺς λίθους ἢ ἀπὸ μάρμαρα.

Διὰ τὴν διακόσμησιν τῶν μνημείων μὲ ἔργα γλυπτικῆς οἱ Ρωμαῖοι μετεχειρίσθησαν Ἕλληνας τεχνίτας, οἱ ὅποιοι ἐγνώριζαν νὰ ὑπηρετοῦν τοὺς πελάτας των καὶ ἐδημιούργησαν ἔργα ρωμαϊκῆς ἀντιλήψεως. Ἀγάλματα καὶ ἀνάγλυφα προσ-

Ρωμαϊκὸν θέατρον (ἀναπαράστασις)

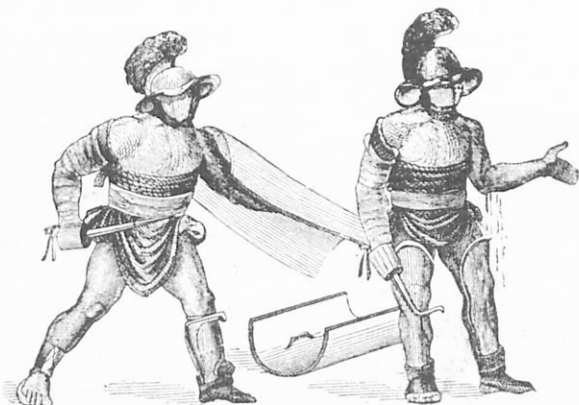
Ἡ σκηνὴ τοῦ ρωμαϊκοῦ θεάτρου εἶναι πολυτελὲς οἰκοδόμημα διώροφον. Εἰς τὸ μέσον καὶ εἰς ἄρκετὸν ὕψος ἀπὸ τὴν ὀρχήστραν εἶναι τὸ λογεῖον, ὁ τύπος δηλαδὴ ὅπου ἐπαιζαν οἱ ἡθοποιοί.

παθοῦν νὰ παραστήσουν τὸ φυσικὸν καὶ πολλάκις ἔχουν κίνησιν εἰς τὸ σύνολον καὶ ἀκρίβειαν εἰς τὰς λεπτομερείας.

Ἡ μεγάλη εὐημερία ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Ρωμαίους νὰ κατασκευάσουν ἀναρίθμητα ἔργα εἰς ὅλον τὸ κράτος. Τὰ ἔργα αὐτὰ συμφώνως πρὸς τὸ πρακτικὸν πνεῦμα τῶν Ρωμαίων εἶναι πρωτίστως ἔργα κοινῆς ὠφελείας, ὁδοί, γέφυραι, ὑδραγωγεῖα, ναοί, θριαμβευτικαὶ ἀψίδες, θέρμαι, ἵππόδρομοι, θεάτρα καὶ ἀμφιθέατρα. Ἡ σκαπάνη τῶν ἀρχαιολόγων ἐξέθαψε πόλεις ὀλοκλήρους, αἱ ὅποιοι εἶχαν σκεπασθῇ ἀπὸ τὴν ἄμμον τῆς ἐρήμου καὶ τὴν λάβαν τῶν ἡφαιστείων. Εἰς τὰς πόλεις αὐτὰς δυνάμεθα ἡμεῖς σήμερον νὰ μελετήσωμεν τὸν ρωμαϊκὸν πολιτισμόν. Μεταξὺ τῶν πόλεων αὐτῶν ἡ σπουδαιότερα εἶναι ἡ Πομπηία.

ΠΟΜΠΗΙΑ

Πλησίον τοῦ Βεζουβίου καὶ εἰς ἀπόστασιν ἑνὸς χιλιομέτρου ἀπὸ τὴν θάλασσαν ἦτο ἓνα ἀπὸ τὰ κομψὰ κέντρα διασκεδάσεως τῆς Καμπανίας, ἡ Πομπηία. Τὸ γραφικὸν ὄρος, τοῦ ὁποίου τὰς πλαγιὰς ἐκάλυπταν ἀγροὶ καὶ ἀμπελῶνες, ἀπὸ πολλῶν

Μονομάχοι

τοιχογραφία ἀμφιθεάτρου Πομπηίας.

Δύο δοῦλοι, ὁ πρῶτος Σαμνίτης, ὁ δεύτερος Θράξ.

αἰώνων δὲν ἔδιδε σημεῖα ζωῆς, ὅτε αἰφνης τὸ 79 ἐξερράγη καὶ ἔθαψεν ὑπὸ τὴν τέφραν καὶ τὴν λάβαν τὴν ὡραίαν πόλιν. Οἱ κάτοικοι ἐκτὸς ὀλίγων, οἱ ὁποῖοι κατέφυγαν εἰς τὰ ὑπόγεια ἢ εἰς τὰ ὑπερῶα, ἐσώθησαν, αἱ οἰκοδομαὶ δὲν κατέρρευσαν, ἡ ἐπίπλωσις καὶ τὰ σκεύη ἔμειναν εἰς τὴν θέσιν των ὅπως ἦσαν.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος ἤρχισαν ἀνασκαφάς, αἱ ὁποῖαι ἐξηκολούθησαν μεθοδικώτατα μέχρι σήμερον. Τοιοῦτοτρόπως ἀπεκαλύφθη ὁλόκληρος ἡ πόλις ὅπως ἦτο κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς καταστροφῆς. Διακρίνονται οἱ πλακόστρωτοι δρόμοι, αἱ πλούσιαι ἐπαύλεις μὲ τὴν ἐπίπλωσιν καὶ διακόσμησιν, τὰ καταστήματα, οἱ τοῖχοι μὲ τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὰ τοιχοκολλήματα, ἀκόμη καὶ τὰ πτώματα τῶν ἀτυχῶν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἐπνίγησαν ἀπὸ ἀσφυξίαν. Τὰ λείψανα τῆς

Πομπηίας μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ σχηματίσωμεν ἀκριβῆ εἰκόνα ρωμαϊκῆς πόλεως τοῦ 1ου μ.Χ. αἰῶνος.

Η ΡΩΜΗ ΕΠΙ ΤΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ

Ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου μέχρι τῶν Ἀντωνίνων ἡ Ρώμη εἶχε λάβει τεραστίαν ἐξέλιξιν. Ὁ πληθυσμὸς τῆς ἀνῆλθεν εἰς 1 1)2 ἑκατομ. καὶ εἶχε καλλωπισθῇ μὲ πλῆθος οἰκοδομημάτων.

Κατὰ τὴν στατιστικὴν, τὴν ὁποίαν μᾶς ἔδωκαν οἱ ἀρχαῖοι, εἰς τὴν Ρώμην ὑπῆρχαν 11 ἀγοραί, 2 ἀμφιθέατρα, 2 ἵπποδρομοί, 3 θέατρα, 11 θέρμαι, 10 βασιλικαί, 19 ὑδραγωγεῖα, 856 λουτρά, 36 θριαμβευτικαὶ ἀψίδες, 1352 πηγαί, 22 ἀνδριάντες παριστάνοντες ἵππεις, 80 ἀγάλματα θεῶν ἐπίχρυσα, 77 ἐξ ἐλέφαντος. Εἰς αὐτὰ δὲν ὑπολογίζονται τὰ ἀνάκτορα, αἱ στοαί, οἱ ναοί, τὰ δημόσια μνημεῖα κλπ., τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς εἶναι σχεδὸν ἀπερίοριστος.

Ἀπὸ τὰς ἀγορὰς μεγαλοπρεπεστέρα ἦτο ἡ ἀγορὰ τοῦ Τραϊανοῦ, ἡ ὁποία ἐθεωρεῖτο ὡς ἓν ἀπὸ τὰ θαύματα τοῦ κόσμου. Ἀνατολικῶς τῆς ἀγορᾶς ὁ Βεσπασιανὸς κατεσκεύασε τὸ μέγα ἀμφιθέατρον Κολοσσαῖον. Μέχρι σήμερον κινουῦν τὸν θαυμασμὸν μας τὰ μεγάλα καὶ πολυπληθῆ ὑδραγωγεῖα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἡ Ρώμη ἐλάμβανε τὸ ὕδωρ. Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ ἔχουν μῆκος ἕως 90 χιλιόμετρα καὶ εἶναι κατεσκευασμένα μὲ πελώρια τόξα ὕψους πολλάκις 32 μ.

Αἱ θέρμαι ἦσαν ἰδιόρρυθμα καὶ πολλάκις πελώρια οἰκοδομήματα, κυρίως λουτρά, περιεῖχον ὅμως καὶ γυμναστήριον, βιβλιοθήκας, αἰθούσας διαλέξεων κοσμημένας μὲ ὥραιας τοιχογραφίας, μωσαϊκὰ καὶ ἀγάλματα. Οἱ Ρωμαῖοι διήρχοντο πολλὰς ὥρας εἰς τὰς θέρμας συζητοῦντες καὶ ἀναπαυόμενοι. Τὴν πρώτην θέσιν κατέχουν αἱ θέρμαι τοῦ Καρακάλλου (3ος αἰὼν).

ΤΑ ΘΕΑΜΑΤΑ

Οἱ Ρωμαῖοι δὲν εἶχαν πολλὴν συμπάθειαν εἰς τὸ θέατρον. Αἱ παραστάσεις τῶν ἦσαν φάρσαι ἢ παντομίμαι, δηλαδὴ παραστάσεις μὲ χειρονομίας καὶ κινήσεις χωρὶς ὁμιλίαν.

Ἀντιθέτως μὲ πολὺ πάθος παρηκολούθουν τοὺς ἀγῶνας τῶν μονομάχων εἰς τὸ Ἀμφιθέατρον. Οἱ μονομάχοι ἦσαν κυρίως κατὰδικοιεῖς θάνατον, δοῦλοι ἢ βάρβαροι αἰχμύλωτοι.

Κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν ἀγώνων παρήλουν εἰς τὸν στοῖβον τοῦ ἀμφιθεάτρου καί, ὅταν ἔφθαναν πρὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θεωρείου, ἀπηύθυναν τὸν τραγικὸν χαιρετισμόν: *χαῖρε, Καῖσαρ, οἱ μελλοθάνατοι σέ χαιρετοῦν*. Κατόπιν ἤρχιζαν οἱ ἀγῶνες ὑπὸ τοὺς ἤχους τῶν σαλπύγων. Οἱ Ρωμαῖοι εὗρισκαν ἐπίσης πολλὴν εὐχαρίστησιν εἰς τοὺς ἀγῶνας μονομάχων καὶ θηρίων ἢ μόνον θηρίων.

Τὸ πλῆθος μὲ τὴν αὐτὴν μανίαν συνέρρεεν εἰς τὸν Ἰππόδρομον, ὅπου ἐτελοῦντο ἄρματοδρομαί. Τὸ μέγα ἵπποδρόμιον τῆς Ρώμης περιελάμβανε 250 χιλ. θεατὰς, εἶχε μῆκος 600 μ., πλάτος 100. Ἦγωνίζοντο συγχρόνως 4 ἄρματα, τὰ ὅποια διεκρίνοντο ἀπὸ τὴν ἐνδυμασίαν τοῦ ἡνιόχου (πράσινον-λευκόν-κύανον-ἐρυθρόν). Ὁ λαὸς παρηκολούθει τοὺς ἀγῶνας μὲ πάθος, ἐγνώριζε τὰ ὀνόματα τῶν ἵππων, τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν γενεάν των, ἐχωρίζετο εἰς φατρίας καὶ ἐτάσσετο μὲ τὸν ἓνα ἢ τὸν ἄλλον ἀγωνιστὴν.

Οἱ ἀγῶνες καὶ τὰ θεάματα ἦσαν τόσον ἀγαπητὰ εἰς τοὺς Ρωμαίους, ὥστε ὁ Γιουβενάλης ἔγραψεν: Οἱ Ρωμαῖοι τίποτε ἄλλο δὲν ζητοῦν σήμερον παρὰ ἄρτον καὶ θεάματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ΄

Ο ΤΡΙΤΟΣ ΑΙΩΝ — Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

ΣΕΠΤΙΜΙΟΣ ΣΕΒΗΡΟΣ (193-211)

Τὸ 193 ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κομμόδου ἐδημιουργήθη ὀξεῖα κρίσις. Οἱ πραιτωριανοὶ καὶ τὰ ἐπαρχιακὰ στρατεύματα ἐξέλεξαν διαφόρους αὐτοκράτορας καὶ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἐπανελήφθη. Τέλος ἐπεκράτησεν ὁ στρατηγὸς τῶν λεγεῶνων τῆς Πανονίας Σεπτίμιος Σεβῆρος.

Καρακάλλας
μαρμαρινή προτομή—Νεάπολις

Ὁ Σεβῆρος κατήγετο ἀπὸ τὴν Τρίπολιν τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἦτο ἐξαιρετος στρατιωτικὸς. Ἐστήριξε τὸ κυβερνητικὸν τοῦ σύστημα εἰς τὸν στρατόν. Ἠύξησεν τὸν μισθὸν καὶ ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς στρατιώτας νὰ νυμφεύωνται καὶ εἰς τοὺς ἀξιωματικούς ἐδίδεν ἀνωτέρους βαθμούς. Διέλυσε τοὺς πραιτωριανούς καὶ ἀ-

νασυνέστησε τὴν φρουράν του ἀπὸ τοὺς καλυτέρους στρατιώτας τῶν ἐπαρχιακῶν στρατευμάτων. Τὴν σύγκλητον τελείως ἐξεμηδένισε καὶ ἔδωκε μεγάλην δύναμιν εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν συμβούλιον.

Ὁ Σεβῆρος ὑπῆρξεν ἀπὸ τοὺς μεγάλους αὐτοκράτορας τῆς Ρώμης, ἔσοχος κυβερνήτης, ἐλευθέριος πρὸς τὸν λαὸν καὶ ἀγρυπνος φύλαξ τῆς καλῆς διοικήσεως τῶν ἐπαρχιῶν. Διὰ τοῦτο δικαίως θεωρεῖται ὅτι συνεχίζει τὴν δυναστείαν τῶν Ἀντω-

νίνων. Ἐνίκησε τοὺς Πάρθους καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Μεσοποταμίαν. Τὸ 208 ἐξεστράτευσεν ὁ ἴδιος εἰς τὴν Βρεττανίαν, ἀλλὰ τὸ 211 ἀπέθανεν εἰς τὸ Ἑβόρακον (Ἰόρκην).

ΚΑΡΑΚΑΛΛΑΣ (211–217)

Τὸν Σεβήρον διεδέχθη ὁ υἱὸς του Καρακάλλας, ἄγριος καὶ σκληρὸς ἡγεμὼν. Διεσκέδαζε τὸν ρωμαϊκὸν λαὸν μὲ δαπανηρὰ θεάματα καὶ κατεσκεύασε τὰς περιφήμους θέρμας. Τὸ 212 212 διὰ νόμου ἐχορήγησε τὸ δικαίωμα τοῦ ρωμαίου πολίτου εἰς ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς αὐτοκρατορίας ἐκτὸς τῶν δούλων καὶ τῶν νομάδων. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐκινεῖτο ἰδίως ἀπὸ λόγους οἰκονομικοὺς, διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ κάτοικοι τῶν ἐπαρχιῶν θὰ ἐπλήρωναν διπλοῦν φόρον, τοῦ ὑπηκόου καὶ τοῦ ρωμαίου πολίτου. Ἀλλ' ἡ πρᾶξις εἶχε βαθυτέρας συνεπείας, διότι ἔφερε τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους.

Ὁ Καρακάλλας ἔκαμε πολλὰς ἐπιτυχεῖς ἐκστρατείας εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ Ἀσίαν. Τὸ 217 ἐνῶ ἐβάδιζε κατὰ τῶν Πάρθων, ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν πραιτωριανῶν Μακρίνου, ὁ ὁποῖος ἐγένεν αὐτοκράτωρ. Ὁ Μακρίνος ἐβασίλευσε μόνον ἓν ἔτος.

ΕΛΑΓΑΒΑΛΟΣ—ΣΕΒΗΡΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ (217–235)

Εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν παρατηροῦμεν τὴν μεταβολήν, ἡ ὁποία εἶχε γίνει εἰς τὴν Ρώμην, καὶ τὴν ἐξασθένησιν τῶν ρωμαϊκῶν παραδόσεων. Ἡ ἐξουσία περιέρχεται κατ' οὐσίαν εἰς τὴν γυναικαδέλφην τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου Ἰουλίαν, ἡ ὁποία κατήγετο ἀπὸ μεγάλην ἱερατικὴν οἰκογένειαν τῆς Συρίας. Ἡ φιλόδοξος καὶ εὐφυὴς αὐτὴ γυνὴ ἀνύψωσεν εἰς τὸν θρόνον τοὺς δύο ἐγγόνους τῆς τὸν ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου.

Ὁ πρῶτος ἀπ' αὐτοὺς Ἐλαγάβαλος ἦτο ἱερεὺς τοῦ ὁμωνύμου θεοῦ τῆς Συρίας. Κατέστη περιβόητος διὰ τὴν πολυτέλειαν, τὴν ἀκολασίαν καὶ τὴν ὀκνηρίαν του. Μετ' αὐτὸν ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ὁ Σεβήρος Ἀλέξανδρος, μόλις 13 ἐτῶν, μὲ καλὴν ἀνατροφὴν καὶ μόρφωσιν καὶ μὲ καλὰς διαθέσεις. Καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν βασιλείαν του ἐκυβέρνηα ἡ μήτηρ του μὲ τοὺς περιφήμους νομοδιδασκάλους Οὐλπιανόν, Παῦλον, Μοδεστίνον. Ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ἡ σύγκλητος, ἐξ ἴσου

ἀπειλούμενοι ἀπὸ τοὺς στρατιωτικούς, συνειργάσθησαν νὰ περιορίσουν τὴν ἐπέμβασιν τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν πολιτικὴν. Ἄλλ' ὁ στρατὸς δὲν ὑπήκουσε καὶ τέλος ἐφόνευσε τὸν Ἀλέξανδρον (235).

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΑΝΑΡΧΙΑ (235-285)

Τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἠκολούθησε μεγάλη κρίσις, ἣ ὅποια ὀλίγον ἔλειψε νὰ ἔχῃ σοβαρωτάτας συνεπειάς δι' αὐτὴν τὴν ὑπόστασιν τοῦ κράτους. Ἐπὶ ἡμισυν αἰῶνα (235-285) οἱ στρατιῶται ἀναγορεύουν αὐτοκράτορας τῆς ἐκλογῆς των. Ἡ περίοδος αὕτῃ ὀνομάζεται εἰς τὴν ἱστορίαν σ τ ρ α τ ι ω τ ι κ ῆ ἀ ν α ρ χ ι α. Μέχρι τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Διοκλητιανοῦ 26 αὐτοκράτορες ἀνεκηρύχθησαν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ καὶ ἀνεγνωρίσθησαν ὑπὸ τῆς συγκλήτου καὶ ὅλοι σχεδὸν ἀπέθαναν μὲ βίαιον θάνατον. Οἱ ἱστορικοὶ παρωμοίασαν αὐτοὺς μὲ τοὺς τριάκοντα τυράννους τῶν Ἀθηνῶν.

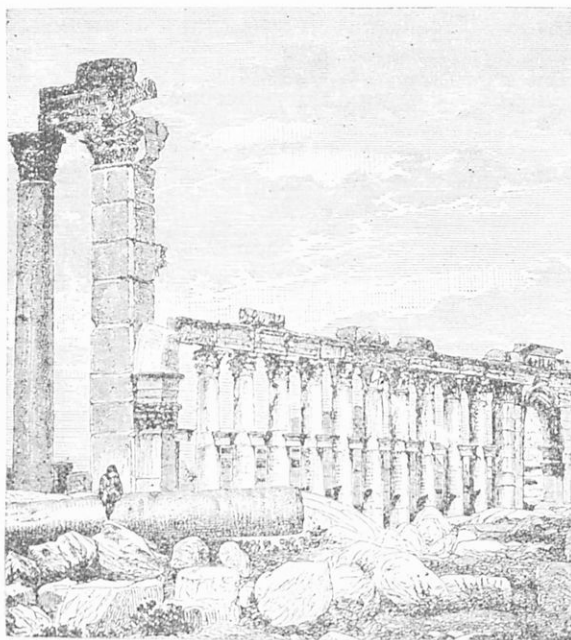
Αἱ ΒΑΡΒΑΡΙΚΑΙ ΕΠΙΔΡΟΜΑΙ

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς στρατιωτικῆς ἀναρχίας τὸ ρωμαϊκὸν κράτος διέτρεξε σοβαρώτατον κίνδυνον. Εἰς ὅλην τὴν ἑκτασιν τῶν συνόρων, εἰς τὸν Ρῆνον, τὸν Δούναβιν, τὸν Εὐφράτην, εἰς τὴν Ἀφρικὴν, βάρβαροι λαοὶ εἰσῆλθαν εἰς τὸ κράτος.

Εἰς τὴν Ἀσίαν διελύθη τὸ κράτος τῶν Πάρθων, τὸ ὁποῖον ἐκυβέρνην οἱ Ἀρσακίδαι, καὶ ἐδημιουργήθη τὸ νέον περσικὸν κράτος ὑπὸ τὴν δυναστείαν τῶν Σασσανιδῶν (226-651) μὲ πρωτεύουσαν τὴν Κτησιφῶντα ἐπὶ τοῦ Τίγρητος. Οἱ Σασσανίδαι διεξεδίκουν ὅλας τὰς χώρας, αἱ ὅποια ἄλλοτε ἀνῆκον εἰς τὸ περσικὸν βασιλεῖον. Τὸ 260 ὁ βασιλεὺς Σαπὸρ εἰσέδυσε μέχρι τῆς Συρίας καὶ Μ. Ἀσίας. Ὁ αὐτοκράτωρ Βαλεριανός, ὁ ὁποῖος ἐπεχείρησε νὰ ἀναχαιτίσῃ τοὺς Πέρσας, συνελήφθη αἰχμάλωτος.

Εἰς τὴν Εὐρώπην οἱ βάρβαροι προσέβαλαν τὰ σύνορα τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ Δουνάβews. Οἱ **Γότθοι**, γερμανικῆς καταγωγῆς προερχόμενοι ἀπὸ τὴν Σκανδιναβίαν, κατῆλθαν βραδέως πρὸς νότον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Δακίαν μέχρι τοῦ Εὐξείνου πόντου. Ἐκεῖ ἔγιναν ναυτικοί, κατεσκεύασαν μικρὰ πλοῖα καὶ ἀπέβησαν τολμηρότατοι πειραταί. Δελεασθέντες ἀπὸ τὰ

πλούτη τῆς αὐτοκρατορίας ἔκαμαν πολλὰς ἐπιδρομὰς εἰς αὐτήν. Διέβησαν τὸν Δούναβιν καὶ ἐλεηλάτησαν τὴν Θράκην καὶ Μοκεδονίαν. Μὲ τὰ πειρατικά των πλοῖα προσέβαλαν τὸ Βυζάντιον, τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τὸ 267 τμήματα αὐτῶν

Ἐρείπια τῆς Παλμύρας

Ἀπὸ τὴν ἀκμαίαν πόλιν τῆς συριακῆς ἐσέως τοῦ 3ου αἰῶνος σώζονται μόνον μερικὰ ἐρείπια. Τὸ σπουδαιότερον εἶναι οἱ κίονες, τοὺς ὁποίους βλέπομεν εἰς τὴν ἀνωτέρω εἰκόνα. Ἡ κιονοστοιχία αὐτὴ ἦτο κατασκευασμένη κατὰ μῆκος τῆς κεντρικῆς ὁδοῦ τῆς πόλεως εἰς ἑκτασιν 1200 μ. καὶ περιελάμβανε 1500 κίονας ὕψους 16 μ. εἰς τέσσαρας σειράς. Τὸ ἰδιάζον εἰς τοὺς κίονας αὐτοὺς εἶναι ὅτι σχεδὸν εἰς τὸ μέσον φέρουν βάθρα, ἐπὶ τῶν ὁποίων φαίνεται ὅτι ἔστηναν ἀνδριάντας τῶν ἐξεχόντων πολιτῶν.

ἔφθασαν μέχρι τῆς Ἑλλάδος, ὅπου ἐλεηλάτησαν τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Κόρινθον.

Εἰς τὸν Ρῆνον ἐμφανίζονται δύο πολεμικοὶ λαοὶ γερμανικῆς καταγωγῆς, οἱ Φράγκοι καὶ οἱ Ἀλαμαννοί. Οἱ Φράγκοι ἐπέδραμαν τὴν Γαλατίαν καὶ Ἰσπανίαν, οἱ Ἀλαμαννοὶ ἐπροχώ-

ρησαν μέχρι τῆς Ἰταλίας. Οἱ Σάξονες, κατοικοῦντες τὰ παράλια τῆς Βορείου θαλάσσης παρὰ τὸν ποταμὸν Ἑλβαν, ἐπέδραμαν διὰ θαλάσσης καὶ ἐληλάτησαν τὰ παράλια τῆς Βρετανίας.

Ἐπειδὴ οἱ αὐτοκράτορες ἦσαν ἀνίκανοι νὰ προστατεύσουν τὰς ἐπαρχίας, εἰς διάφορα μέρη οἱ κάτοικοι διωργάνωσαν ἐπιτόπιον ἄμυναν καὶ ἀνέδειξαν ἰδίους αὐτοκράτορας, τοὺς ὀνομασθέντας αὐτοκράτορας τῶν ἐπαρχιῶν. Εἰς τὴν ἔρημον τῆς Συρίας ἡ πόλις Παλμύρα, κειμένη εἰς ὄασιν, ὅπου συνηγνῶντο οἱ ἐμπορικοὶ δρόμοι τῆς Ἀνατολῆς, ἀνέδειξαν αὐτοκράτορα τὸν διοικητὴν τῆς Ὀδέναθον, ὁ ὁποῖος κατῴρθωσε νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς Πέρσας. Ἀλλ' ὁ Ὀδέναθος διενοήθη νὰ ἰδρύσῃ κράτος ἀνεξάρτητον. Μετὰ τὸν θάνατόν του (267) ἡ χήρα του **Ζηνοβία** ἐξηκολούθησε τὸ ἔργον του, κατέλαβε τὴν Αἴγυπτον καὶ ὅλην σχεδὸν τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἐφιλοδόξει νὰ ἀνασυστήσῃ τὴν μοναρχίαν τῶν Σελευκιδῶν. Εὐφυής, πολὺ μορφωμένη, ἀγαπᾷ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν ἑλληνικὴν τέχνην καὶ εἰς τὴν αὐλήν της διαμένουν ἀξιόλογοι σοφοὶ τῆς ἐποχῆς.

Οἱ Ἰλλυριοὶ αὐτοκράτορες

Τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους ἀποκατέστησαν μερικοὶ δραστήριοι αὐτοκράτορες καταγόμενοι ἀπὸ τὰς ἰλλυρικὰς ἐπαρχίας καὶ προπάντων ἀπὸ τὴν Πανονίαν, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐστρατολογοῦντο τώρα οἱ καλύτεροι στρατιῶται. Οἱ αὐτοκράτορες αὐτοὶ ἦσαν ἀξιωματικοὶ σκληραγωγημένοι καὶ ἀνδρεῖοι καὶ ὤφειλαν τὴν προαγωγὴν εἰς τὴν προσωπικὴν των ἀξίαν. Ἀπ' αὐτοὺς ὁ Κλαύδιος Β' (268–270) ἐβασίλευσε μόνον δύο ἔτη, ἀλλ' ἡ βασιλεία του ὑπῆρξεν ἔνδοξος. Παρὰ τὴν Νύσσαν τῆς Σερβίας συνέτριψε τοὺς Γότθους καὶ ἔλαβε τὴν προσωνυμίαν γοτθικός.

Τὸν Κλαύδιον διεδέχθη ὁ Αὐρηλιανὸς (270–275), ὁ ὁποῖος ἦτο δραστηριώτατος αὐτοκράτωρ. Ἐκλείσεν εἰρήνην με τοὺς Γότθους παραχωρήσας εἰς αὐτοὺς τὴν Δακίαν καὶ ἀπὸ τότε σύνορον τοῦ κράτους εἶναι ὁ Δούναβις. Κατέστρεψε τοὺς Ἀλαμαννοὺς, οἱ ὁποῖοι εἶχαν εἰσβάλει εἰς τὴν Ἰταλίαν, καὶ περιέζωσε τὴν Ρώμην με πελώριον τεῖχος 19 χίλιον. διὰ νὰ πορ-

στατεύσει αὐτὴν ἀπὸ τὰς αἰφνιδίας ἐπιθέσεις τῶν βαρβάρων. Κατόπιν ἀπέδωκεν εἰς τὸ κράτος τὴν ἐνότητα. Ἐνίκησε τὴν Ζηνοβίαν καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Παλμύραν. Ἡ βασίλισσα συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ ἡ ἀκμαία καὶ πλουσία ἄλλοτε πόλις κατεστράφη. Σήμερον ἀκόμη ὑψοῦνται εἰς τὴν ἀπόκεντρον ἐκείνην ἄκραν τῆς συριακῆς ἐρήμου τὰ ἐπιβλητικὰ ἐρείπια οἰκοδομημάτων ἑλληνορρωμαϊκῶν, κίονες καὶ ἀψίδες, τὰ ὅποια ἐνθυμίζουν παλαιὰν λαμπρότητα.

Ὁ Αὐρηλιανὸς ἐκυβέρνησεν ὡς ἀπόλυτος μονάρχης καὶ ἐδολοφονήθη τὸ 275. Μετὰ βραχεῖαν βασιλείαν τοῦ Πρόβου (276—282) ἦλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ ἐξοχώτερος ἀπὸ τοὺς ἱλυριοὺς αὐτοκράτορας, ὁ Διοκλητιανὸς (284).

Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Αὐγούστου ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἰουδαίαν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ἡ διδασκαλία του διεδόθη ταχέως διὰ τῶν μαθητῶν του εἰς τὴν Παλαιστίνην, Συρίαν, Μ. Ἀσίαν, Ἑλλάδα καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐνῶ οἱ Ρωμαῖοι εἶχαν δεῖξει ἕως τότε μεγάλην ἀνοχὴν εἰς τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα, αὐτοκρά-

Ὁ καλὸς ποιμὴν

μαρμάρινον ἄγαλμα τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος—Ρώμη, Λατερανὸν μουσεῖον.

Οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ ἀπέφευγον νὰ εἰκονίζουσαν τὴν μορφήν τοῦ Χριστοῦ. Ἀργότερα ἤρχισαν νὰ εἰκονίζουσαν αὐτὸν μὲ διαφόρους συμβολικάς παραστάσεις καὶ ἰδίως μὲ τὴν ἀνωτέρω συμπαθητικὴν μορφήν.

τορες και κοινή γνώμη ἐδέχθησαν μὲ δυσμένειαν καὶ κατεδίωξαν σκληρότατα τοὺς ὁπαδοὺς τῆς νέας θρησκείας.

Ἡ κοινή γνώμη ἐσκανδαλίζετο ἀπὸ τὴν ἀπομόνωσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔζων οἱ χριστιανοὶ καὶ ἔπλασαν διαφόρους διὰ δόσεις, ὅτι οἱ χριστιανοὶ εἰς τὰς μυστικὰς συγκεντρώσεις των, τὰς λεγομένας *χριστιανικὰς ἀγάπας*, ἐπεδίδοντο εἰς παντὸς εἶδους ὀργια. Οἱ αὐτοκράτορες καὶ ἡ ἀνωτέρα κοινωνία ἐφαντάζοντο ὅτι ὁ χριστιανισμὸς θὰ ἐνώσῃ τοὺς ἀπόρους καὶ δυστυχεῖς κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν πλουσίων καὶ θὰ καταρρίψῃ τὸ πολιτικὸν καὶ κοινωνικὸν καθεστῶς. Διὰ τοῦτο πολλοὶ αὐτοκράτορες ἐθεώρησαν τὴν νέαν θρησκείαν ἐπικίνδυνον καὶ κατεδίωξαν αὐτήν.

ΟΙ ΔΙΩΓΜΟΙ

Ὁνομάζουν διωγμοὺς τὰς βιαιότητας, τὰς ὁποίας διέπραξαν οἱ εἰδωλολάτραι κατὰ τῶν χριστιανῶν. Ὁ λαὸς μὲ τὸν φανατισμὸν του ἀπέδιδεν ὅλας τὰς δυστυχίας, πυρκαϊάς, πανώλη, κακὴν εἰσοδείαν, ἀτυχήματα στρατιωτικὰ εἰς τὰ σύνορα, εἰς τὴν ὀργὴν τῶν θεῶν κατὰ τῶν χριστιανῶν. Ἄλλ' ἡ πολιτεία ἦτο διστακτικὴ καὶ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 3ου αἰῶνος δὲν ἔγινε συστηματικὸς διωγμὸς τῶν χριστιανῶν.

Οἱ πρῶτοι διωγμοὶ ἔγιναν ἐπὶ Νέρωνος καὶ Δομιτιανοῦ καὶ βραδύτερον ἐπὶ Τραϊανοῦ καὶ Μ. Αὐρηλίου. Ἄλλ' οἱ διωγμοὶ αὐτοὶ ἦσαν τοπικοὶ καὶ διήρκεσαν ὀλίγον. Κατὰ τὸ πρῶτον ὅμως ἡμισυ τοῦ 3ου αἰῶνος ἡ πολιτεία ἤρχισε νὰ ἀνησυχῇ, διότι οἱ χριστιανοὶ εἶχαν πληθυνθῇ καὶ εἶχαν εἰσχωρήσει εἰς ὅλας τὰς κοινωνικὰς τάξεις, περιεφρόνουν τοὺς ἐπισήμους θεοὺς καὶ δὲν ἀπέδιδαν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ αὐτοκράτορος τὴν ὀφειλομένην τιμὴν. Διὰ τοῦτο πολλοὶ καλοὶ αὐτοκράτορες κατεδίωξαν τοὺς χριστιανούς.

Ὁ πρῶτος γενικὸς διωγμὸς ἔγινεν ἐπὶ αὐτοκράτορος Δεκίου τὸ 250 μ.Χ. Ὁ μεγαλύτερος ὅμως κατὰ τῶν χριστιανῶν διωγμὸς ἔγινεν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ (303), τὸν ὁποῖον ἡ ἐκκλησία ὀνομάζει *μέγαν διωγμόν*. Οἱ χριστιανοὶ ὑπέστησαν μὲ θαυμαστήν καρτερίαν τὰς φρικτῶδεις ποινὰς καὶ ἡ ἐκκλησία ὠνόμασε *μάρτυρας* ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἐδέχθησαν τὰ βασανιστήρια καὶ τὸν θάνατον χάριν τῆς πί-

στεως. Παρ' ὅλους ὅμως τοὺς διωγμοὺς καὶ τὰς πιέσεις, ὁ ἀριθμὸς τῶν χριστιανῶν ἐπληθύνετο καὶ ἡριθμοῦντο ἤδη πιστοὶ καὶ μεταξὺ τῆς ἀνωτάτης κοινωνίας.

‘Ο Χριστὸς μεταξὺ τῶν ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου
σαρκοφάγος Ραβέννης

Συμβολικὴ παράστασις κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν παλαιοτέρων χριστιανῶν. Εἰς τὸ μέσον ὁ Χριστὸς ὡς ἄρνιον μετὰ τὸν φωτιστὴν ἐπάνω εἰς τὴν πηγὴν τοῦ ζῶντος ὕδατος, τὸ ὅποιον συμβολίζει τὸ βάπτισμα, ἀπὸ τὰ δύο μέρη ἐπίσης ὡς ἄρνια οἱ ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Παῦλος.

ΔΙΑΔΟΣΙΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

Ἡ ταχεῖα διάδοσις τοῦ χριστιανισμοῦ ὀφείλεται κατὰ μέγιστον μέρος εἰς τὴν ἐνότητα τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ εἰς τὴν ρωμαϊκὴν εἰρήνην. Ἐπίσης πολὺ ἐβοήθησε τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἡ κοινωνικὴ καὶ ἠθικὴ κατάστασις τοῦ ρωμαϊκοῦ κόσμου. Οἱ ἀπόκληροι τῆς κοινωνίας, οἱ ὅποιοι ἀπετέλουν τὴν μεγαλυτέραν μᾶζαν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς αὐτοκρατορίας, ἐζήτουν παρηγορίαν καὶ ἐλπίδα ἔξω τῆς γήινης ζωῆς, ἡ ὁποία δὲν ἦτο πολὺ εὐχάριστος δι’ αὐτοὺς.

Μεταξὺ αὐτῶν ὁ χριστιανισμὸς ἐστρατολόγησε τοὺς περισσότερους καὶ φανατικώτερους ὁπαδοὺς. Ἀλλὰ καὶ ἡ αὐτοθυσία τῶν μαρτύρων προσεέλκυσε πολλοὺς ὁπαδοὺς καὶ ἐνίσχυσε τοὺς δειλοὺς. Διὰ τοῦτο δικαίως εἶπαν ὅτι τὸ αἶμα τῶν μαρτύρων εἶναι ὁ σπόρος τῶν χριστιανῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'

Η ΑΝΑΔΙΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ — ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ (284—305)—ΤΕΤΡΑΡΧΙΑ

Ἡ βαθεῖα μεταβολή, ἡ ὁποία εἶχε γίνει εἰς τὴν σύστασιν τοῦ κράτους, ἐπέβαλλε νέαν διαρρύθμισιν τῆς διοικήσεως. Τοῦτο ἔκαμεν ὁ Διοκλητιανὸς καὶ τὸ ἔργον του συνεπλήρωσεν ὁ μέγας Κωνσταντῖνος.

Ὁ **Διοκλητιανὸς** κατήγετο ἀπὸ τὴν Δαλματίαν, εἰσῆλθεν ἔνωρις εἰς τὸν στρατὸν καὶ μετὰ τὴν σύνεσιν καὶ τὸ θάρρος του κατώρθωσε νὰ φθάσῃ εἰς τὰ ὑψίστα ἀξιώματα. Ἐκλεχθεὶς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πρόβου αὐτοκράτωρ (284) κατώρθωσε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν καὶ ἐπεχείρησε ριζικὴν μεταρρύθμισιν τῆς διοικήσεως καὶ τοῦ στρατοῦ.

Ἐπειδὴ εἶχεν ἀποδειχθῇ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν ὅτι εἰς ἀνώτερος ἄρχων διοικῶν τὸ κράτος ἀπὸ τὴν Ρώμην δὲν ἐπῆρκει διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς διοικήσεως τῆς ἀχανοῦς αὐτοκρατορίας, ἰδίως διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν συνόρων, ὁ Διοκλητιανὸς προσέλαβε ὡς συνάρχοντα τὸν **Μαξιμιανόν**, ἄνθρωπον ἀμόρφωτον ἀπὸ τὴν Πανονίαν, ἀλλὰ γενναῖον στρατηγόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνέθεσε τὴν διοίκησιν τῆς Δύσεως, ἐνῶ ὁ ἴδιος ἐκυβέρνησεν τὴν Ἀνατολήν. Οἱ δύο αὐτοκράτορες, οἱ ὁποῖοι ἔφεραν τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος, προσέλαβαν δύο βοηθοὺς καὶ συνάρχοντας μετὰ τὸν τίτλον τοῦ καίσαρος, ὁ Διοκλητιανός, τὸν **Γαλέριον**, ὁ Μαξιμιανὸς τὸν **Κωνσταντῖον τὸν Χλωρόν**. Ὁ Κωνσταντῖος ἐκυβέρνησεν τὴν Γαλατίαν, Ἰσπανίαν καὶ Βρεττανίαν μετὰ πρωτεύουσαν τὴν γαλατικὴν πόλιν **Τρεβήρου** (σήμερ. Τρίρ), ὁ Μαξιμιανὸς τὰς λοιπὰς χώρας τῆς Δύσεως μετὰ πρωτεύουσαν τὸ **Μιλάνον**, ὁ Γαλέριος τὴν βαλκανικὴν χερσόνησον μετὰ ἔδραν τὸ **Σίρμιον** τῆς Σερβίας καὶ ὁ Διοκλητιανὸς τὰς λοιπὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς μετὰ πρωτεύουσαν τὴν **Νικομήδειαν** τῆς

Βιθυνίας. Αυτό ἦτο τὸ σύστημα τοῦ Διοκλητιανοῦ, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη τετραρχία.

Τὸ 305 ὁ Διοκλητιανός, κουρασμένος ἀπὸ τὴν διοίκησιν, παρητήθη ἀπὸ τὴν ἀρχὴν καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὸ ἀνάκτορόν του, εἰς τὰ Σάλωνα (σήμε. Σπαλᾶτο) τῆς Δαλματίας, ὅπου ἔζησεν ἀκόμη 8 ἔτη. Ἐπεισε μάλιστα καὶ τὸν Μαξιμιανὸν νὰ κάμῃ τὸ ἴδιον. Μετὰ τὴν παραίτησιν τῶν δύο αὐτοκρατόρων αὐγουστοὶ ἐγίναν ὁ Κωνστάντιος καὶ ὁ Γαλέριος, οἱ ὁποῖοι προσέλαβαν δύο καίσαρας, τὸν Μαξιμίνον καὶ τὸν Σεβήρον.

Ο ΜΕΓΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ (306–337)

Ἐν ἔτος μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Διοκλητιανοῦ τὸ κράτος περιέπεσε πάλιν εἰς τὴν ἀναρχίαν. Εἰς τὴν Δύσιν ἀπέθανεν ὁ Κωνστάντιος καὶ τὰ στρατεύματα τῆς Γαλατίας ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτορα τὸν υἱὸν του Κωνσταντῖνον. Ἄλλ' οἱ πραιτωριανοὶ καὶ ὁ λαὸς τῆς Ρώμης ἀνηγόρευσαν συγχρόνως αὐγουστον τὸν Μαξέντιον, υἱὸν τοῦ Μαξιμιανοῦ. Ἐν τῷ μεταξὺ καὶ ὁ Μαξιμιανὸς εἶχεν ἀναλάβει πάλιν τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα. Τοιοῦτοτρόπως τὸ 306 ὑπῆρχαν ἑξ αὐτοκράτορες εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος. Ἐξ αὐτῶν οἱ τρεῖς, ὁ Μαξιμιανός, ὁ Σεβήρος καὶ ὁ Γαλέριος ἀποθνήσκουν καὶ ὑπολείπονται εἰς τὰς δυτικὰς χώρας ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Μαξέντιος, εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὁ Μαξιμῖνος καὶ ὁ Λικίνιος, ὁ ὁποῖος διεδέχθη τὸν Γαλέριον.

Μέγας Κωνσταντῖνος
μαρμαρίνη κεφαλὴ—Ρώμη

Ἰδίως ζωηρὰ ἦτο ἡ ἀντίθεσις μεταξύ Κωνσταντίνου καὶ Μα-

ξεντίου. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐνίκησεν εἰς μεγάλην μάχην παρὰ τὴν Μουλβίαν γέφυραν τοῦ Τιβέρεως (312) τὸν Μαξεντίον, ὁ ὅποιος ἐπνίγη εἰς τὸν ποταμόν. Ἀφ' ἑτέρου ὁ Λικίνιος ἀπηλλάγη ἀπὸ τὸν ἀντίπαλόν του Μαξιμίον (313). Τοιουτοτρόπως ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Λικίνιος ἔμειναν οἱ μόνοι κύριοι τοῦ κράτους, συνεφώνησαν νὰ διοικῇ ὁ Κωνσταντῖνος τὴν Δύσιν καὶ ὁ Λικίνιος τὴν Ἀνατολήν καί, διὰ νὰ συσφίξουν τοὺς φιλικοὺς δεσμούς, ὁ Λικίνιος ἐνυμφεύθη τὴν ἀδελφὴν τοῦ 232 Κωνσταντίνου. Ἀλλ' ἡ συνεννόησις δὲν διήρκεσε πολὺ. Μετ' ὀλίγον περιεπλάκησαν εἰς πόλεμον, ὁ Λικίνιος ἐφονεύθη (323) καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ἔμεινε μόνος κύριος τοῦ κράτους.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἐφάνη ἐπιδέξις πολιτικὸς καὶ ἐξαίρετος στρατηγός. Ἀνεδείχθη ἀπὸ τοὺς μεγάλους αὐτοκράτορας τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, ἐξηκολούθησε τὸ μεταρρυθμιστικὸν ἔργον τοῦ Διοκλητιανοῦ καὶ ἐπὶ τῆς βασιλείας του συνέβησαν δύο γεγονότα ὑψίστης ἱστορικῆς σημασίας. Ὁ Κωνσταντῖνος κατέστησε τὸν χριστιανισμόν ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ κράτους καὶ μετέφερε τὴν πρωτεύουσάν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οἱ εἰδωλολάτραι ἐπεσώρευσαν ὕβρεις κατὰ τοῦ Κωνσταντίνου, ἀλλ' ἡ ἐκκλησία τὸν ἐτίμησεν ἐξαιρετικῶς, τὸν ὠνόμασεν ἱσαπόστολον καὶ τὸν κατέταξε μετὰ τῶν ἁγίων, ἡ δὲ ἱστορία τὸν ὠνόμασε **μ έ γ α ν**.

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Ὁ Κωνσταντῖνος μέχρι τῆς νίκης κατὰ τοῦ Μαξεντίου ἦτο εἰδωλολάτρης, ἀλλ' ἐδείκνυε πάντοτε εὐμενεῖς διαθέσεις πρὸς τὸν χριστιανισμόν, ὅπως καὶ ὁ πατήρ του. Ἐπίσης καὶ ἡ μήτηρ του Ἑλένη ἦτο χριστιανή. Ἐπειδὴ ὁ Μαξέντιος εἶχε συγκεντρώσει εἰς τὸν στρατὸν του τοὺς εἰδωλολάτραις, ὁ Κωνσταντῖνος ἐστηρίχθη εἰς τοὺς χριστιανούς. Βραδύτερον διηγήθησαν ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἐστράφη ὀριστικῶς εἰς τὸν χριστιανισμόν κατόπιν θαύματος. Ἐνῶ ἐβάδιζε κατὰ τοῦ Μαξεντίου, εἶδεν 313 αἴφνης εἰς τὸν οὐρανὸν φωτεινὸν σταυρὸν καὶ ἐπ' αὐτοῦ τὰς λέξεις **ε ν τ ο υ τ ω ν ι κ α**. Ὁ Κωνσταντῖνος κατεσκεύασε σῆμα μὲ τὸ σημεῖον αὐτό, τὸ **λ α β ρ ο ν**.

Ἀμέσως μετὰ τὴν νίκην κατὰ τοῦ Μαξεντίου ἔχων σύμφωνον καὶ τὸν Λικίνιον ὁ Κωνσταντῖνος ἐδημοσίευσεν τὸ περίφημον

Διάταγμα τοῦ Μεδιολάνου, διὰ τοῦ ὁποίου ἀποκαθίστα τὴν θρησκευτικὴν εἰρήνην καὶ καθιέρωσε τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἰσότητά ὅλων τῶν θρησκειῶν. Τὸ διάταγμα ἔλεγεν:

Ἡμεῖς, ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Λικίνιος, αὐγουστοί... ἀπεφασίσαμεν νὰ χορηγήσωμεν εἰς τοὺς χριστιανούς καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἄλλους τὴν ἐλευθερίαν νὰ ἐξασκοῦν τὴν θρησκείαν, τὴν ὁποίαν προτιμοῦν, ἵνα ὁ θεός, ὁ ὁποῖος ἐδρεῦει ἐν τῷ οὐρανῷ, εἶναι ἴλεως καὶ εὐμενὴς καὶ εἰς ἡμᾶς καὶ εἰς ὅλους ὅσοι ζοῦν εἰς τὴν ἐπικράτειαν ἡμῶν. Ἐφάνη εἰς ἡμᾶς ἄριστον καὶ λογικώτατον σύστημα νὰ μὴ ἀρνηθῶμεν εἰς κανένα ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους μας, εἴτε εἶναι χριστιανὸς εἴτε ἀνέκει εἰς ἄλλο θρήσκευμα, τὸ δικαίωμα νὰ ἀκολουθῇ τὴν θρησκείαν τῆς ἀρεσκείας του. Τοιουτοτρόπως ἡ Ὑψίστη Θεότης, τὴν ὁποίαν ἀπὸ τῶρα ἕκαστος ἐξ ἡμῶν θὰ τιμᾷ ἐλευθέρως, θὰ δυναθῇ νὰ χορηγήσῃ εἰς ἡμᾶς τὴν εὐνοίαν της. Εἶναι ἄξιον τοῦ αἰῶνος, εἰς τὸν ὁποῖον ζῶμεν, ἀρμόζει εἰς τὴν γαλήνην, τὴν ὁποίαν ἀπολαύει ἡ αὐτοκρατορία, ἡ ἐλευθερία νὰ εἶναι πλήρης δι' ὅλους τοὺς ὑπηκόους μας νὰ λατρεύουν τὸν θεὸν τῆς ἐκλογῆς των καὶ καμμία θρησκεία νὰ μὴ στερεῖται τῶν ὀφειλομένων πρὸς αὐτὴν τιμῶν.

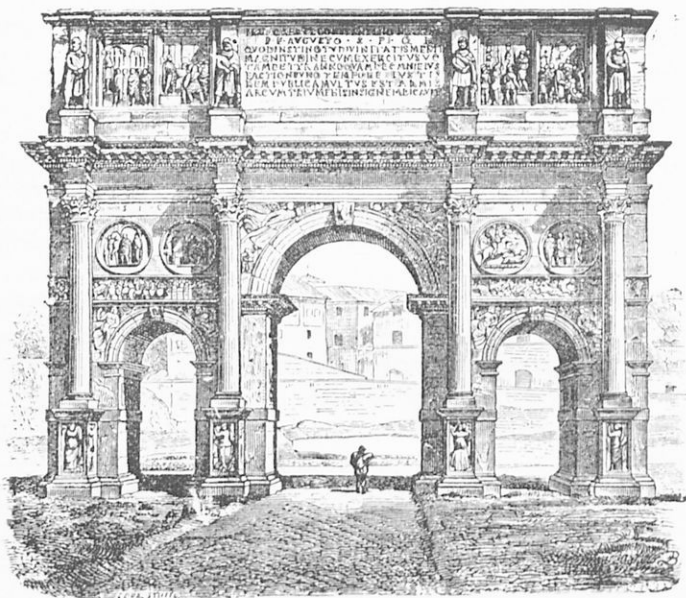
Τὴν οὐδετερότητα καὶ τὴν ἐλευθερίαν αὐτὴν ὁ Κωνσταντῖνος ἐτήρησε μερικὰ ἔτη καὶ εἰς τὴν πρᾶξιν. Ὅταν ὅμως ἀπέβη μόνος κύριος τοῦ κράτους, ἐκηρύχθη φανερὰ ὑπὲρ τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ἤρχισε νὰ καταδιώκῃ τὴν εἰδωλολατρείαν. Ἐν τούτοις πολὺ ἄργα ἐδέχθη τὸ βάπτισμα κατὰ τὰς τελευταίας του στιγμὰς (337).

Τοιουτοτρόπως ἐπῆλθε μεγάλη μεταβολὴ εἰς τὰ θρησκευτικά. Ὁ αὐτοκράτωρ, ἀρχηγὸς τῆς ἀρχαίας θρησκείας, κατέστη τῶρα προστάτης τοῦ χριστιανισμοῦ. Αὐτὸ ὅμως ἦτο ἐπικίνδυνον διὰ τὴν ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία τοιουτοτρόπως ἦτο δυνατὸν νὰ χάσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν της. Ἀλλ' ὁ Κωνσταντῖνος διεκήρυξε μετριοφρόνως εἰς τοὺς ἀρχηγούς τῆς ἐκκλησίας: ΣΕΙΣ ΕἼΣΘΕ ΑῤΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΙ ΤῶΝ ἘΣΩΤΕΡΙΚῶΝ ΤῆΣ ἘΚΚΛΗΣΙΑΣ, ἔμει ὅμως ὠρίσεν ὁ θεὸς ἐπίσκοπον τῶν ἔξωτερικῶν. Δι' αὐτοῦ ἤθελε νὰ δείξῃ ὅτι ἀνέλαβε τὴν προστασίαν τοῦ χριστιανισμοῦ, ἀλλ' ὄχι καὶ τὴν κυβέρνησιν τῆς ἐκκλησίας. Πολλὰκις ὅμως δὲν ἐτήρησε τὴν ἀρχὴν αὐτὴν καὶ ἐπενέβη εἰς τὰ πράγματα τῆς ἐκκλησίας.

Η ΚΤΙΣΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Ἡ Ρώμη ἦτο πολὺ ἀπομεμακρυσμένη ἀπὸ τὰ δύο σύνορα τοῦ κράτους, τὰ ὁποῖα ἠπειλοῦντο ὑπὸ τῶν βαρβάρων, ἀπὸ

τόν Δούναβιν καὶ ἀπὸ τὸν Εὐφράτην. Διὰ τοῦτο ὁ Διοκλητιανὸς ἤδη εἶχε μεταφέρει τὴν ἔδραν του εἰς τὴν Νικομήδειαν. Ὁ Κωνσταντῖνος, ὁ ὁποῖος δὲν ἠγάπα τὴν ἀρχαίαν πόλιν τοῦ Τιβέρεως, διότι ἔμενε πιστὴ εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν καὶ διετήρει ζωηρὰν ἀνάμνησιν τῆς παλαιᾶς ἐλευθερίας, ἀπεφάσισε νὰ ἰδρύσῃ νέαν πρωτεύουσαν. Ἐξέλεξε πρὸς τοῦτο τὴν θέσιν, ὅπου πρὸ χιλίων ἐτῶν οἱ Μεγαρεῖς εἶχαν κτίσει τὸ Βυζάντιον.

Ἄψις Μ. Κωνσταντίνου

Ἡ θριαμβευτικὴ αὕτη ἄψις εἶναι ἡ καλύτερον διατηρουμένη. Ἐχει ὕψος 20 μ., πλάτος 25 καὶ πᾶχος 7.50. Πολλὰ ἀπὸ τὰ ἀνάγλυφα τῆς προέρχονται ἀπὸ μνημεῖα τῶν χρόνων τῶν Ἀντωνίνων, ἀκόμη καὶ τῶν Φλαβίων. Ἐστήθη εἰς ἀνάμνησιν τῆς λίκης τοῦ Μ. Κωνσταντίνου κατὰ τοῦ Μαρξεντίου.

Ἡ θέσις ἦτο ἐξαίρετος. Τὸ Βυζάντιον κεῖται εἰς τὸ σημεῖον, ὅπου ἐνοῦνται ἡ Εὐρώπη καὶ ἡ Ἀσία, εἰς τοὺς πρόποδας ὀχυρῶν καὶ μαγευτικῶν λόφων, καὶ ἔχει ἀσφαλῆ λιμένα, τὸν Κερκεντιον κόλπον, ὁ ὁποῖος ἠδύνατο νὰ περιλάβῃ χίλια πλοῖα.

Τὸ 326 ἤρχισαν αἱ ἐργασίαι καὶ ἡ πόλις ἐκτίσθη κατὰ τὸ ρωμαϊκὸν σύστημα μὲ ἀγοράς, ἵπποδρομον, ὕδραγωγεῖα,

θέρμας, ανάκτορα. Ἡ πρώτη φροντίς τοῦ Κωνσταντίνου ἦτο νὰ περιβάλλῃ τὴν θέσιν μὲ ἰσχυρὸν τεῖχος καὶ νὰ κοσμήσῃ τὴν νέαν πόλιν μὲ λαμπρὰ κτίρια καὶ καλλιτεχνήματα, τὰ ὁποῖα μετέφερεν ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις καὶ ἀπὸ τὴν Ρώμην. Τὸ 330 κατὰ μῆνα Μάιον ἐτελέσθησαν τὰ ἐγκαίνια τῆς νέας πρωτεύουσας. Ἡ πόλις, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδόθη τὸ ὄνομα **Κωνσταντινούπολις**, ἐνωρὶς ἔγινε τὸ κέντρον τοῦ ἐμπορίου τῆς **330** Ἀνατολῆς, τὰ δὲ πλούτη καὶ ἡ ἰσχυρὰ ὁχύρωσις ἐπέτρεψαν εἰς αὐτὴν νὰ ἀντισταθῇ ἐπὶ 11 αἰῶνας (330—1453) εἰς τὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομάς.

Η ΝΕΑ ΜΟΝΑΡΧΙΑ

Ἦδη ἀπὸ τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος εἶχεν ἀρχίσει διοικητικὴ μεταβολή, ἀλλὰ συνετελέσθη κυρίως ὑπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ καὶ τοῦ Κωνσταντίνου. Τὸ νέον καθεστὼς δύναται νὰ συνοψισθῇ εἰς τὰ ἑξῆς:

1) Τὸ πολίτευμα ἔγινεν ἀπόλυτος μοναρχία κατὰ τὸ σύστημα τῶν κρατῶν τῆς Ἀνατολῆς,

2) ἡ διοίκησις ἔγινε πολυπλοκωτέρα καὶ ὁ ὄριθμός τῶν ὑπαλλήλων ηὐξήθη ὑπερμέτρως καὶ

3) οἱ βάρβαροι κατέλαβαν θέσιν πολὺ σημαντικὴν εἰς τὸν στρατὸν καὶ εἰς τὴν πολιτείαν.

Ὁ Διοκλητιανὸς περιεστοιχίσθη ἀπὸ μεγαλοπρεπεῖ ἀύλην καὶ καθιέρωσεν ἐθιμοτυπίαν ὁμοίαν μὲ τῶν βασιλέων τῆς Ἀνατολῆς. Τὸ πρόσωπόν του ἔθεωρεῖτο ἱερόν καὶ οἱ πλησιάζοντες αὐτὸν ἔπρεπε νὰ τὸν προσκυνοῦν.

Τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους εἶχεν ὁ αὐτοκράτωρ μὲ τοὺς πολυαριθμοὺς ὑπαλλήλους, οἱ ὅποιοι κατενέμοντο εἰς τέσσαρας μεγάλας ὑπηρεσίας, τὰ σημερινὰ ὑπουργεῖα. Οἱ ὑπάλληλοι ηὐξήθησαν ὑπερμέτρως, ἡ σύγκλητος κατήντησεν ἀπλῶς συμβούλιον, τὸ ὁποῖον ἐφρόντιζε διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς πόλεως, καὶ οἱ ὕπατοι εἶχαν μόνον τὴν φροντίδα τῶν θεαμάτων.

Καὶ ἡ διοίκησις τῶν ἐπαρχιῶν ὑπέστη σημαντικὴν μεταβολήν. Οἱ διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν ἐπειδὴ ἐκυβέρνην μεγάλας στρατιάς καὶ ἐκτεταμένας χώρας, ἀπέβαιναν πολλὰκις ἐπικίνδυνοι. Ὁ Διοκλητιανὸς περιώρισε τὴν ἑκτασιν τῶν ἐπαρ-

χιῶν καὶ ἡῤῥησε τὸν ἀριθμὸν τῶν εἰς 90 καὶ ἀπὸ τοὺς διοικητὰς ἀφῆρεσε τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν. Εἰς τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰῶνος αἱ ἐπαρχαὶ ἐγίναν 120.

ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ — ΤΑ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΑ

Τὸ πλῆθος τῶν ὑπαλλήλων καθὼς καὶ ἡ νέα στρατιωτικὴ ὀργάνωσις ἀπῆτουν μεγάλας δαπάνας. Οἱ αὐτοκράτορες κατέφευγαν εἰς τοὺς φόρους, οἱ ὅποιοι ἐγίνοντο διαρκῶς βαρύτεροι.

Τὸ Λάβαρον

μετάλλιον Κωνσταντίνου Β' Παρίσιοι, νομισματικὸν μουσεῖον
Ἐπιστάνεται ὁ αὐτοκράτωρ κρατῶν εἰς τὴν δεξιὰν τὸ λάβαρον. Ἐχει ὀλόγυρα ἐπιγραφὴν «θριαμβευτὴς κατὰ τῶν βαρβαρικῶν ἐθνῶν».

Ἀπὸ τὸν 4ον αἰῶνα τὸ κράτος δὲν εὐρίσκετο εἰς ἀνθηρὰν οἰκονομικὴν κατάστασιν. Οἱ διαρκεῖς πόλεμοι εἶχαν προκαλέσει σοβαρὰν οἰκονομικὴν κρίσιν. Ἀφ' ἐτέρου αἱ ἐρημώσεις ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν εἶχαν προκαλέσει σιτοδείας καὶ μεγάλην ὑπερτίμησιν τῶν τροφίμων. Οἱ ἀγροὶ ἔμεναν ἀκαλλιέργητοι καὶ ὁ πλῆθυσμός εἶχεν ἀραιωθῆ πολὺ.

Εἰς τὸν στρατὸν καὶ τὴν ἀμυναν τῶν συνόρων ἐγίνεν ἡ ἐξῆς μεταβολή. Ἐγκατέστησαν εἰς τὰ σύνορα στρατιώτας, εἰς τοὺς ὁποίους διεμοίρασαν γαίας πρὸς καλλιέργειαν μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ κινητοποιοῦνται εἰς τὸν πρῶτον κίνδυνον. Ὁ κυρίως στρατὸς κατενεμήθη εἰς μικρότερα σώματα, διέμενε πλέον εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἐκινεῖτο ἐκάστοτε εἰς τὸ σημεῖον, τὸ ὅποιον ἐκινδύνευε.

Τὸ νέον ἀμυντικὸν σύστημα ἀπῆτησε στρατὸν 450 χιλ. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐθελοντικὴ στρατολογία ἀπὸ τοὺς λαοὺς τῆς αὐτοκρατορίας δὲν ἐπῆρκει, οἱ αὐτοκράτορες ἐσχημάτισαν σώματα ἀπὸ βαρβάρους τῶν συνόρων, τοὺς ὁποίους ὠνόμασαν **συμμάχους**. Τοιοιτοτρόπως ὁ στρατὸς ἐγίνε καθαρῶς μισθοφορικὸς καὶ οἱ βάρβαροι, ἰδίως οἱ Γερμανοί, ἔλαβαν σπουδαίαν θέσιν εἰς αὐτόν. Αὕτῃ εἶναι ἡ λεγομένη εἰρηνικὴ διείσδυσις τῶν βαρβάρων εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν, ἡ ὁποία θὰ ἔχη σοβαρωτάτας συνεπειάς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΟΝ Δ' ΑΙΩΝΑ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ (337—361)

Ὁ Κωνσταντῖνος πρὸ τοῦ θανάτου του διεμοίρασε τὸ κράτος εἰς τοὺς τρεῖς υἱοὺς καὶ τοὺς δύο ἀνεψιούς του. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου ἐπροκάλεσεν αἱματηρὰν τραγωδίαν εἰς τὴν οἰκογένειάν του. Οἱ στρατιῶται, παρακινούμενοι ἴσως ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖον, ἐφόνευσαν τοὺς δύο ἀνεψιούς καὶ ἐξ ἀκόμῃ μέλη τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας. Ἐσώθησαν μόνον οἱ δύο μικροὶ ἀνεψιοὶ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου Γάλλος καὶ Ἰουλιανός, τοὺς ὁποίους ὁ Κωνσταντῖος ἔθεσεν ὑπὸ αὐστηρὸν περιορισμόν. Μετὰ τὴν τραγωδίαν αὐτὴν οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ διεμοιράσθησαν τὸ κράτος. Μὲ τὸν καιρὸν ἔλειψαν οἱ δύο ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς καὶ τὸ 350 ὅλον τὸ κράτος ἐνώνει ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του ὁ Κωνσταντῖος.

Ὁ **Κωνσταντῖος** ἀνετράφη εἰς τὸν χριστιανισμόν, ἀλλ' ἀνῆκεν εἰς τὸ ἀρειανὸν δόγμα καὶ ἀνεμείχθη ἐνεργῶς εἰς τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα. Κατεδίωξε μάλιστα τοὺς ὀρθοδόξους, οἱ ὁποῖοι ἐπροκάλεσαν αἱματηρὰς ταραχὰς εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ Κωνσταντινούπολιν.

Ὁ Κωνσταντῖος ἐνίκησε τοὺς Σαρμάτας εἰς τὸν Δούναβιν, τοὺς Πέρσας εἰς τὴν Μεσοποταμίαν καὶ ἔστειλε κατὰ τῶν Ἀλαμαννῶν εἰς τὴν Δύσιν τὸν ἐξάδελφόν του Ἰουλιανόν, τὸν ὁποῖον ὑπωπτεύετο καὶ ἐκράτει ἕως τότε ὑπὸ περιορισμόν. Ὁ Ἰουλιανὸς ἀνεδείχθη ἐξαίρετος στρατηγὸς καὶ κατῴρθωσε νὰ ἀπωθήσῃ τοὺς Ἀλαμαννοὺς πέραν τοῦ Ρήνου. Ὁ Κωνσταντῖος ὅμως ἐφθόνησε τὴν δόξαν του καὶ ὑπὸ τὴν πρόφασιν ὅτι θέλει νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Περσῶν ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ στρατοῦ του. Ἀλλ' ὁ στρατὸς τοῦ Ἰουλιανοῦ ἐστασίασε καὶ ἀνεκήρυξεν αὐτὸν αὐγουστον. Ὁ Κωνσταντῖος τότε ἐβάδισε κατὰ τοῦ Ἰουλιανοῦ καὶ νέος ἐμφύλιος πόλεμος ἐπρόκειτο νὰ ἀρχίσῃ

Ἄλλὰ καθ' ὁδὸν ἀπέθανε καὶ ἔμεινε κύριος τοῦ κράτους ὁ Ἰουλιανός (361).

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ (361—363)

Ὁ Ἰουλιανός μέχρι τῆς στιγμῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐστάλη εἰς τὴν Γαλατίαν, εἶχεν ἀσχοληθῇ εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν καὶ εἶχεν αἰσθανθῇ βαθύτατον θαυμασμὸν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν σκέψιν καὶ ὠραιότητα. Ὅταν

Ἰουλιανός

ἐπὶ χρυσοῦ νομίσματος
Βιέννη, ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον

ἔγινεν αὐτοκράτωρ, ἀπεκήρυξεν ἐπίσημως τὸν χριστιανισμόν καὶ ἐπεχείρησε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν εἰδωλολατρείαν, ὡς ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ κράτους. Διὰ τοῦτο οἱ χριστιανοὶ ὠνόμασαν αὐτὸν ἀποστάτην ἢ παραβάτην. Ἄλλ' ἢ θρησκεία, τὴν ὁποίαν ἤθελε νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν ζωὴν, δὲν ἦτο ἡ παλαιὰ ἑλληνικὴ εἰδωλολατρεία, οἱ θεοὶ τοῦ Ὀλύμπου, τοὺς ὁποίους εἶχεν ἀγαπήσει εἰς

τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου, ἀλλὰ μῖγμα ἑλληνικῶν φιλοσοφικῶν δογμάτων καὶ ἀνατολικῶν δοξασιῶν. Ἡ ἐθνικὴ θρησκεία μαζὶ μὲ τοὺς ἀρχαίους θεοὺς, μὲ τοὺς μύθους καὶ τὴν ποίησιν εἶχεν ἀποθάνει διὰ παντός. Εἶναι χαρακτηριστικὸς ὁ χρησμός, τὸν ὁποῖον λέγεται ὅτι ἔλαβεν ὅπὸ τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν:

Εἶπατε τῷ βασιλεῖ, χαμαὶ πέσε δαίδαλος· αὐλά.

Οὐκέτι Φοῖβος ἔχει καλύβην, οὐ μάντιδα δάφνην.

Οὐ παγὰν λαλέουσιν. Ἀπέσβετο καὶ ἄλλον ὕδωρ.

Αἱ θρησκευτικαὶ ἀσχολίαι δὲν ἠμπόδισαν τὸν Ἰουλιανὸν νὰ ἀναδειχθῇ ἐξαίρετος αὐτοκράτωρ. Ἐπραγματοποίησε σοβαρὰς οἰκονομίας περιορίσας τὴν πολυτέλειαν καὶ τοὺς ὑπαλλήλους. Ἦναγκάσθη νὰ ἀναλάβῃ πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν, εἰς τὸν ὁποῖον ἐπληγώθη βαρέως καὶ ἀπέθανεν. Ὁ Ἰου-

λιανός ἐβασίλευσεν ὀλιγώτερον ἀπὸ δύο ἔτη καὶ ἡ θρησκευτικὴ του ἀντίδρασις κατέρρευσε μετὰ τὸν θάνατόν του.

ΒΑΛΕΝΤΙΝΙΑΝΟΣ (364—375)—ΒΑΛΗΣ (364—378)

Μετὰ τὸν Ἰουλιανὸν ἠκολούθησεν ἡ σύντομος βασιλεία τοῦ **Ἰοβιανοῦ**, ὁ ὁποῖος ἐπανῆλθεν εἰς τὸ διάταγμα τοῦ Μιλάνου, δηλαδὴ ἐσεβάσθη τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἰσότητά τῶν θρησκειῶν. Μετὰ τὸν θάνατόν του ὁ στρατὸς ὠνόμασεν αὐτοκράτορα τὸν **Βαλεντινιανὸν** ἀπὸ τὴν Πανονίαν, ὁ ὁποῖος προσέλαβεν ὡς συνάρχοντα τὸν **Βάλην**, εἰς τὸν ὁποῖον ἔδωσε τὴν Ἀνατολήν, ἐνῶ αὐτὸς ἔμενεν εἰς τὴν Δύσιν. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς βασιλείας του κατηνάλωσαν οἱ πόλεμοι κατὰ τῶν βαρβάρων. Ὁ περίφημος στρατηγὸς του Θεοδοσιος ἀνέκτησε τὴν Βρεττανίαν καὶ Μαυριτανίαν, ὁ ἴδιος ἀπώθησε πέραν τοῦ Ρήνου τοὺς Ἀλαμαννοὺς, οἱ ὁποῖοι εἶχαν εἰσβάλει εἰς τὴν Γαλατίαν.

Ὁ ἀδελφὸς του Βάλης, ἦτο ἀρειανός, ἀλλὰ δὲν ἠνώχλησε τοὺς ἐθνικοὺς, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου κατεδίωξεν, ὅπως ὁ Κωνσταντῖος, τοὺς ὀρθοδόξους. Ἐπὶ τοῦ Βάλης συνέβη σημαντικώτατον γεγονός. Οἱ Γότθοι πιεζόμενοι ὑπὸ τῶν Οὐννων ἔλαβαν ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα τὴν ἄδειαν νὰ διαβοῦν τὸν Δούναβιν. Ἐπειτα ἐπανεστάτησαν καὶ ἐνίκησαν τὸν Βάλην, ὁ ὁποῖος ἐκάη ἐντὸς τῆς σκηνῆς εἰς τὴν περίφημον μάχην τῆς Ἀδριανουπόλεως (378).

ΓΡΑΤΙΑΝΟΣ (375—383)—ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ (379—395)

Τὸν Βαλεντινιανὸν ἀποθανόντα τὸ 375 διεδέχθη εἰς τὴν Δύσιν ὁ υἱὸς του **Γρατιανός**, ὁ ὁποῖος συνεβασίλευε μὲ τὸν νεώτατον ἀδελφόν του **Βαλεντινιανὸν Β΄**. Ἐπειδὴ ἡ Ἀνατολὴ ἐταράσσετο ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Γότθων, ὁ Γρατιανὸς τὸ 379 ὠνόμασεν αὐγουστον τὸν ἐξ Ἰσπανίας στρατηγὸν **Θεοδόσιον**, υἱὸν τοῦ ἀρχαίου στρατηγοῦ τοῦ Βαλεντινιανοῦ καὶ τοῦ ἀνέθεσε τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἀνατολῆς. Ἐπὶ τῶν δύο αὐτῶν αὐτοκρατόρων ἐξησφαλίσθη ὀριστικῶς ὁ θρίαμβος τοῦ χριστιανισμοῦ.

Εἰς τὴν Δύσιν ὁ Γρατιανὸς δὲν ἐδέχθη τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγίστου ἀρχιερέως, κατήργησεν ὅλα τὰ προνόμια τῶν ἐθνικῶν

ἱερέων καὶ ἐδήμεισε τὰς περιουσίας τῶν ναῶν. Εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὁ Θεοδόσιος ἀπηγόρευεν ὅλας τὰς ἀρχαίας θρησκείας καὶ ἔκλεισε τοὺς ναοὺς καὶ ἐξέδωκε 12 διατάγματα αὐστηρότατα κατὰ τῶν αἰρετικῶν. Βραδύτερον ἔλαβεν εὐκαιρίαν νὰ ἐπέμβῃ καὶ εἰς τὴν Δύσιν. Γαλάτης τις στρατηγὸς ἐδολοφόνησε τοὺς δύο ἀδελφοὺς Γρατιανὸν καὶ Βαλεντινιανὸν Β' καὶ ἀνηγόρευεν αὐτοκράτορα κάποιον Εὐγένιον, ἀρχαῖον γραμματικόν, ὁ ὁποῖος ἐπεχείρησεν εἰς τὴν Δύσιν τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἀρχαίας θρησκείας. Ὁ Θεοδόσιος ἔφθασεν ἐγκαίρως καὶ ἔγινε κύριος τῶν πραγμάτων. Ἐκτοτε ἡ μόνη ἐπίσημος θρησκεία ὅλου τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ἔμεινεν ὁ χριστιανισμός. Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 394 ὁ Θεοδόσιος κατήργησε καὶ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας καὶ αὐτὸ ὑπῆρξε τὸ τελευταῖον κτύπημα κατὰ τῆς ἀρχαίας θρησκείας.

Ὁ Θεοδόσιος ἔμεινε τοιοῦτοτρόπως μόνος αὐτοκράτωρ ὅλου τοῦ κράτους. Ὑπῆρξε περίφημος κυβερνήτης, ἔμπειρος στρατιώτης, ἀλλὰ βίαιος καὶ ὀρμητικός. Ἔνεκα τοῦ φόνου μερικῶν ἀξιωματικῶν εἰς Θεσσαλονίκην διέταξεν ἀθρόαν σφαγὴν τῶν Θεσσαλονικέων εἰς τὸν ἵπποδρομον, ὅπου ἐσφάγησαν 7 χιλ. ἄνθρωποι. Ὅταν ὅμως προσῆλθεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν διὰ νὰ κοινωνήσῃ, ὁ περίφημος ἀρχιεπίσκοπος Μεδιολάνου Ἀμβρόσιος τοῦ ἀπηγόρευσε τὴν κοινωνίαν καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ὑπεχρέωθη νὰ μετανοήσῃ δημοσίᾳ.

Ὁ Θεοδόσιος ἔθεσε τάξιν εἰς τὴν διοίκησιν καὶ κατήρτισε
 395 στρατὸν ἰσχυρόν. Ἀπέθανεν εἰς τὸ Μεδιόλανον τὸ 395, ἀφοῦ διένειμε τὸ κράτος μεταξύ τῶν δύο υἱῶν του. Ἐξ αὐτῶν ὁ Ὀνώριος ἔλαβε τὴν Δύσιν, ὁ Ἀρκάδιος τὴν Ἀνατολὴν.

Ἡ διαίρεσις αὕτῃ ἦτο ἡ τελευταία. Ἀπὸ τότε δὲν ἠνώθησαν πλέον τὸ ἀνατολικὸν καὶ τὸ δυτικὸν ρωμαϊκὸν κράτος. Καὶ τὸ μὲν δυτικὸν κατεστράφη ἀπὸ τὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομάς, ἐνῶ τὸ ἀνατολικὸν ἔζησεν ἀκόμη 1000 περίπου ἔτη καὶ διεδραμάτισε σημαντικώτατον μέρος εἰς τὴν ἱστορίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'

Η ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΚΜΗΣ

Τὸν 4ον αἰῶνα ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία παρουσιάζει καταφανῆ συμπτώματα μαρασμοῦ καὶ καταπτώσεως. Μετ' ὀλίγον θὰ καταρρεύσῃ ἡ κραταιὰ αὐτοκρατορία, ὁλόκληρος ὁ κόσμος θὰ πάθῃ βαθεῖαν ἀλλοίωσιν καὶ θὰ λάβῃ νέαν μορφήν. Αὐτὸ ὀνομάζουσι εἰς τὴν ἱστορίαν καταστροφὴν τοῦ ἀρχαίου κόσμου.

Οἱ βαθύτεροι λόγοι τῆς καταστροφῆς εἶναι 1) ἡ ἐξαφάνισις τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ καὶ γενικῶς ἡ ἐξασθένησις τῶν λαῶν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι εἶχαν δημιουργήσει τὸν ἀρχαῖον πολιτισμόν, 2) ἡ ἀλλαγὴ εἰς τὸν τρόπον τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς γῆς καὶ 3) ἡ ἀποχέρωσις τῶν ἀγρῶν.

ΕΞΑΦΑΝΙΣΙΣ ΤΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΛΑΟΥ

Ρωμαϊκὸς λαὸς μὲ τὴν παλαιὰν ἔννοιαν δὲν ὑπάρχει πλέον. Ἡ ἰσχυρὰ φυλὴ, ἡ ὁποία κατέκτησε τὸν κόσμον, ἐξηφανίσθη. Οἱ ἀνταγωνισμοὶ μετὰ τῶν ἀρχηγῶν καὶ οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι εἶχαν ἤδη ἐξοντώσει τοὺς ἀρίστους, τὸν ἀφρόν δηλαδὴ τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ, ὅπως οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι εἶχαν ἐξαφανίσει τὸ ἀκμαιότερον καὶ τὸ ζωτικώτερον μέρος τῶν Ἑλλήνων. Συγχρόνως διὰ λόγους γνωστούς οἱ ἀγρόται, οἱ μικροκτηματῖαι, ἐγκατέλειψαν τὰ κτήματά των, ἐγίναν κάτοικοι τῶν πόλεων, ἔμποροι καὶ τεχνῖται, καὶ ἡ ὑπαιθρος ἐγέμισεν ἀπὸ δούλους ἀσιάτας. Ἀφοῦ δὲ οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως, Ἰταλοὶ, Γαλάται, Ἰσπανοὶ, Βορειοαφρικανοὶ, ὠμίλησαν τὴν λατινικὴν καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ ρωμαίου πολίτου ἐδόθη εἰς ὅλους τοὺς κατοίκους, ἔλειψεν ἡ διακρίσις μετὰ τῶν ὑπηκόων καὶ ρωμαϊκοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος συνεχωνεύθη καὶ ἐξηφανίσθη μέσα εἰς τοὺς λαοὺς, τοὺς ὁποίους εἶχε κατακτήσει.

‘Ο ἑλληνορρωμαϊκὸς κόσμος δι’ ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ἔχασεν ὀλίγον κατ’ ὀλίγον τὴν δύναμιν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἄλλοτε, νὰ ἀπορροφᾷ καὶ νὰ ἀφομοιώνῃ ξένα στοιχεῖα, καὶ ὑπέκυψε τέλος εἰς τὸ ἰσχυρὸν ρεῦμα τῶν βαρβάρων λαῶν, τὸ ὁποῖον ἐπλημύρισε τὰς χώρας τῆς αὐτοκρατορίας.

ΤΑ ΜΕΓΑΛΑ ΚΤΗΜΑΤΑ

Ἡ καταστροφή τῆς μικρᾶς ἰδιοκτησίας, ἡ ὁποία εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τοὺς Γράκχους, ἐξηκολούθησε καὶ ἡ γῆ τῆς αὐτοκρατορίας ἐμοιράσθη εἰς μεγάλα κτήματα. Κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα τὰ μεγάλα κτήματα εἶναι ὁλόκληροι πόλεις. Περιέχουν ἐλαιῶνας, βοσκάς, δάση, ἀγρούς. Ὁ κύριος κατοικεῖ εἰς πολυτελῆ ἔπαυλιν, ἡ ὁποία ἔχει κήπους, λουτρά, βιβλιοθήκην καὶ κοσμεῖται ἀπὸ ἀγάλματα καὶ ἄλλα ἔργα τέχνης.

Ἡ ἔπαυλις περιβάλλεται πολλάκις ἀπὸ τεῖχος. Τοιουτοτρόπως ὁ ρωμαῖος μεγαλοκτηματίας προετοιμάζει τὸν αὐτὸν τὴν τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων καὶ ἡ ἔπαυλις τὸν μεσαιωνικὸν πύργον.

Οἱ μεγαλοκτηματῖαι εἶναι τώρα τὰ στηρίγματα τῆς αὐτοκρατορίας καὶ αὐτοὶ μαζὶ μὲ τὸν αὐτοκράτορα κυβερνοῦν τὸ κράτος.

Οἱ ΔΟΥΛΟΠΑΡΟΙΚΟΙ

Οἱ ἰδιοκτῆται καλλιεργοῦν τὰ κτήματά των μὲ δούλους, οἱ ὁποῖοι εἶναι πολυάριθμοι, ὅπως κατὰ τοὺς προηγούμενους αἰῶνας. Ἀλλὰ μετὰ τοῦ δούλου τῶν πόλεων καὶ τοῦ δούλου τῶν ἀγρῶν ἐπῆλθε μία διαφορὰ. Οἱ δοῦλοι τῶν μεγάλων κτημάτων θεωροῦνται ὡς ἀποτελοῦντες μέρος τοῦ κτήματος, καλλιεργοῦν ἀπὸ πατέρα εἰς υἱὸν καὶ ἔγγονον τὴν γῆν, εἶναι οἱ δοῦλοι τῆς γῆς ἢ δουλοπαροῖκοι, καὶ ὁ νόμος ἀπαγορεύει νὰ τοὺς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὸ κτῆμα.

Εἰς τὰ μεγάλα κτήματα οἱ ἰδιοκτῆται προτιμοῦν πολλάκις ἐλευθέρους γεωργοὺς ἢ βαρβάρους, εἰς τοὺς ὁποίους παραχωροῦν τμήματα γῆς μὲ τὸν ὅρον νὰ τοὺς δίδουν μέρος ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα. Μὲ τὸν καιρὸν δοῦλοι καὶ ἐλεύθεροι γεωργοὶ ἐταυτίσθησαν καὶ ἀπετέλεσαν τὴν μεγάλην μᾶζαν τῶν δουλοπαροίκων, ὅπως παρουσιάζεται κατὰ τὸν μεσαίωνα.

Η ΑΠΟΧΕΡΣΩΣΙΣ

Σοβαρά πληγή διὰ τὸν ἀρχαῖον κόσμον ἦτο ἡ ἀποχέρσωσις. Εἰς τὰς χώρας τῆς Μεσογείου οἱ ἄνεμοι καὶ αἱ ραγδαῖαι βροχαὶ ἀπογυμνώνουν εὐκόλως τὸ ἔδαφος ἀπὸ τὸ χῶμα, δηλαδή ἀπὸ τὸ παχὺ καλλιεργήσιμον ἐπίστρωμα, ἐνῶ ἀντιθέτως ἕνεκα κλιματικῶν λόγων ἡ γῆ εἰς τὰ μέρη αὐτὰ δὲν ἔχει τὴν ἰκανότητα νὰ ἀνανεώσῃ τὸ ἐπίστρωμα αὐτό. Ἡ καταστροφή αὕτη γίνεται ἰδίως κατὰ τοὺς χρόνους τῶν ἀναστατώσεων, ὅποτε οἱ ἄγροὶ μένουν ἀκαλλιέργητοι καὶ παρημελημένοι. Εἰς τὰς χώρας αὐτὰς παραμέλησις ἄγρου σημαίνει ἀνεπανόρθωτον καταστροφήν.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἀρχαίων χρόνων ἡ ἀποχέρσωσις ἔλαβε μεγάλας διαστάσεις, ἰδίως εἰς τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι εἶχαν κατοικητὴ πυκνῶς, τὰ δάση κατεστράφησαν, πηγαὶ ἐστεῖρευσαν, ὠλιγόστευσαν τὰ ὕδατα τῶν ποταμῶν καὶ ἄγροὶ ἀνθηροὶ ἔχασαν τὸ γόνιμον χῶμα των καὶ μετεβλήθησαν εἰς βραχώδεις ἐρήμους. Παραλλήλως ἐξηπλώθησαν πολὺ τὰ ἔλη καὶ ὁ πυρετὸς ἐγίνε φοβερὰ μάστιξ. Διὰ τοῦτο εἶπαν κάπως ὑπερβολικῶς ὅτι ὁ ἄ ν ω φ ε λ ῆ ς ἔφαγε τὸν ἀρχαῖον κόσμον.

Ἡ ἐρήμωσις αὕτη ἐγένετο εἰς τὰς ἐστίαις τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ, εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἰς τὴν Ἰταλίαν, εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ εἰς ἄλλας χώρας τῆς Ἀνατολῆς.

Ο ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΜΑΡΑΣΜΟΣ

Ἡ ἐπιστροφή εἰς τὸ σύστημα τῶν μεγάλων κτημάτων ἤλλαξε τοὺς ὅρους τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Οἱ ἄνθρωποι εἰς τὰ ἀγροκτήματα αὐτὰ ζοῦν ἀπλούστερα καὶ ὅσα χρειάζονται κατασκευάζουν μόνοι των. Αὐτὸ ἔχει ὥς συνέπειαν τὴν παρακμὴν τῆς βιομηχανίας καὶ συγχρόνως τοῦ ἐμπορίου, τὸ ὁποῖον συναντᾷ τώρα πολλὰς δυσκολίας ἕνεκα ἐλλείψεως ἀσφαλείας.

Συνέπεια τῆς καταστάσεως αὐτῆς ἦτο ὁ μαρasmus τῶν πόλεων. Κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνας τῆς αὐτοκρατορίας εἶχε παρατηρητὴ μεγάλη αὔξησις τῶν πόλεων. Ἐνεκα τῆς μακρᾶς εἰρήνης, τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία ἐπροόδευον σημαντικῶς εἰς αὐτάς, οἱ κάτοικοι ἐπλούτησαν καὶ ἐφρόντιζαν νὰ καλλωπίζουν τὰς πόλεις μὲ ὠραῖα κτίρια καὶ ἡ ἀσφάλεια

λεια ἐπέτρεπεν εἰς αὐτοὺς νὰ μὴ τὰς τειχίζουν. Ἀπὸ τὸν 3ον αἰῶνα ὁμως ἤλλαξαν τὰ πράγματα. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς στρατιωτικῆς ἀναρχίας οἱ βάρβαροι εἰσῆρχοντο εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἔκαμναν αἰφνιδιαστικὰς ἐπιθέσεις κατὰ τῶν πόλεων. Οἱ κάτοικοι εὐρέθησαν τότε εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐξασφαλίσουν αὐτὰς μὲ τείχη. Εἰς τὸν στενὸν περιτειχισμένον χῶρον συνεσωρεύθησαν αἱ οἰκίαι, οἱ δρόμοι ἔγιναν πολὺ στενοὶ καὶ οἱ κάτοικοι δὲν ἐφρόντιζαν πλέον διὰ τὸν καλλωπισμὸν, ἀλλὰ μόνον διὰ τὴν ἀσφάλειαν. Αἱ πόλεις ἔπαθαν μαρασμόν, ὁ πληθυσμὸς τῶν ἡλαττώθη σημαντικῶς καὶ ἤρχισαν νὰ λαμβάνουν τὴν ὄψιν, τὴν ὁποίαν θὰ παρουσιάσουν κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους.

Οἱ τεχνῖται τῶν πόλεων εἶχαν ὀλίγην ἐργασίαν καὶ εἶχαν συμφέρον νὰ περιορίσουν εἰς ὅσον τὸ δυνατόν ὀλίγους τὴν ἐξάσκησιν τοῦ ἐπαγγέλματός των. Διὰ τοῦτο οἱ ἐξασκοῦντες τὴν ἰδίαν τέχνην συνηνώθησαν εἰς σωματεῖα, τὰς λεγομένας συντεχνίας. Ἡ ἔνωσις αὕτη τῶν ἐπαγγελματιῶν εἰς σωματεῖα εἶχεν ἀρχίσει ἤδη ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς δημοκρατίας καὶ ἔλαβεν ὀριστικὴν μορφήν ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων. Οἱ ἐργάται τῶν μεταλλείων, τῶν νομισματοκοπειῶν, τῶν ὀπλοποιείων κτλ. τοῦ κράτους ἀπετέλεσαν συντεχνίας ἀποκλειστικάς, ἀπὸ τὰς ὁποίας δὲν εἶχαν δικαίωμα νὰ ἐξέλθουν, οὔτε νὰ νυμφεύωνται γυναῖκα ἀπὸ ἄλλην συντεχνίαν. Τὸ ἐπάγγελμα τῶν ἐθεωρεῖτο κληρονομικὸν καὶ τὰ τέκνα ἦσαν ὑποχρεωμένα νὰ ἀκολουθοῦν τὴν τέχνην τοῦ πατρός των. Τὸ παράδειγμά των ἐμιμήθησαν διάφοροι ἐπαγγελματίαι. τῶν πόλεων, ἀρτοποιοί, κρεοπῶλαι, λεμβοῦχοι κτλ. καὶ ὠργανώθησαν εἰς ὁμοίας συντεχνίας μὲ αὐστηροὺς κανονισμούς. Ζένος δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ ἐξασκῇ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ, τὸ ὁποῖον κατήντησε κληρονομικόν. Τοιουτοτρόπως αἱ πόλεις καὶ ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ λαμβάνουν κατὰ τοὺς τελευταίους αὐτοκρατορικοὺς χρόνους τῆς Ρώμης τὴν μορφήν, τὴν ὁποίαν θὰ συναντήσωμεν περισσότερον ὀριστικὴν τὸν μεσαίωνα. Ἡ ρωμαϊκὴ λοιπὸν αὐτοκρατορία παρουσιάζει κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ὅλα τὰ συμπτώματα τῆς παρακμῆς. Εἶναι, ὅπως εἶπαν, ἡ καταρρέουσα αὐτοκρατορία.

ΟΙ ΒΑΡΒΑΡΟΙ ΕΙΣΕΡΧΟΝΤΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΝ

Τοιουτοτρόπως ἐξησθενημένον ἐσωτερικῶς τὸ κράτος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὴν ἐξωθεν πίεσιν. Οἱ γερμανικοὶ λαοί, καθὼς γνωρίζομεν, δὲν ἔπαυσαν νὰ εἶναι διαρκῆς ἀπειλὴ διὰ τὴν αὐτοκρατορίαν. Ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰῶνος ἀρχίζει περίοδος ἐπιδρομῶν καὶ ἀναστατώσεων, τὰς ὁποίας ὀνομάζουν εἰς τὴν ἱστορίαν **μεγάλην μετανάστευσιν τῶν λαῶν**.

Ἡ κυριωτέρα αἰτία τῆς μετακινήσεως αὐτῆς τῶν γερμανικῶν λαῶν ἦτο ἡ αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἡ ἔλλειψις ἐπαρκοῦς γεωργησίμου γῆς εἰς τὴν Γερμανίαν, τὴν ὁποίαν ἐσκέπαζαν τότε ἐκτεταμένα δάση καὶ ἔλη. Τὴν πρώτην ὥθησιν ὅμως ἔδωσεν ἡ ἐμφάνισις εἰς τὴν Εὐρώπην τῶν Οὐννων. Οἱ Οὐννοι, ἀνήκοντες εἰς τὴν κιτρίνην φυλὴν, ἔζων εἰς τὰς πεδιάδας, αἱ ὁποῖαι ἐκτείνονται ἀνατολικῶς τῆς Κασπίας, εἰς τὸ λεγόμενον σήμερον Τουρκεστάν. Εἶχαν κάμει πολλὰς ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Κίναν, τελευταίως ὅμως εἶχαν στραφῇ πρὸς δυσμὰς καὶ προχωροῦντες ἔφθασαν περὶ τὸ 350 εἰς τὴν νότιον Ρωσίαν καὶ ὀλίγον βραδύτερον ἦλθαν εἰς ἐπαφὴν πρὸς τοὺς Γότθους. Μέρος τῶν Γότθων, οἱ **Ὁστρογότθοι**, δηλαδή οἱ ἀνατολικοὶ Γότθοι, ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Οὐννους, ἀλλ' οἱ Βησιγότθοι, δηλαδή οἱ δυτικοὶ Γότθοι, ἐζήτησαν ἄσυλον εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος καὶ παρεκάλεσαν τὸν αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως Βάλην νὰ τοὺς ἐπιτρέψῃ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὸ κράτος του. Τὸ 376 οἱ Γότθοι διέβησαν τὸν Δούναβιν εἰρηνικῶς καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν σημερινὴν Βουλγαρίαν. Κατόπιν ὅμως ἐξηγέρθησαν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἤρχισαν νὰ λεηλατοῦν τὴν χώραν. Ὁ Βάλης πολεμῶν κατ' αὐτῶν ἐνίκηθη, καθὼς εἶδαμεν, εἰς τὴν μάχην τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ ἐφονεύθη.

Ἡ εἰσοδος τῶν Γότθων εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν ἔδωκε τὸ σύνθημα γενικῆς ἐφόδου. Οἱ Γερμανοὶ ἀπὸ διάφορα σημεῖα εἰσῆλθαν εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν. Τὸ ἔργον τῆς Ρώμης, ἡ εἰρήνη καὶ ἡ τάξις, ἐταράχθησαν καὶ εἰς τὴν θύελλαν, ἡ ὁποία ἐδημιουργήθη, κατεποντίσθη τὸ δυτικὸν ρωμαϊκὸν κράτος (476) καὶ μετ' αὐτοῦ ὁ ἀρχαῖος κόσμος. Ἀλλὰ συγχρόνως ἐπρόβαλεν ἡ χαραυγὴ νέου κόσμου, τοῦ μεσαιωνικοῦ.

ΣΥΓΧΡΟΝΙΣΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΑΙΩΝ	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ	ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
Κ' αιών (2000)	Ἐπιδρομή Ἀχαιῶν	Ἐπιδρομή Ἰταλιωτῶν εἰς τὴν Ἰταλίαν
ΙΑ αιών (1100)	Ἐπιδρομή τῶν Δωριέων	Νέα ἐπιδρομή Ἰταλιωτῶν εἰς τὴν Ἰταλίαν
Θ'-Η' αιών (900-700)	Ὀμηρικοὶ χρόνοι	Ἐγκατάστασις Τυρρηνῶν εἰς Ἰταλίαν
ΣΤ' αιών (600-500)	594.—Ὁ Σόλων εἰς τὰς Ἀθήνας Πεισίστρατος καὶ υἱοὶ τοῦ 510.—Ἐξωσις τῶν τυράννων	Κυριαρχία Τυρρηνῶν εἰς τὴν κεντρικὴν καὶ βόρειον Ἰταλίαν 510.—Κατάλυσις τῆς βασιλείας
Ε' αιών (500-400)	Μηδικοὶ πόλεμοι Ἀκμὴ ἀθηναϊκοῦ κράτους Περικλῆς Ἐναρξίς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. 404.—Πτώσις τῶν Ἀθηνῶν	493.—Ἰδρυσις τῆς δημαρχίας Ἡγεμονία τῆς Ρώμης ἐπὶ Λατίου 405.—Πολιορκία Βηίων-ἀρχὴ παρακμῆς τῶν Τυρρηνῶν
Δ' αιών (400-300)	399.—Θάνατος Σωκράτους 371.—Μάχη εἰς τὰ Λεύκτρα 338.—Μάχη τῆς Χαιρωνείας Ἡγεμονία τοῦ Φιλίππου Κατακτήσεις Μ. Ἀλεξάνδρου	390.—Ἀλωσις τῆς Ρώμης ὑπὸ τῶν Γαλατῶν 338.—Ὑποταγὴ τῶν Λατίνων Πόλεμοι κατὰ τῶν Σαμνιτῶν καὶ Τυρρηνῶν
Β' αιών (200-100)	323.—Θάνατος Μ. Ἀλεξάνδρου 146.—Ὑποταγὴ τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ρωμαίους	146.—Καταστροφὴ τῆς Καρχηδόνος

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Περὶ τὸ 1700 π.Χ.	Κάθοδος α΄.	Ἰταλιωτῶν εἰς Ἰταλίαν (ὀρείχσολκος)
« « 1000 « «	Κάθοδος β΄.	Ἰταλιωτῶν εἰς Ἰταλίαν (σίδηρος)
« « 950 « «	Ἀφίξις	Τυρρηνῶν εἰς Ἰταλίαν
« « 753 « «	Κτίσις τῆς	Ρώμης κατὰ τὴν παράδοσιν
« 753-509 « «	Περίοδος	βασιλείας ἐν Ρώμῃ
509 « «	Ἐξωσις	βασιλέων κατὰ τὴν παράδοσιν
493 « «	Δημαρχία	
450 « «	Δωδεκάδελτος	
387 « «	Οἱ	Γαλάται κυριεύουν τὴν Ρώμην
338 « «	Ἡ	Ρώμη κυριαρχεῖ εἰς τὸ Λάτιον
300 « «	Ἐξίσωσις	πατρικίων καὶ πληβείων
272 « «	Ἡ	Ρώμη κυριαρχεῖ εἰς τὴν Ἰταλίαν
264-241 « «	Α΄	Καρχηδονικὸς πόλεμος
241-218 « «	Ἀνακωχή	μεταξὺ Ρώμης-Καρχηδόνος
237-221 « «	Οἱ	Καρχηδόνιοι κυριεύουν τὴν Ἰσπανίαν
218-201 « «	Β΄	Καρχηδονικὸς πόλεμος
202 « «	Μάχη	παρὰ τὴν Ζάμαν
201 « «	Εἰρήνη	Ρώμης καὶ Καρχηδόνος
200-197 « «	Πόλεμος	κατὰ Φιλίππου Ε΄ Μακεδονίας
192-190 « «	Πόλεμος	κατὰ Ἀντίοχου Γ΄ τῆς Συρίας
171-168 « «	Πόλεμος	κατὰ τοῦ Περσέως
149-146 « «	Γ΄	Καρχηδονικὸς πόλεμος
148 « «	Ὑποταγή	τῆς Μακεδονίας
146 « «	Ὑποταγή	τῆς Ἑλλάδος-Καταστροφή τῆς Καρχηδόνος
133 « «	Δημαρχία	Τιβερίου Γράκχου
123-122 « «	Δημαρχία	Γαίου Γράκχου
111-105 « «	Πόλεμος	κατὰ τοῦ Ἰουγούρθα
102-101 « «	Καταστροφή	Κίμβρων καὶ Τευτόνων ὑπὸ Μαρίου
90- 88 « «	Συμμαχικὸς	πόλεμος
89- 85 « «	Α΄	Μιθριδατικὸς πόλεμος
82- 79 « «	Δικτατωρία	Σύλλα
73- 63 « «	Β΄	Μιθριδατικὸς πόλεμος
67 « «	Πόλεμος	κατὰ τῶν πειρατῶν
60 « «	Πρώτη	Τριανδρία
48 « «	Μάχη	Φαρσάλων-Θάνατος Πομπηίου
46 « «	Ὁ	Καῖσαρ δικτάτωρ
44 « «	Δολοφονία	τοῦ Καίσαρος

- 43 π.Χ. Δευτέρα Τριανδρία
 42 « « Μάχη Φιλίππων
 31 « « Ναυμαχία Ἀκτίου.-Ὁ Ὁκταβιανὸς κύριος τοῦ κράτους
 31 π.Χ. -14 μ.Χ. Βασιλεία Αὐγούστου
 14- 37 « « Τιβέριος
 37- 41 « « Καλιγούλας
 41- 54 « « Κλαύδιος
 54- 68 « « Νέρων
 69 « « Γάλβας-᾽Οθων-Βιτέλλιος
 69- 79 « « Βεσπασιανὸς
 79- 81 « « Τίτος
 81- 96 « « Δομιτιανὸς
 96- 98 « « Νέρβας
 98-117 « « Τραϊανὸς
 117-138 « « Ἀδριανὸς
 138-161 « « Ἀντωνῖνος
 161-180 « « Μᾶρκος Αὐρήλιος
 180-192 « « Κόμμοδος
 193-211 « « Σεπτίμιος Σεβῆρος
 211-217 « « Καρακάλλας
 212 « « Διάταγμα Καρακάλλας. Ἐπέκτασις τοῦ δικαιώματος τοῦ ρωμαίου πολίτου εἰς ὅλους τοὺς ὑπηκόους
 218-222 « « Ἐλαγάβαλος
 222-235 « « Ἀλέξανδρος Σεβῆρος
 235-285 « « Περίοδος στρατιωτικῆς ἀναρχίας
 270-275 « « Αὐρηλιανὸς
 272 « « Καταστροφή τοῦ κράτους τῆς Παλμύρας
 284-305 « « Διοκλητιανὸς
 293 « « Τετραρχία
 306-337 « « Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας
 313 « « Διάταγμα τοῦ Μιλάνου, ἀνεξιθρησκεία
 330 « « Κτίσις Κωνσταντινουπόλεως
 337-361 « « Κωνσταντῖος
 361-363 « « Ἰουλιανὸς
 364-378 « « Οὐάλης
 376 « « Ἐγκατάστασις Βησιγόθων πρὸς νότον τοῦ Δουνάβειος
 379-395 « « Θεοδοσίος ὁ Μέγας
 395 « « Ὅριστικὴ διαίρεσις Δυτικοῦ καὶ Ἀνατολικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους

ΟΙ ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΙ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ

Πτολεμαῖος	Α'	ὁ Σωτήρ	323-283
«	Β'	ὁ Φιλάδελφος	285-247
«	Γ'	ὁ Εὐεργέτης	247-222
«	Δ'	ὁ Φιλοπάτωρ	222-205
«	Ε'	ὁ Ἐπιφανής	205-181
«	ΣΤ'	ὁ Φιλομήτωρ	181-146
«	Ζ'	ὁ Εὐπάτωρ	146
«	Η'	ὁ Εὐεργέτης Β'	146-117
«	Θ'	συμβασιλεὺς	121-119
«	Ι'	ὁ Σωτήρ Β'	117-107 καὶ 88-81
«	ΙΑ'	ὁ Ἀλέξανδρος Α'	107-88
«	ΙΒ'	ὁ Ἀλέξανδρος Β'	81-80
«	ΙΓ'	ὁ Αὐλητής	80-52
«	ΙΔ'		52-47
«	ΙΕ'	ὁ Παῖς	47-44
		Κλεοπάτρα	47-30
«	ΙΣΤ'	ὁ Καισαρίων	42-30

ΟΙ ΑΤΤΑΛΙΔΑΙ ΤΗΣ ΠΕΡΓΑΜΟΥ

Εὐμένης	Α'	263-241
Ἀτταλος	Α'	241-197
Εὐμένης	Β'	197-159
Ἀτταλος	Β'	159-138
Ἀτταλος	Γ'	138-133

ΟΙ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΟΙ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΣΕΛΕΥΚΙΔΑΣ

Σέλευκος	Α'	321-281
Ἀντίοχος	Α'	ὁ Σωτήρ 281-261
Ἀντίοχος	Β'	ὁ Θεός 261-246
Σέλευκος	Β'	ὁ Καλλίνικος 246-226
Σέλευκος	Γ'	ὁ Κεραυνός 226-223
Ἀντίοχος	Γ'	ὁ Μέγας 223-187
Σέλευκος	Δ'	ὁ Φιλοπάτωρ 187-175
Ἀντίοχος	Δ'	ὁ Ἐπιφανής 175-164
Ἀντίοχος	Ε'	ὁ Εὐπάτωρ 164-162
Δημήτριος	Α'	ὁ Σωτήρ 162-150
Ἀλέξανδρος	Α'	ὁ Βάλας 150-146
Δημήτριος	Β'	ὁ Νικάτωρ 146-138 καὶ 130-125
Ἀντίοχος	Ζ'	ὁ Εὐεργέτης 138-130
Σέλευκος	Ε'	ὁ Νικάτωρ 125-124
Ἀντίοχος	Η'	ὁ Ἐπιφανής 121
Σέλευκος	ΣΤ'	ὁ Ἐπιφανής 95-93
Δημήτριος	Γ'	ὁ Εὐκαίρος 93-88
Ἀντίοχος	ΙΓ'	ὁ Εὐσεβής 69-65

ΠΙΝΑΞ ΡΩΜΑΙΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ

μέχρι της καταλύσεως τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους

ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

(31 π.Χ.—69 μ.Χ.)

Αὔγουστος	31 π.Χ.—14 μ.Χ.
Τιβέριος	14—37
Καλιγούλας	37—41
Κλαύδιος	41—54
Νέρων	54—68
Γάλβας	68—69
Όθων	69
Βιτέλλιος	69

ΟΙ ΦΛΑΒΙΟΙ

(69—96)

Βεσπασιανός	69—79
Τίτος	79—81
Δομιτιανός	81—96

ΟΙ ΑΝΤΩΝΙΝΟΙ

(96—192)

Νέρβας	96—98
Τραϊανός	98—117
Άδριανός	117—138
Αντωνίνος	138—161
Μάρκος Αὔρηλιος	161—180
Κόμμοδος	180—192

ΑΦΡΙΚΑΝΟΙ ΚΑΙ ΣΥΡΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ

(193—235)

Σεπτίμιος Σεβήρος	193—211
Καρακάλλας	211—217
Έλαγάβαλος	218—222
Αλέξανδρος Σεβήρος	222—235

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙ- ΤΙΚΗΣ ΑΝΑΡΧΙΑΣ

(235—270)

Μαξιμίνος ὁ Θράξ	}	235—238
Γορδιανός Α'		
Γορδιανός Β'		
Γορδιανός Γ'		238—244
Φίλιππος ὁ Ἀραψ		244—249
Δέκιος		249—251
Βαλεριανός		253—260
Γαλλιηνός		260—268
Κλαύδιος Β'		268—270

ΙΛΛΥΡΙΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ

(270—305)

Αὔρηλιανός	270—275
Τάκιτος	275—276
Πρόβος	276—282
Κάρος	282—284
Διοκλητιανός	284—305

ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ Μ.ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

(323—383)

Κωνσταντίνος ὁ Μέγας	323—337
Κωνσταντίνος Β'	337—361
Ίουλιανός	361—363
Βαλεντινιανός Α'	364—375
Γρατιανός	375—383
Θεοδοσίος Β'	375—392

ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ

(383—476)

Θεοδόσιος ὁ Μέγας	383—395
Όνώριος	395—423
Βαλεντινιανός Β'	425—455
Ρωμύλος Αὔγουστύλος	476

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	σελ.
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α' Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος	3— 21
» Β' Οἱ διάδοχοι τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου	22— 34
» Γ' Ἡ Ἑλλάς κατὰ τοὺς ἑλληνιστικούς χρόνους	35— 44
» Δ' Ὁ πολιτισμὸς τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων ...	45— 58
» Ε' Ἀρχαία Ἰταλία—Χώρα καὶ κάτοικοι	59— 70
» ΣΤ' Ἀρχαιοτάτη ἱστορία τῆς Ρώμης—Οἱ βα- σιλεῖς	71— 77
» Ζ' Τὰ ἦθη καὶ ἡ θρησκεία τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ	78— 84
» Η' Ἡ πάλῃ τῶν τάξεων	85— 90
» Θ' Κατάκτησις τῆς Ἰταλίας	91— 98
» Ι' Ὁ ρωμαϊκὸς στρατός	99—105
» ΙΑ' Ἡ πολιτεία καὶ ἡ οἰκογένεια	106—112
» ΙΒ' Ἡ πάλῃ Ρώμης καὶ Καρχηδόνας	113—124
» ΙΓ' Αἱ μεγάλαι κατακτήσεις	125—134
» ΙΔ' Ἐπίδρασις τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ	135—142
» ΙΕ' Ἡ κοινωνικὴ μεταβολή—Οἱ Γράκχοι	143—149
» ΙΣΤ' Οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι—κατάλυσις τῆς δη- μοκρατίας	150—166
» ΙΖ' Ἡ αὐτοκρατορία—ὁ αἰὼν τοῦ Αὐγούστου ..	167—176
» ΙΗ' Οἱ αὐτοκράτορες τοῦ πρώτου αἰῶνος	177— 184
» ΙΘ' Οἱ Ἀντωνῖνοι	185—192
» Κ' Ἀκμὴ τῆς αὐτοκρατορίας—ὁ αἰὼν τῶν Ἀν- τωνίνων	193—209
» ΚΑ' Ὁ τρίτος αἰὼν—ὁ Χριστιανισμός	210—217
» ΚΒ' Ἡ ἀναδιοργάνωσις τοῦ κράτους—Διοκλη- τιανός, Κων)τίνος	218—224
» ΚΓ' Ἡ αὐτοκρατορία τὸν Δ' αἰῶνα	225—228
» ΚΔ' Ἡ παρακμὴ τῆς αὐτοκρατορίας—τὸ τέλος τοῦ ἀρχαίου κόσμου	229—233
Πίναξ συγχρονιστικὸς	234
» χρονολογικὸς σπουδαιωτέρων γεγονότων	235—236
Οἱ Πτολεμαῖοι—οἱ Ἀτταλίδαι—οἱ Σελευκίδαι	237
Πίναξ ρωμαίων αὐτοκρατόρων	238
Περιεχόμενα	239

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Υπουργείον τῆς Παιδείας
καὶ τῶν Θρησκευμάτων

Ἐν Ἀθήναις τῇ 7 Ἀυγούστου 1931

Ἀριθ. πρωτ. 34941

Π ρ ό ς

τοὺς κ. κ. Χ. Θεοδωρίδην καὶ Α. Λαζάρου

Ἀνακοινοῦμεν ὑμῖν ὅτι δι' ἡμετέρας ταυταρίθμου πράξεως ἐκδοθείσης τὴν 10 Ἰουλίου ἐ. ἐ. καὶ δημοσιευθείσης τὴν 16ην τοῦ αὐτοῦ μηνὸς εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 89 φύλλον τοῦ τ. Β' τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως ἐνεκρίθη συμφώνως πρὸς τὸν νόμον 3438 τὸ ὑφ' ὑμῶν ὑποβληθὲν πρὸς κρίσιν βιβλίον σας ὑπὸ τὸν τίτλον ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΗ διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς Β' τάξεως γυμνασίων καὶ ἡμιγυμνασίων διὰ μίαν πενταετίαν ἀρχομένην ἀπὸ τὸ σχολικὸν ἔτος 1931-1932 ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως κατὰ τὴν ἐκτύπωσιν ληφθῶν ὑπ' ὄψει καὶ ἐκτελεσθῶν αἱ τροποποιήσεις, αἱ ὁποῖαι ὑπεδείχθησαν ὑπὸ τῆς οἰκείας ἐπιτροπῆς διὰ τῆς αἰτιολογικῆς τῆς ἐκθέσεως.

Ὁ Ὑπουργός
Γ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ

ΤΙΜΗ ΔΡΑΧ. 34.70

Βιβλιόσημον	9.00
Ἀγαγ. Δάν.	2.70
	11.70

Υπουργ. ἀπόφ.	55.238
	26-9-81

Τὰ διδακτικὰ βιβλία, τὰ πωλούμενα μακρὰν τοῦ τόπου τῆς ἐκδόσεως τῶν ἐπιτρέπεται νὰ πωλῶνται ἐπὶ τιμῇ ἀνωτέρα κατὰ εἴκοσι τοῖς ἑκατὸν τῆς κανονισθείσης πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς δαπάνης συσκευῆς καὶ τῶν ταχυδρομικῶν τελῶν. (Ἄρθρον 9 διατάγματος «περὶ τοῦ τρόπου τῆς διατιμῆσεως διδακτικῶν βιβλίων καὶ χορηγίας ἀδείας κυκλοφορίας αὐτῶν», τῆς 26 Ἰουλίου 1929).